

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU
KVARTALSPUBLIKATION

Kvartti

02
2021

Kaupunkitieto ● Stadsforskning och -statistik ● Urban Research and Statistics

TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSKYSELY:
**joka viides vastaaja kokenut syrjintää
kaupungin palveluissa**

Försiktigt positiv utveckling
i språkklimatet i Helsingfors

Helsinki
Helsingfors

**Köhyhyden riskitekijöitä kasautuu
erityisesti vanhimpien ikäryhmien naisille**

Kvartti

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU • KVARTALSPUBLIKATION

Helsingin kaupunki • kaupunkitieto
Helsingfors stad • stadsforskning och -statistik
City of Helsinki • Urban Research and Statistics

Päätoimittaja • Ansvarig redaktör • Editor in Chief ▶ **TIMO CANTELL**

Toimitus • Redaktör • Editor ▶ **TEEMU VASS**

Käännökset • Översättning • Translations ▶ **MAGNUS GRÄSBECK, LINGONEER** (ss. 118–125)

Kuviot • Figurer • Graphs ▶ **LOTTA HAGLUND, NORA KITINMÄKI**

Visuaalinen ilme • Formgivning • General Layout ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Kansikuva • Pärmbild • Cover Photo ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Kansi • Pärm • Cover ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Painoyhteydet • Tryckerikontaktperson • Printing Contact ▶ **LOTTA HAGLUND**

Paino • Tryckeri • Print ▶ **LIBRIS OY, HELSINKI 2021**

Toimitus kiittää tasa-arvosuunnittelija Tuija Mustajärveä sisällöllisestä asiantuntija-avusta.

Julkaisija ▶ **HELSINGIN KAUPUNKI, KAUPUNGINKANSLIA, KAUPUNKITIETO**

PL 550, 00099 Helsingin kaupunki

puh. (09) 310 36377

Utgivare ▶ **HELSINGFORS STAD, STADSKANSLIET, STADSFORSKNING OCH -STATISTIK**

PB 550, 00099 Helsingfors stad

tel. (09) 310 36377

Publisher ▶ **CITY OF HELSINKI, EXECUTIVE OFFICE, URBAN RESEARCH AND STATISTICS**

P.O.BOX 550, FI – 00099 City of Helsinki, Finland

telephone +358 9 310 36377

Tilaukset, jakelu | Beställningar, distribution | Subscriptions, distribution ▶ kaupunkitieto.tilaukset@hel.fi

ISSN 0788-1576 (painettu)

ISSN 1796-7279 (verkossa)

Helsinki
Helsingfors

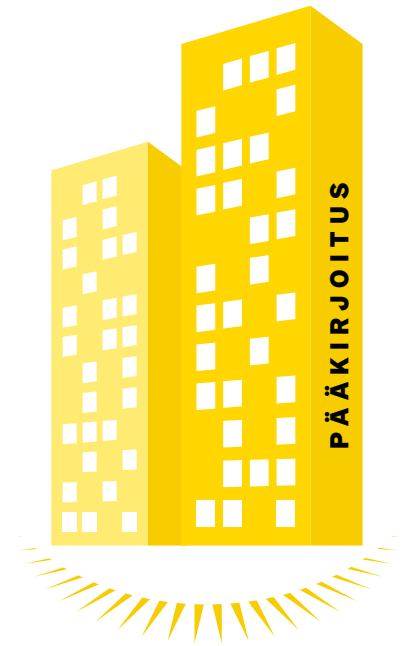
Kvartti

SISÄLLYS

- TIMO CANTELL**
5 Pääkirjoitus
- TAPIO RISSANEN**
7 Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa kaupungin palveluissa on vielä kehitettävää
- HANNA AHTIAINEN**
16 Helsingissä nuoret kohtaavat seksuaalista häirintää etenkin julkisissa tiloissa ja verkossa
- JUKKA LEHTONEN**
26 Pääkaupunkiseudun sateenkaariväki koronavaikeissa
- ANU YIJÄLÄ**
32 Stereotyyppinen kohtelu ja työmarkkinoiden syrjivät käytännöt hidastavat uuteen maahan sopeutumista
- MARINA LINDELL**
42 Miten ruotsinkielinen vähemmistö kokee Helsingin kieli-ilmapiiirin?
- MERVI PATOSALMI**
48 Sukupuolitietoinen budjetointi edistää kaupungin talouden tasa-arvoa – tarkastelussa Helsingin pilotti
- HANNA AHLGREN-LEINVUO & TUIJA MUSTAJÄRVI**
56 Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistyö tarvitsee tuekseen vahvan tietopohjan
- GRITTEN NAAMS & KIRSI VERKKA & BELINDA BARBATO**
62 Yhdenvertaisuus digitaalisessa osallisuusprosessissa – case OmaStadi
- HANNA AHLGREN-LEINVUO**
66 Ikääntyneiden tulotaso nousut – pienituloisuus keskittyy vanhimpien ikäryhmien naisiin

Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kaupunki on kaikille asukkailleen parempi paikka

Helsinki on pyrkinyt vuosien 2017–2021 kaupunkistrategiansa mukaisesti maailman toimivimmaksi kaupungiksi. Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat perusedellytys sille, että jokainen kaupunkilainen voi elää Helsingissä hyvää elämää ja tulla palveluissa kunnioitavasti kohdatuksi sellaisena kuin on. Yksi tapa määritellä kaupungin toimivuutta onkin juuri asukkaiden tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutuminen.

SUKUPOULTEN TASA-ARVO on strategian mukaan läpäisevä periaate kaikessa kaupungin toiminnassa. Sukupuolten tasa-arvoon sisältyy naisten ja miesten välisen tasa-arvon lisäksi vaatimus syrjimättömyydestä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella eli se huomioi myös sukupuolen moninaisuuden. Yhdenvertaisuuteen taas kuuluu, ettei ketään syrjitä esimerkiksi iän, kielen, alkuperän, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella. Jotta kaikki helsinkiläiset voivat tuntea kaupungin omakseen, Helsingin palveluiden on kyettävä vastaamaan taustoiltaan ja ominaisuuksiltaan erilaisten käyttäjien tarpeisiin.

SYRJINTÄKIELLON LISÄKSI Suomen lainsäädäntö edellyttää kaupungilta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden aktiivista ja suunnitelmallista edistämistä. Sitä varten tarvitaan tietoa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta tällä hetkellä. Nykytilaa on arvioitava ja mitattava tilastojen,

tutkimuksen ja muun tiedon valossa, jotta voidaan suunnitella todelliseen tilannekuvaan perustuvia toimenpiteitä.

TÄSSÄ KVARTTI-LEHDEN numerossa käsitellään tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilaa Helsingissä valtuusto- ja strategiakauden vaihtuessa. Lehden artikkeleissa käsitellään muun muassa nuorten kokemaa seksuaalista häirintää, ulkomailaustaustaisten työsyrijntäkokenuksia, sukupuoli-tietoista budjetointia, osallisuuden yhdenvertaisuutta, kieli-ilmapiiriä sekä ikääntyneiden köyhyyttä. Viimeisten puolentoista vuoden ajan kaupungin toimintaympäristöä on muuttanut globaali koronapandemia, ja sen vaikutukset eri ihmisryhmien tilanteeseen nousevat myös esiin tämän lehden sisällössä.

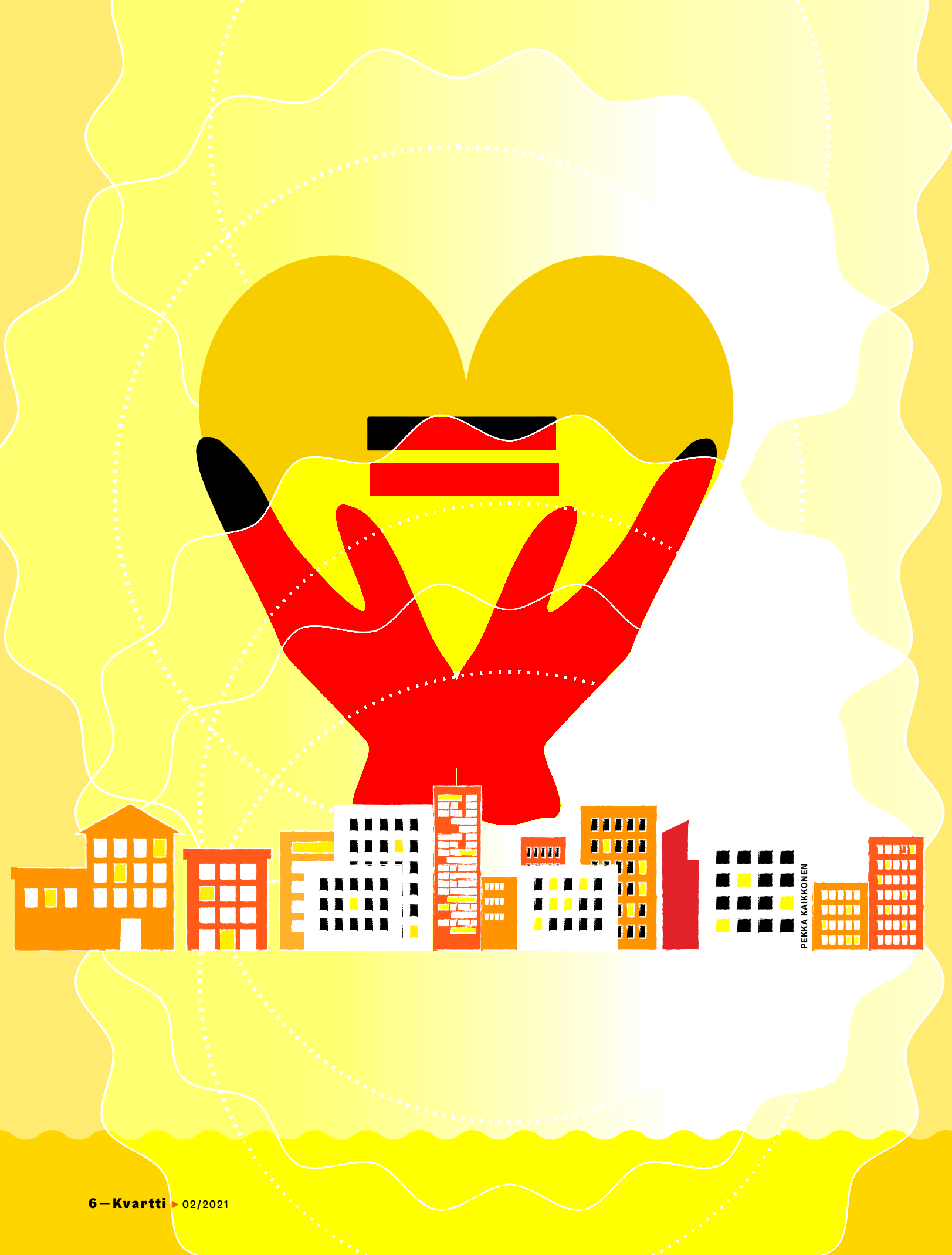
LEHDEN ARTIKKELIT ovat poimintoja tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevasta ajankohtaisesta tiedosta. Kaikkia laajaan teemaan sisältyviä tarkastelukulmia ja väestöryhmiä ei ole ollut mahdollista sisällyttää yhden lehden sivuille – siksikin, että tuoretta ja relevanttia Helsinki-kohtaista tietoa on saatavilla toisista aiheista paremmin kuin toisista. Siltä osin kuin tietopohjassa on puutteita, jatkotutkimus ja uudet tiedonkeruut ovat aiheellisia. Tulevissa Kvartti-lehdissä palataan joihinkin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sivuaviin teemoihin, myös uusien tietoaisteistojen kautta. ■

Timo Cantell

Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa kaupungin palveluissa on vielä kehitettävää

● TAPIO RISSANEN

Asukkaat pitävät Helsinkiä kaupunkina, jossa jokainen voi elää hyvää elämää sellaisena kuin on. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusaiheisella kyselyllä kartoitettiin kaupunkilaisten käsityksiä ja kokemuksia kaupungin palveluista. Vastaajista 47 prosenttia koki, että kaikkien palvelun käyttäjien tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat. Syrjintää kaupungin palveluissa ilmoitti itse kokeneensa 19 prosenttia ja epäasiallista kohtelua 17 prosenttia vastaajista.

Helsingin kaupunki toteutti loppuvuodesta 2020 kuntalaiskyselyn, joka kartoitti helsinkiläisten käsityksiä sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta sekä kokemuksia syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta kaupungin palveluissa. Vastaavia otantakyselyyn perustuvia kaupungin palveluja koskevia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusselvityksiä ei ole tiettävästi toteutettu Suomessa aikaisemmin.

AINEISTONKERUU TOTEUTETTIIN posti- ja verkkokyselynä vuodenvaihteessa 2020–2021. Kysely lähetettiin 3500:lle 16 vuotta täyttäneelle helsinkiläiselle, jotka oli valittu satunnaisotannalla Helsingin väestötietojärjestelmästä. Kyselyyn vastasi 1001 asukasta, ja vastausprosentti oli 29.

KYSELYLLÄ HALUTTIIN erityisesti selvittää, esiintyykö kaupungin palveluissa syrjintää tai epäasiallista kohtelua jollakin tasa-arvo- tai yhdenvertaisuuslain kieltämällä perusteella. Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella ja yhdenvertaisuuslaki puolestaan iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

KYSELYN TULOKSIA tarkasteltiin sukupuolen, iän ja äidinkielen sekä sen mukaan, ilmoittiko vastaaja taustatiedoissa kuuluvansa johonkin vähemmistöryhmään. Suurin vähemmistöryhmä aineistossa olivat etniseen tai kansalliseen vähemmistöön kuuluvat, kuten saamelaiset, tataarit, romanit, maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset (8 %). Vammaisia tai pitkäaikaissairaita henkilöitä oli vastaajista kuusi prosenttia, seksuaalivähemmistöön kuuluvia viisi prosenttia ja uskonnolliseen tai aatteelliseen vähemmistöön kuuluvia kolme prosenttia. Sukupuolivähemmistöön kuuluvia oli vastaajista kaksi prosenttia.

KYSELYYN VASTANNEISSA naiset ja vanhimmat ikäluokat olivat yliedustettuina miehiin ja nuorimpiin ikäluokkiin verrattuna. Samoin äidinkielenään suomea puhuvia oli aineistossa hieman enemmän kuin heidän osuutensa on kaupunkilaisista ja vastaavasti vieraskielisiä hieman vähemmän. On todennäköistä, että kyselyyn vastasivat aktiivisemmin ne, joilla on huonoja kokemuksia kaupungin palveluista tai muista julkisista palveluista. Varsinkin nuorimmassa vastaajaryhmässä, joka oli kyselyn perusteella kokenut muita ikäryhmiä enemmän syrjintää ja epäasiallista kohtelua, oli selvästi muita ikäryhmiä enemmän myös vähemmistöihin kuuluvia.

Helsingissä voi elää hyvää elämää omana itsenään

Kyselyssä kartoitettiin kymmenen väittämän avulla helsinkiläisten näkemyksiä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta Helsingin kaupungissa ja kaupungin palveluissa yleisesti. Kyselyn perusteella lähes yhdeksän kymmenestä helsinkiläisestä kokee voivansa elää Helsingissä hyvää elämää sellaisena kuin on. Kaupunkilaiset myös suhtautuvat moninaisuuden myönteisesti: vastaajista 87 prosenttia piti hyvänä sitä, että Helsingissä asuu ja asioi ihmisiä, joilla on moninaisia taustoja ja eri ominaisuuksia. Kuitenkin vain hieman yli puolet vastaajista katsoi, että Helsinki on turvallinen kaupunki kaikkiin vähemmistöryhmiin kuuluville.

KAUPUNGIN PALVELUIHIN suhtauduttiin kriittisemmin. Vastaajista hieman alle puolet koki, että kaikkien palvelun käyttäjien tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuu kaupungin palveluissa. Viidennes vastaajista katsoi, että näin ei ole, kymmenys asettui näiden näkemysten väliin ja viidennes ei osannut arvioida tilannetta. Kaikkein heikoimmaksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen arvioivat vammaiset ja pitkäaikaissairaat sekä sukupuolivähemmistöön kuuluvat vastaajat.

Kieli ja etninen tausta nähdään yleisimpinä syinä syrjinnälle ja epäasialliselle kohtelulle

Kyselyssä esitettiin vastaajille määritelmät syrjinnälle ja epäasialliselle kohtelulle, koska käsitteet eivät välttämättä ole kaikille kaupunkilaisille tuttuja. Syrjinnäksi määriteltiin tilanteet, joissa kaupungin työntekijä asettaa asiakkaan muita epäedullisempaan asemaan iän, alkuperän, kansalaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän seikan takia ilman hyväksyttävää perustetta. Lisäksi todettiin, että käytännössä syrjintä voi olla palveluun pääsyn tai palvelun saamisen vaikeuttamista tai estämistä tai huonomman palvelun tarjoamista. Epäasiallisesti kohteluksi määriteltiin kaikki henkilöön kohdistuva loukkaava, nöyryyttävä, väkivaltainen tai muulla tavoin epäasiallisen käyttäytyminen paitsi syrjintä. Lisäksi todettiin, että epäasialliseen kohteluun voi syllistyä palvelun työntekijä tai muut asiakkaat.

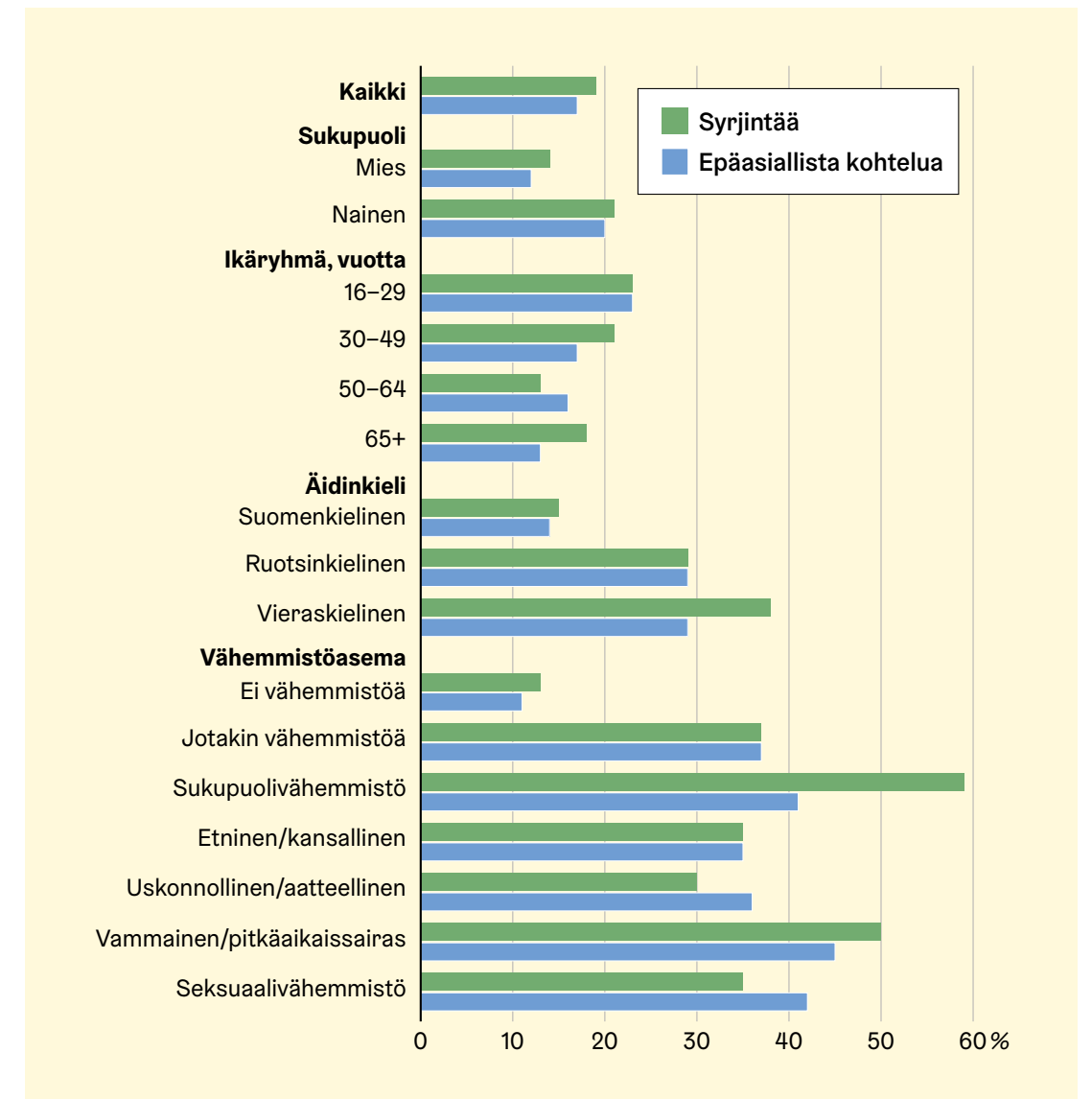
SYRJINTÄÄ KAUPUNGIN palveluissa jollakin kymmenestä mainitusta perusteesta piti erittäin tai melko yleisenä 40 prosenttia ja epäasiallista kohtelua hieman yli 30 prosenttia vastaajista. Yleisimmin sekä syrjintää että epäasiallista kohtelua katsottiin esiintyvän kielen (22 %), etnisen taustan (21 %), kansalaisuuden (18 %) ja iän (17 %) perusteella ja vähiten sukupuolen (7 %) sekä seksuaalisen suuntautumisen (9 %) perusteella. Vastaajista johonkin vähemmistöryhmään kuuluvat pitivät syrjintää ja epäasiallista kohtelua kaupungin palveluissa selvästi yleisempinä kuin muut vastaajat.

Syrjintää ja epäasiallista kohtelua kokenut vajaa viidennes vastaajista

Syrjintää kaupungin palveluissa ilmoitti itse kokeneensa 19 prosenttia ja epäasiallista kohtelua 17 prosenttia vastaajista.

KUVIO 1.

Syrjintää ja epäasiallista kohtelua kaupungin palveluissa kokeneet vastaajaryhmän mukaan.

Jatkuu sivulla 12...

Selvityksen tulokset kertovat vammaisten henkilöiden takamatkasta

● TIINA LAPPALAINEN

Vammaiset ja pitkäaikaissairaat vastaajat ovat iso vähemmistöryhmä kuntalaiskyselyn aineistossa. Vaikka heidän osuutensa vastaajista (6 %) oli matalampi kuin WHO:n arvio toimintarajoitteisten ihmisten osuudesta väestöstä yleisesti (15 %), tuloksista voidaan tehdä suuntaa-antavia päätelmiä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta tämän ryhmän kohdalla Helsingissä. Tämä on arvokasta tietoa, jota ei juurikaan ole saatavilla muista lähteistä.

Digitaalinen syrjäytyminen on ”nykyajan vammaisuutta”

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden vastaajien näkemyksissä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta kaupungin palveluissa oli monessa asiassa eroa suhteessa kaikkiin vastaajiin ja myös suhteessa vähemmistöihin kuuluviin vastaajiin keskimäärin.

Vammaiset ja pitkäaikaissairaat vastaajat olivat vähiten (35 %) samaa mieltä väittämästä, jonka mukaan palveluissa toteutuu kaikkien käyttäjien tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ja heis-

tä selvästi muita suurempi osa koki, että kaupungin palvelut eivät ole esteettömiä. Vain alle puolet vammaisista ja pitkäaikaissairaista vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että voi elää Helsingissä hyvää elämää sellaisena kuin on, kun kaikista vastaajista vastaava osuus oli 61 %. On myös huolestuttavaa, että vammaisista ja pitkäaikaissairaista vastaajista joka neljäs koki elämänlaatussa melko tai erittäin huonoksi.

Yhteiskunnassa vähemmistöinä elävät henkilöt eivät välttämättä ole solidaarisia keskenään. Jos ihmisellä on oma-kohtaista kokemusta syrjinnästä tai epäasiallisesta kohtelusta, hänen yhtenä selviytymiskeinonaan voi olla syrjivät asenteet muita kohtaan tai yritys siirtää kurjaa kokemusta vielä heikomassa asemassa oleville vähemmistöille. Tämä saattaa selittää tulosta, jonka mukaan vain alle puolet vammaisista tai pitkäaikaissairaista vastaajista oli täysin samaa mieltä väittämästä ”pidän hyvänä, että Helsingissä asuu ja asioi ihmisiä, joilla on erilaiset taustat ja eri ominaisuuksia”. Kaikista vastaajista täysin samaa mieltä oli selväs-

ti suurempi osuus (65 %), kuten myös vähemmistöihin kuuluvista vastaajista keskimäärin (64 %).

Vastaajien näkemyksissä oli hajontaa koskien kaupungin onnistumista digitaalisen syrjäytymisen ennaltaehkäisemisessä. Vammaisista ja pitkäaikaissairaista vastaajista suurempi osa (29 %) kuin vastaajista keskimäärin (23 %) oli samaa mieltä siitä, että kaupunki on onnistunut ehkäisemään digitaalista syrjäytymistä. Kaupunkilaisilla on laaja kirjo moninaisia toimintakyvyn rajoitteita ja osalla digitaaliset palvelut voivat poistaa esimerkiksi liikkumisen rajoitteita ja helpottaa osallistumista ja asiointia. Toisaalta palvelujen digitalisaatio saattaa aiheuttaa uudenlaisia tai lisääntyneitä toimintakyvyn rajoitteita esimerkiksi niille kaupunkilaisille, joilla ei ole riittävästi kielitaitoa, ajanmukaisia älylaitteita tai ICT-osaamista tai joilla on eriasteisia vaikeuksia näkemisessä, kuulemisessa, oppimisessa, muistamisessa tai ymmärtämisessä. Tämä lisää riskiä palveluista syrjäytymiseen ja tuottaa eräänlaista ”nykyajan vammaisuutta”.

Joka toinen vammaisen vastaaja kokenut syrjintää kaupungin palveluissa

Puolet vammaisista ja pitkäaikaissairaista vastaajista ilmoitti kokeneensa syrjintää kaupungin palveluissa, mikä on hätkähdyttävän suuri osuus ja selvästi enemmän kuin kaikilla vastaajilla (19 %) ja vähemmistöihin kuuluvilla vastaajilla keskimäärin (37 %).

Kyselyn perusteella yleisintä syrjintä ja epäasiallinen kohtelu kaupungin palveluissa on terveyspalveluissa. Kaupunkilaiset, joilla on jokin toimintakyvyn rajoite, vamma tai pitkäaikaissairaus, tarvitsevat sote-palveluja usein muita enemmän. Vammaisista ja pitkäaikaissairaista vastaajista useampi kuin joka kolmas (36%) ilmoitti kokeneensa syrjintää ja yli neljäsosa (27 %) epäasiallista kohtelua terveyspalveluissa. Seuraavaksi yleisimpiä tämän ryhmän syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun kokemukset olivat sosiaalipalveluissa. Asiakkaiden kokemana epäasiallinen kohtelu nousee esille myös kaupungin sosiaali- ja potilasasiamiesten viimevuotisessa selvityksessä kaupunginhallitukselle*.

Kyselytutkimuksen tulokset kertovat vammaisten henkilöiden takamatkasta yhdenvertaisessa palvelujen käytössä, varsinkin kun otetaan vielä huomioon, että aiempi syrjinnän tai epäasiallisen kohtelun kokemus oli estänyt palvelujen käyttöä jonkinasteisesti joka toisella vammaisella tai pitkäaikaissairaalla vastaajalla. ■

*) <https://www.hel.fi/static/sote/asiamiehet/selvitys-kaupunginhallitukselle-2020.pdf>

Kirjoittaja työskentelee Helsingin kaupungilla vammaisasiamiehenä ja vammaisneuvoston sihteerinä.

NAISET KOKIVAT syrjintää kaupungin palveluissa miehiä enemmän (naiset 21 % / miehet 14 %). Erikielisten vastaajien välillä oli huomattavia eroja: vieraskielisistä syrjintää ilmoitti kokeneensa 38 prosenttia ja ruotsinkielisistä 29 prosenttia, kun suomenkielisillä osuus oli vain 15 %. Avovastauksissa useampi vastaaja toi esille kokemuksiaan siitä, että ei ole saanut palvelua ruotsiksi (ruotsinkieliset) tai englanniksi (vieraskieliset vastaajat).

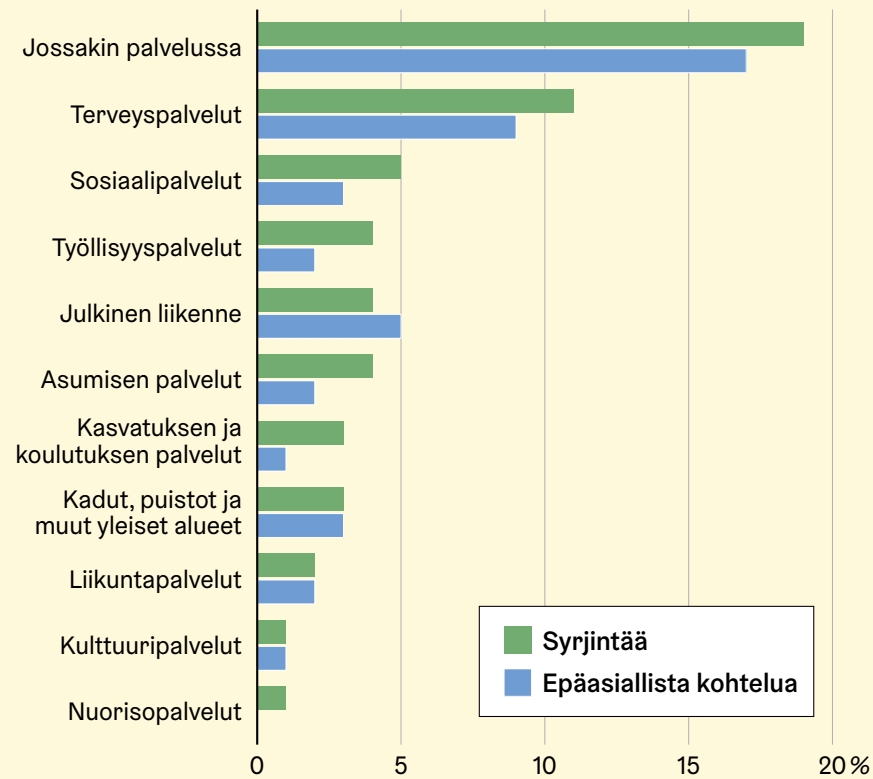
VÄHEMMISTÖRYHMIIN KUULUVISTA reilu kolmannes (37 %) ilmoitti kokeneensa syrjintää kaupungin palveluissa. Selvästi eniten syrjinnän kokemuksia oli sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvilla (59 %) sekä vammaisilla ja pitkäaikaissairailta (50 %) vastaajilla.

EPÄASIAALLISTA KOHTELUA kokeineista 84 prosenttia oli tullut epäasiallisesti kohdelluksi kaupungin henkilökunnan taholta ja 39 prosenttia muiden asiakkaiden taholta. Koettu epäasiallinen kohtelu oli luonteeltaan yleisimmin vähättelevää tai loukkaavaa kohtelua tai huuteluja, nimittelyä tai uhkailua.

NAISET (20 %) olivat kokeneet selvästi miehiä (12 %) enemmän myös epäasiallista kohtelua. Epäasiallisen kohtelun kokemukset olivat sitä yleisempiä, mitä nuoremasta ikäryhmästä oli kysymys. Äidinkieleltään ruotsinkieliset ja vieraskieliset kokivat epäasiallista kohtelua yli kaksi kertaa yleisemmin kuin suomenkieliset. Vähemmistöryhmistä epäasiallisen kohtelun kohteeksi olivat joutuneet yleisimmin vammaiset ja pitkäaikaissairaat henkilöt (45 %) sekä seksuaalivähemmistöön (42 %) ja sukupuolivähemmistöön (41 %) kuuluvat.

Koettu syrjintä ja epäasiallinen kohtelu yleisintä terveyspalveluissa

Helsingin kaupungin keskushallinnossa ja neljällä toimialalla sekä liikelaitoksissa ja tytäryhtiöissä on paljon eri palvelukokonaisuuksia, jotka kohdentavat palveluita suoraan kaupunkilaisille. Kyselyssä kartoitettiin vastaajien syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun kokemuksia kymmenen eri palvelukokonaisuuden osalta (ks. kuvio 2). Kyselyn avovastaus-

KUVIO 2.

Syrjintää ja epäasiallista kohtelua kokeneiden osuus vastaajista kaupungin palveluissa.

ten perusteella jotkut vastaajat saattoivat käsittää näihin palvelukokonaisuuksiin kuuluviksi muitakin kuin kaupungin palveluita, esimerkiksi sosiaalipalvelujen osalta Kelan palveluita tai työllisyyspalveluiden osalta TE-keskuksen palveluita. Julkiseksi liikenteeksi ymmärrettiin todennäköisesti kaikki Helsingissä toimiva joukkoliikenne.

TARKASTELLUISTA PALVELUKOKONAISUUKSISTA sekä syrjintää että epäasiallista kohtelua oli koettu selvästi yleisimmin terveyspalveluissa: kaikista syrjintää kokeneista vastaajista 58 prosenttia ja epäasiallista kohtelua kokeneista 53 prosenttia.

TULOKSIA TARKASTELTAESSA on hyvä huomioda, että kyselyssä ei selvitetty, mitä kaupungin palveluja kaupunkilainen on käyttänyt. Siten myös syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun yleisyyteen voi vaikuttaa yleensä kokemukset eri palvelujen käytöstä. Terveyspalvelut ovat varmasti yksi kaupunkilaisille tutuimmista palveluista. Lisäksi terveyspalveluissa ollaan lähtökohtaisesti tekemisissä hyvin henkilökohtaisten asioiden kanssa, jolloin sensitiivisen kohtaamisen ja avun saamisen tunteen merkitys korostuu. Avovastauksissa nostettiin paljon esille myös yleisesti terveyspalvelujen saatavuuteen ja palvelun laatuun liittyvää tyytymättömyyttä.

Nuorena ihmisenä en vielä tiedä kaikista terveydenhuollon toimintatavoista, jolloin olen kysynyt niistä henkilökunnalta. Muutamaa otteeseen vastaukset ovat olleet työkeitä ja asiakaspalvelu on ollut epäasiallista. Kysymyksiini on suhtauduttu toisinaan vähättelevästi siihen tyyliin, että minun pitäisi tietää kaikki valmiiksi.
— Nainen, 22 vuotta.

SELKEÄSTI SYRJINTÄPERUSTEISIIN kytkeytyviä kokemuksia kuvattiin avovastauksissa esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

Lapsen ensimmäisellä neuvolakäynnillä lapsen syntymän jälkeen lääkärintarkastuksessa lääkäri kohteli kuin ilmaa lapsen toista vanhempaa (joka on naispuolinen ei-synnyttänyt äiti). Lääkäri jätti huomiotta kaiken mitä ei-synnyttänyt vanhempi sanoi, ei vastannut hänen kysymyksiinsä vaan vastasi näihin vasta kun synnyttänyt vanhempi sanoi kysyi samat asiat. Myös lääkärin tekemässä käyntikirjauksessa oli kirjattu, että paikalla olisi ollut vain yksi vanhempi, vaikka olimme kummatkin paikalla. – Nainen, 32 vuotta.

Hammashoidon palveluita ei ole saanut iän perusteella vaan ne on joutunut hakemaan yksityiseltä sektorilta. – Mies, 59 vuotta

Upprepade gånger upplevt att inte få betjäning på svenska inom hälsojärnster. Har även blivit missförstådd av personalen pga. deras svaga kunskaper i svenska vid försök att kommunicera på svenska, så fel saker dokumenterats. – Nainen, 27 vuotta

Olen ymmärtänyt lääkärin kertoman olevan se, ettei iäkäs-tä potilasta kannata lähettää esim. erikoissairaanhoidon. – Nainen, 79 vuotta

AVOVASTAUKSISSA KUVATTUJA epäasiallisen kohtelun tilanteita olivat esimerkiksi:

Ensimmäinen synnytykseni meni täysin pieleen epäasiallisen kättilön vuoksi. Ennen seuraavaa aikaa pääsin pelko-

polille purkamaan kokemukseni ja jossa minulle todettiin etten ollut tehnyt mitään väärin vaan minua kohtaan käytäydettiin epäasiallisesti. – Nainen, 40 vuotta.

Nuorena ihmisenä en vielä tiedä kaikista terveydenhuollon toimintatavoista, jolloin olen kysynyt niistä henkilökunnalta. Muutamaa otteeseen vastaukset ovat olleet työkeitä ja asiakaspalvelu on ollut epäasiallista. Kysymyksiini on suhtauduttu toisinaan vähättelevästi siihen tyyliin, että minun pitäisi tietää kaikki valmiiksi. – Nainen, 22 vuotta.

TERVEYSPALVELUJEN LISÄKSI syrjintä oli muita tarkasteltuja palvelukokonaisuuksia yleisempää sosiaalipalveluissa, työllisyyspalveluissa, julkisessa liikenteessä ja asumisen palveluissa. Sosiaalipalveluissa esimerkiksi yhteishuoltajaisät eivät aina koe tulevansa tasa-arvoisesti huomioituksi äitien kanssa.

EPÄASIAALLISTA KOHTELUA taas esiintyi terveyspalvelujen jälkeen yleisimmin julkisessa liikenteessä sekä yleisillä alueilla (kadut, puistot ja muut yleiset alueet), joissa epäasialliseen kohteluun syyllistyivät muita palvelukokonaisuuksia enemmän toiset palvelun käyttäjät. Näissä palveluissa epäasiallista kohtelua olivat saaneet erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat sekä 16-29-vuotiaat vastaajat. Epäasiallista kohtelua koskevissa avovastauksissa nousivat vahvasti esille naisten seksuaalisen häirinnän kokemukset julkisessa liikenteessä ja ulkotiloissa.

Julkisessa liikenteessä kohtaa usein seksuaalista häirintää miehiltä, ja sen tapahtuessa kuski sekä muut asiakkaat eivät tee asialle mitään. – Nainen, 18 vuotta.

Huonot kokemukset voivat vaikeuttaa palvelujen käyttöä

Noin neljäosalla vastaajista syrjinnän pelko ja epäasiallisen kohtelun pelko oli estänyt kaupungin palvelujen käyttöä vähintään satunnaisesti. Kolmella prosentilla vastaajista syrjinnän pelko ja neljällä prosentilla epäasiallisen kohtelun pelko oli estänyt palvelujen käyttöä jatkuvasti. Vähemmistöryhmiin kuuluvista selvästi muita vastaajia suurempi osa ilmoitti syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun pelon estäneen palvelujen käyttöä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna epäasiallisen kohtelun pelko oli estänyt palvelujen käyttöä sitä suuremmalla osalla vastaajista, mitä nuoremmasta ikäryhmästä oli kyse.

AIKAISEMMIN SYRJINTÄÄ ja epäasiallista kohtelua kokeneet ilmoittivat huomattavasti muita yleisemmin syrjinnän tai epäasiallisen kohtelun pelon estäneen palveluiden käyttöä. Syrjintää kokeneista 38 prosentilla pelko esti palvelujen käyttöä jatkuvasti tai usein ja epäasiallista kohtelua kokeneista 35 prosentilla. Vastaavat prosenttiosuudet muilla vastaajilla olivat viisi prosenttia ja neljä prosenttia. Aiemmat ikävät kokemukset vähentävät palveluihin haakeutumista jatkossa. Palvelujen käytön estymisellä syrjinnän tai epäasiallisen kohtelun pelon vuoksi voi olla laajempaa kielteistä vaikutusta henkilön itsenäiseen elämään.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen kaupungin palveluissa vaatii kiinnittämään huomiota epäkohtiin

Selvityksen perusteella kaupungin palveluissa on edelleen monia tilanteita, joissa kaupunkilaiset voivat tulla syrjityksi tai epäasiallisesti kohdelluksi jonkin henkilökohtaisen piirteen takia. Vähemmistöön kuulumisen lisäksi syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun riskiä, mikä viittaa siihen, että moninaisuuden huomioimisessa on palveluissa vielä puutteita. Nyt ensimmäistä kertaa toteutetun selvityksen tulokset tarjoavat kuitenkin hyvän lähtökohdan edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaupungin palveluissa. Havaittuihin epäkohtiin voidaan puuttua kehittämällä toimintatapoja ja sensitiivistä asiakaskohtaamista eri palveluissa. Yleiseen asenneilmapiiriin vaikuttaminen ja henkilökunnan määrätietoinen puuttuminen muiden asiakkaiden epäasialliseen käytökseen on myös tärkeää kokonaisuuden kannalta.

YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN kytkeytyy kiinteästi sukupuolten tasa-arvon edistämiseen, koska sukupuoli kietoutuu aina myös muihin henkilökohtaisiin piirteisiin. Naisvastaajat näkivät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilan kaupungin palveluissa yleisesti ottaen miehiä kielteisemmin, pitivät syrjintää ja epäasiallista kohtelua yleisempänä kuin miehet ja suurempi osa naisista kuin miehistä myös ilmoitti ko-

keneensa itse syrjintää ja epäasiallista kohtelua kaupungin palveluissa. Syrjinnän tai epäasiallisen kohtelun pelko oli myös estänyt suuremmalta osalta naiskuin miesvastaajista kaupungin palvelujen käyttöä. Sukupuolten tasa-arvon kannalta tähän kokonaiskuvaan ja sen mahdollisiin syihin on tärkeä kiinnittää huomiota.

SAMOIN ON syytä huomioida, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vastaukset erottuivat joukosta melko systemaattisesti muita kielteisempinä, myös vähemmistöihin keskimäärin verrattuna. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvia vastasi kyselyyn määrällisesti melko vähän ja tilastollisesti merkitseviä tuloksia ei aina saada, mutta vastaukset antavat kuitenkin vahvoja viitteitä siitä, että sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa tämän ryhmän kohdalla on haasteita. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kaupunkilaisten tilanteesta olisi tärkeä saada nykyistä kattavammin tietoa.

NYT TOTEUTETTU kysely yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon toteutumisesta kaupungin palveluissa antaa yleiskuvaa tilanteesta, mutta kuvaa olisi syytä tarkentaa uusimalla kysely jonkun ajan kuluttua. Vasta säännöllisesti toistettavien kyselyjen kautta voidaan nähdä, mitkä seikat korostuvat säännönmukaisesti. ■

YTM **Tapio Rissanen** vastasi kuntalaiskyselyn analyysistä Helsingin kaupungin toimeksiannosta.

”

Nyt ensimmäistä kertaa toteutetun selvityksen tulokset tarjoavat hyvän lähtökohdan edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaupungin palveluissa. Havaittuihin epäkohtiin voidaan puuttua kehittämällä toimintatapoja ja sensitiivistä asiakaskohtaamista eri palveluissa.

Yleiseen asenneilmapiiriin vaikuttaminen ja henkilökunnan määrätietoinen puuttuminen muiden asiakkaiden epäasialliseen käytökseen on myös tärkeää kokonaisuuden kannalta.

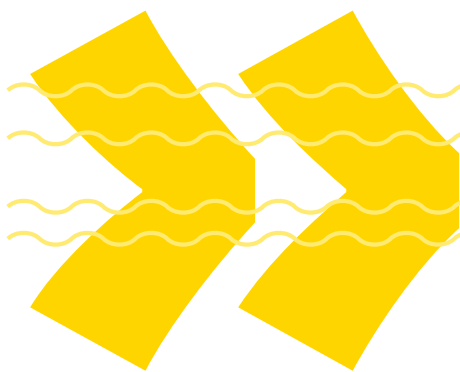
Helsingissä nuoret kohtaavat seksuaalista häirintää etenkin julkisissa tiloissa ja verkossa

Häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemisen yleisyydessä eroja perhetaustan mukaan

● HANNA AHTIAINEN

Helsingissä nuoret joutuvat useammin julkisella paikalla tapahtuvan ahdistelun tai ehdottelun kohteeksi kuin nuoret koko maassa. Koulussa tapahtuva häirintä taas on harvinaista. Tyttöjen seksuaalisen häirinnän kokemukset ovat jonkin verran lisääntyneet. Seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemisen yleisyys eroaa jossain määrin nuoren perhetaustan mukaan. Perheen taloudellisen tilanteen heikoksi kokevat nuoret ovat joutuneet häirinnän ja seksuaaliväkivallan uhriksi muita yleisemmin. Matalan koulutustason perheestä tulevat yläkoululaiset kohtaavat häirintää ja väkivaltaa korkeakoulutettujen vanhempien lapsia useammin.

Seksuaalinen häirintä ja seksuaaliväkivalta eivät ole ilmiönä uusia. Niiden kohteeksi joutumisen yleisyys on kuitenkin saanut viime vuosina ennennäkemättömällä tavalla näkyvyyttä julkisessa keskustelussa. Taustalla on etenkin vuonna 2017 sosiaalisessa mediassa käynnistynyt seksuaalista häirintää ja väkivaltaa vastustanut #metoo-kampanja, joka teki näkyväksi varsinkin naisiin kohdistuvaa häirintää ja sen eri ulottuvuuksia.

TASA-ARVOLAIN MUKAAN seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri (Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 1986/609 § 7). Seksuaaliväkivallan käsite taas pitää sisällään laajan skaalan tekoja, jotka loukkaavat tai pyrkivät loukkaamaan teon kohteen koskemattomuutta. Seksuaalirikokset on määritelty rikoslaisa. Alaikäisten kohdalla seksuaaliväkivalta voi olla lapsen painostamista, pakottamista tai houkuttelemista seksuaalisiin tekoihin tai sellaisen katseluun, koskettelua sekä altistamista ikään kuuluu määrittämälle seksuaaliselle toiminnalle ja kuvamateriaalille (THL 2021a).

SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN ja väkivallan kohteeksi joutumisessa olennainen riskitekijä on sukupuoli. Vaikka myös miehet ja pojat kokevat seksuaalista häirintää ja väkivaltaa, naiset ja tytöt joutuvat niiden kohteeksi huomattavasti useammin. Seksuaalisen häirinnän kokemuksissa on kuitenkin todettu myös intersektionaalisuutta eli risteävää eriarvoisuutta. Tämä tarkoittaa, että sukupuolen ohella riskiin vaikuttavat samanaikaisesti myös yksilön muu yhteiskunnallinen asema ja ominaisuudet, kuten ikä, kuuluminen vähemmistöön tai sosioekonominen asema (Ollus ym. 2019).

NAISISTA ETENKIN nuoret joutuvat useammin seksuaalisen häirinnän kohteeksi (Attila ym. 2018). Nuorten osalta on havaittu, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret kokevat heteroseksuaalisia ja cissukupuolisia¹ nuoria yleisemmin seksuaalista häirintää ja väkivaltaa (Jokela ym. 2020). Myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen, toimintarajoitteisten sekä ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten on todettu kokevan muita useammin häirintää ja seksuaaliväkivaltaa (Ikonen & Halme 2018). Helsingin nuorten osalta on havaittu, että juuri maahanmuuttajapojilla häirintä- ja väkivaltakokemukset olivat yläkouluissa yleisempiä: Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset pojat kokivat seksuaalista häirintää ja väkivaltaa muita poikia yleisemmin, mutta tyttöjen osalta nämä kokemukset olivat tavallisempia suomalaistaustaisilla. Toisella asteella poikien välillä ei ollut syntyperän mukaisia eroja, kun taas suomalaistaustaiset tytöt olivat kokeneet häirintää ulkomaalaistaustaisia tyttöjä useammin. (Ahtiainen ym. 2020.)

TÄSSÄ ARTIKKELISSA jatketaan helsinkiläisnuorten kohtaaman seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemusten tarkastelua. Artikkelissa kuvataan ensin ilmiöiden yleisyyttä ja häirinnän tapahtumapaikkoja. Tämän jälkeen verrataan, missä määrin häirinnän ja väkivallan kokemisen yleisyys eroaa perhetaustan eli vanhempien koulutustason ja nuoren kokeman perheen taloudellisen tilanteen mukaan.

KIRJOITUKSESSA ESITETYT tulokset pohjautuvat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn aineistoon. Mukana ovat kyselyyn vastanneet Helsingin perusopetuksen 8.–9.-luokkalaisten (joista tässä kirjoituksessa käytetään nimitystä ”yläkouluilaiset”) ja toisen asteen 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijat, jotka ovat alle 21-vuotiaita. Kouluterveyskyselyn tarkat kysymysasettelut on esitetty oheisessa tietolaatikossa. Tässä kirjoituksessa käytetään termiä ”häirintä” merkitsemään häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua.

¹ Cissukupuolisella tarkoitetaan henkilöä, joka kokee sukupuoli-identiteettinsä vastaavan syntymässä määritettyä sukupuolta ja yleensä myös ilmaisee sukupuoltaan sen mukaisesti.

Näin seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemuksia selvitettiin Kouluterveyskyselyssä

SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN kokemuksia selvitettiin kysymyksellä: Oletko kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana? Kysymyksen osiot: 1) puhelimesta tai internetissä, 2) koulussa tai oppilaitoksessa, 3) työssäoppimisjaksolla (vain ammatillisissa oppilaitoksissa), 4) harrastuksissa, 5) kadulla, kauppakeskuksessa tai muualla julkisessa tilassa, 6) sinun tai jonkun toisen henkilön kotona tai muussa yksityisessä tilassa. Vastausvaihtoehdot: 1) kyllä, 2) en. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 vähintään yhteen kysymyksen osioon. Osuus lasketaan vähintään yhteen kysymyksen osioon vastanneista.

SEKSUAALIVÄKIVALLAN KOKEMUKSIA selvitettiin kysymyksellä: Oletko kokenut jotain seuraavista viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana? Kysymyksen osiot: 1) pakottamista riisuuntumaan, 2) kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoasi, 3) yhdyntään tai muunlaiseen seksiin painostamista tai pakottamista, 4) rahan, tavarain tai päihteiden tarjoamista sinulle vastineeksi seksistä. Vastausvaihtoehdot: 1) kyllä, 2) en. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vähintään yhteen kysymyksen osioon vaihtoehdon 1. Osuus lasketaan vähintään yhteen kysymyksen osioon vastanneista.

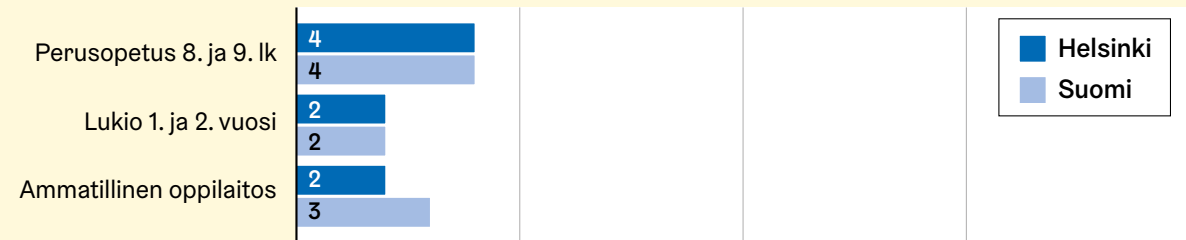
Helsingin nuoret kokevat häirintää julkisissa tiloissa yleisemmin kuin ikäisensä muualla

Helsingin yläkouluilaisista reilu viidennes ja toisen asteen opiskelijoista noin neljännes oli kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua edellisen vuoden aikana. Seksuaalisen väkivallan kokemukset ovat selvästi harvinaisempia – yläkouluilaisista seitsemän prosenttia ja toisen asteen opiskelijoista noin kymmeneosa oli kokenut seksuaaliväkivaltaa. Seksuaalinen häirintä ja väkivalta ovat ilmiönä vahvasti sukupuolittuneita: yläkouluilaisyttöistä häirintää oli kokenut joka kolmas ja toisella asteella opiskelevista tytöistä yli 40 prosenttia, kun taas pojista harvempi kuin joka kymmenes oli kokenut häirintää vuoden aikana. Itsensä muuksi kuin tytöksi tai pojaksi määritelleiden nuorten vastauksia ei ollut käytettävissä olleessa aineistossa saatavilla, mutta heidän häirintäkokemuksiensa selvittäminen tulevissa tutkimuksissa voisi tuoda olennaisia lisänäkökuomia aiheeseen.

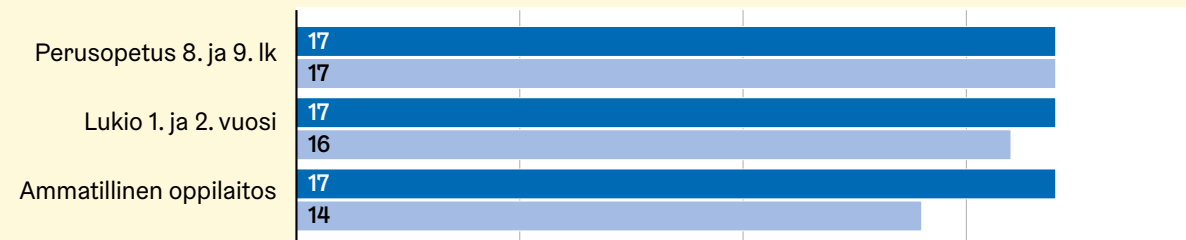
KOULUSSA SEKSUAALISTA häirintää tapahtuu vain harvoin. Keskeisimpiä nuorten kohtaaman häirinnän paikkoja ovatkin internet sekä julkiset tilat. (Kuvio 1.) Sekä koulussa että netissä tapahtuva häirintä on ilmiönä pääasiassa yhtä yleinen niin Helsingissä kuin koko maassakin. Sen sijaan Helsingissä nuoret joutuvat selvästi yleisemmin seksuaalisen häirinnän kohteeksi julkisessa tilassa. Julkinen tila on Helsingissä toisen asteen opiskelijoiden kokemuksissa yhtä yleinen häirinnän paikka kuin puhelin tai netti. Julkisessa tilassa tapahtunut häirintä on Helsingissä myös yleisempää kuin viidessä seuraavaksi suurimmassa Suomen kaupungissa. Etenkin toisen asteen opiskelijoiden kokemusten osalta julkisissa paikoissa tapahtuva häirintä näyttää olevan erityisen korostunut ilmiö verrattuna muihin kuutoskaupunkeihin.

Kokenut seksuaalista häirintää vuoden aikana...

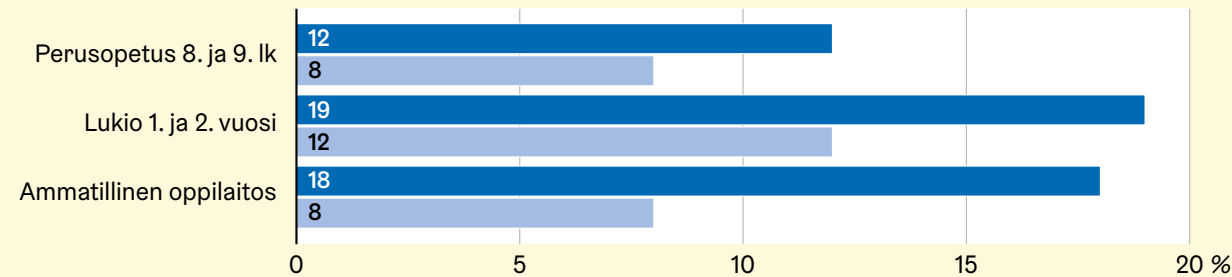
koulussa

puhelimessa tai internetissä

julkisessa tilassa

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos / Kouluterveyskysely 2019.

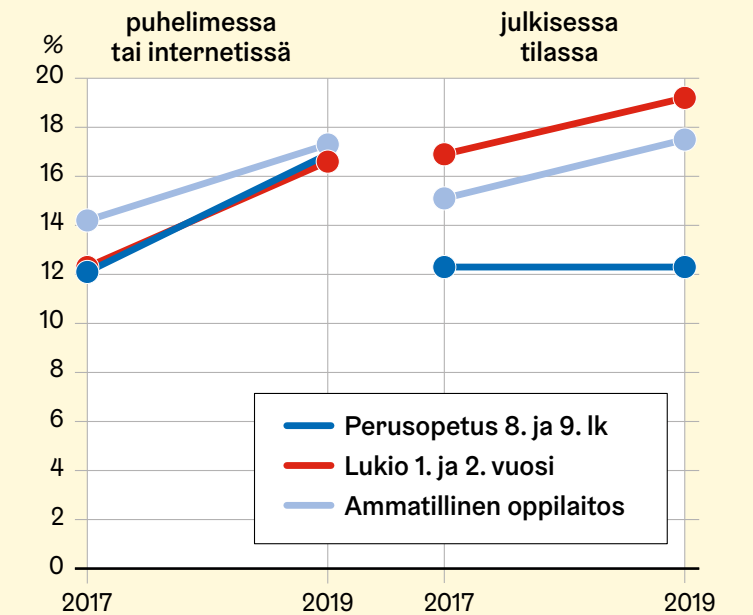
KUVIO 1.

Seksuaalista häirintää koulussa, puhelimessa tai internetissä sekä julkisessa tilassa kokeneiden osuus (%) Helsingissä ja koko maassa vuonna 2019.

YLEISESTI OTTAEN seksuaalisen häirinnän kokemukset ovat yleistyneet ja etenkin netti on kahden vuoden takaiseen verrattuna entistä keskeisempi kanava häirinnälle (Kuvio 2). Kasvu on tullut kaikilla oppiasteilla tyttöjen raportoidun häirinnän lisääntymisestä. Poikien osalta häirintäkokemukset eivät näytä yleistyneen. Kouluympäristössä koetussa häirinnässä ei ollut tapahtunut selkeää muutosta kahdessa vuodessa suuntaan tai toiseen.

NUORET KERTOVAT kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä tai väkivallasta aikuisille melko harvoin. Helsingissä vain reilu neljännes häirinnän tai väkivallan kohteeksi joutuneista nuorista oli kertonut kokemuksestaan luottamalleen aikuiselle. Pojat kertovat kokemuksistaan vielä tyttöjä harvemmin. Nuorilta, jotka olivat kertoneet häirinnästä tai väkivallasta aikuiselle, kysyttiin lisäksi, olivatko he saaneet kerrottuaan tukea tapahtuneen käsittelyyn.

Kokenut seksuaalista häirintää vuoden aikana

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos / Kouluterveyskysely 2019.

KUVIO 2.

Seksuaalista häirintää puhelimessa tai internetissä vuoden aikana kokeneet ja seksuaalista häirintää julkisessa tilassa vuoden aikana kokeneet oppiasteen mukaan Helsingissä vuosina 2017 ja 2019.

Tytöistä yli puolet koki, että ei ollut saanut tukea seksuaaliseen häirintään tai väkivaltaan koulun aikuisilta, vaikka olisi sitä tarvinnut. Pojat sen sijaan kokivat tyttöjä useammin saaneensa koulun aikuisilta tukea kokemuksiinsa sitä tarvitessaan. Yhdeksän kymmenestä nuoresta ilmoitti kuitenkin saaneensa tukea lähipiiriltään, kuten vanhemmalta tai ystävilta.

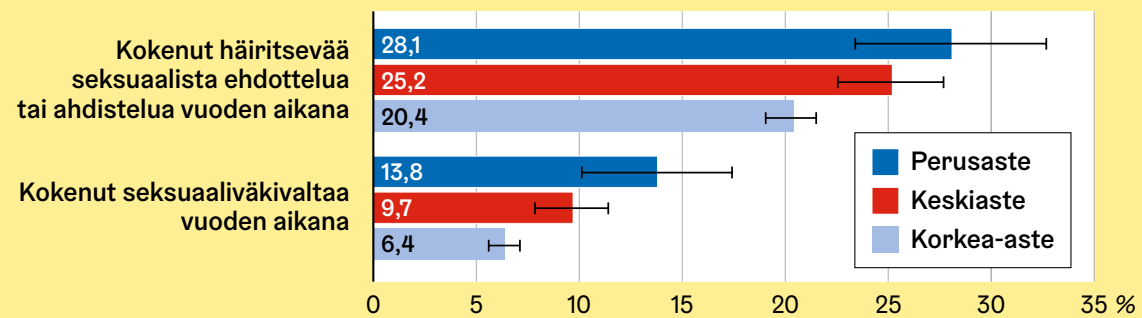
Seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemusten yleisyys poikkeaa perhetaustan mukaan

Yläkoululaisten osalta vanhempien koulutustaustan ja nuoren kokeman seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemusten välillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys. Sekä seksuaalisen ahdistelun ja ehdottelun että seksuaaliväkivallan kokemukset olivat tavallisempia niillä yläkoululaisilla, jotka tulivat matalan koulutustason perheestä. Häirintäkokemuksissa ero näkyy korkeimmin koulutettujen ja muiden koulutustason vanhempien lasten välillä, kun taas keskiasteen koulutuksen ja perusasteen koulutuksen suorittaneiden vanhempien lasten kokemukset eivät poikenneet merkittävästi toisistaan. Pelkän perusasteen suorittaneiden äitien lapsista 28 prosenttia oli kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana, kun korkeakoulutettujen äitien lapsista näin vastasi 20 prosenttia (Kuvio 3).

Seksuaaliväkivallan osalta koulutusasteiden välinen ero oli merkitsevä vain korkeimmin ja matalimmin kouluttautuneiden vanhempien lasten kokemusten välillä. Seksuaaliväkivaltaa oli kokenut 14 prosenttia perusasteen koulutuksen varassa olevien äitien lapsista, korkeakoulutettujen äitien lapsista alle puolet tästä, kuusi prosenttia. Vastaava yhteys näkyi tarkasteltaessa häirinnän ja väkivallan kokemuksia myös isän koulutustason mukaan.

HÄIRINNÄN PAIKAN mukaan katsottuna matalasti ja korkeasti koulutettujen äitien lasten kokemukset erosivat etenkin julkisessa tilassa koetun häirinnän osalta. Pelkän perusasteen suorittaneiden äitien lapsista 19 prosenttia oli kokenut häirintää julkisessa tilassa, kun korkeakoulutettujen äitien lapsista vastaava osuus oli 11 prosenttia. Puhelimessa tai netissä häirintää oli kohdannut peruskoulun suorittaneiden äitien lapsista 22 prosenttia, korkeakoulutettujen äitien lapsista 15 prosenttia.

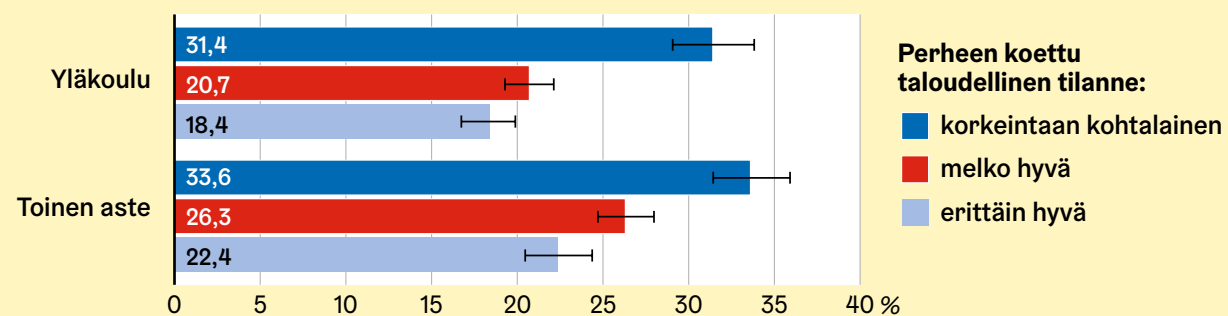
TOISELLA ASTEELLA tilastollisesti merkitseviä eroja vanhempien koulutustaustan mukaan ei esiinny eli toisen asteen oppilailta häirinnän ja väkivallan kokemukset olivat yhtä yleisiä eri koulutustason perheistä tulevilla nuorilla.

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos / Kouluterveyskysely 2019, Helsinki-aineisto.

KUVIO 3.

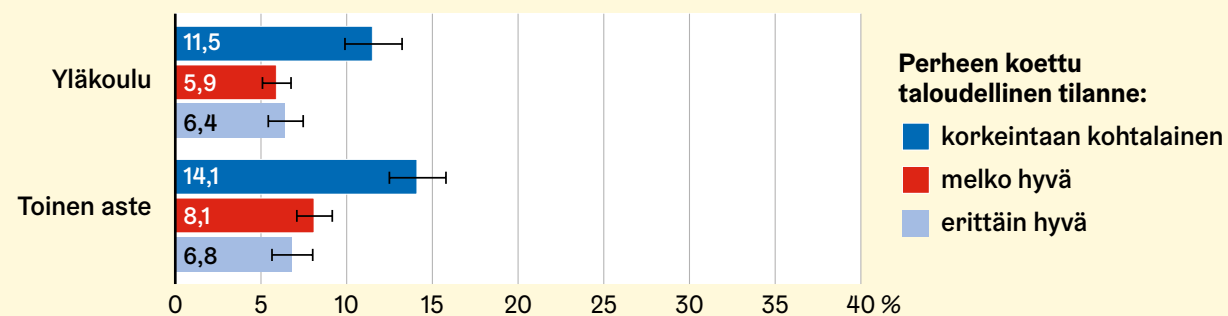
Seksuaalista häirintää ja seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana kokeneiden yläkoululaisten osuus äidin koulutustason mukaan Helsingissä 2019, tilastollisesti merkitsevä ero $p < 0,001$

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos / Kouluterveyskysely 2019, Helsinki-aineisto.

KUVIO 4A.

Seksuaalista häirintää vuoden aikana kokeneet yläkoululaiset ja toisen asteen opiskelijat perheen koetun taloudellisen tilanteen mukaan Helsingissä 2019, tilastollisesti merkitsevä ero $p < 0,001$

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos / Kouluterveyskysely 2019, Helsinki-aineisto.

KUVIO 4B.

Seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana kokeneet yläkoululaiset ja toisen asteen opiskelijat perheen koetun taloudellisen tilanteen mukaan Helsingissä 2019, tilastollisesti merkitsevä ero $p < 0,001$

Sekä seksuaalisen ehdittelun ja ehdottelun että seksuaaliväkivallan kokemukset olivat yleisempiä niillä yläkoululaisilla, jotka tulivat matalan koulutustason perheestä.

PERHETAUSTA NÄKY seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemuksissa myös perheen taloudellisen tilanteen osalta. Ne nuoret, jotka vastasivat perheen taloudellisen tilanteen olevan korkeintaan kohtalainen, olivat joutuneet selvästi useammin häirinnän ja seksuaaliväkivallan kohteeksi kuin nuoret, jotka kokivat perheen taloudellisen tilanteen melko hyväksi tai erittäin hyväksi (kuviot 4a ja 4b). Toisella asteella myös taloustilanteen melko tai erittäin hyväksi kokeneiden välillä oli häirinnän kokemusten yleisyydessä tilastollisesti merkitsevä ero siten, että taloustilanteen erittäin hyväksi kokevat olivat joutuneet harvemmin häirityiksi, kuin sen melko hyväksi kokeneet olivat. Yläkoulussa taas eroa häirinnän yleisyydessä ei näiden kahden ryhmän välillä ollut.

YHTEYS PERHEEN koettuun taloudelliseen tilanteeseen näkyi etenkin tytöillä. Esimerkiksi perheen taloudellisen tilanteen korkeintaan kohtalaiseksi kokevista yläkoululaistytöistä jopa 44 prosenttia ja toisen asteen opiskelijatyttöistä 46 prosenttia kertoi kohdanneensa seksuaalista häirintää, kun perheen taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi kokevilla vastaava osuus oli 32 prosenttia.

Kynnystä kertoa seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemuksista tulisi edelleen madaltaa

Seksuaalisen häirinnän kokeminen on etenkin nuorten tyttöjen parissa valitettavan tavallista ja kokemukset ovat lyhyessä ajassa selvästi yleistyneet. Nuorten raportoitujen kokemusten yleistymisen ei kerro yksiselitteisesti häirinnän lisääntymisestä. Ilmiönä seksuaalinen häirintä on vanha ja yleinen, mutta pitkään melko näkymätön. #Metoo-kampanjan synnyttämä kokemusten jakaminen ja aiheen saama laaja julkinen näkyvyys tekevät ilmiöstä helpommin tunnistettavan. Voidaan olettaa, että nuoret ovat aiempaa tietoisempia seksuaalisen häirinnän ja väkivallan eri muodoista ja osaavat paremmin nimetä tilanteet ja raportoida niistä. Ilmiöiden yleisyyden hahmottamista tutki-

muksessa vaikeuttaa osin se, että aiheesta voi olla vaikeaa kertoa jopa anonyymissä kyselyssä. Etenkin osa poikien kokemasta seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta saattaa jäädä piiloon, sillä ilmiöt saatetaan mieltää ensisijaisesti tyttöihin kohdistuviksi (Ikonen & Halme 2018).

NUORET KOHTAAVAT Helsingissä häirintää kouluympäristössä vain harvoin. Suurimmat riskin paikat häirinnän kohteeksi joutumiselle ovat netissä ja julkisissa tiloissa. Nuorten julkisilla paikoilla kohtaama häirintä on Helsingissä erityisen korostunut ilmiö verrattuna muuhun Suomeen. Tulosta selittää todennäköisesti se, että suuressa kaupungissa liikuessaan nuoret kohtaavat enemmän ihmisiä ja viettävät aikaa julkisessa tilassa, joten myös tilanteita ja häirinnän mahdollistavia kohtaamisia kertyy enemmän. Koronapandemian aikana julkisissa paikoissa oleskelu on vähentynyt ja netissä vietetty aika lisääntynyt. Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn tulosten valmistuttua on kiinnostavaa nähdä, heijastuuko poikkeusolojen vaikutus jotenkin nuorten häirintäkokemuksiin.

KUTEN ALUSSA aiemman tutkimuksen pohjalta todettiin, sukupuolen ohella on tunnistettavissa myös muita yksilön taustaan tai asemaan liittyviä ominaisuuksia, jotka liittyvät yleisempiin häirintä- ja väkivaltakokemuksiin. Tässä artikkelissa tehdyssä tarkastelussa havaittiin, että myös perhetaustalla on yhteys häirintä- ja seksuaaliväkivaltakokemusten yleisyyteen. Sekä seksuaalisen häirinnän että seksuaaliväkivallan kokemukset ovat tavallisempia nuorilla, etenkin tytöillä, joiden perheen koettu taloudellinen tilanne on heikko. Lisäksi yläkoulussa nämä kokemukset olivat korkeakoulutettujen vanhempien lapsiin nähden yleisempiä pelkän perusasteen suorittaneiden vanhempien lapsilla. Vähemmistöön kuuluvien tai kuormittuneessa perhetilanteessa elävien nuorten kokemukset saattavat vielä keskimääräistä useammin jäädä näkymättömiksi. Siksi on tärkeää tunnistaa ryhmiä, joihin häirintää ja väkivaltaa yleisimmin kohdistuu.

NUORET EIVÄT läheskään aina kerro aikuisille kokemastaan häirinnästä tai seksuaaliväkivallasta. Kokemuksiin liittyy usein pelkoa ja häpeää, mikä tekee kertomisesta vaikeaa. Myös uskomus tai kokemus siitä, että tapahtuneelle ei tehdä tai pystytä tekemään mitään, voi vähentää halua kertoa siitä eteenpäin. Verrattain suuri osa kokemuksestaan kertoneista nuorista koki, että ei ollut saanut koulusta tukea asian käsittelyyn, vaikka olisi sitä tarvinnut. Nuorten kokemukset tuen saamisesta ovat osin ristiriidassa sen kanssa, että ainakin toisen asteen koulutuksessa on opilaitosten raporttoiman mukaan hyvät valmiudet ja käytännöt seksuaaliseen häirintään ja väkivaltaan puuttumiseen (ks. THL 2021b; THL 2021c). Esimerkiksi Helsingin lukioissa seksuaalisen häirinnän ja väkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen toteutuu todella hyvin (THL 2021d). Nuorten kokemusten ja olemassa olevien käytäntöjen välillä vaikuttaakin vallitsevan jonkinlainen epäsuhta.

NUORUUS ON olennainen vaihe yksilön identiteetin rakentumisessa ja siksi seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemukset nuoruudessa voivat olla erityisen haavoittavia. Nuoret eivät itse voi vaikuttaa seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kohteeksi joutumiseen. Aikuisen aktiivinen asema näiden tekojen ja tilanteiden ennaltaehkäisyssä sekä aloitteellinen rooli puheeksi ottamisessa ja seurausten käsittelyssä ovatkin keskeisiä. ■

Hanna Ahtiainen toimii tutkijana Helsingin kaupunginkansliassa.

Lähteet:

- Ahtiainen, H., Mäki, N., Määttä, S., Saukkonen, P. & Yijälä A. (2020). Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvointi Helsingissä. Tutkimuksia 2020:5. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Attila, H., Pietiläinen, M., Keski-Petäjä, M., Hokka, P. & Nieminen, M. (2018): Tasa-arvobarometri 2017. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2/2018.
- Ikonen R & Halme N. (2018). Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta. Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 6, maaliskuu 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpöytä 38:2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609 § 7 (30.12.2014/1329) Syrjinnän kielto. Viitattu 19.5.2021. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Ollus, N., Tanskanen, M., Honkatukia, P. & Kainulainen, H. (2019). Sukupuolistunut vihapuhe, seksuaalinen häirintä ja risteävät yhteiskunnalliset erot. Teoksessa Teräsaho, M. & Närvi, J. (toim.) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyysijä tasa-arvobarometrista 2017. Raportti 6/2019, s. 32–56. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2021a). Lapsiin kohdistuva väkivalta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu. Viitattu 19.5.2021. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-vakivalta>
- THL (2021b). Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen lukioissa – TEA 2020. Tilastoraportti 13/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2021c). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa 2020. Tutkimuksesta tiiviisti 18/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2021d). TEAviisari. Viitattu 19.5.2021. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>

”

Nuoret eivät läheskään
aina kerro aikuisille
kokemastaan häirinnästä
tai seksuaaliväkivallasta.
Kokemuksiin liittyy usein
pelkoa tai häpeää, mikä tekee
kertomisesta vaikeaa.

PEKKA KAIKKONEN

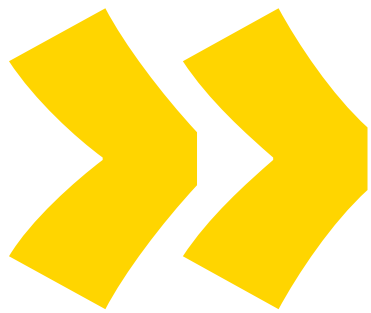
Pääkaupunkiseudun sateenkaariväki koronakriisissä

JUKKA LEHTONEN

oronakriisi on koskettanut kaikkia suomalaisia, mutta pahiten kriisi on iskenyt pääkaupunkiseutuun sekä terveyden että talouden näkökulmasta. Koska alueella on keskimääräisesti enemmän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia kuin muilla alueilla Suomessa, kriisin vaikutukset sateenkaariväkeen ovat myös suuret. Pikkupaikkakunnilta on perinteisesti muutettu ahdasmielisemmäksi koetusta ilmapiiristä Helsingin seudulle vapautteen, näin ovat tehneet vuosikymmenien aikana etenkin ei-heteroseksuaaliset miehet. Lisäksi pääkaupunkiseudulla moni seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluva työskentelee hoiva-, kasvatusta-, kulttuuri- ja palvelualueilla. Ne ovat aloja, joita kriisi on erityisesti koetellut ja joihin tyypillisesti liittyy kohonnut covid-19-tartuntariski. (Lehtonen 2020a)

Tein kyselyn seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville heidän koronakriisiin liittyvistä kokemuksistaan (Lehtonen 2020b). Siihen vastasi viime syksynä 325 vähemmistöihin kuuluvaa, joista lähes puolet (N=164) asui pääkaupunkiseudulla. Lisäksi haastattelin 23 homojen, lesbojen, bi- ja transihmisten sekä intersukupuolisten ihmisoi-keusjärjestön aktivistia tai työntekijää aiheesta. Tutkimustani rahoittaa Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvosto. Kyseessä on jatkohanke työelämän tasa-arvoa käsitteelle WeAll-tutkimushankkeelle (weallfinland.fi). Käsittelem koronakriisin vaikutuksia sateenkaari-ihmisille pääkaupunkiseudun näkökulmasta.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN SATEENKAARIVÄKEÄ tarkastellessa on tärkeää huomioida sen moninaisuus. Joukkoon kuuluu lapsia ja nuoria, joiden koulunkäynti ja harrastuksiin osallistuminen on muuttunut kriisissä. Joukkoon kuuluu ikäihmisiä ja terveyden kannalta riskiryhmiin kuuluvia sekä vammaisia. Heitä löytyy useimmista ammattiryhmistä ja heillä on vaihteleva koulutustausta. Osa sateenkaariväestä on yrittäjiä, osa opiskelijoita ja osa palkansaajia – työttömiä onohitamatta. Osa heistä on maahanmuuttajataustaisia, osa uskonnolliseen, etniseen tai kielivähemmistöön kuuluvia. Lisäksi sukupuolivähemmistöillä eli transihmisillä (transsukupuoliset, transvestiitit, muunsukupuoliset, sukupuolilettomat jne.) ja intersukupuolisilla on omanlaisia moninaisia kokemuksia ja seksuaalivähemmistöillä toisenlaisia (ks. Sateenkaarisananasto 2021). Sukupuoli ja perhetilanne vaikuttavat myös. Koronakriisi on siis koskettanut eri tavoin sateenkaariväkeä riippuen heidän lähtökohdistaan ja elämäntilanteistaan. Osa on saanut tartunnan, osan elämä luisunut alamäkeen ja osa on pärjännyt hienosti.

Etätyö- ja -opiskelu vähentäneet syrjintää mutta lisänneet yksinäisyyttä

Kaikista vastaajista enemmistö oli palkansaajia tai yrittäjiä, pääkaupunkiseudulla asuvista (72%) jonkin verran muualla asuvia (60%) useammat. Lisäksi osa opiskelijoista työskenteli osa-aikaisesti. Työttömiä oli pääkaupungissa asuvista vastaajista yhdeksän prosenttia (pääkaupunkiseudun kokonaistyöttömyysasteen ollessa noin 14 prosenttia). Työttömistä vastaajista keskimääräistä useammat kuuluivat nimenomaan sukupuolivähemmistöihin, joiden työmarkkinatilanne on aiempienkin tutkimusten mukaan seksuaalivähemmistöjä heikompi (Solonen 2016).

KORONAKRIISI OLI vaikuttanut useimpien työelämässä toimivien vastaajien työskentelyyn. Pääkaupunkiseudulla asuvista työelämäkysymyksiin vastanneista 87 prosenttia vastasi näin. Keskeinen muutos liittyi etätyöskentelyn yleistymiseen. Vastaajista 69 prosentilla se oli lisääntynyt. Pääkaupunkiseudulla etätöihin oli siirrytty useammin kuin muualla maassa. Työelämävastaajista 27 prosenttia ei tehnyt etätöitä. Suomalaisista lähes 60 prosenttia siirtyi pandemian takia etätöihin (Ruohomäki 2020).

TYÖELÄMÄVASTAAJISTA SEITSEMÄN prosenttia toi esiin, että heihin kohdistuva syrjintä tai muu epäasiallinen kohtelu oli vähentynyt koronakriisin yhteydessä etätöihin siirtymisen takia. Sukpuolivähemmistöihin kuuluvista näin kertoivat käyneen useammat kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvista. Heistä osa piti helpottavana sitä, ettei työyhteisöön liittyviä sukupuolinormeja tarvinnut noudattaa etätöissä. Vastaajat olivat kokeneet syrjintää tai muuta epäasiallista kohtelua harvemmin vuonna 2020 verrattuna vuoteen 2019. Osa kuitenkin pelkäsi syrjintää tai arvioi sen lisääntyvän työelämässä koronakriisin takia. Muutamit vastaajat kertoivat avovastauksissa, että työn löytyminen on muuttanut entistä vaikeammaksi ja ettei työharjoittelupaikkoja tai osa-aikatöitä löydy kuten ennen. Osa koki tämän liittyvän heidän vähemmistöasemaansa, osa yleiseen koronatilanteeseen.

ETÄTYÖN KOETTIIN lisänneen keskittymisvaikeuksia, yksinäisyyttä ja kiristäneen ihmissuhteita kotona. Nämä kaikki olivat yleisempiä kokemuksia pääkaupunkiseudulla verrattuna muihin asuinpaikkoihin. Yksinäisyyttä poti jo ennen koronaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista keskimääräistä väestöstä useammat, näin etenkin sateenkaarinuoret (Jokela ym. 2020). Lisäksi osa pelkäsi saavan- sa covid-19-tartunnan työssään.

OPISKELIJAVASTAAJIEN TILANNE muistutti työelämässä toimivia. Heistä useimmat opiskelivat korkeakouluissa. Siellä opetusta oli siirretty etänä tapahtuvaksi useammin kuin peruskouluissa ja toisella asteella. Kiusaaminen ja epäasiallinen kohtelu oli etäopiskelun takia vähentynyt joillain vastaajilla. Useimmilla pääkaupunkiseudulla asuvilla opiskelijoilla etäopiskelu oli aiheuttanut keskittymisvaikeuksia ja yksinäisyyttä. Osa vanhempiensa kanssa asuvista koululaisista tai opiskelijoista kertoi välien kiristyneen vanhempien kanssa. Huoli kotona asuvien lasten ja nuorten jaksamisesta ja hyvinvoinnista nousi esiin myös useissa tekemisissäni järjestöhaastatteluissa. Niissä tuotiin esiin myös, että ihmisoikeusjärjestöjen kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettava koulutustoiminta väheni tuntuvasti, loppui tai siirtyi etäkoulutukseksi. Opiskelijoilla oli siis vähemmän mahdollisuuksia saada koulutusta sateenkaari-ihmisistä koronakriisin takia.

Mielenterveysongelmat lisääntyneet ja pääsy palveluihin vaikeutunut

Sateenkaari-ihmisillä on keskimääräistä useammin mielenterveysongelmia (ks. Jokela ym. 2020). Koronakriisi on pahentanut näitä ongelmia entisestään. 68 prosenttia pääkaupunkiseudun vastaajista koki yksinäisyyden lisääntyneen, 27 prosenttia koki itsenä masentuneemmaksi, 42 prosenttia ahdistuneemmaksi ja 31 prosenttia pelokkaammaksi. Itsetuhoisuus oli lisääntynyt 10 prosentilla vastaajista ja 31 prosenttia koki voineensa heikommin koronakriisin seurauksena. Sateenkaarinuorilla ongelmat olivat yleisempiä kuin aikuisilla. Pelastakaa Lapset -järjestön kyselyn mukaan ongelmat ovat sateenkaarinuorilla myös yleisempiä kuin muilla nuorilla: Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat vastaajat (N=548) kokivat verrattuna kaikkiin nuoriin selvästi useammin itsensä stressaantuneeksi (66%, kaikki 54%), ahdistuneeksi (63%, kaikki 49%) ja masentuneeksi (49%, kaikki 33%) koronakriisiin liittyvien poikkeusolojen takia (Valtioneuvosto 2020).

LIIKUNTAA OLI vähentänyt pääkaupunkiseudun sateenkaari- vastaajista 54 prosenttia, ja epäterveellisemmin oli syönyt 37 prosenttia. Samaan aikaan mielenterveysongelmien lisääntyessä ja elintapojen heikentyessä terveys- (32%), mielenterveys- (10%) ja hyvinvointipalveluihin hakeutumista (24%) oli vältetty koronakriisin takia myös pääkaupunkiseudulla asuvien keskuudessa. Sukpuolivähemmistöihin kuuluvilla hakeutuminen palveluihin oli vähentynyt seksu-

aalivähemmistöjä yleisemmin, vaikka heillä mielenterveysongelmat olivat lisääntyneet enemmän. Palveluihin pääsyn ongelma tuotiin esiin myös järjestöhaastatteluissa (Valtioneuvosto 2021). Tilannetta vaikeutti se, ettei järjestöjen vertaisryhmätoimintaa, tapahtumia tai asiakas kohtaamisia ole ollut mahdollista järjestää kuin etänä.

Mitä julkisten toimijoiden tulisi tehdä?

Sateenkaariväelle ja etenkin koronakriisissä kärsineille sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille paljon merkittäisi se, että ihmisoikeuksia kunnioitava ja nuoret huomioiva translainsäädäntö astuisi voimaan. Tämä loisi uskoa paremmasta tulevaisuudesta, mutta myös konkreettisesti auttaisi ihmisiä selviämään arjessaan. Vähemmistöjen tulevaisuususkon vahvistamiseksi olisi paikallaan myös kieltää intersukupuolisiin suunnatut tarpeettomat lääketieteelliset toimet, joilla heidät pyritään mahduttamaan sukupuolinormeihin, samoin kuin seksuaaliseen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin muuttamiseen tähtäävät niin sanotut eheytyshoidot. Myös viharikoslainsäädännön kehittäminen auttaisi vähemmistöjä, joihin koronakriisi on todennäköisesti iskenyt muuta väestöä pahemmin.

PÄÄKAUPUNKISEUDULLA KUNTIEN tulisi panostaa vahvasti yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitteluun työ- ja oppilaitoskohtaisesti. Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksen yhteydessä yhdenvertaisuuden tulisi olla keskeinen tavoite palveluja ja niihin liittyvää osaamista kehitettäessä. Mielenterveys- ja etenkin nuorille suunnattujen palvelujen pitäisi olla turvallisia ja niihin pääsyn helppous taattua. Tämä tarve korostuu pandemian jälkeisessä tilanteessa, jossa poikkeusolot ovat koetelleet erityisesti jo muutenkin haavoittuvammassa asemassa olevia ryhmiä. Kunnat voisivat lisäksi tukea vahvemmin sateenkaari-ikäisten järjestöjä ja hyödyntää niiden osaamista oman työnsä kehittämisessä. ■

Jukka Lehtonen on vanhempi tutkija sukupuolentutkimuksen oppiaineessa Helsingin yliopistossa. Hän on kasvatus- sosiologian dosentti.

Kirjallisuus

- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Helsinki: THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lehtonen, J. (2020a) Yhdenvertainen virus? HLBTI-ihmiset koronakriisissä. Poliitikasta.fi <https://politiikasta.fi/yhdenvertainen-virus-hlbt-ihmiset-koronakriisissa/>
- Lehtonen J. (2020b) HLBTI-ihmiset ja -järjestöt koronakriisissä – tutkimustietoa tarvitaan. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://weallfinland.fi/hlbt-ihmiset-ja-jarjestot-koronakriisissa-tutkimustietoa-tarvitaan/>
- Ruohomäki, V. (2020) Etätyöoloikka ja hyvinvointi koronakriisin alussa. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2020. Helsinki, Työterveyslaitos, 21–28. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162308/TEM_tyopoliittinen_aikakauskirja_2_2020.pdf
- Sateenkaarisanasto (2021) Helsinki: Oikeusministeriö. <https://oikeusministerio.fi/sateenkaarisanasto>
- Solonen A. (2016) Selvitys sukupuolen moninaisuudesta työelämässä: kokemuksia syrjinnästä, työttömyydestä mutta myös esimiesten tuesta. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://weallfinland.fi/selvitys-sukupuolen-moninaisuudesta-tyoelamassa-kokemuksia-syrjinnasta-tyottomyydesta-mutta-myo-esimiesten-tuesta/>
- Valtioneuvosto (2020) Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa. Lapsistrategian koronaryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162318>
- Valtioneuvosto (2021) Lapset, nuoret ja koronakriisi. Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162647/VN_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

”

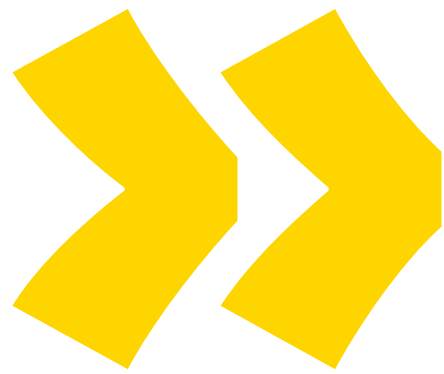
Pääkaupunkiseudulla
moni seksuaali- tai
sukupuolivähemmistöihin
kuuluva työskentelee hoiva-,
kasvatus-, kulttuuri- ja
palvelualoilla.

Ne ovat aloja, joita koronakriisi
on erityisesti koetellut ja joihin
tyypillisesti liittyy kohonnut
covid-19-tartuntariski.

Stereotyyppinen kohtelu ja työmarkkinoiden syrjivät käytännöt hidastavat uuteen maahan sopeutumista

● ANU YIJÄLÄ

Suomea ja Helsinkiä uhkaavaan osaajapulaan ei riitä ratkaisuksi ainoastaan pyrkimys työperäisen maahanmuuton lisäämiseen. Vastaanottavan yhteiskunnan asenneilmapiiri vaikuttaa pitkälti siihen, kokevatko tulijat itsensä tervetulleiksi ja haluavatko he jäädä maahan. Mikäli sosiaalisten suhteiden luominen kantaväestön edustajien kanssa on vaikeaa ja tulijat kohtaavat ennakkoluuloisia asenteita tai jopa suoranaista syrjintää, saattaa sopeutuminen hankaloitua. Vaikka työyhteisöllä voidaan katsoa olevan merkittävä rooli aikuisten ihmisten sopeutumisen edistäjänä, etenkin kulttuurisesti etäisemmistä maista tulevat maahanmuuttajat joutuvat usein taustansa liittyen ennakkoluulojen kohteeksi rekrytointivaiheen ensi metreiltä lähtien. Tässä artikkelissa käsitellään stereotyyppisen kohtelun ja työsyrynnän negatiivisia vaikutuksia kotoutumiseen ja etenkin sen taloudelliseen ulottuvuuteen. Lisäksi pohditaan työnantajan toiminnan taustalla vaikuttavia tekijöitä, sekä pyritään herättelemään keskustelua siitä, miten rekrytointiprosessissa voisivat pärjätä myös kotoutumisensa alkuvaiheessa olevat työnhakijat.

Kilpailu osaavasta työvoimasta kiihtyy – myös Suomi mukana

Monella alalla vallitseva pula osaavasta työvoimasta kasvaa vauhdilla ja vaikuttaa yritysten toimintaedellytyksiin. Esimerkiksi Kauppakamarin teettämän kyselyn mukaan osaajapulasta kärsivien yritysten määrä kasvoi Helsingin seudulla vain reilussa puolessa vuodessa kahdeksalla prosenttiyksiköllä 59 prosenttiin, kun vielä vuoden 2020 syyskuussa vastaava määrä oli 51 prosenttia. Kyselyyn osallistuneista yrityksistä 68 prosenttia arvioi tarvitsevansa kasvavissa määrin lisää työvoimaa lähivuosina. (Kauppakari 2021.)

VASTAUSTA SUOMEA uhkaavaan työvoimapulaan etsitään usein maan rajojen ulkopuolelta, mikä on ymmärrettävää, sillä maan väestö kasvaa tällä hetkellä yksinomaan maahanmuuton seurauksena. Ulkomaalaistaustaisten yleisin ensimmäisen oleskeluluvan peruste on vuodesta 2019 lähtien ollut työskentely, johon myönnettiin 8 508 lupaa vuonna 2020. Vaikka pandemian aiheuttama poikkeuksellinen tilanne heijastuikin viime vuonna myös työperusteisten oleskelulupahakemusten määrään, lupia on viime vuosien aikana myönnetty vain alle puolet osaavan työvoiman arvioidusta vuosittaisesta 20 000 henkilön tarpeesta. (Migri 2021; TEM 2019.)

JOS MAAHANMUUTTO ei lisääny ja maassa jo olevien maahanmuuttajien työllisyysaste kohene, hidastaa väestörakenteen muutos Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen mukaan Suomen talouskasvua pysyvästi 2040-luvulta alkaen (Etna 2021). Osaajia houkutelakseen esimerkiksi Helsinki on käynnistänyt vuodesta 2019 lähtien useita kansainvälisiä kampanjoita, joiden avulla Suomen ja pääkaupunkiseudun kansainvälistä tunnettavuutta on pyritty lisäämään ja maakuvaamme kohentamaan. Pelkkä ulkomaisen työvoiman houkuttelu ei kuitenkaan riitä: mikäli Suomen vetovoim-

1) Suomessa sellaisesta henkilöstä, jonka molemmat vanhemmat tai ainut tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla, käytetään nykyisin usein termiä ulkomaalaistaustainen. Määritelmä pitää sisällään sekä ulkomailla syntyneet, ns. maahanmuuton ensimmäisen sukupolven, että Suomessa syntyneet, ns. toisen sukupolven edustajat.

matekijät eivät osoittaudu riittävän tärkeiksi kiinnittämään osaajia maahan, moni jatkaa matkaansa. Yhteiskunnassa vallitsevalla asenneilmapiirillä saattaa olla aloilleen asettautumista koskevassa päätöksenteossa ratkaiseva rooli.

Sopeutuminen uuteen maahan etenee samanaikaisesti useilla eri elämänalueilla

Kokonaisvaltaista muutosprosessia, joka saa alkunsa kahden (tai useamman) eri kulttuurin edustajien kohdattua toisensa, kutsutaan akkulturaatioksi. Akkulturaatio tapahtuu sekä ryhmä- että yksilötasolla: ryhmätasolla sillä viitataan tämän kohtaamisen käynnistämiin muutoksiin sosiaalisissa rakenteissa ja instituutioissa sekä erilaisissa kulttuurisissa käytänteissä. Yksilötasolla sillä puolestaan viitataan psykologiseen muutosprosessiin, jossa yksilö punnitsee haluaan yhtäältä säilyttää omaa kulttuuriaan uudessa maassa ja toisaalta kurottautua vastaanottavan kulttuurin suuntaan omaksuakseen siit uusia elementtejä identiteettiinsä². (Berry 1997; 2005.)

AKKULTURAATIO HEIJASTUU yksilön käyttäytymiseen usealla elämän osa-alueella, ja sitä voidaan tarkastella ainakin seuraavien sopeutumista kuvaavien ulottuvuuksien kautta: psykologinen sopeutuminen on tunnetta tasapainon löytymisestä uudessa maassa, kokemusta psyykkisestä ja emotionaalista hyvinvoinnista sekä tyytyväisyyttä maahanmuuttopäätökseen ja elämään uudessa maassa. Sosiokulttuurista sopeutumista puolestaan kuvastaa sellaisten taitojen omaksuminen, jotka uudessa maassa edesauttavat erilaisista arjen tilanteista selviämistä ja sosiaalisten suhteiden rakentamista. Sosiopsykologinen sopeutuminen viittaa yksilön arvoissa ja asenteissa sekä identiteetissä tapahtuviin muutoksiin. Taloudellisessa sopeutumisessa keskeistä on työllistyminen ja sen myötä mahdollisuus ansaita riittävä toimeentulo, tunne oman paikan löytämisestä uuden maan työmarkkinoilla, sekä kokemus tehdyn työn merkityksellisyydestä ja yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. (Berry 1997; 2005; Liebkind ym. 2012.)

SEKÄ YHTEISKUNNAN vastaanottavuuden aste että kanta-väestön tapa asennoitua vähemmistöryhmiä kohtaan viestivät tulijoille, millaista käyttäytymistä ja vuorovaikutusta heiltä odotetaan ja kuinka paljon heidän on suotavaa säilyttää oman kulttuurinsa tapoja uudessa maassa (Bourhis et al. 1997). Yleensä sopeutuminen etenee omalla painollaan, ja ajan myötä saavutetaan tasapaino ryhmien välillä. Aina näin ei kuitenkaan ole: erilaiset kulttuuriset yhteentörmäyk-

2) Suomessa yksilötasolla tapahtuvasta psykologisesta akkulturaatiosta käytetään usein myös termiä kotoutuminen.

set uudessa maassa, joko yksilön itse tai tämän perheenjäsenen kohtaama syrjintä, tai vaikkapa työmarkkinoilla koettu epäoikeudenmukainen kohtelu saattavatkin hidastaa sopeutumista.

Suomeen töihin muuttaneet pitävät työllistymistä ja urapolulla etenemistä haastavana

Suomen ulkomaalaistaustainen väestö on hyvin monimuotoista. Vaikka työperusteisesti Suomeen tulleiden työllisyysaste on joissain taustamaaryhmissä kantaväestön tasolla, kaiken kaikkiaan ulkomaalaistaustaisen väestön taloudellinen sopeutuminen on sujunut vaihtelevasti. Tilastokeskuksen vuoden 2019 työssäkäyntitilaston mukaan ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten 20–64-vuotiaiden helsinkiläisten työllisyysaste (58 %) oli suomalaistaustaisten työllisyysastetta (78,1 %) selvästi matalampi. Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on alhainen verrattuna paitsi ulkomaalaistaustaisiin miehiin ja suomalaistaustaisiin naisiin Suomessa, myös ulkomaalaistaustaisiin naisiin muissa Pohjoismaissa (Larja 2019).

UUDEEN 2021 maaliskuussa käynnistyneen työllisyyden kuntakokeilun tavoitteena on parantaa työnhakijoille suunnattuja palveluita ja tätä kautta nopeuttaa heidän työllistymistään. Kokeilu on siis entisestään kasvattanut siihen osallistuvien kuntien vastuuta maahanmuuttajien kotouttamisessa: varsinaisten kotoutumispalveluiden sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden lisäksi kokeiluun osallistuvat kunnat huolehtivat nyt myös maahanmuuttajien työllisyyspalveluiden järjestämisestä. Helsinki on reilun kahden tulevan vuoden ajan sitoutunut tähän tavoitteeseen. Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus Helsingin väkiluvusta oli vuonna 2020 jo 16,5 prosenttia, joten tässä suhteessa Helsingillä on suunnannäyttäjän rooli kyseisen väestöryhmän työllistämässä.

TEHTÄVÄ EI kuitenkaan ole helppo. Vallitsevasta osaajapulasta huolimatta jopa puolet Suomeen tulevista ulkomaisista työntekijöistä kokee työllistymisen ja urapolulla etenemisen täällä vaikeaksi. Sopeutumista hankaloittaviksi tekijöiksi ilmoitettiin myös esimerkiksi ongelmat suomen kielen oppimisessa (71 % vastaajista) ja vaikeudet suomalaisten kanssa ystävystymisessä (57 % vastaajista). (Expat Insider 2021.)

SOSIAALISTEN VERKOSTOJEN ja kielen merkitystä työnhaussa ei voi liiaksi korostaa. Sitran (2016) arvion mukaan jopa 75 prosenttia avoimista työpaikoista on niin sanottuja piilo-työpaikkoja, joita koskeva tieto kulkee pääosin verkostojen

kautta. Nämä verkostot sivuuttavat etenkin vastikään Suomeen saapuneet ulkomaalaistaustaiset työnhakijat, joille ei vielä ole ehtinyt rakentua ammatillisia verkostoja uudessa kotimaassaan.

Maahanmuuttajat kohtaavat negatiivisia asenteita ja työsyryntää

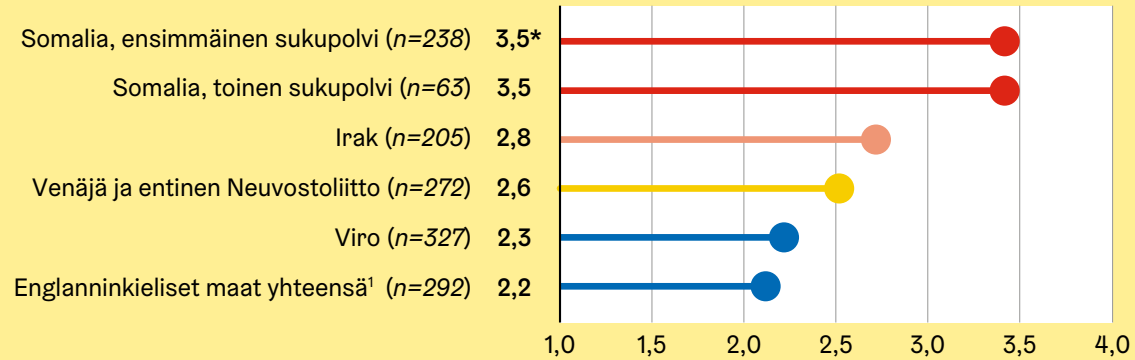
Syitä maahanmuuttajien työllistymisvaikeuksiin voidaan kuitenkin etsiä myös yhteiskunnassa vallitsevasta asenneilmapiiristä sekä työmarkkinoiden käytännöistä. Lähes puolet suomalaisista suhtautuu työperusteiseen maahanmuuttoon positiivisesti (Kurronen 2021). Silti jopa korkeakoulutettujen länsimaisten maahanmuuttajien, jotka ovat sekä sosioekonomisen asemansa että kansainvälisen työympäristönsä puolesta etuoikeutettuja, on raportoitu altistuvan suomalaisessa arjessaan rodullistaville diskursseille, stereotyyppioille ja maahanmuuttajiin kohdistuville negatiivisille asenteille (Koskela 2020).

TYÖNANTAJAN HARJOITAMAA eriarvostavaa kohtelua rekrytointivaiheessa, työhön otettaessa, työsuhteen aikana ja työsuhteen päättyessä kutsutaan työsyryntäksi. Usein työsyryntä alkaa jo rekrytointivaiheen alkumetreiltä: pelkkä ei-suomalaiselta kuulostava nimi voi riittää syyksi sille, ettei työnhakija saa kutsua työhaastatteluun (Ahmad 2019). Työsyryntä heijastuu myös työllisten asemaan: ulkomaalaistaustaiset työskentelevät suomalaistaustaisia useammin suorittavissa tai muutoin koulutustaan vastaamattomissa työtehtävissä, sekä määrällisissä tai muuten epätyypillisissä työsuhteissa (Sutela 2015). Tämä selittää osaltaan myös heidän keskimääräistä selvästi heikompaan palkka- ja tulutasoaan (vrt. Sarvimäki 2017). Epäoikeudenmukaiseksi kohteluksi voidaan tulkita myös erilaisten työkokeilujen ja -harjoitteluiden mielivaltaisen ketjuttaminen, jotka ovat yleisempiä ulkomaalaistaustaisten keskuudessa (esim. Yijälä ja Luoma 2018). (Työsyryntän ilmentymistä ja syistä, ks. Könönen & Himanen 2019.)

Eri kulttuuritaustoista tulevien syrjintäkokemuksissa suuria eroja

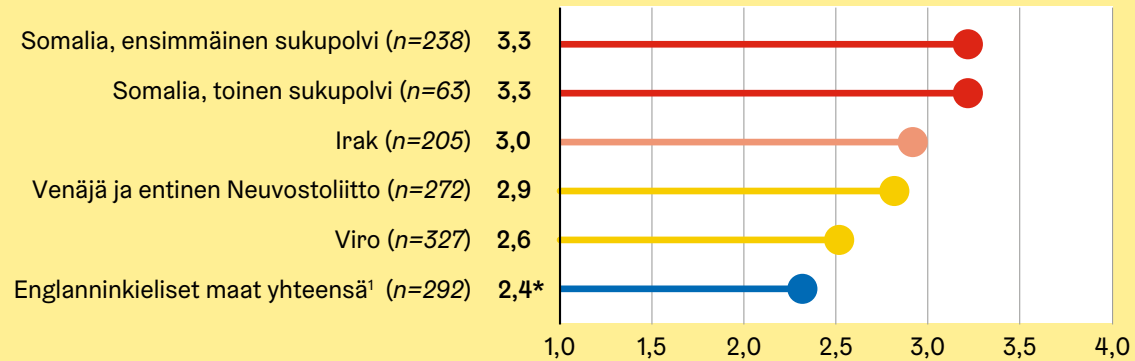
Niin kansalliset kuin kansainväliset tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet länsimaiden ulkopuolelta tulevien, kulttuuritaustoiltaan erilaisten ja erityisesti niin sanottuun näkyvään vähemmistöön kuuluvien maahanmuuttajien kokevan länsimaissa länsimaalaisia tulijoita huomattavasti enemmän työsyryntää (esim. FRA 2019, Horverak ym. 2013, Ahmad 2019).

”Vähemmistöön kuuluvan kieliryhmäni edustajia syrjitään työmarkkinoilla”

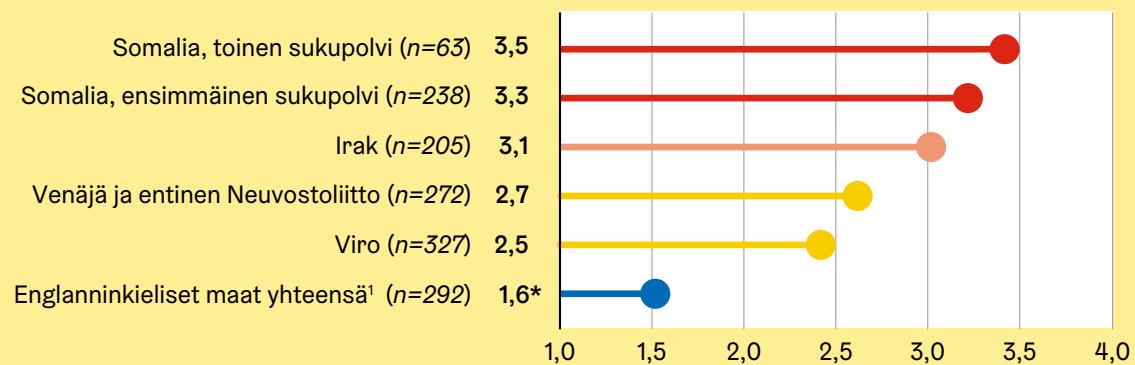
Asteikko: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3 = Jokseenkin samaa mieltä, 4=täysin samaa mieltä

”Suomalaisilla on omasta/vanhempien lähtömaasta yksipuolinen kuva”

Asteikko: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3 = Jokseenkin samaa mieltä, 4=täysin samaa mieltä

”Media antaa vähemmistöön kuuluvan kieliryhmäni edustajista liian kielteisen kuvan”

Asteikko: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3 = Jokseenkin samaa mieltä, 4=täysin samaa mieltä

* Tilastollisesti merkitsevä ero naisten ja miesten välillä (p < .05).

Huom: Verrattaessa englanninkielisistä maista tulleiden keskiarvoihin, negatiivinen kohtelu oli tilastollisesti merkitsevästi yleisempää kaikissa taustamaaryhmissä jokaisen väittämän kohdalla (pl. Viro työmarkkinoilla tapahtuvassa syrjinnässä).

¹ Englanninkieliset maat viittaa tässä tarkastelussa Britanniaan, Irlantiin, Yhdysvaltoihin, Kanadaan, Australiaan ja Uuteen-Seelantiin.

KUVIO 1.

Stereotyyppistä kohtelua ja työsyrintää koskevien väittämien keskiarvotarkastelu taustamaaryhmittäin.

SAMANKALTAISIA HAVAINTOJA on tehty myös pääkaupunkiseudulla asuvien vähemmistöjen identiteettiä kartoittaneessa tutkimuksessa³ (Kuvio 1). Arvioidessaan väittämää ”vähemmistöön kuuluvan kieliryhmäni edustajia syrjitään työmarkkinoilla” yhdestä neljään ulottuvalla asteikolla (1=täysin eri mieltä – 4=täysin samaa mieltä), ensimmäisen ja toisen sukupolven somalialaistaustaisten vastausten keskiarvot olivat kaikkein korkeimmat, molemmilla 3,5. Seuraavaksi yleisimpänä työsyrintää pitivät irakilastaustaist (ka. 2,8). Venäläistaustaisten arviot työsyrintää yleisyydestä olivat hieman asteikon keskitason yläpuolella (ka. 2,6). Englanninkielisistä maista tulleet arvioivat oman ryhmänsä kohtaavan työsyrintää kaikkein vähiten (ka. 2,2). Virolaistaustaisia (ka. 2,3) lukuun ottamatta kaikki taustamaaryhmät poikkesivat keskiarvoiltaan tilastollisesti merkitsevästi englanninkielisistä maista tulleista. Ainoastaan ensimmäisen sukupolven somalialaistaustaisilla löytyi tilastollisesti merkitsevä ero naisten (ka. 3,7) ja miesten (ka. 3,4) välillä: naiset siis olivat lähestulkoon aina väittämän kanssa täysin samaa mieltä. Somalialaistaustaiset naiset ovat myös heikoiten työllistynyt ulkomaalaistaustaisten ryhmä Suomessa.

VÄITTÄMÄN ”SUOMALAISILLA on omasta/vanhempien lähtömaasta yksipuolinen kuva” avulla kartoitettiin stereotyyppistä suhtautumista vastaajan taustamaahan. Vastaukset tähän kysymykseen olivat hyvin samansuuntaisia kuin työsyrintää koskevan väittämän kohdalla, eikä ryhmien järjestyksessä tapahtunut muutoksia. Jälleen ensimmäisen ja toisen sukupolven somalialaistaustaiset kokivat somalialaistaustaisten suhtautuvan taustamaahansa stereotyyppisesti kaikkein yleisimmin (molemmat ka. 3,3), englanninkielisistä maista tulleet (ka. 2,2) puolestaan harvimmin. Kaikki taustamaaryhmät poikkesivat englanninkielisistä maista tulleista tilastollisesti merkitsevästi. Englanninkielisistä maista tulleet naiset (ka. 1,6) raportoivat miehiä (ka. 2,3) tilastollisesti merkitsevästi vähemmän stereotyyppistä suhtautumista.

MYÖS VÄITTÄMÄN ”media antaa vähemmistöön kuuluvan kieliryhmäni edustajista liian kielteisen kuvan” kohdalla eri taustamaaryhmien vastaukset noudattivat samaa järjestystä ja poikkesivat jälleen tilastollisesti merkitsevästi englanninkielisistä maista tulleiden keskiarvosta. Jälkimmäisessä ryhmässä kuitenkin miehet näkivät median välittämän informaation (ka. 1,5) tilastollisesti merkitsevästi naisia (ka. 1,9) totuudenmukaisempina.

3) Tutkitut ryhmät muodostettiin suurimpien taustamaiden mukaan seuraavasti: Viro, Venäjä ja entisen Neuvostoliiton alueen maat, Irak ja Somalia, josta poikkeuksellisesti vielä oman ryhmänsä muodostivat myös somalialaistaustaiset toisen sukupolven edustajat. Edellisten lisäksi Britannia, Irlannista, Yhdysvalloista, Kanadasta, Australiasta ja Uudesta-Seelannista tulleista muodostettiin analyysin edetessä yksi ryhmä (”englanninkielisistä maista tulleet”) tulosten samankaltaisuuden vuoksi (N = 1 397).

ENGLANNINKIELISTEN KOKEMA syrjintää on siis Suomessa vähäistä. Sen lisäksi, että he eivät useinkaan edusta mitään näkyvää vähemmistöä, heidän muista maaryhmistä tilastollisesti poikkeaviin tuloksiinsa voi vaikuttaa myös se, että valtaosa Suomessa esitetyistä ulkomaalaisista tv-ohjelmissa tulee englanninkielisistä maista. Kun tietoa on saatavilla enemmän, maita koskevat käsitykset eivät rakennu yhtä helposti pelkkien kulttuuristen stereotyyppien varaan. Näkyvää vähemmistöä edustavat somalialaistaustaiset maahanmuuttajat puolestaan kokevat kieliryhmänsä edustajien kohtaavan muita tutkittuja maahanmuuttajaryhmiä selvästi enemmän stereotyyppistä kohtelua ja syrjintää työmarkkinoilla – riippumatta siitä, edustivatko he maahanmuuton ensimmäistä vaiko toista sukupolvea. Myöskin näkyvään vähemmistöön lukeutuvat irakilaiset raportoivat hekin kieliryhmänsä edustajien kohtaavan keskimääräistä enemmän stereotyyppistä kohtelua ja syrjintää.⁴

Työnhakijan edellytetään sulautuvan työpaikan kulttuuriin ja osaksi työyhteisöä

Syyksi työnantajien haluttomuuteen palkata ulkomaalaistaustainen työntekijä mainitaan yleensä epävarmuus tämän kyvyistä ja todellisesta halusta sitoutua työpaikkaan – etenkin silloin, jos paikallista työkokemusta ei ole lainkaan. Rekrytoija ei ehkä tunnista hakijan ansioluettelossaan ilmoittamia ulkomaalaisia työnantajia tai osaa arvioida tämän työtodistusten tai -suositusten kirjoittajien pätevyyttä. Usein kyse on kuitenkin siitä, että yhteiskunnassa vallitseva varauksellinen suhtautuminen maahanmuuttajia kohtaan (yhdistettynä median välittämään, usein varsin yksipuoliseen kuvaan muista kulttuureista ja niiden edustajista) heijastuu myös potentiaalisten työnantajien asenteisiin (Yijälä & Luoma 2018).

TYÖHAASTATTELUISSA TYÖNHAKIJAN ja organisaation yhteensopivuutta arvioidaan kyvykkyyden ohella myös siitä lähtökohdasta, ovatko hakijan persoonallisuus, arvot ja tavoitteet yhteensopivia organisaation vastaavien kanssa. Arvioitaessa ulkomaalaistaustaisia työnhakijoita arviointiperiaatteiden on kuitenkin huomattu poikkeavan huomattavastikin totutusta ja sisältävän toisinaan jopa työhaastattelun kannalta epäoleellisia seikkoja (Horverak ym. 2013). Esimerkiksi ammattitaitoihin maahanmuuttajiin keskittyneistä tutkimuksista tiedetään, että menestyäkseen työhaussa heidän oletetaan usein käyttäytyvän, puhuvan ja jopa pukeutuvan tismalleen kantaväestön tavoin, ja näin osoittavan kykyään ja halukkuuttaan assimiloitua eli sulautua organisaatiokulttuuriin asettamaan ”muottiin” (Girard & Bauder 2007; Yijälä ja Luoma 2019).

4) Loppuvuodesta 2021 julkaistavassa tutkimusraportissa tarkastellaan regressioanalyysillä yksityiskohtaisemmin epäoikeudenmukaisen kohtelun, työsyrintään ja lukuisten muiden tekijöiden yhteyttä osallistujien samastumishalukkuuteen suhteessa omaan lähiasuinalueeseensa sekä Suomeen ja suomalaisuuteen laajemminkin.

Miksi syrjintään on suhtauduttava vakavasti sekä työmarkkinoilla että niiden ulkopuolella?

Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla tapahtuvan syrjinnän mahdollisia vaikutuksia yksilötason sopeutumiseen, hyödyntäen edellä esiteltyjä neljää sopeutumisen ulottuvuutta. Erityisen haitallista syrjintä on silloin, jos se varjostaa tulokkaiden yhteiskuntaan sopeutumista laajemmin – pahimmassa tapauksessa kaikilla sopeutumisen ulottuvuuksilla.

Taloudellinen sopeutuminen – toinen toistaan seuraavat pettymykset passivoivat

Työnantajien syrjivä asenne ulkomaalais-taustaista työnhakijaa kohtaan ei tarjota otollista maaperää taloudelliselle sopeutumiseen – jota edistäisi pikemminkin nopea työllistyminen. Työnhakukierteeseen tai epätydyttävään työsuhteeseen juuttuneen työnhakijan hakumotivaation ylläpitäminen voi hankaloitua entisestään, jos hakija ei koskaan saa työhakemuksiinsa minkäänlaista vastausta. Puutteellinen rekrytointiviestintä koskettaa erityisesti näkyviin vähemmistöihin kuuluvia somalilais- ja irakiläistaustaisia (Ahmad 2019).

Työnhaun pitkittyessä asenne työntekoa kohtaan voi alkaa muuttua kielteisemmäksi ja – mikäli työnsaanti arvioidaan täysin mahdottomaksi – johtaa jopa täydelliseen passiivisuuteen työmarkkinoilla. Usein tätä kuitenkin edeltää lukematon määrä pienempiä ja suurempia pettymyksiä työmarkkinoilla. Niiden myötä itsetunto vähitellen laskee, eikä yksilö koe enää yhtä tärkeiksi itselleen asettamia tavoitteita. Jos vielä yhteiskunnan koetaan olevan tietoinen eriarvoistavista käytännöistä ja silti hyväksyvän ne, yksilö voi päättää jättäytyä pois työmarkkinoilta kokonaan. Tätä kutsutaan opituksi avuttomuudeksi. (Yijälä & Luoma 2018.)

Sosio-kulttuurinen sopeutuminen – työyhteisö on voimavara, joka monelta puuttuu

Mikäli kantaväestön edustajien asenne muiden kulttuurien edustajia kohtaan perustuu ainoastaan stereotyyppisiin, saattavat spontaanit kohtaamiset jäädä väliin myös vapaa-ajalla. Tämä voi olennaisesti hankaloittaa sosiokulttuurista sopeutumista, sillä ver-

kostoituminen on tärkeää niin informaation välittymistä kuin ammatillista verkostoitumista silmällä pitäen. Esimerkiksi kantaväestön kanssa vahvoja sosiaalisia suhteita solmineiden maahanmuuttajien työllistyminen on huomattavasti todennäköisempää kuin niiden, joilla tällaisia suhteita ei ole (Battu & Zenou 2010). Ei siis ole yllättävää, että työyhteisöllä on niin keskeinen rooli aikuisten ihmisten kohtaamispaikkana – monelle se on luonnollisin paikka solmia sosiaalisia suhteita. (Yijälä & Luoma 2018.)

Työyhteisöä pidetään usein myös kaikkein sopivimpana paikkana uuden maan tapojen ja kulttuurin oppimiseen, sillä yhteiskunnassa navigointia helpottavien tietojen löytäminen ja omaksuminen on hankalinta maahanmuuton alkuvaiheessa, kun uusi kieli on vielä omaksumatta. Varsinkin koulutetut maahanmuuttajat pitävät kotoutuskurssien kielenopetusta usein riittämättömänä ja uskovat myös kielitaidon kehittyvän parhaiten omassa työyhteisössä, kommunikaatiossa suomalaistaustaisten työkavereiden tai kollegojen kanssa. (Yijälä & Luoma 2018.)

Sosiaalipsykologinen sopeutuminen: Yhteisen sisäryhmäidentiteetin mahdollistamat edut menetetään epäreilun kohtelun myötä

Itselle merkitykselliseen ryhmään, esimerkiksi juuri oman alan ihmisistä muodostuvaan työyhteisöön, kuuluminen ei ole tärkeää pelkän ryhmähengen muodostumisen vuoksi, vaan myös yksilön identiteetin kannalta. Oikeudenmukaiseen kohteluun perustuvat ryhmäjäsenyydet auttavat yksilöä ylläpitämään itsetuntoaan ja myönteistä käsitystä itsestään (Tajfel & Turner 1986; Tyler & Blader 2003; Yijälä ja Luoma 2018). Tällaisen ryhmän jäsenten yhteinen sisäryhmäidentiteetti lisää yksilön halua toimia ky-

seisen ryhmän hyväksi, sekä sen arvojen ja normien mukaisesti. Usein yksilö vähitellen sisäistää nämä arvot myös omiksi henkilökohtaisiksi arvoikseen – mikä voi edistää sosiopsykologisen sopeutumisen lisäksi myös muita sopeutumisen ulottuvuuksia. Epäoikeudenmukaisesta työyhteisöstä kumpuava tai muun tyyppinen työsyryntä, ja siitä mahdollisesti johtuva pitkittynyt työttömyys, koettelevat yksilön itsetuntoa. Itsen arvostuksen väheneminen alkaa vaikeuttaa myös positiivisen ammatillisen identiteetin ylläpitoa. Varsinkin korkeakoulutetuilla maahanmuuttajilla tilanne voi äityä hyvin hankalaksi, sillä heillä ammatillinen identiteetti usein määrittää omaa identiteettiä varsin kokonaisvaltaisesti. Kantaväestön tai työnantajien suunnalta koettu syrjintä tai muunlainen epäoikeudenmukainen kohtelu voikin kolhia maahanmuuttajan itsetuntoa jopa niin pahasti, että tämä alkaa identiteettiään suojellakseen ottaa etäisyyttä kaikkiin kantaväestön edustajiin (esim. Battu & Zenou 2010; Bobowik ym. 2017). Samalla myös yhteisen sisäryhmäidentiteetin tuomat edut menetetään, mikä ei tietenkään edesauta uuteen maahan sopeutumista.

Psykologinen sopeutuminen – syrjintäkokemukset nakertavat hyvinvointia monin tavoin

Maahanmuuttopäätökseen vaikuttaa yleensä oletus oman elämäntilanteen paraneemisesta uudessa maassa: realistiset odotukset elämästä uudessa kulttuurissa, esimerkiksi ryhmäsuhteiden hyvästä laadusta tai nopeasta työllistymisestä oman alan työtehtäviin, lisäävät toteutuessaan tyytyväisyyttä ja hyvinvointia. Mikäli ennako-odotukset eivät vastaakaan todellisuutta, ja yksilö esimerkiksi kokee itsensä kantaväestön syrjimäksi työmarkkinoilla tai niiden ulkopuolella, hän saattaa alkaa katua maahanmuuttopäätöstään ja haaveilla paluusta takaisin aiempaan kotimaahansa.

Aikuiselle työ onkin usein keskeinen hyvinvoinnin peruspilari. Niinpä työmarkkinoilla koetun syrjinnän psykologiset vaikutukset, esimerkiksi lisääntynyt tyytymättömyys tai stressi- ja masennusoireilu, voivat olla yksilön psykologisen sopeutumisen ja hyvinvoinnin kannalta varsin negatiivisia ja vältettävän kauaskantoisia. (Työttömyyden ja vajaatyöllisyyden epäedullisesta vaikutuksesta maahanmuuttajien hyvinvointiin, ks. esim. Yijälä & Luoma 2018, s. 40–41). ●

TYÖHAASTATTELUN AIKANA rekrytoijien on havaittu pyrkivän poimimaan työnhakijan olemuksesta vihjeitä tämän akkulturaation etenemisestä. Työnhakijasta välittyvä kuva siitä, miten hyvin hän on pystynyt omaksumaan uuden kulttuurin, vaikuttaa merkittävästi rekrytoijan arvioon työnhakijasta ja siihen, suosittelee hän tätä palkattavaksi. Jos hakija ei tuo esiin aiempaa kulttuuritaustaansa ja korostaa haastattelussa kuulumistaan osaksi samaa – esimerkiksi suomalaisista tai länsimaalaisista koostuvaa – ryhmää mihin rekrytoija itse kuuluu, rekrytoija todennäköisemmin luokittelee hänet kanssaan saman sisäryhmän jäseneksi. Sosiaalisen identiteetin lähestymistavan (Tajfel & Turner 1986) mukaisesti ihmisillä on tapana kohdella muita ihmisiä hyvin eri lailla riippuen siitä, mielletäänkö heidät osaksi sisäryhmää (”meitä”) vai ulkoryhmää (”muita”). Kun pelkkä samaan sisäryhmään kuuluminen riittää syyksi toisen henkilön suosimiselle, on helppo ymmärtää miksi työnhakijan kanssa samaan sisäryhmään itsensä luokitellut rekrytoija arvioi niin positiivisesti hakijaa ja hänen mahdollisuuksiaan sopeutua uuteen työ-kulttuuriin. (Horverak ym. 2013; Tajfel & Turner 1986.)

KULTTUURISESTI ETÄÄMMÄLTÄ tulleilla hakijoilla, joiden akkulturaatioprosessi on vasta alkanut ja vihjeitä akkulturaatiosta ei vielä välttämättä näy, soveltuvuusarvioinnin onkin huomattu nojaavan puhtaasti rekrytoijan kyseistä kansalaisuutta koskeviin kulttuurisiin stereotyyppisiin sekä tämän omiin ennakkoluuloihin perustuviin hatariin uskomuksiin. (Horverak ym. 2013.) Ihmisillä onkin tapana suhtautua torjuvasti tai jopa vihamielisesti sellaisiin ihmisryhmiin, jotka he kokevat jollain tapaa uhkaksi omalle ryhmälleen. Uhka voi myös olla symbolinen, jolloin esimerkiksi oman ryhmän edustaman maailmankuvan tai arvojen koetaan olevan uhattuna. (Tajfel ja Turner 1986.)

REKRYTOINTISYRJINNÄN VAIKUTUKSET liittyvät olennaisesti maahanmuuttajien heikompaan asemaan työmarkkinoilla myös työllistymisensä jälkeen: mitä vaikeampaa työn saaminen on, sitä huonompaan työsuhteeseen ollaan usein valmiita jäämään, kun sitten työllistytään (Könönen ja Himanen 2019).

Mitä yhteiskunta voi tehdä sopeutumisen edistämiseksi

Edellä kuvattiin niitä yksilötason vaikutuksia, joita epäoikeudenmukaisella kohtelulla ja syrjinnän kohteeksi joutumisella voi olla akkulturaatioprosessin kulkuun. Kuten kävi ilmi, näkyvien vähemmistöryhmien edustajat ovat erityisen alttiita syrjinnälle, mistä saattaa seurata monenlaisia ongelmia. Sopeutumisen eri osa-alueet linkittyvät toisiinsa, ja vaikeudet yhdellä ulottuvuudella voivat heijastua muillekin ulottuvuuksille. Esimerkiksi kotoutuvan perheen sopeutuminen voi täten olla hyvinkin monimutkainen kudelma elämän eri osa-alueilla eri tahtia eteneviä yksilöllisiä sopeutumisprosesseja.

SYRJINTÄÄ KUITENKIN esiintyy yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla, ja kenties eniten juuri työmarkkinoilla. Tästä huolimatta työnantajien haluttomuudesta palkata ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä on käyty vain niukasti yhteiskunnallista keskustelua. Aiemmasta tutkimuksesta tiedetään rekrytoijien nojaavan sitä voimakkaammin kulttuurisiin stereotyyppisiin ja omiin ennakkoluuloihinsa, mitä enemmän he kokevat työnhakijan vielä ilmentävän taustakulttuurilleen ominaisia tapoja (Horverak ym. 2013). Työnantajien olisi kuitenkin tärkeää tiedostaa, että tämä saattaa estää sopivimman työntekijän löytymisen.

ON TOKI ymmärrettävää, että rekrytoijalta kaivataan hakijan kyvykkyyden arvioimisen lisäksi arviota myös tämän edellytyksistä sopeutua työpaikalla vallitsevaan työ-kulttuuriin. Tässä piilee kuitenkin riski, että hakijalta vaaditaan osoitusta akkulturaatioprosessin onnistuneesta ”läpäisystä”, jolla ikään kuin pyritään varmistamaan onnistunut sulautuminen uuteen työyhteisöön. Tutkittua tietoa siitä, millä lailla akkulturaatioprosessi vaikuttaa työtehtävässä pärjäämiseen, ei juurikaan ole saatavilla (Battu & Zendu 2010). Moni ulkomaalaistaustainen kuitenkin tarvitsisi työyhteisöä tukemaan sopeutumistaan juuri maahanmuuton alkuvaiheessa (esim. Yijälä ja Luoma 2018). Pidemmällä tähtäimellä työnantajakin hyötyy kotoutujan kasvamisesta osaksi työyhteisöä, sillä voimakkaasti omaan työorganisaatioonsa samastuva työntekijä on motivoitunut ja itseohjautuva, sekä valmis panostamaan oman työyhteisönsä hyvinvointiin (Tyler & Blader 2003).

VAIKKA YKSILÖ itse kokisi jääneensä jumiin työnhakuvaiheeseen, sopeutuminen useimmiten jatkuu ainakin joillain ulottuvuudella tarkasteltuna. Akkulturaatio etenee myös ryhmätasolla, kun sosiaaliset rakenteet, instituutiot ja kulttuuriset käytänteet hakevat suuntaansa. Vaikka nämä muutokset ovat yleensä melko kauaskantoisia, ne eivät kuitenkaan tapahdu hetkessä. Esimerkiksi Helsingissä osaajien ja heidän puolisoitensa työllistymisen tueksi on viime vuosina perustettu lukuisia erilaisia ohjelmia ja saman katon alle sijoitettuja palveluita, kuten International House Helsinki (IHH) ja vuonna 2020 käynnistynyt puoliso-ohjelma. IHH:n työnantajaneuvonnasta myös ulkomaista työvoiman rekrytointia suunnittelevat työnantajat saavat maksutonta neuvontaa esimerkiksi rekrytointiin ja oleskelulupiin liittyvissä kysymyksissä.

YRITYKSIÄ TULEE kannustaa avaamaan oviaan ulkomaalais-taustaisille työnhakijoille vähintäänkin niin, että tieto avoimista työpaikoista olisi lähtökohtaisesti aina julkista ja kaikkien kiinnostuneiden yhtä lailla saavutettavissa. Työnantaja tulisi myös kannustaa kokeilemaan anonyymiä rekrytointia, joka on heille myös mahdollisuus tarkastella omia asenteitaan. Esimerkiksi Helsingin kaupunki alkoi testata anonyymiä rekrytointia vuonna 2020. Työnhakijat kutsuttiin

työhaastatteluun ilman, että valintaan vaikutti mikään työn kannalta epäoleellinen asia kuten hakijan nimi, sukupuoli, tai äidinkieli. Kokeilu onnistui: hakijat kokivat olleensa tasavertaisia muiden hakijoiden kanssa, ja että heidän taitonsa huomioitiin paremmin.

OMIEN ENNAKKOLUULOJEN tunnistaminen ja työsyrynnän haitallisten vaikutusten laaja-alaisuuden tiedostaminen on askel kohti tasa-arvoisempaa työelämää. Seuraava askel on luottamuksen rakentaminen, joka aluksi edellyttää riskinottoa. Pienissä yrityksissä yksikin virhearviointi saattaa olla uhka toiminnan jatkumiselle. Työnantajien asenteiden muuttaminen vastaanottavaisemmaksi olisikin oletettavasti helpompaa, jos he eivät joutuisi itse viime kädessä seisomaan epäonnistuneen rekrytointipäätöksen takana. Keskustelua onkin tarpeen herätellä esimerkiksi siitä, tulisiko yhteiskunnan tällaisissa tilanteissa sitoutua turvaamaan vahvemmin yrittäjän selustaa tilanteessa, jossa esimerkiksi virherekrytointia ei voida välittömästi oikaista työntekijöiden irtisanomissuojan takia.

MYÖS NIIDEN työnantajien, joiden mielestä huolellisesti loppuun saakka hoidettu rekrytointiviestintä on ajanhukkaa, olisi hyvä pitää mielessä, että pienilläkin teoilla voi olla suuri merkitys työnhakijan motivaation ylläpitämisen kannalta. Kuten edellä tuli ilmi, jos yksilö kokee itseään kohdeltavan epäoikeudenmukaisesti jossain ryhmässä, ei hän koe tarvetta nähdä vaivaa kyseisen ryhmän hyväksi. Sama pätee kuitenkin myös koko yhteiskunnan tasolla. Yhteiskuntamme kantokyky rakentuu aktiivisten työikäisten varaan, joista jokaisen panostusta tarvitsemme tulevaisuudessa. ■

VTT Anu Yijälä toimii tutkijana Helsingin kaupunginkansliassa. Hän on tutkinut maahanmuuttokysymyksiä ja erityisesti koulutettujen maahanmuuttajien sopeutumista Suomeen.

Kirjallisuus

- Ahmad, A. (2019). Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla, ks. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019, s. 15–27.
- Battu, H., & Zenou, Y. (2010). Oppositional identities and employment for ethnic minorities: evidence from England. *The Economic Journal*, 120(542), 52–71.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712.
- Bobowik, M., Martinovich, B., Basabe, N., Barsties, L. S. & Wachter, G. (2017). 'Healthy' identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and

forced immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 818–831.

- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S., & Senécal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: a social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369–386.
- Etla (2021). Väestörakenteen muutos hidastaa talouskasvua pysyvästi, jos syntyvyys ja maahanmuuttajien työllistäminen eivät kohene. HS 19.5.2021. <https://www.hs.fi/talous/art-2000007986468.html>
- Expat Insider (2021). Northern Europe: Life Is Good, but Making Friends Is Tough. *Inter Nations*. <https://www.internations.org/expat-insider/2021/northern-europe-40121> [Luettu 16.7.2021]
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto (2019). Tummahoisena EU:ssa Toinen Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskeva tutkimus. Suomenkielinen tiivistelmä. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-being-black-in-the-eu-summary_fi.pdf
- Girard, E. R & Bauder, H. (2007). Assimilation and exclusion of foreign trained engineers in Canada: Inside a professional regulatory organization. *Antipode*, 39(1), 35–53.
- Horverak, J. G., Sandal, G. M., Pallesen, S. & Timmerman, M. E. (2013). Hiring Rankings of Immigrant Job Applicants: Immigrants' Acculturation Strategies and Managers' Personality Trait Perception. *Journal of International Migration and Integration* 14(3), 493–510.
- Kaisu, K. (2020). Negotiating the 'migrant elite': Boundary making and social identities among skilled migrants in Finland. Doctoral dissertation. Publications of the Faculty of Social Sciences 163. University of Helsinki.
- Kazi, V. & Alitolppa-Niitamo, A. & Kaihovaara, A. (toim.), Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta, TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10, Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kurronen, S. (2021). Tervetuloa töihin. Yhä useampi suomalainen on suopea työperäiselle maahanmuutolle. EVA arvio no. 32. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/06/eva-arvio-032.pdf>
- Könönen, J. & Himanen, M. (2019). Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan, ks. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019, s. 54–65.
- Larja, L. (2019). Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella, ks. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019, s. 28–42.
- Liebkind, K., Jasinskaja-Lahti, I. & Mähönen, T. A. (2012). Specifying social psychological adaptation of immigrant youth: Intergroup attitudes, interactions, and identity. Teoksessa Masten, A., Liebkind, K. & Hernandez, D. (toim.) *Capitalizing on migration: The potential of immigrant youth*. Cambridge: Cambridge University Press, 117–158.
- Migri (2021). Maahanmuuton tilastot 2020: Suomeen muutetaan useimmiten työn takia, korona vaikutti hakemusten määrään. <https://migri.fi/-/maahanmuuton-tilastot-2020-suomeen-muutetaan-useimmiten-tyon-takia-korona-vaikutti-hakemusten-maaraan> [Luettu 15.6.2021]

Sarvimäki (2017): Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys maahanmuuton kustannuksista. Teoksessa J. Päivinen (toim.), Mitä tiedämme maahanmuuton taloudellisista vaikutuksista? Selvitys maahanmuuton taloudellisten vaikutusten kokonaisuudesta. Reports 2017:27, Sosiaali ja terveysministeriö.

Sutela, H. (2015). Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrät tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista. Teoksessa T. Nieminen & H. Sutela & L. Larja (toim.), Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointitutkimus 2014. Helsinki: Tilastokeskus, 83–110.

Sitra (2016). Missä ovat pilototyöpaikat ja miten niihin pääsee töihin? <https://www.sitra.fi/blogit/missa-ovat-pilototyopaikat-ja-miten-niihin-paasee-toihin/> [Luettu 8.6.2021]

Taloussanomien (2021). Kauppakamarin kysely: Yritysten pula osaavasta työvoimasta pahenee Helsingissä (20.5.2021). <https://www.is.fi/taloussanomien/art-2000007989771.html> [Luettu 8.6.2021]

Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. Teoksessa W. G. Austin & S. Worchel (toim.), *Psychology of intergroup relations*. Chicago: Nelson-Hall Publishers. 2–24.

TEM (2019). Kasvua ja hyvinvointia maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikalla. Yleiskuva ja kehittäminen.

Tyler, T. R. & Blader, S. L. (2003). The group engagement model: Procedural justice, social identity, and cooperative behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 349–361.

Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä (2021). Maahanmuuttajien työllisyys kohentuu edelleen. Aineistolähde: Tilastokeskus. <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/tyollisyystyottomuus> [Luettu 15.6.2021]

Yijälä, A. & Luoma, T. (2019). The Importance of Employment in the Acculturation Process of Well-Educated Iraqis in Finland: A Qualitative Follow-up Study. *Refugee Survey Quarterly*, 38(3), 314–340.

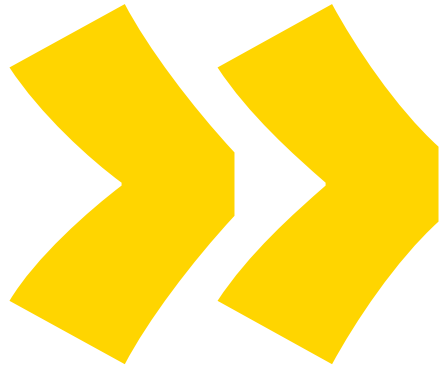
Yijälä, A. & Luoma, T. (2018). "En halua istua veronmaksajan harteilla, haluan olla veronmaksaja itse" – Haastattelututkimus maahanmuuttajien työmarkkinapoluista ja työnteon merkityksestä heidän hyvinvoinnilleen. *Tutkimuksia 2018:2*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Miten ruotsinkielinen vähemmistö kokee Helsingin kieli-ilmapiiirin?

● MARINA LINDELL

Hyvä kieli-ilmapiiiri on eduksi koko yhteiskunnalle. Se voi myötävaikuttaa keskinäiseen luottamukseen ja yhtä pitämiseen. Kieli-ilmapiiiriin vaikuttavat muun muassa valtaväestön asenteet vähemmistöjä kohtaan ja yleisen keskustelun sävy, kuten myös tietämys ja tietoisuus maassa puhuttavista kielistä sekä vähemmistön mahdollisuudet käyttää omaa kieltään. Kieli-ilmapiiiri heikkeni Helsingissä vuosina 2008–2016, mutta sen jälkeen kielteinen kehitys tuntuisi pysähtyneen. Nyt on meistä kaikista kiinni myötävaikuttaa tähän varovaisen positiiviseen trendiin. Kaikki voivat kantaa kortensa kekoon paremman kieli-ilmapiiirin puolesta.

Kieli-ilmapiiri on tärkeä asia

Hyvä kieli-ilmapiiri on tärkeää yhteiskuntavakaudelle yleensä, ja se myötävaikuttaa niin ihmisten väliseen sopuun ja yhteenkuuluvuuteen kuin osallistavamman yhteiskunnan syntyynkin. Ryhmien välisten suhteiden tutkimuksessa Allportin (1954) kontaktihypoteesi on saanut paljon huomiota. Sen mukaan suorat henkilökohtaiset kontaktit kahden ryhmän välillä johtavat siihen, että toiseen ryhmään kohdistuvat ennakkoluulot ja kielteiset asenteet vähenevät. Kun ryhmät oppivat tuntemaan toisiaan paremmin, niiden tahto tulla keskenään toimeen ja vähentää kiuluja kasvaa. Suomalaisessa kontekstissa tämä voisi tarkoittaa sitä, että lisäämällä yhteyksien luomisen mahdollisuuksia voitaisiin myötävaikuttaa positiivisempaan asenteeseen toista ryhmää kohtaan.

SUOMESSA, KUTEN suuressa osassa maailmaa, eräänä haasteena on, että keskustelukulttuuri on huolestuttavan nopeasti polarisoitumassa. Tähän viittaavat monet seikat. Esimerkkinä ihmisten mielipiteet monissa kysymyksissä ovat polarisoituneempia, ja tahto yrittää ymmärtää vastapuolen näkökohtia on heikentynyt. Toinen tähän viittaava seikka on vähentynyt kunnioitus ja ymmärrys vähemmistöjä ja toisinajattelevia kohtaan. Tällainen voi vaikuttaa kieliryhmien välisiin suhteisiin. Kieli-ilmapiiri on tärkeä vähemmistöjen oikeuksien vaalimisen kannalta, ja ilmapiirillä on vaikutusta siihen, uskaltavatko vähemmistöt käyttää omaa kieltään arkisissa tilanteissa, viranomaisasioinnissa ja kaupungilla. Kieli-ilmapiiriin vaikuttavat muun muassa valtaväestön asenteet vähemmistöjä kohtaan, yleisen keskustelun sävy, sekä tietämys ja tietoisuus maassa puhuttavista kielistä.

TÄMÄ ARTIKKELI tarkastelee Helsingissä vallitsevaa kieli-ilmapiiriä nojautuen Kielibarometri 2020 -kyselystä saatuihin tietoihin. Millaisena Helsingin ruotsinkieliset kokevat nykyisen kieli-ilmapiirin? Miten se on kehittynyt vuoden 2008 jälkeen? Eroaako Helsingin kieli-ilmapiiri koko Uudenmaan kieli-ilmapiiristä?

Vuoden 2020 Kielibarometri

Kielibarometri on Suomen kaksikielisten kuntien asukkaille suunnattu kysely. Sitä tekee oikeusministeriön toimeksiannosta Åbo Akademin Institutet för Samhällsforskning, eli yhteiskuntatutkimuksen tutkimuslaitos. Ensimmäinen Kielibarometri suoritettiin vuonna 2004, ja sen jälkeen kysely on toistettu neljän vuoden välein postikyselyinä, satunnaisotoksina kuntansa kielivähemmistöön kuuluvien joukosta. Kielibarometrilla on käyttäjänäkökulma, eli tutkitaan sitä, millaisina asukkaat itse kokevat kotikuntansa palvelut omalla kielellään, sekä sitä, millainen kieli-ilmapiiri kunnassa vallitsee. Yleisesti muutos voi olla kansalaisille haastavaa, ja kielivähemmistöön kuuluvat kohtaavat usein toisenlaisia haasteita kuin valtaväestöön kuuluvat. Omankielisten palvelujen lisäksi Kielibarometri puntaroi kielenkäyttöä eri tilanteissa, kieli-ilmapiiriä ja kielellisiä oikeuksia.

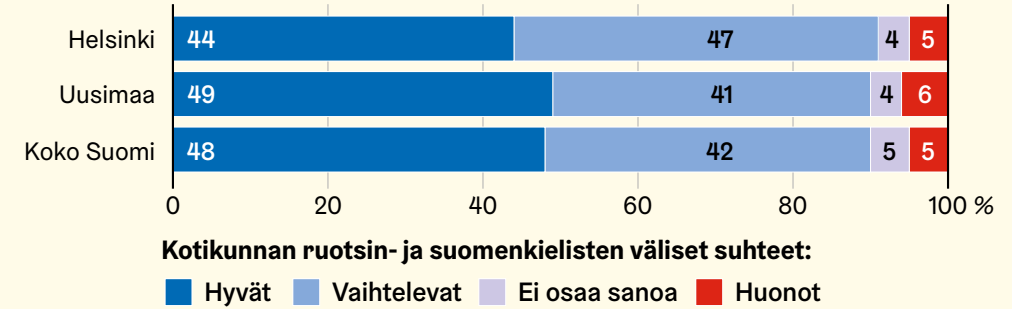
HELSINKIÄ KOSKEVAT tiedot kerättiin rinnakkain kahdella eri tavalla: huhtikuussa 2020 lähetettiin postikysely 2000 satunnaisotannalla (Digi- ja väestötietoviraston väestörekisteristä) valitulle ruotsinkieliselle henkilölle. Näistä 754 eli 37,7 prosenttia vastasi kyselyyn. Samanaikaisesti postikyselyn kanssa tietoja kerättiin suomenruotsalaisen Barometern-onlinepaneelin avulla. Paneelin jäsenenä on 4 800 kaksikielistä henkilöä ympäri Suomea (ks. www.barometern.fi). Barometern-lomakkeen saaneesta 671 ruotsinkielisestä helsinkiläisestä 425 vastasi, joten vastausprosentti Helsingissä oli 63,3. Kun oli varmistuttu siitä, että näiden kahden aineiston yhdistäminen olisi turvallista, ne yhdistettiin. Näin ollen Helsinkiä koskeva aineisto koostuu 1 179 ruotsinkielisestä helsinkiläisestä.

KYSELYTUTKIMUKSISSA LÄHES aina tapahtuu tiettyä vastajakatua, sillä viime kädessä jokainen päättää itse osallistuuko tutkimukseen vai ei. Usein naiset, iäkkäämmät ja korkeasti koulutetut ovat yliedustettuina, ja erityisesti nuoremmat ja matalasti koulutetut aliedustettuina. Näin kävi myös tässä tutkimuksessa – olkoonkin, että edustavuus silti on suhteellisen hyvä, ja kaikki ryhmät ovat edustettuina.

Kieliryhmien väliset suhteet melko hyvät

Enemmistö Helsingin ruotsinkielisistä kokee kaupungin kieli-ilmaston suhteellisen hyvänä. 44 prosentin mielestä se on hyvä, ja 47 prosenttia pitää sitä vaihtelevana. Oletettavasti vaihteleva kieli-ilmasto sisältää niin hyviä kuin huonojakin elementtejä, ja on vaikea yksiselitteisesti määritellä mitä se pitää sisällään. Vain viisi prosenttia pitää kieliryhmien välistä kieli-ilmastoa huonona. Ylimalkaan voidaan todeta, että verrattuna muihin kaksikielisiin alueisiin Helsingin kieli-ilmasto on jonkin verran vaihtelevampi kuin Uudenmaan ja muun kaksikielisen Suomen (ks. kuvio 1).

Ruotsinkielinen vähemmistö

KUVIO 1. Ruotsin- ja suomenkielisten väliset suhteet.

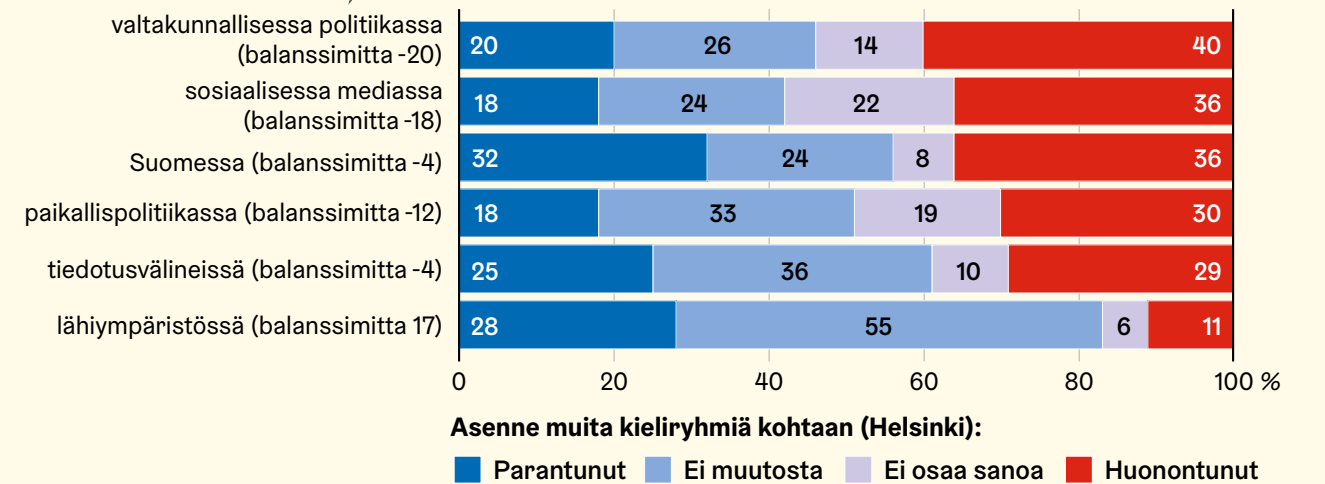
Huonontunut kieli-ilmasto politiikassa ja mediassa

Kielibarometri 2020:n mukaan yli 30 prosenttia ruotsinkielisistä katsoo, että asennoituminen muihin kieliryhmiin on Suomessa huonontunut, niin sosiaalisessa mediassa kuin valtakunnallisessa politiikassakin. Sama kaava on nähtävissä myös Helsingissä.

KUTEN KUVIOSTA 2 käy ilmi, suhteellisen suuri osa Helsingin ruotsinkielisistä kokee asennoitumisen muihin kieliryhmiin huonontuneen valtakunnallisessa politiikassa (40 %), Suomessa yleensä (36 %), sosiaalisessa mediassa (36 %),

paikallispolitiikassa (30 %) ja tiedotusvälineissä (29 %). Ainoa, missä asenteiden muita kieliryhmiä kohtaan ei koeta huonontuneen samassa määrin, on lähiympäristö. Jos katsotaan balanssimittaan (eli tilanteen parantuneen kokeiden osuus miinus tilanteen huonontuneen kokeiden osuus), voidaan sanoa, että suhtautuminen muihin kieliryhmiin on huonointa valtakunnallisessa politiikassa (-20), sosiaalisessa mediassa (-18) ja paikallispolitiikassa (-12). Vain lähiympäristön ihmisten suhtautuminen muihin kieliryhmiin saa positiivisen etumerkin (+17).

*Balanssimitta:
Tilanteen entistä paremmaksi kokevien osuus miinus entistä huonommaksi kokevien osuus*

KUVIO 2. Asennoituminen muihin kieliryhmiin, Helsingin ruotsinkielisten mielestä.

VAIKKA SUOMALAISISTA enemmistö pitää ruotsin kieltä tärkeänä osana suomalaista yhteiskuntaa, kriittisempiä ollaan niin sanottua pakkoruotsia kohtaan (Himmelroos & Strandberg 2020, 15). Lehtien nettisivuilla, erilaisilla keskustelufoorumilla ja yksityisissä blogeissa on käyty kuumaa keskustelua ruotsin kielen roolista ja Suomesta kaksikielisenä maana. Eritoten pakkoruotsikeskustelu on nostattanut vahvoja tunteita (Saukkonen 2011). Perussuomalaisen puolueen retoriikka ja menestys ovat myös myötävaikuttaneet siihen, että vähemmistöistä yleensä ja erityisesti ruotsin kielen asemasta käytävä keskustelu on usein ollut kiivasta, jopa vihamielistä, myös politiikassa (Suominen 2017). Monet tuntuivat kokevan sosiaalisen median jakautuneen kahteen leiriin: Joissain yhteyksissä ja ryhmissä ollaan positiivisia ja ilmaistaan vahvaa tukea monimuotoisuudelle ja erilaisille kielille, kun taas muissa yhteyksissä äänensävy muita kieliryhmiä kohtaan on hyvin negatiivinen. Samanaikaisesti kuitenkin monet poliitikot ja vaikuttajat ilmaisevat tukeaan ruotsin kielen säilymiselle ja kaksikieliselle Suomelle (Saukkonen 2011). Tällainen yleinen keskustelu vaikuttaa vuorostaan kieliryhmien väleihin. Varsinkin silloin kun ihmisillä ei ole muihin kieliryhmiin henkilökohtaisia kontakteja, vihasävyinen keskustelu voi myötävaikuttaa välien huononemiseen.

Syrjintää, ennakkoluuloja ja häirintää

Häirintä on ihmisarvon loukkaamiseen tähtäävää tai joutavaa käyttäytymistä, joka luo halveksivaa, halventavaa, uhkaavaa, vihamielistä tai aggressiivista tunnelmaa. Häirinnän esimerkkejä ovat sellaiset rasistiset pilat, joita esitetään tarkoituksena loukata jotakuta, tai vaikkapa vähemmistöön kuuluvan kollegan nimittely. Syrjinnällä tarkoitetaan tässä, että ihmisiä kohdellaan epä-yhdenvertaisella tavalla sen perusteella kuuluvatko he (tai oletetaan ko heidän kuuluvan) tiettyyn ryhmään, esimerkiksi jos heillä on vakaumus tai jos he kuuluvat seksuaaliseen vähemmistöön. Syrjintä johtuu usein ennakkoluuloista ja yleistyksistä kyseistä ryhmää kohtaan, ja se voi muodostua yksittäisistä sanoista tai tilanteista, tai olla seurausta yhteiskunnan rakenteista (Yhdenvertaisuuslaki).

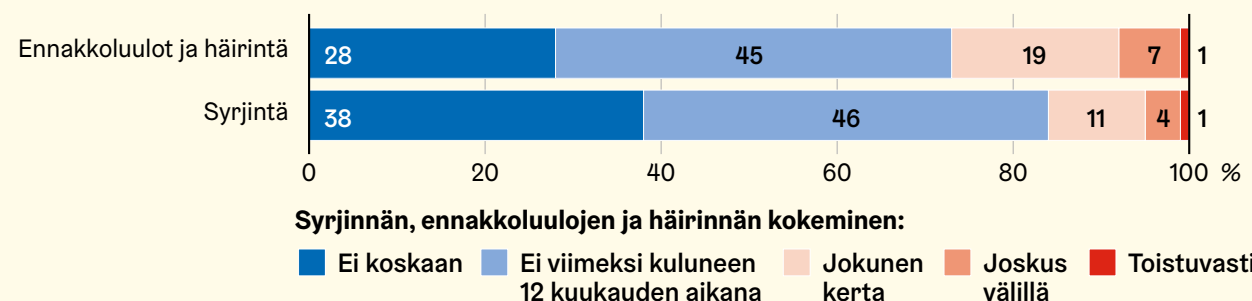
73 PROSENTTIA ilmoittaa etteivät he koskaan tai viimeisen 12 kuukauden aikana ole kokeneet ennakkoluuloja tai häirintää siksi, että ovat puhuneet omaa kieltään. Vielä suurempi enemmistö (84 %) kertoo, että eivät ole koskaan tai ainakaan viimeisen vuoden aikana kokeneet syrjintää. Positiivista on tietenkin, että näinkin suuri enemmistö ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää. Mutta toisaalta on myös tärkeä nostaa esille se seikka, että 27 prosenttia, eli useampi kuin joka neljäs, ilmoittaa kokeneensa ennakkoluuloja tai häirintää. Tämä viittaa siihen, että töitä riittää ennakkoluulojen ja häirinnän kitkemisessä.

TÄSSÄ SUHTEESSA ei ole huomattavia eroja Helsingin, Uudenmaan tai muiden kaksikielisten seutujen ruotsinkielisten välillä. Useimmat sellaiset tilanteet, missä joudutaan ennakkoluulojen tai häirinnän kohteeksi, tuntuvat sijoittuvan julkiseen liikenteeseen, baareihin ja yökerhoihin, sekä kaupungin keskusta. Syrjinnän kohdalla kyse on ollut siitä, että palveluissa (niin yksityisissä kuin julkisissakin) on saatu huonompaa kohtelua tai palvelua sen takia, että on puhuttu ruotsia. Helsingissä on ruotsinkielisiä, jotka kokevat, että palvelujen saanti ruotsiksi on heikentynyt viranomaiskontakteissa ja muun muassa lääkärissä käynnin yhteydessä.

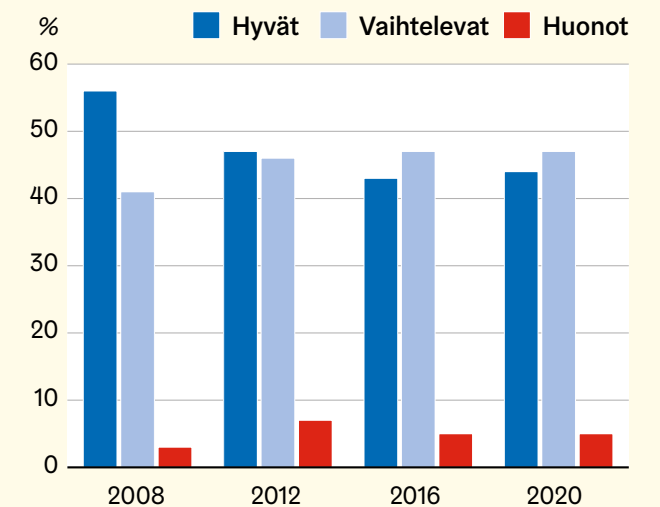
Kieliryhmien välisten suhteiden muutos 2008–2020

Helsingissä kieli-ilmapiiri muuttui vähitellen 2008 ja 2016 välisenä aikana. Kieliryhmien väliset suhteet hyväksi kokeneiden osuus väheni vuoden 2008 noin 56 prosentista vuoden 2016 noin 43 prosenttiin. Samanaikaisesti suhteet vaihteleviksi kokeneiden osuus kasvoi. Vuosien 2016 ja 2020 välillä Helsingin kieli-ilmapiiri säilyi melko samanlaisena (ks. kuvio 4). Sama kaava näkyy selvästi myös kansallisella tasolla. On positiivista, että Helsingissä kieli-ilmapiiri ei ole huonontunut vuoden 2016 jälkeen. Tietoiset panostukset voivat myötävaikuttaa tämän varovaisen positiivisen trendin edelleen vahvistumiseen. Kieli-ilmapiirin parantaminen vaatii jatkuvaa aktiivista työtä, ja kaikki asukkaat voivat olla niissä talkoissa mukana.

KUVIO 3. Syrjinnän, ennakkoluulojen ja häirinnän kokeminen Helsingin ruotsinkielisten keskuudessa.

KUVIO 4.
Kieliryhmien väliset suhteet Helsingissä 2008–2020.

Lyhyesti: Kaikki voivat myötävaikuttaa hyvään kieli-ilmapiiriin

Jaksolla 2008–2016 kieli-ilmapiiri huononi Helsingissä, mutta vuoden 2016 jälkeen ei ole enää tapahtunut huononemista. Hyvällä kieli-ilmapiirillä on merkitystä myös koko yhteiskunnalle. On esimerkiksi olemassa yhteys hyvän kieli-ilmapiirin ja korkean poliittisen ja sosiaalisen luottamuksen välillä (Anderson and Paskeviciute 2006; Hewstone & Swart 2011). Korkea luottamus voi osaltaan tukea yhtenäisempää ja paremmin toimivaa yhteiskuntaa. Samaten hyvä kieli-ilmapiiri myötävaikuttaa siihen, että yhä useampi uskaltaa kantaa kortensa kekoon paremman yhteiskunnan puolesta. Kieli-ilmapiiri muodostuu ensi kädessä paikallistasolla, ja tästä syystä onkin sitä tärkeämpää suunnata konkreettisia toimia sen parantamiseksi kuntatasolla. Tämä voi tuoda myönteisiä vaikutuksia myös kansallisen tason kieli-ilmapiiriin.

KAIKILLA ON yhteinen vastuu kieli-ilmapiiristä. Vaaditaan rohkeutta, määrätietoisuutta ja aktiivisia luottamushenkilöitä ja virkakuntaa. Tarvitaan myös sellaisia asukkaita, jotka haastavat omia ennakkoluulojaan ja kunnioittavat kanssaihmissään. Ruotsin- ja suomenkielisten välisten suhteiden kehittäminen alkaa lähiympäristöstä. Tutkimukset ovat selvästi osoittaneet, että kontakteilla – niin institutionaalisilla kuin yksityisilläkin – on suuri merkitys kieli-ilmapiirille (Binder et al. 2009). Lisääntyvät yhteydet toisen kieliryhmän edustajiin (pätee vähemmistöryhmiin ylimalkaan) tuovat myös mukanaan positiivisemmän käsityksen toisesta ryhmästä.

SUOMEN RUOTSINKIELISET eivät ole yhtenäinen ryhmä ja se, miten kieli-ilmapiiriä koetaan, vaihtelee asuinpaikan, elämäntilanteen ja kielellisen kasvuympäristön mukaan. Kaksikielisten osuus kasvaa Suomessa, mikä samalla tuo mukanaan suurempaa kielellistä joustavuutta ja myös lisääntyviä kontakteja kieliryhmien välillä. Hyvän kieli-ilmapiirin luominen vaatii sekä lyhyen että pitkän tähtäimen toimia. ■

Marina Lindell toimii tutkijana Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa.

Kirjallisuus

Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. Cambridge/Reading, MA: Addison-Wesley.

Anderson, C.J. & Paskeviciute, A. (2006). How Ethnic and Linguistic Heterogeneity Influence the Prospects for Civil Society: A Comparative Study of Citizenship Behavior. The Journal of Politics 68(4), 783-802.

Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., Maquil, A., Demoulin, S. & Leyens, J.-P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypotheses among majority and minority groups in three European countries, Journal of Personality and Social Psychology, 96 (4), 843-856.

Hewstone, M. & Swart, H. (2011). Fifty-odd years of inter-group contact: from hypothesis to integrated theory, British Journal of Social Psychology 50, 374-386.

Himmelroos, S. & Strandberg, K. (2020). Ur majoritetens perspektiv. Opinions om det svenska i Finland. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.

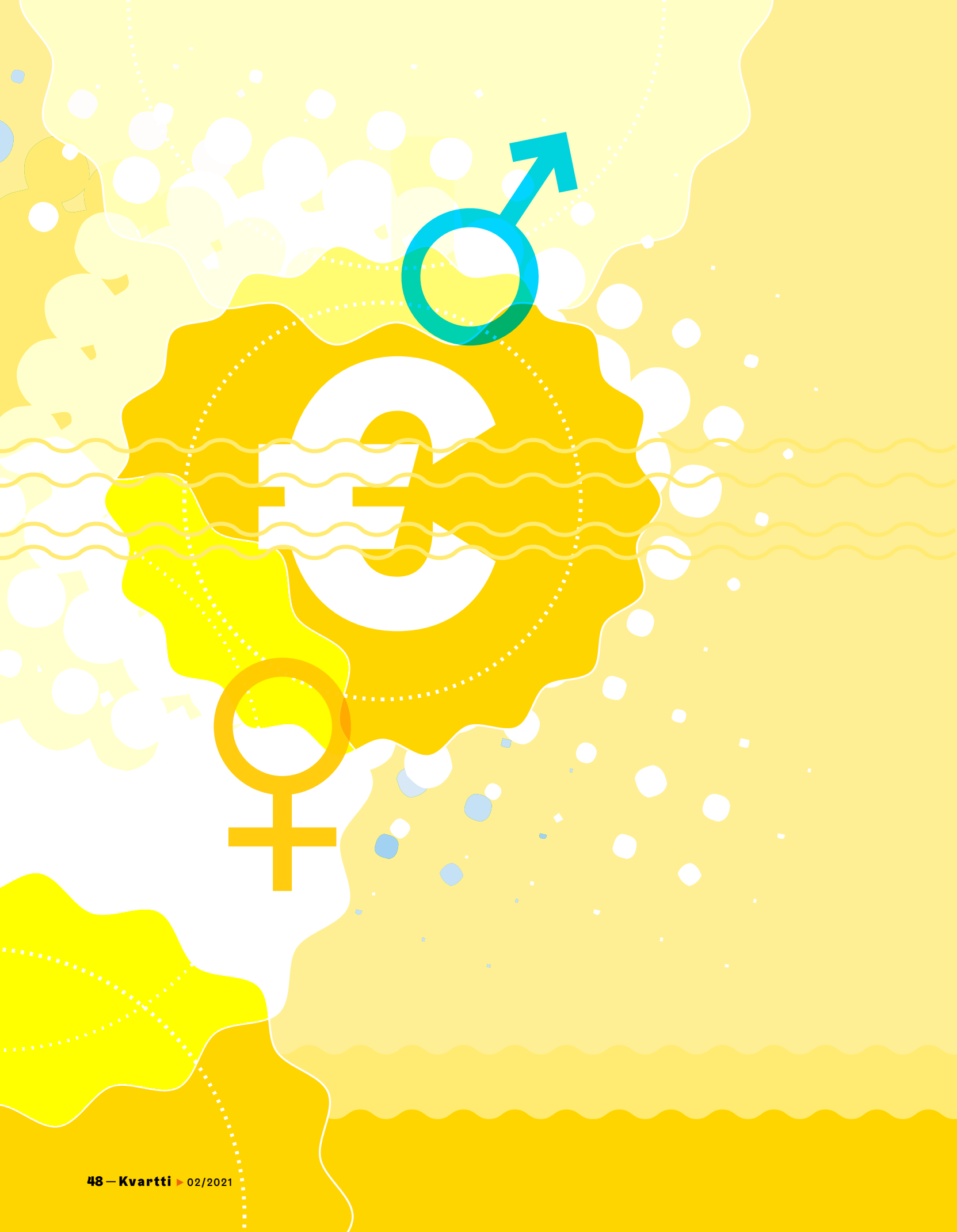
Lindell, M. & Schauman, J. (2021). Språkklimatet i Helsingfors/Helsingin kieli-ilmapiiri.

Lindell, M. (2021). Språkbarometern 2020/Kielibarometri 2020. Forskningsrapport. Justitieministeriets publikation 2021:3. Helsingfors: Justitieministeriet.

Lindell, M. (2016). Språkbarometern 2004–2016. Justitieministeriets publikation 52/2016. Helsingfors: Justitieministeriet.

Saukkonen, P. (2011). Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää? Selvitys mediakeskustelusta Suomessa. Magma-studie 1/2011. Helsingfors: Finlands svenska tankesmedja Magma.

Suominen, A. (2017). Regeringen Sipilä och svenskan. Helsingfors: Tankesmedjan Agenda.

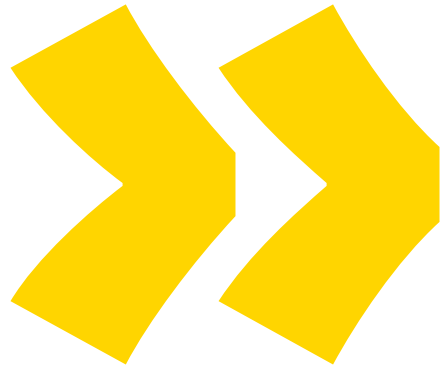

Sukupuolietoinen budjetointi edistää kaupungin talouden tasa-arvoa

– tarkastelussa
Helsingin pilotti

● MERVİ PATOSALMI

Sukupuolten tasa-arvo on yksi toimivan kaupungin ja hyvän elämän edellytyksistä. Kaupungit edistävät sukupuolten tasa-arvoa erilaisilla tavoilla. Viime vuosina yhdeksi uudeksi keinoksi on tullut sukupuolietoinen budjetointi. Siinä sukupuolten tasa-arvo otetaan huomioon myös taloussuunnittelussa. Tämän toimintatavan edistämiseksi Helsingin kaupunki toteutti vuonna 2019 sukupuolietoisen budjetoinnin pilotin, jonka tuloksia raportoidaan tässä artikkelissa. Pilotissa kehitettiin useita mahdollisia jatkotoimia sukupuolietoisen budjetoinnin vakiinnuttamiseen, jotka liittyvät muun muassa talouden ja toiminnan ohjeistamiseen, tulostavoitteiden mittaamiseen ja sukupuolivaikutusten arviointeihin.

Sukupuolitietoisien budjetoinnin menetelmiä

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on toimintatapa, joka on parina viime vuosikymmenenä noussut voimakkaasti esille tasa-arvotyön yhteydessä. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa, että sukupuolten tasa-arvo huomioidaan kaikessa toiminnassa. Tässä artikkelissa valotetaan yhtä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen menetelmää, sukupuolitietoista budjetointia. Sukupuolitietoisessa budjetoinnissa valtavirtaistamista sovelletaan taloussuunnitteluun eli budjetoinnissa huomioidaan talousarvion vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon.

SUOMESSA SUKUPUOLINÄKÖKULMAN valtavirtaistamisen menetelmien kehittäminen lisääntyi etenkin valtionhallinnon osalta 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa. Sukupuolitietoisien budjetoinnin osalta Suomessa toteutettiin vuonna 2018 kehittämishanke valtiovarainministeriön aloitteesta. Hankkeessa tuotettiin kaksi raporttia, joista saa kattavan kuvan sukupuolitietoisien budjetoinnin tilasta ja menetelmistä sekä Suomessa että kansainvälisesti (ks. Elomäki 2018, Elomäki & Ylöstalo 2018). Hankkeessa myös annettiin suosituksia sukupuolitietoisien budjetoinnin vahvistamiseksi valtionhallinnossa. Vaikka kehittämishanke kohdistui valtionhallintoon, raportit tarjoavat oleellista tietoa myös kaupunkien sukupuolitietoisien budjetoinnin edistämiseen. Kunnallisella sektorilla on kuitenkin lisäksi omat erityispiirteensä, kuten esimerkiksi laaja palvelutuotanto. Tämän vuoksi kaupungeilla on tarpeen myös luoda omia kaupunkikontekstiin soveltuvia sukupuolitietoisien budjetoinnin menetelmiä. Kuntasektorilla on kehitetty tasa-arvotyötä jo useita vuosia (ks. esim. Mikola & Sandt 2013). Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kuntasektorilla toteutuu kuitenkin hyvin vaihtelevasti, ja sukupuolitietoinen budjetointi on vielä varsin alkutekijöissä. Siihen ei siis ole vakiintuneita käytäntöjä.

VALTIONHALLINNON SUKUPUOLITIEOISEN budjetoinnin kehittämishankkeessa Anna Elomäki (2018, 6) luokitteli suku-

puolitietoisien budjetoinnin menetelmät kolmeen ryhmään: laajat lähestymistavat, analyysityökalut ja -menetelmät sekä muut menetelmät (Taulukko 1). Ryhmittelyssä kuvaillut lähestymistavat ovat yleisimmin käytettyjä sukupuolitietoisien budjetoinnin menetelmiä. Se antaa siten hyvän yleiskuvan niistä tavoista, joita käytetään taloussuunnittelun sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa.

Sukupuolitietoisien budjetoinnin pilotti Helsingin kaupungin liikuntapalveluissa

Helsingin kaupungin sukupuolitietoisien budjetoinnin pilotti oli osa vuonna 2019 toteutettua tasa-arvohanketta, johon kuului pilotin lisäksi sukupuolivaikutuksen arvioiteja (ks. Patosalmi, Ahlgren-Leinvuo & Hirvonen 2019 ja Patosalmi 2019). Pilotin tavoitteena oli testata ja kehittää sukupuolitietoisien budjetoinnin menetelmiä erityisesti Helsingin kaupungin tarpeisiin. Tavoitteena oli myös pilotin pohjalta laatia suosituksia toimenpiteistä, joilla sukupuolitietoista budjetointia voidaan vakiinnuttaa. Helsingin kaupungin sukupuolitietoisien budjetoinnin pilotti on monessa mielessä uraauurtava, etenkin kuntasektorilla. Kuten jo aiemmin mainittiin, on sukupuolitietoinen budjetointi vielä melko alkuvaiheessa suomalaisissa kunnissa, joten käytännössä koeteltuja menetelmiä ei juurikaan ole.

PILOTISSA KARTOITETTIIN ensin sukupuolitietoisien budjetoinnin menetelmiä suomalaisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden avulla. Kuten edellä nähtiin, sukupuolitietoiseen budjetointiin on olemassa joukko menetelmiä, joita voidaan käyttää yhdessä ja erikseen. Helsingin pilotti toteutettiin liikuntapalveluissa, ja lisäksi sukupuolitietoisien budjetoinnin mahdollisuuksia tarkasteltiin soveltuvin osin kaupunkitasoisesti. Liikuntapalveluiden osalta tarkasteltiin seuraavia kokonaisuuksia sukupuolitietoisien budjetoinnin näkökulmasta:

- taloussuunnittelua ja -ohjeistusta
- budjetin analyysia ja sukupuolivaikutusten arviointia
- toiminnan seurannan indikaattoreita
- tasa-arvoon suunnattuja erityistoimia
- osallistuvaa budjetointia
- henkilöstöpoliittista tasa-arvoa
- investointien sukupuolivaikutusten arviointia

TALOUSSUUNNITTELUN OHJEISTUS, jota tehdään sekä kaupunki- että toimialatasolla, on erittäin keskeinen keino edistää sukupuolitietoista budjetointia. Helsingin kaupungin kanslian talous- ja suunnitteluosasto ohjeistaa toimialoja talousarvioehdotuksen raamin sekä talousarvio- ja taloussuunnitelmaehdotuksen laatimisohejeiden avulla. Näiden pohjalta toimialan talousosasto antaa ohjeita palvelukokonaisuuksille muun muassa talousarvion, tulosbudjetin ja toimintasuunnitelman laadinnassa. Ohjeistusta annetaan esimerkiksi toimialaa koskevista sitovista tavoitteista ja tulevan vuoden painopistealueista.

TAULUKKO 1. Sukupuolitietoisien budjetoinnin menetelmiä (Elomäki 2018, 6.).

LAAJAT LÄHESTYMISTAVAT	ANALYYSITYÖKALUT JA -MENETELMÄT	MUUT MENETELMÄT
<p>Sukupuolinäkökulman integrointi julkisen talouden hallintaan</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Sisältää useita erilaisia menetelmiä, jotka edellyttävät vahvaa sitoutumista organisaation kaikilla tasoilla <p>Sukupuolinäkökulman integrointi tulos-orientoituneeseen budjetointiin</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Sukupuolinäkökulman kytkeminen toiminnallisiin tai määrällisiin tavoitteisiin <p>Hyvinvointia korostava sukupuolitietoinen budjetointi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Hyvinvoinnin osa-alueiden määrittely laajasta näkökulmasta ja niiden huomiointi kaikessa toiminnassa (ks. esim. Helsingin kaupungin strateginen kärkihanke hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä (Helsingin kaupunki 2019a ja 2019b)) <p>Sukupuolitietoisien budjetoinnin yhdistäminen osallistavaan budjetointiin</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Eri näkökulmien huomiointi ja osallistaminen talouden suunnittelussa ▶ Osallistuvan budjetoinnin kautta saatavien ehdotusten analysointi sukupuolinäkökulmasta 	<p>Sukupuoli- ja tasa-arvo-vaikutusten yleinen arviointi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Useita erilaisia menetelmiä sekä ennen että jälkeen toimenpiteiden <p>Sukupuolinäkökulmainen julkisten menojen kohdentumisen analyysi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Edellyttää riittävän tarkkoja tietoja budjetin osien käytöstä <p>Sukupuolinäkökulmainen tulojakovaikutusten arviointi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Erityisen tärkeä valtiollisella sektorilla, jossa monitahoinen verotus- ja tulonsiirtojärjestelmä <p>Sukupuolitietoinen analyysi vaikutuksista ajankäyttöön</p> <p>Palveluiden käyttäjien tarpeiden analyysi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Erityisen tärkeä kunnallisella sektorilla, jolla laajaa palvelutuotantoa ▶ Voidaan tehdä ennakoarviointina tai jälkikäteenä arviointina 	<p>Tasa-arvotavoitteiden ja indikaattorien asettaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Toimintaa ohjaava aktiivinen tapa edistää tasa-arvotavoitteita <p>Budjetin osien luokittelu tasa-arvorelevanssin mukaan</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Valmiin budjetin analyysiä, edellyttää riittävän tarkkoja tietoja budjetin osien käytöstä <p>Budjettiin liitettävät tasa-arvotiedot ja -lausunnot</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Voidaan tehdä valmiille budjetille tai suunnitteluvaiheessa muotoilla aktiivisiksi tavoitteiksi tai toimenpiteiksi <p>Tasa-arvon edistämiseen kohdennettujen määrärahojen tunnistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Valmiin budjetin analyysiä, edellyttää riittävän tarkkoja tietoja määrärahojen käytöstä

MIKÄLI OHJEISTUS sisältää sitovat ohjeet tasa-arvon edistämiseen liittyviin toimenpiteisiin tai esimerkiksi sukupuolivaikutusten arviointeihin, ohjaa se alempien tasojen talouden ja toiminnan suunnittelua ja toteutusta. Sukupuolitietoisien budjetoinnin ohjeiden tulisi olla tarpeeksi selkeitä ja yksinkertaisia, jotta niiden toteuttaminen on mahdollista. Uusien toimintatapojen käyttöönotto vaatii myös tukea niille, jotka ohjeistusta soveltavat. Ohjeistuksen lisäksi pilotissa tarkasteltiin taloussuunnitteluprosesseja sekä kaupunkitasolla että kulttuurin ja vapaa-ajan toimialalla. Pyrkimyksenä oli tunnistaa sukupuolitietoisien budjetoinnin kannalta kriittisiä kohtia. Yleisesti voidaan sanoa, että mitä aikaisemmassa vaiheessa valmistelua sukupuolinäkökulma huomioidaan, sitä tehokkaampaa se on. Myös tämä voi edellyttää tukea suunnittelua tekeville tahoille.

ERILAISET BUDJETIN analyysit ja sukupuolivaikutusten arvioinnit ovat olleet kuntasektorilla keskeinen tapa sukupuolten tasa-arvon edistämiseen. Sukupuolivaikutusten arvioinnit ovat erinomainen keino saada tietoa palvelujen ja toiminnan vaikutuksista tasa-arvoon. On kuitenkin tärkeää, että niitä hyödynnetään toiminnan suunnittelussa, jotteivat ne jää vain kertaluontoiseksi tiedoksi. Sukupuolivaikutusten arvioiteja on myös eri tasoisia. Arvioinnit voivat olla syvällisiä nykytila-analyyssejä, jolloin niitä ei tehdä usein. Toisaalta tasa-arvon seuraamiseen voidaan kehittää myös kevyempiä arviointimittareita, joita voidaan seurata lyhemälläkin aikajänteellä.

Helsingin kaupungin sukupuolitietoisen budjetoinnin pilotti oli monessa mielessä uraauurtava, etenkin kuntasektorilla.

LIIKUNTAPALVELUIDEN KANSSA tehdyssä pilotissa tarkasteltiin kolmen liikuntapaikan kävijöitä ja sitä, miten näiden tietojen avulla on mahdollista analysoida budjettia ja resurssien jakautumista. Liikuntapaikoista on saatavilla kävijätietoja, mutta niitä ei säännöllisesti pystytä seuraamaan sukupuolittain. Pilotin yhteydessä tehdyssä tarkastelussa laajalle käyttäjäjoukolle suunnatuissa paikoissa ei esiintynyt voimakkaita sukupuolen mukaisia vinoumia. Tarkastelussa ei katsottu lajikohtaisia jakaumia, ja onkin tunnettua, että useat urheilulajit ovat voimakkaasti sukupuolittuneita. Jos urheilupaikassa harrastetaan esimerkiksi sekä painia että voimistelua, on kokonaisjakauma sukupuolen osalta yleensä suhteellisen tasainen, vaikka itse lajit ovat hyvin sukupuolittuneita. Kävijätiedot ovat vain yksi esimerkki tiedosta, jonka avulla voidaan tarkastella resurssien jakautumista. Koska budjetin ja resurssien jakautumisen analysointi ovat hyvin riippuvaisia tarkasteltavasta palvelusta, tulisi näitä aina kehittää palvelun ja toimialan lähtökohdista katsoen.

TASA-ARVON EDISTYMISTÄ voidaan seurata myös valtavirtaistamalla toiminnan seurannan indikaattorit sukupuolinäkökulmasta. Tällöin olemassa olevia mittareita tarkastellaan ja kehitetään sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Valtavirtaistamalla toiminnan seurannan mittarit niistä saadaan laadukkaampia ja käytettävissä on tarkempaa tietoa toiminnan suunnittelun tueksi. Edellä mainittu kävijämäärien seuranta on yksi esimerkki toiminnan seurannan mittarista. Kävijämääriä voidaan seurata kokonaisuudessaan tai esimerkiksi sukupuolittain ja ikäryhmittäin. Toinen esimerkki toiminnan seurannan mittareista liikuntapalveluissa on asiakastytyväisyys. Helsingin kaupungin liikuntapalveluilla on erilaisia tapoja kerätä asiakaspalautetta. Pikapalautetta kerätään laitteilla liikuntapaikoissa, laajempia asiakastytyväisyyskyselyitä tehdään muutaman vuoden välein. Asiakaskyselyissä saadaan tarkkojakin taustatietoja, joten niitä voidaan analysoida sukupuolinäkökulmasta.

YKSI PALJON käytetty tasa-arvon edistämisen keino on tasa-arvoon suunnatut erityistoimet. Vaikka tasa-arvon edistämässä pääasiallinen menetelmä olisi sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, erityistoimia tarvitaan tunnistettujen tasa-arvo-ongelmien hoitamiseen. Esimerk-

kejä erityistoimista Helsingin kaupungin liikuntapalveluissa ovat liikunnan järjestäminen erilaisille erityisryhmille sekä erilaiset matalan kynnyksen liikuntamahdollisuudet. Erityisryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset, toimintarajoitteita omaavat sekä seniorit. Liikuntapalveluiden erityisenä kohderyhmänä ovat lapset ja nuoret. Osana alueliikuntaa järjestetään myös naisten omia liikuntaryhmiä, kohderyhmänä esimerkiksi maahanmuuttajanaiset.

OSALLISTUVA BUDJETOINTI on yksi keino lisätä asukasdemokratiaa, ja sen yhteydessä voidaan myös edistää sukupuolitietoista budjetointia. Osallistuva budjetointi ei automaattisesti tuota tasa-arvoa edistäviä toimenpiteitä, mutta se voi olla hyvä menetelmä tuoda uusia näkökulmia suunnittelun tueksi. Osallistuvan budjetoinnin kautta saatavat ehdotukset tulisi myös arvioida tasa-arvo vaikutusten osalta.

TASA-ARVOHANKKEESSA TARKASTELETIIN Helsingin vuonna 2019 käynnistämän osallistuvan budjetoinnin (OmaStadi) ensimmäistä rahoituskierrosta, jossa kaupunkilaiset saivat tehdä ehdotuksia ja päättää erillisen määrärahan käytöstä. Myös liikuntapalvelut saivat paljon ehdotuksia, joista suurin osa koski kaupunkilaisten omaehtoisen toiminnan paikkojen tarvetta ja kehittämistä. Liikuntapalvelut osallistaa kaupunkilaisia ja urheiluseuroja myös muulla tavoin. Esimerkkinä on seuraparlamentti, jonka tavoitteena on vahvistaa liikuntapalvelujen ja seurojen välistä yhteistyötä. Parlamentin jäsenistön valinnassa pyritään monipuolisuuteen. Mukana on edustajia niin yksilö- kuin joukkuelajeista, huippu- ja kuntourheiluedustajia sekä toimi- ja luottamushenkilöitä. Myös miehiä ja naisia pyritään valitsemaan tasapuolisesti.

HENKILÖSTÖMENOT OVAT liikuntapalveluissa yksi suurimmista menoeristä. Henkilöstömenoja on mahdollista tarkastella niiden avulla tuotettujen palveluiden näkökulmasta. Tällöin analysoidaan palveluja sukupuolten tasa-arvon kannalta eli tehdään sukupuolivaikutusten arviointeja. Henkilöstömenojen osalta voidaan tarkastella myös henkilöstöpoliittista tasa-arvoa. Tähän kuuluvat esimerkiksi henkilöstön sukupuolijakauma, uralla eteneminen ja palkkahenkilöstön tilaa seurataan liikuntapalveluissa esimerkiksi sairauspoissaolojen ja koulutustietojen osal-

ta. Nämä ovatkin esimerkkejä mittareista, joita voitaisiin seurata myös sukupuolittain ja siten saada tarkempaa tietoa ja pohjaa mahdollisiin kehittämistoimenpiteisiin. Helsingin kaupungilla on myös kaupunkitasoinen henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma (ks. Helsingin kaupunki 2019c), josta saa tarkempia suuntaviivoja henkilöstöpoliittisen tasa-arvon edistämiseen myös taloussuunnittelun yhteydessä.

INVESTOINTIEN SUKUPUOLIVAIKUTUSTEN arviointi riippuu investointien luonteesta. Liikuntapalveluissa merkittävä investointimuoto on liikuntapaikkarakentaminen. Rakentamista suunnitellaan yhteistyössä kaupunkiympäristön toimialan kanssa. Uudisrakentamisen ja laajojen korjausrakennushankkeiden yhteydessä ennakoarvioidaan esteettömyyttä. Tässä yhteydessä olisi mahdollista tehdä myös sukupuolivaikutusten tai laajemminkin sosiaalisten vaikutusten arviointi. Sosiaalisten vaikutusten arviointia tehdään kaupunkiympäristön toimialalla kaavoituksen yhteydessä, joten toimialalla on osaamista tästä. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnilla pyritään tekemään sosiaalisesti kestäviä ratkaisuja ja yksi elementti tässä on sukupuolten tasa-arvo.

Sukupuolitietoisen budjetoinnin vakiinnuttaminen Helsingin kaupungilla

Sukupuolitietoisen budjetoinnin pilotissa kehitettiin myös suosituksia jatkotoimenpiteistä. Suosituksissa tärkeä näkökulma oli seuraavat askeleet sukupuolitietoisen budjetoinnin edistämiseksi. Helsingin kaupunki on suuri organisaatio, joka toimii monella tasolla ja monella sektorilla. Tämän vuoksi toimintatapojen käyttöönotto ja vakiinnuttaminen vaatii monitahoisia toimenpiteitä. Tehdyssä pilotissa tuli esille useita hyviä ja konkreettisia asioita, joiden avulla sukupuolitietoista budjetointia voidaan vakiinnuttaa. Toimenpidesuosituksat kattavat sekä toimiala- että kaupunkiyhteisen tason.

YKSI KOKONAISUUS toimenpidesuosituksia liittyy tavoitteiden mittaamiseen, oli kyseessä sitten toimialojen omien tavoitteiden tai kaupunkistrategian tavoitteiden tarkastelu. Sukupuolinäkökulman läpileikkaavuus, jota Helsingin kulu- neen valtuustokauden strategiassakin on edellytetty (ks. Helsingin kaupunki 2017), tarkoittaa, että myös toiminnan tavoitteet ja niihin liittyvät mittarit tulisi olla valtavirtaistettu sukupuolinäkökulmasta aina kun mahdollista. Tavoitteiden ja niihin kytkeytyvien mittareiden valtavirtaistaminen parantaa saadun tiedon laatua ja mahdollista paremmin kohdennetut toimenpiteet ja palvelujen parantamisen. Strategiatasolla sukupuolten tasa-arvon edistymistä mittaava indikaattori taas antaisi kokonaiskuva sukupuolten tasa-arvon edistymisestä.

HELSINGIN KAUPUNGILLA on tasa-arvosuunnitelmat sekä palvelujen että henkilöstön osalta (ks. Helsingin kaupunki 2019c ja Helsingin kaupunki 2019d). Yksi toimenpidesuositus onkin, että nämä suunnitelmat ja niiden toimenpiteet ja

tavoitteet sisällytetään myös toimialojen ja kanslian tulosbudjetteihin, jotta ne resursoidaan ja aikataulutetaan mahdollisimman konkreettisesti. Olisi myös tärkeää tarkastella tasa-arvo- ja muita tavoitteita kokonaisvaltaisesti päällekkäisyyksien ja ristiriitaisuuksien välttämiseksi. Kokonaisvaltaiseen toimintatapaan kuuluvat lisäksi erilaiset poikkialhallinnolliset rakenteet ja hankkeet. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen näissä tehostaisi sekä hankkeiden vaikutuksia että sukupuolten tasa-arvon edistämistä.

KAUPUNGINKANSLIAN TALOUSSUUNNITTELU on keskeisessä osassa kaupungin kaikenlaisen talouden ja toiminnan suunnitteluun liittyvässä koordinoinnissa ja ohjauksessa. Tämän vuoksi olisikin suositeltavaa, että sukupuolitietoisen budjetoinnin menetelmiä kehitetään erityisesti kaupunkitasoisesti talousarvio- ja taloussuunnitelmaehdotusten laatimissuhteissa sekä suunnitteluprosesseissa yleisimminkin. Tämän lisäksi myös toimialatasoisessa taloussuunnitteluohjeistukseen tulisi kiinnittää huomiota. Erilaiset ohjeistukset ja määrämuotoiset suunnittelu- ja raportointipohjat ohjaavat toimintaa voimakkaasti ja niiden valtavirtaistaminen sukupuolinäkökulmasta on tehokas keino juurruttaa sukupuolitietoista budjetointia.

YKSI SUKUPUOLITIE TOISEN budjetoinnin keskeisistä menetelmistä on sukupuolivaikutusten arvioinnit, sekä ennen että jälkeen toimenpiteiden. Sukupuolivaikutusten arviointimenetelmien ja siihen liittyvän tiedonkeruun kehittäminen ovatkin tärkeitä toimenpiteitä. Yksi keino edistää sukupuolivaikutusten arviointien käyttämistä olisi kaupunkitasoisen ohjeen laatiminen, joka tukisi toimialoja heidän omassa arviointitoiminnassaan. Tiedonkeruun osalta eräs viimeaikainen esimerkki on toukokuussa 2021 julkaistu kaupunkitasoisten strategiamittareiden ensimmäinen sukupuolittainen tarkastelu, ja esimerkiksi kulttuurin ja vapaa-ajan toimialalla kehitetään käyttäjätietojen keräämistä sukupuolittain.

Lopuksi

HELSINGIN KAUPUNKISTRATEGIASSA todetaan, että sukupuolten tasa-arvo on läpileikkaava periaate kaikessa kaupungin toiminnassa. Laajemmin sukupuolten tasa-arvo on yksi toimivan kaupungin edellytyksistä. Tasa-arvon läpileikkaavuus tarkoittaa, että myös talouden suunnittelussa ja raportoinnissa sukupuolinäkökulman tulisi kulkea mukana. Helsingin kaupungin taloussuunnittelu on laaja kokonaisuus, jota tehdään monella tasolla, ja tehty pilotti osoittaa, että sukupuolittietoisien budjetoinnin edistäminen vaatii erilaisia toimia usealla tasolla. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käytäntöjen vakiinnuttaminen on pitkäjänteinen prosessi, mutta tuo monipuolisia hyötyjä. Hyödyt eivät liity vain sukupuolten tasa-arvon edistämiseen, vaan myös paremmin kohdistettujen ja tehokkaampien palveluiden tarjoamiseen. Sukupuolittietoinen budjetointi siis rakentaa paitsi tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa kaupunkia, myös auttaa parantamaan palveluita ja tehostamaan taloutta.

KAUPUNGINHALLITUS KÄSITTELI tasa-arvohankkeen loppuraportteja tammikuussa 2020 ja edellytti päätöksessään, että tasa-arvohankkeen sujuva jatko varmistetaan ja että tähän varataan asiantuntijaresursseja vastaamaan muun muassa sukupuolittietoisien budjetoinnin suunnittelusta kaupunkitasoisesti sekä antamaan tukea toimialoille sukupuolittietoisien budjetoinnin aloittamisessa. Toistaiseksi näiden sukupuolittietoista budjetointia koskevien suositusten jalkauttaminen on vielä alkuvaiheessa, mutta konkreettisenä tekona talousarvion valmisteluohjeissa nykyään edellytetään, että toimialat sisällyttävät talousarvioehdotuksen perustelutekstiin sukupuolivaikutusten arviointia koskevan tekstiosion. Kaupungissa käydään laajemminkin keskustelua niin sanotusta ilmiöpohjaisesta budjetoinnista, joka viittaa sukupuolittietoisien budjetoinnin lisäksi esimerkiksi lapsibudjetointiin ja ilmastobudjetointiin. Tuleva uusi strategiakausi antaa hyvän mahdollisuuden tarkentaa ja vakiinnuttaa sukupuolittietoisien budjetoinnin käytäntöjä kaupungin taloussuunnittelussa. ■

Mervi Patosalmi toimi tutkijana Helsingin kaupungin tasa-arvohankkeessa, johon sisältyi sukupuolittietoisien budjetoinnin pilotin lisäksi sukupuolivaikutusten arviointeja kaupungin palveluissa.

Lähteet:

- Council of Europe (2009). Gender budgeting: practical implementation. Handbook. Prepared by Sheila Quinn. Strasbourg: Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, <https://rm.coe.int/1680599885>
- Elomäki, Anna (2018). Sukupuolittietoinen budjetointi – muiden maiden hyvät käytännöt. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 22/2018, Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, <https://tietokayttoon.fi/julkaisut/raportti?pubid=URN:ISBN:978-952-287-526-6>
- Elomäki, Anna & Ylöstalo, Hanna (toim.) (2018). Tasa-arvoa talousarvioon – talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolittietoinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 58/2018, Helsinki: Valtioneuvoston kanslia
- Helsingin kaupunki (2017). Maailman toimivin kaupunki – Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021. <https://www.hel.fi/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-talous/kaupunkistrategia>
- Helsingin kaupunki (2019a). Hyvinvointia ja terveyttä kaikille. Helsingin hyvinvointisuunnitelma 2019–2021. Saatavilla osoitteessa <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Helsinki/hyte/hyvinvointia-ja-terveytta-kaikille.pdf>
- Helsingin kaupunki (2019b). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-talous/kaupunkistrategia/hyvinvointi-terveys-johtamisrakenne/>
- Helsingin kaupunki (2019c). Helsingin kaupungin henkilöstön tasa-arvosuunnitelma 2019–2021. Saatavilla osoitteessa: <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/b4/b4f68f873a78b742c521856f95a2d3baf8801fee.pdf>
- Helsingin kaupunki (2019d). Kohti tasa-arvoista Helsinkiä. Suunnitelma sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi Helsingin kaupungin palveluissa ja toiminnassa 2019–2021. Saatavilla osoitteessa: <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Kaupunginkanslia/Tasa-arvo/palveluiden-tasa-arvosuunnitelma-helsinki-2019-2021.pdf>
- Mikola, Sinikka & Sandt, Milla (toim.). Käytännön keinoja kuntien tasa-arvotyöhön – Tasa-arvolla laatua ja asiakaslähtöisyyttä palveluihin. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Patosalmi, Mervi (2019). Sukupuolittietoisien budjetoinnin pilotointi Helsingin kaupungilla – Tasa-arvohankkeen tuloksia. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. Saatavilla osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuskatsauksia_3_Patosalmi.pdf
- Patosalmi, Mervi, Ahlgren-Leinvuo, Hanna & Hirvonen, Jukka (2019). Sukupuolivaikutusten arviointi Helsingin kaupungin palveluissa – Tasa-arvohankkeen tuloksia. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. Saatavilla osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuksia_1_Patosalmi_AhlgrenLeinvuo_Hirvonen.pdf

Kaupungissa käydään laajemminkin keskustelua niin sanotusta ilmiöpohjaisesta budjetoinnista, joka viittaa sukupuolittietoisien budjetoinnin lisäksi esimerkiksi lapsibudjetointiin ja ilmastobudjetointiin.

Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä tarvitsee tuekseen vahvan tietopohjan

● HANNA AHLGREN-LEINVUO & TUIJA MUSTAJÄRVI

Helsingin kaupunki on sitoutunut vahvasti sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen. Tasa-arvon edistämistyö edellyttää, että tiedetään, minkälaisien ilmiöiden kohdalla sukupuolten välillä on epätasa-arvoon viittaavia eroja. Tasa-arvoisen kaupungin rakentaminen vaatii perustakseen vahvan tietopohjan, jossa tasa-arvon kannalta keskeisten ilmiöiden tilaa ja kehitystä seurataan myös sukupuolen näkökulmasta. Toukokuussa ilmestynyt ”Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa Helsingissä 2021” -julkaisu on askel kohti sukupuolinäkökulman systemaattisempaa huomioimista kaupungin tiedolla johtamisen tietopohjassa.

Helsingin päättäneen valtuustokauden strategiassa todettiin, että sukupuolten tasa-arvo on läpäisevä periaate kaikessa kaupungin toiminnassa (Helsingin kaupunki 2017, 15). Läpäisevyyden edistämiseksi kaupunki toteutti vuosina 2018–2019 tasa-arvohankkeen, joka keskittyi erityisesti sukupuolivaikutusten arvioinnin ja sukupuolittaisen budjetoinnin kehittämiseen (Patosalmi 2019; Patosalmi ym. 2019). Hankkeen loppuraporteissa kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, että sukupuolittaisen tiedon keräämisessä on kaupungissa aukkoja, ja suositeltiin sukupuolinäkökulman kytkemistä kaupunkitaso tavoitteisiin ja niiden mittareihin.

SUKUPOUOLITTAISTA HELSINKI-TIETOA on jo aiemminkin koottu kaupungilla yhteen. Esimerkiksi vuosina 2013–2017 julkaistiin *Naiset ja miehet Helsingissä* -tilastoa, joka sisälsi laajan paketin tilastotietoja sukupuolen mukaan muun muassa väestörakenteeseen, sosiaali- ja terveyspalveluihin ja -etuuksiin, koulutukseen, työmarkkinoihin sekä tuloihin liittyen (ks. esim. Ahlgren-Leinvuo 2018). Sukupuolittain jäsenetyn tiedon saatavuus on tärkeää, mutta se ei yksin riitä, vaan valtavasta potentiaalisesta tietomäärästä pitää pystyä suodattamaan olennaiset asiat tiedolla johtamisen tueksi.

Yksi tapa keskittyä kaupungin kannalta keskeisiin asioihin on kytkeä tarkastelu kaupunkistrategiaan ja sen seuranta-mittareihin, kuten tuoreessa *Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa* -katsauksessa on tehty. Strategiamittareiden lisäksi katsaukseen on koottu laajemminkin sukupuolittain jaoteltuja tilastotietoja kahden teemakokonaisuuden (turvallisuus ja turvallisuuden kokemus sekä työ ja koulutus) alle.

Sukupuolten väliset erot näkyviksi kaupungin toiminnan kannalta keskeisten ilmiöiden osalta

Strategiamittarikokonaisuutta ei ole mahdollista eikä edes järkevää esittää kokonaisuutena sukupuolinäkökulmasta. Kaikilla strategiaseurantamittareilla ei ole suoraa tasa-arvorelevanssia (esim. ilmanlaatu tai asuntotuotanto) eikä kaikista relevanteista mittareista ole kohtuullisella vaivalla tai lainkaan saatavissa sukupuolen mukaan jaoteltuja tietoja (esim. asiakaskokemus/palvelutytytyväisyys) tai kaupunkikohtaisia tietoja (esim. Pisa-tulokset). Jonkin verran karistunakin strategiamittareiden sukupuolittainen tarkastelu antaa kuitenkin hyödyllistä lisätietoa strategian toimeenpanton ja arvioinnin tueksi. Se tuo näkyviin eroja sukupuolten välillä kaupungin strategian kannalta keskeisten ilmiöiden osalta ja tarjoaa näin juuri sellaista tietoa, jota tarvitaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistyössä.

Kaupunkistrategiaa seurattiin laajalla mittarikokonaisuudella

- Helsingin kaupunkistrategian 2017–2021 toteuttamista arvioitiin ja seurattiin osana vuosittaista talouden ja toiminnan seuranta laajalla kaupunginkanslian ja toimialojen yhteistyössä valmistelemalla mittarikokonaisuudella.
- Mittarikokonaisuus sisälsi kaupunkitaso, toimiala- ja talousarvotason sekä palvelujen tason mittareita.
- *Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa* -julkaisussa tarkastellut mittarit kuuluivat strategiaseurannan kaupunkitaso mittareihin, jotka olivat pääosin kaupunkikokonaisuutta ja useamman toimialan yhteisiä tavoitteita ilmentäviä mittareita. Niitä oli kaikkiaan 49, mutta julkaisuun niistä on nostettu vain osa.

STRATEGIAKAUDEN 2017–2021 mittareista tehty sukupuolittainen tarkastelu nostaa esiin esimerkiksi naisten miehiä heikomman turvallisuuskokemuksen, yläkouluikäisten tyttöjen poikia yleisemmin kokeman yksinäisyyden ja ahdistuneisuuden ja vieraskielisten naisten vieraskielisiä miehiä selvästi matalamman työllisyysasteen. Poikien kohdalla ri-

koksilla oireilu on tyttöjä yleisempää ja miehillä huono-osaisuuteen kytkeytyvät riskitekijät kuten pitkäaikaisen perustoimeentulotuen tarve, humalahakuinen juominen ja asunnottomuus ovat naisia yleisempiä.

Tyttöjen ja naisten osalta tärkeää kiinnittää erityistä huomiota:

Strategiamittareiden perusteella:

- Turvallisuuden kokemus
- Vieraskielisten naisten työllisyysaste
- Ulkomailta muuttavien työikäisten naisten työllisyys
- Yläkouluikäisten tyttöjen ahdistuneisuus
- Yläkouluikäisten tyttöjen yksinäisyys
- Vähintään tunnin päivässä liikkuvien ala- ja yläkouluikäisten tyttöjen osuus
- Varsinaista kuntoliikuntaa harrastavien 20–74-v. naisten osuus

Muiden tarkasteltujen tietojen perusteella:

- Lähisuuhdeväkivalta (*sukupuolittaisen tiedon tarve Helsingin tilanteesta*)
- Yläkouluikäisten tyttöjen joutuminen häiritsevän seksuaalisen ehdottelun ja häirinnän kohteeksi
- Yläkouluikäisen tyttöjen joutuminen huoltapitävien aikuisten henkisen väkivallan kohteeksi
- Hoivan epätasainen jakautuminen ja sen laajemmat vaikutukset
- Koronan vaikutukset erityisesti nuorten naisten työttömyyteen

Poikien ja miesten osalta tärkeää kiinnittää erityistä huomiota:

Strategiamittareiden perusteella:

- Huono-osaisuusindeksi lukuunottamatta yksinäisyyttä
- Rikoksilla oirehtivat nuoret
- Elämänlaatunsa keskimäärin hyväksintuntevien osuus
- Työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys (*tarkastellut luvut ajalta ennen koronaa*)
- Ilman opiskelupaikkaa jääneet peruskoulun päättäneet, erityisesti vieraskieliset pojat
- Työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääneet 16–29-vuotiaat
- Vähintään tunnin päivässä liikkuvien alakouluikäisten poikien osuuden merkittävä lasku (*vaikka osuus silti tyttöjen osuutta suurempi*)
- Vaikuttaminen osallistuvan budjetoinnin kautta

Muiden tarkasteltujen tietojen perusteella:

- Väkivalta tai sen uhka julkisella paikalla

Sukupuolten välisen tasa-arvon seuranta tulee kehittää pitkäjänteisesti

Strategiamittariston sukupuolittainen tarkastelu toteutettiin keväällä 2021 ensimmäistä kertaa, mutta jatkossa tilannetta seurataan säännöllisesti. Seuraavissa tarkasteluissa olisi mahdollisuuksien mukaan hyvä kiinnittää enemmän huomiota myös muihin syrjinnälle altistaviin tekijöihin, kuten vieraskielisyyteen, vammaisuuteen ja ikään sekä näiden risteymiin. Tällainen intersektionaalinen tarkastelunäkökulma tuo esiin tietyn sukupuoliryhmän sisäistä heterogeenisuutta eri ilmiöiden suhteen ja auttaa kohdentamaan mahdolliset toimenpiteet tarkoituksenmukaisimmalla tavalla.

STRATEGIAMITTAREIDEN TARKASTELUN ulkopuolelle jää myös väistämättä ilmiöitä, joista olisi tärkeää saada seurantatietoa sukupuolen mukaan jaoteltuna. Päättyneen strategiakauden mittaristossa ei esimerkiksi ollut yhtään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa koskevaa indikaattoria, vaikka kyse on yhdestä keskeisestä teemasta sukupuolten tasa-arvon edistämisen kansallisessa ja kansainvälisessä viitekehyksessä. Tätä tietoa tarvittaisiin myös kestävä kehityksen tavoitteiden raportoinnissa, jossa Helsinki on edelläkävijä.

SUKUPUOLTEN TASA-ARVON edistämisen näkökulmasta on lisäksi haastavaa, että tilastollinen tarkastelu ei useinkaan mahdollista sukupuolen moninaisuuden huomioimista: tilastolähteissä sukupuoli yleensä tyypistyy miehiin ja naisiin ja Helsinki-kohtaisissa kyselytutkimuksissa sukupuoli-vähemmistöön kuuluvien vastaajien määrä jää monesti liian alhaiseksi yleistettävyyden näkökulmasta. Tätä osin kaupungin tietotuotannossa on kehittämisen tarvetta. Tarve koskee sukupuolivähemmistöjen lisäksi muitakin väestöryhmiä, joiden tilanteesta rekisteriaineistot ja kyselytutkimukset eivät tarjoa riittävästi tietoa.

UUDEN VALTUUSTOKAUDEN strategia-työ on parhaillaan täydessä vauhdissa. Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa -katsauksen esiin nostamat erot sukupuolten tilanteessa ovat hyödyllistä tietoa myös uuden strategian valmistelun tueksi. Tuleva strategia ja sen seurantamittaristo tulevat todennäköisesti eroamaan jonkin verran nykyisistä. Sukupuolten tasa-arvon kaupunkitasoisen edistämisen kannalta on tärkeää, että strategiamittareiden seurantatietoa kerätään sukupuolittain myös tulevilla strategiakaudella. Sukupuolten tasa-arvoa koskevaan tietopohjaan tulee kuitenkin sisällyttää sukupuolten välisen erojen kannalta olennaiset asiat myös strategiamittaristoa laajemmin, jotta se mahdollistaa kattavamman ja eri tarkoituksiin muokkautuvan tilannekuvan muodostamisen. Tähän tarvitaan tasa-arvoasioiden asiantuntemusta. Hyvä tietopohja rakentuu pitkäjänteisellä työllä. ■

Hanna Ahlgren-Leinvuo toimii erikois-tutkijana ja **Tuija Mustajärvi** tasa-arvosuunnittelijana Helsingin kaupunginkansliassa.

Lähteet

- Ahlgren-Leinvuo, H. (2018). Naiset ja miehet Helsingissä 2017. Tilastoja 2018:4. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_02_08_Tilastoja_4_AhlgrenLeinvuo.pdf
- Helsingin kaupunki 2017. Maailman toimivin kaupunki – Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021. <https://www.hel.fi/static/helsinki/kaupunkistrategia/kaupunkistrategia-2017-2021.pdf>
- Patosalmi, M., Ahlgren-Leinvuo H. ja Hirvonen J. (2019) Sukupuolivaikutusten arviointi Helsingin kaupungin palveluissa – tasa-arvohankkeen tuloksia. Tutkimuksia 2019:1. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuksia_1_Patosalmi_AhlgrenLeinvuo_Hirvonen.pdf
- Patosalmi, M. (2019). Sukupuolittaisen budjetoinnin pilotointi Helsingin kaupungilla – tasa-arvohankkeen tuloksia. Tutkimuskatsauksia 2019:3. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuskatsauksia_3_Patosalmi.pdf

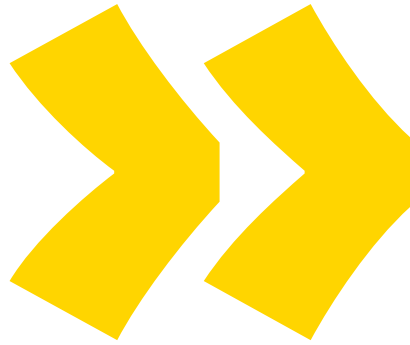

Strategiakauden 2017–2021 mittaristossa ei esimerkiksi ole yhtään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa koskevaa indikaattoria, vaikka kyse on yhdestä keskeisestä teemasta sukupuolten tasa-arvon edistämisen kansallisessa ja kansainvälisessä viitekehyksessä.

Yhdenvertaisuus digitaalisessa osallisuusprosessissa

– case OmaStadi

Digitalisaatio on muuttanut työelämää, palveluja ja tapaamme olla yhteydessä toisiimme viimeisten vuosikymmenten aikana. Demokraattisissa instituutioissa digitalisaation hyödyntäminen on kuitenkin vielä nuorta. Edustuksellinen demokratia, raskas hallinto, harvakseltaan tapahtuva äänestäminen ja tapa, jolla poliittiset puolueet, hallitukset ja parlamentit ovat vuorovaikutuksessa kansalaisten kanssa, ovat säilyneet lähes muuttumattomana vuosikymmenten ja jopa vuosisatojen aikana. Tarve muutokselle on kuitenkin ilmeinen, sillä kansalaisten epäluottamus poliittisia instituutioita kohtaan on lisääntynyt ja esimerkiksi äänestysprosentti laskenut monissa Euroopan maissa.

Digitaaliset osallistumisen ratkaisut mahdollistavat kansalaisten roolin muuttumisen passiivisesta vastaanottajasta aktiiviseksi toimijaksi, jonka asiantuntemus ja kokemukset huomioidaan päätöksenteossa. Digitaaliset demokratiamenetelmät voivat parhaimmillaan vahvistaa poliittisen keskustelun ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä, lisätä tiedon saavutettavuutta laajemmalle joukolle ja tuoda päätöksentekoa lähemmäksi kansalaisia. Digitaaliset demokratiamenetelmät myös lisäävät osallistumisen yhdenvertaisuutta siten, että osallistuminen ei ole aikaan ja paikkaan sidottua. E-demokratiaan sisältyy kuitenkin joitakin riskejä, kuten yhdenvertaisten osallistumisen mahdollisuuksien kaventuminen, keskustelun polarisoituminen ja tietojen vuotaminen hakkeroinnin seurauksena.

HELSINGIN KAUPUNGIN osallistuvassa budjetoinnissa, OmaStadissa, kaupunkilaiset voivat ideoida ja äänestämällä päättää, miten kaupunki käyttää 8,8 miljoonaa euroa. OmaStadi on digitaalinen osallistumisprosessi, jossa ideoiden jättäminen, yhteiskehittäminen sekä äänestys tapahtuvat OmaStadi-sivustolla. OmaStadia on toteutettu Helsingissä vuodesta 2018 ja käynnissä on tällä hetkellä OmaStadin toinen kierros.

OmaStadi on vaikuttamiskanava kaikille

Parhainkaan digitaalinen osallistumisen palvelu ei saavuta tavoitteitaan, elleivät kaupunkilaiset saa tietoa, kiinnostu asiasta ja aktivoidu toimimaan. Digitaalisen palvelun kehittämisen rinnalla onkin tehtävä paljon työtä, jotta erilaiset kaupunkilaisryhmät saavat tiedon osallistumisen mahdollisuudesta ja riittävästi tukea osallistumiseen.

HELSINGIN KAUPUNGIN osallisuuden periaatteiden mukaisesti OmaStadin tavoitteena on innostaa mukaan mah-

dollisimman moniääninen ja alueellisesti tasavertainen osallistujajoukko. OmaStadi on vaikuttamiskanava kaikille helsinkiläisille, mutta toteutuakseen yhdenvertaisena ja kaikille saavutettavana prosessina, toimeenpano edellyttää erilaisia keinoja väestöryhmien osallistumisen tukemiseksi. OmaStadin toteutuksessa selkeä ja monikielinen viestintä, saavutettava verkkosivusto, tapahtumat ja työpajat sekä yhteistyö kaupungin palvelujen ja järjestöjen kanssa ovat olleet tärkeässä osassa kaupunkilaisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden tukemisessa. Yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet OmaStadissa ovat määrättyneet pitkälti prosessin ensimmäisellä kierroksella tunnistetuille aliedustetuille ryhmille tarjottuna osallistumisen lisä- tai erityistukena.

KAUPUNKILAISTEN YHDENVERTAISTA osallistumista OmaStadiin on tuettu noin parissa kymmenessä kaupungin palvelussa, joiden toimipisteet jakautuvat eri puolille kaupunkia. Esimerkiksi koulujen ja oppilaitosten kautta on tavoitettu nuoria, ja sosiaali- ja terveyspalvelut ovat tavoittaneet muun muassa ikääntyneitä kaupunkilaisia ja mielenterveys- ja päihdekuntoutujia. Järjestökumppanien avulla on tavoitettu erityisesti vieraskielisiä kaupunkilaisia.

VIERASKIELISTEN HELSINKILÄISTEN osallistumista tuettiin monikielisellä viestinnällä ja markkinointimateriaalia tuotettiin suomen, ruotsin ja englannin lisäksi kaupungissa eniten puhutuilla kielellä viroksi, arabiaksi, somaliksi ja venäjäksi. Markkinointiviestintää kohdennettiin eri kieliryhmille ja syksyn 2021 äänestyksessä kokeillaan viestinnän kohdentamista lisäksi ikäryhmittäin ja alueellisesti. Kaupunki oli myös mukana Sitran rahoittamassa hankkeessa, jossa etsittiin keinoja tukea erityisesti venäjänkielistä väestöä.

OSALLISTUVASSA BUDJETOINNISSA kaupunki on jaettu suurpiireittäin, joiden budjetit määrättyvät asukasluvun mukaan. Lisäksi kokonaissummasta on varattu erillinen osuus koko kaupunkia koskeville ehdotuksille. Jonkin verran on käyty keskustelua alueiden yhdenvertaisuudesta ja siitä, ovatko alueet liian suuria ja aiheuttaako tämä sen, että väestömäärältään suuremmat kaupunginosat hyötyvät enemmän suhteessa pienempiin. Suurpiiritasolla ehdotusten jakautuminen eri puolille kaupunkia on ollut melko tasaista ja ensimmäisellä kierroksella eri suurpiireissä oli äänestettävänä 3–4 ehdotusta 10 000 asukasta kohti. Äänestysaktiivisuus kuitenkin erosi merkittävästi suurpiirien välillä ja äänestysprosentin vaihteluväli oli 5,3%–16%. Aktiivisimmin äänestettiin kaakkoisessa ja keskisessä suurpiirissä. Äänestysprosentti oli matalin itäisessä suurpiirissä, jossa kuitenkin jätettiin paljon ideoita ja osallistuttiin aktiivisesti yhteiskehittämiseen. Pelkkä äänestysaktiivisuus ei siis anna kokonaiskuvaa alueen asukkaiden osallistumisesta ja aktiivisuudesta osallistuvassa budjetoinnissa. Alueellisen yhdenvertaisuuden tukemiseksi OmaStadin toisella kierroksella on suunniteltu kohdennettua markkinointiviestintää ja muita toimenpiteitä niille alueille, joiden aktiivisuus on ensimmäisellä kierroksella ollut heikkoa.

Kun kohtaamiset siirtyivät verkkoon – ratkaisut osallistumisen ja vuorovaikutuksen tukemiseksi

OmaStadin tavoitteena on, että äänestykseen etenevät ehdotukset kehitetään deliberatiivisesti eli yhdessä punta-roimalla ja keskustelemalla asukkaiden kesken sekä kaupungin asiantuntijoiden kanssa. Kaupunkilaiset äänestävät siitä, mitkä ehdotukset kaupunki toteuttaa ja vaikuttavat siis suoraan päätökseen.

DIGITAALISEN OSALLISUUSPROSESSIN yhdenvertaisuutta tukeva toteutus vaatii rinnalleen paljon myös kasvokkain tapahtuvia kohtaamisia. Koronatilanne haastoi tätä tärkeää periaatetta. Kasvokkaisista tapahtumista ei kuitenkaan kokonaan luovuttu, vaan ne siirtyivät verkkoon, ja tiedon jakaminen, neuvonta sekä osallistumisen tuki muotoiltiin digitaaliseen ympäristöön sopivaksi. Kaupunki sekä järjestökumppanit organisoivat laajan verkkotyöpajojen ja -neuvonnan kokonaisuuden, missä muun muassa ikääntyneet, vieraskieliset sekä nuoret saivat räätälöityä tukea ideointiin. Esimerkiksi pelkästään järjestökumppanit tavoittivat satoja vieraskielisiä kaupunkilaisia kymmenissä työpajoissa, joista syntyi satoja ideoita kaupungin kehittämiseksi.

ERITYISESTI YHTEISKEHITTÄMISVAIHEESSA, kun ideoista kehitetään äänestettäviä ehdotuksia yhdessä kaupungin asiantuntijoiden kanssa, on tärkeää tavata ja keskustella ehdotuksista. Ideoinnin jälkeisen yhteiskehittämisen tueksi järjestettiin 15 OmaStadi Raksa -verkkotyöpajaa, joissa digitaalista osallistumista tuettiin ennen työpajoja ja niiden aikana. Digineuvonta, aktiivinen viestintä sekä tiedon ja tukimateriaalin jakaminen OmaStadi-sivustolle pohjustivat verkossa käytävää yhteiskehittämistä sekä valmistivat osallistujia yhteiseen työskentelyyn. Osallistujien erilaisia tarpeita huomioitiin työpajojen suunnittelussa ja toteutuksessa hyödyntämällä asukasprofileja sekä verkkofasilitointiin erikoistunutta yritystä. Työpajat rakennettiin alueen tai käsiteltävän teeman perusteella, mikä mahdollisti samoista asioista kiinnostuneiden kaupunkilaisten kohtaamisen ja keskustelun ajankohtaisista tarpeista ja toiveista. OmaStadi Raksa -työpajoihin osallistui noin 500 kaupunkilaista, mikä vastasi lähes sitä osallistujamäärää, jonka ensimmäisen OmaStadi-kierroksen yhteiskehittämistapahtumat tavoittivat vuonna 2019.

TYÖPAJOIHIN OSALLISTUMINEN ei kuitenkaan ollut välttämätöntä, vaan iso osa ehdotuksista valmistui verkkosivustolla käytävän kaupunkilaisten ja kaupungin asiantuntijoiden välisen keskustelun perusteella. Ensimmäisellä kierroksella

kaikki yhteiskehittäminen tapahtui käytännössä työpajoissa, joten digitaalisten valmiuksien lisääntyminen koronatilanteen aikana oli selvästi havaittavissa myös OmaStadin toteutuksessa.

Yhdenvertaisuuden kehittäminen

OmaStadin ensimmäisellä kierroksella oli nähtävissä, että digitaalinen alusta tarjosi monenlaisille kaupunkilaisille tilaisuuden tehdä ideoita ja ehdotuksia, ja mahdollisuuteen tarttuivat muutkin kuin jo valmiiksi aktiiviset helsinkiläiset. OmaStadin toinen kierros – joka toteutettiin lähes kokonaan digitaalisesti – osoitti, että mukana oli ensimmäistä kierrosta moninaisempi joukko kaupunkilaisia. OmaStadin osallistujajoukko oli ikä- ja kielitaustaltaan laaja, mikä kertoi yhteistyön sekä tiedonjaon, neuvonnan ja osallistumisen tuen onnistumisesta.

KUITENKIN MYÖS OmaStadissa on tunnistettu digitaaliseen osallisuusprosessiin liittyviä haasteita, jotka heijastuvat yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Digitaalisuus haastaa erityisesti prosessin deliberatiivisen laadun ja tiedonkulun. Väärinymmärryksen mahdollisuus on suurempi verkossa käytävässä keskustelussa kuin kasvokkaisessa kohtaamisessa. OmaStadin toisen kierroksen kokemukset osoittavat, että verkkosivustolla käyty vuorovaikutus oli määrällisesti vähäisempää ja viestinnällisesti niukempaa kuin järjestetyissä verkkotyöpajoissa. Verkkotyöpajoissa deliberatiivinen laatu oli vahvempaa, sillä työpajoissa käytiin vastavuoroisempaa keskustelua ja haettiin yhteistä ymmärrystä.

KUTEN MUISSAKIN demokraattisissa innovaatioissa, myös OmaStadissa on toisella kierroksella tehty ehdotuksia toiminnan parantamiseksi. Nämä OmaStadi-prosessiin liittyvät ehdotukset ovat keskittyneet yhdenvertaisuuden lisäämiseen ja hiljaisten äänien osallistumismahdollisuuksien parantamiseen. Yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien tukemiseksi OmaStadin tulevaisuudessa on tarkoitus jo nyt käytössä olevien tukitoimien lisäksi muun muassa hyödyntää vapaaehtoistoiminnan tuomia mahdollisuuksia perusteellisemmin. OmaStadin kehittäminen jatkuu, mutta jo nyt saadut tulokset digitalisaation mahdollisuuksista yhdenvertaisuuden edistämiseksi ovat haasteista huolimatta lupaavia. ■

● **TEKSTI:** Gritten Naams & Kirsi Verkka & Belinda Barbato

Digitaalinen alusta tarjosi monenlaisille kaupunkilaisille tilaisuuden tehdä ideoita ja ehdotuksia, ja mahdollisuuteen tarttuivat muutkin kuin jo valmiiksi aktiiviset helsinkiläiset.

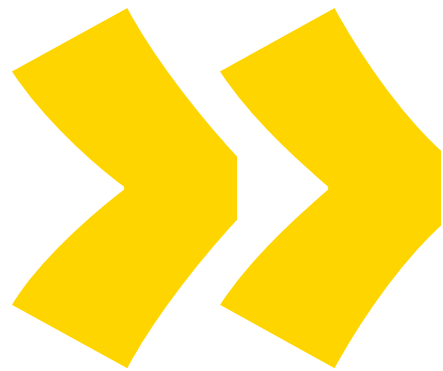
Ikääntyneiden tulotaso noussut

– pienituloisuus keskittyy
vanhimpien ikäryhmien naisiin

● HANNA AHLGREN-LEINVUO

Minkälainen on ikääntyneiden tulotaso Helsingissä? Kuinka suuri osuus helsinkiläisistä ikääntyneistä on pienituloisia, ja keiden kohdalla pienituloisuusriski on suurin? Artikkelissa etsitään vastauksia näihin kysymyksiin käymällä läpi erilaisia tulo- ja etuustilastoja sekä tuoreen pääkaupunkiseudun hyvinvointikyselyn tuloksia koetusta toimeentulosta.

Ikääntyneiden taloudellinen asema on tutkimusten ja selvitysten perusteella parantunut kahden viimeisen vuosikymmenen aikana niin eläkkeiden, kulutuksen kuin varallisuuden osalta (Kuivalainen ja Ylikännö 2020, 302). Ikääntyneiden veronalaisten tulojen keskiarvo oli Helsingissä vuonna 2018 lähes 36 000 euroa, mikä tarkoittaa noin 3 000 euron kuukausituloja. Ero 30–64-vuotiaan väestön keskimääräisiin tuloihin on kaventunut. Vuonna 2010 ikääntyneiden keskimääräiset veronalaiset tulot olivat noin 70 prosenttia 30–64-vuotiaiden tuloista ja vuonna 2018 jo 77 prosenttia.

vät lähes ennallaan, kaikkein pienituloisimmilla jopa nousivat hieman. Käytännössä eläkkeelle siirtyminen alentaa työssä olleiden ja nostaa ei työssä olleiden nettotuloja. Toimeentulon taso määräytyy pitkälti eläkettä edeltävän tuloaseman perusteella. Eläkeaikana tulot eivät myöskään merkittävästi muutu – joskin elämäntilanteisiin liittyvät tapahtumat kuten avioero tai leskeksi jääminen voivat niitä muuttaa. (Rantala 2020, 95–96.)

VALTAOSA HELSINKILÄISISTÄ (80 %) saa vanhuuseläkkeensä kokonaan ansiotasoon sidottuna työeläkkeenä, miehet (85 %) naisia useammin (76 %). Helsinkiläisten työeläkkeensaajien keskimääräinen eläke vuonna 2020 oli 2 353 euroa kuukaudessa. Miesten keskimääräinen työeläke (2 816 €/kk) oli selvästi naisten työeläkettä (2 043 €/kk) suurempi.

NOIN JOKA viidennen helsinkiläisen vanhuuseläkkeellä olevan eläkkeestä kuitenkin ainakin osa oli Kelan maksama kansaneläkettä, koska työeläke oli pieni¹ tai sitä ei ollut kertynyt lainkaan. Kansaneläkettä saaneiden keskimääräinen vanhuuseläke on noin puolet työeläkettä saaneiden eläkkeestä eikä miesten ja naisten välillä ole vastaavaa eroa kuin työeläkkeen saajilla – miesten keskimääräinen eläketulo on jopa hieman pienempi. Aivan pienimpiä eläkkeitä täydennetään lisäksi vielä Kelan maksamalla takuueläkkeellä, joka turvaa henkilölle vähimmäiseläkkeen (837,59 €/kk vuonna 2020). Takuueläkettä sai vuoden 2019 lopussa 4 700 helsinkiläistä 65 vuotta täyttäneitä, noin neljä prosenttia kaikista 65 vuotta täyttäneistä eläkkeensaajista, naiset miehiä useammin.

NAISTEN MIEHIÄ pienempiä työeläkkeitä selittävät ennen kaikkea työmarkkinat, jotka ovat eriytyneet naisten ja miesten ammatteihin, ja se, että palkkataso naisennemistösillä aloilla ja ammateissa on keskimääräistä alhaisempi. Myös koulutustaustalla on yhteys tulotasoon, ja matalasti koulutettujen palkkataso jää useimmiten korkeammin koulutettujen tulotasoa pienemmäksi. Ikääntyneiden naisten tulotaso jää näin ollen vastaavan ikäisten miesten tulotasoa matalammaksi. Naisten ja miesten työuria ja eläkkeisiin vaikuttavia ansiokertymiä eriyttävät myös hoivavastuut elämän eri vaiheissa, pääasiassa lasten hoitaminen kotona sekä muiden omaisten hoiva. Molemmat aiheuttavat työurakatkoja ja ansiotason heikkenemistä erityisesti naisille. (Kuivalainen 2019, 66–70; Patosalmi ym. 2019, 103; Rantala ja Riihelä 2016, 69.)

Ikääntyneiden ryhmässä suhteellisesti eniten on kasvanut nuorimpien eli 65–69-vuotiaiden ryhmä, joiden keskuudessa muun muassa koulutustaso on vanhimpiä ikäryhmiä selvästi korkeampi. Vastaavasti vanhimpien ja matalammin koulutettujen lukumäärä vähenee kuolleisuuden kautta. Lisäksi taustalla on eläkejärjestelmässä tapahtuneita muutoksia, joista takuueläkkeen astuminen voimaan vuonna 2011 tosiasiaa nostikin aivan pienimpiä eläkkeitä (Kuivalainen ja Ylikännö 2020).

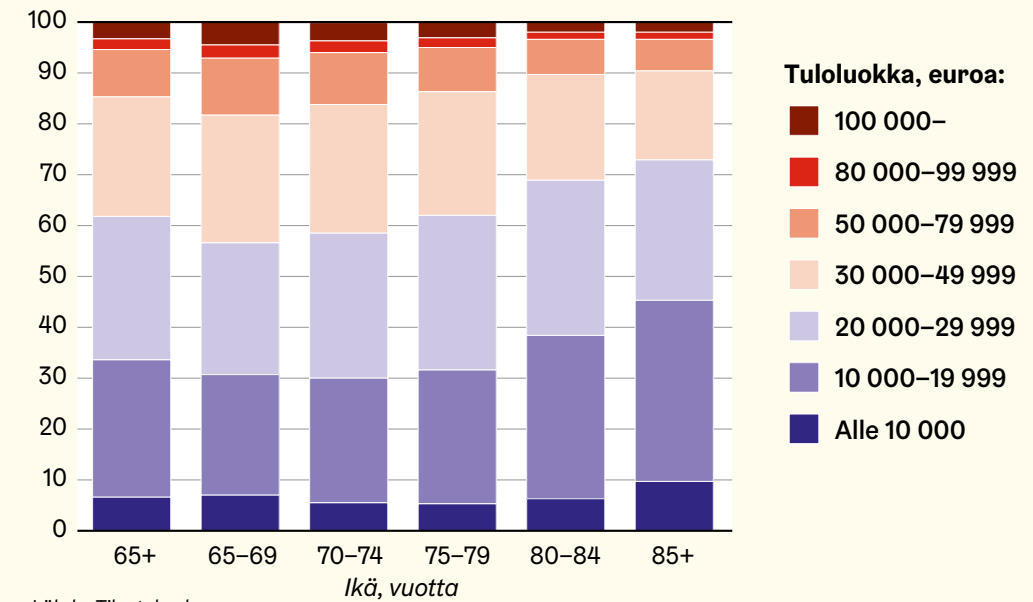
VAIKKA IKÄÄNTYNEIDEN tulotaso on keskimäärin hyvä ja tulokehitys positiivista, osa heistä kuitenkin elää varsin pienillä tuloilla. Tässä artikkelissa tarkastellaan ikääntyneiden tuloja ja toimeentuloa rekisteritietoihin ja kyselytutkimukseen perustuvien mittareiden avulla. Tarkastelu lähtee liikkeelle katsauksella ikääntyneiden pääasialliseen tulonlähteeseen eli vanhuuseläkkeeseen ja siihen, miten ikääntyneiden veronalaiset tulot jakautuvat tuloiluokkiin. Tämän jälkeen siirrytään toimeentuloa paremmin kuvaaviin (käytettävissä oleviin tuloihin perustuviin) tulomittareihin kuten pienituloisuusasteeseen. Myös perusturvaa täydentävien etuuskien (asumisen tuet ja toimeentulotuki) käyttö kertoo pienistä tuloista, ja niitä tarkastellaankin seuraavaksi. Lopuksi katsotaan, minkä verran ikääntyneet helsinkiläiset kokevat toimeentulovaikeuksia.

Joka viides 65 vuotta täyttänyt helsinkiläinen saa Kelan maksamaa kansaneläkettä

Lähes kaikki 65 vuotta täyttäneet helsinkiläiset saivat vanhuuseläkettä vuoden 2020 lopussa. Tutkimustiedon (Rantala ym. 2021) mukaan toimeentulo ei romahda eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ja pienituloisilla tulot yleensä pysy-

1) Tulorajat kansaneläkkeen maksamiselle perustuvat kansaneläkelakiin (2007/568) Tällä hetkellä tuloraja, jolla ei saa kansaneläkettä, on yksinasuvalla 1 373,30 €/kk ja parisuhteessa olevalle 1 230,63 €/kk. (<https://www.kela.fi/kansanelake-maara-ja-maksaminen>)

Prosenttia ikäryhmästä

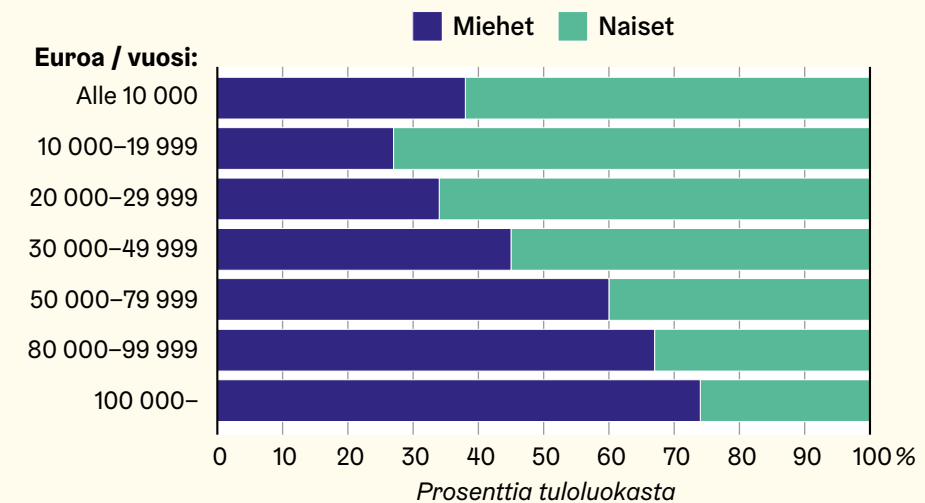
Lähde: Tilastokeskus.

KUVIO 1. Veronalaisten tulojen tuloiluokat ikäryhmittäin Helsingissä vuonna 2018.

Joka kolmannen ikääntyneen vuositulo on alle 20 000 euroa

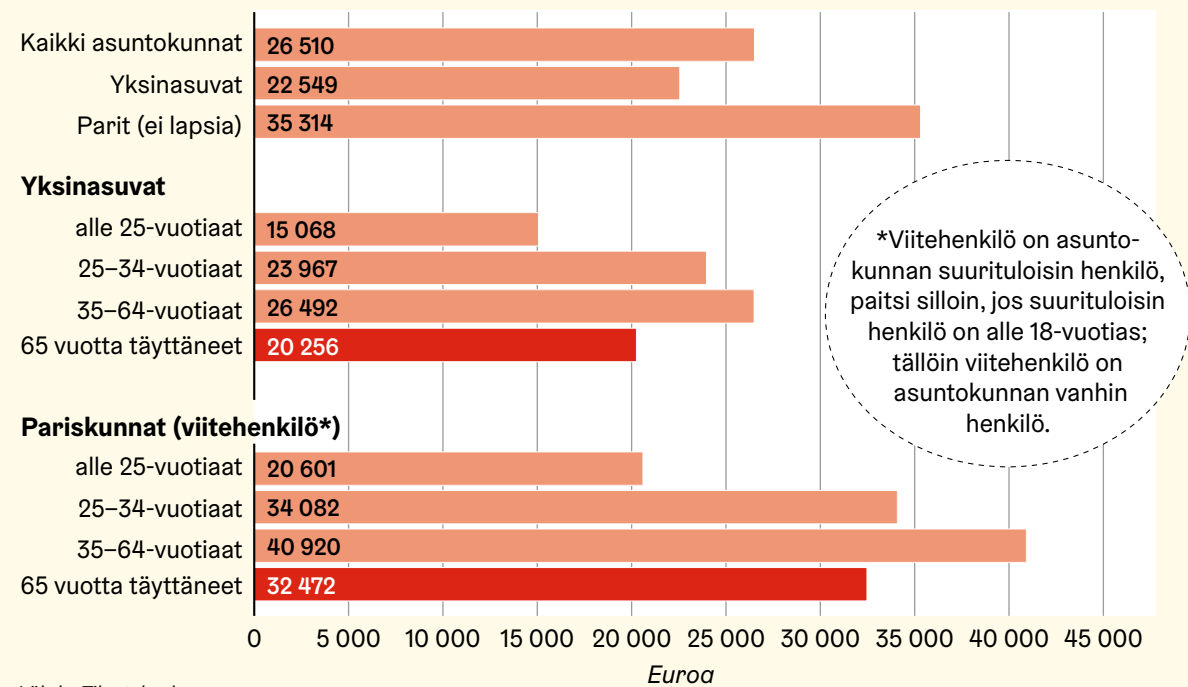
Keskiaarvojen taakse kätkeytyy moninaisempi kuva ikääntyneen väestön tulotasosta (kuviot 1 ja 2). Vaikka keskimääräiset veronalaiset vuositulot Helsingissä vuonna 2018 olivat 36 000 euroa (n. 3 000 €/kk), 62 prosentilla ikääntyneistä ne jäivät alle 30 000 euroon (2 500 €/kk) ja joka kolmannella alle 20 000 euron (alle 1 700€/kk). Matalimmat

tulot löytyvät vanhimpien ikäryhmien naisilta: 46 prosenttia 80–84-vuotiaista naisista ansaitsi alle 20 000 euroa vuodessa (vrt. miehet 25%) ja 85 vuotta täyttäneistä naisista useampi kuin joka toinen (vrt. miehet 31%). Naiset ovat enemmistönä matalimmissa tuloryhmissä ja miehet korkeimmissa: 71 prosenttia alle 20 000 euroa vuodessa ansainneista oli naisia ja vastaavasti 71 prosenttia vähintään 80 000 euroa ansainneista oli miehiä.

Lähde: Tilastokeskus.

KUVIO 2. Miesten ja naisten osuudet veronalaisten tulojen tuloiluokissa Helsingissä 2018.

Lähde: Tilastokeskus.

KUVIO 3. Helsinkiläisten asutokuntien kulutusyksikkökohtainen käytettävissä olevan rahatulon mediaani vuonna 2018.

Yksinasuvilla matalat tulot ovat yleisempiä sukupuolesta tai iästä riippumatta

Kun tarkastellaan väestön tuloja toimeentulon näkökulmasta, veronalaisia tuloja ja eläkkeitä parempi tulokäsitys on käytettävissä oleva rahatulo, josta on vähennetty verot sekä muut maksetut tulonsiirrot ja joihin on lisätty verottomat etuudet kuten asumisen tuet ja toimeentulotuki. Eri-ikäisiä kotitalouksia vertailtaessa on huomioitava myös kotitalouden rakenne ja koko. Esimerkiksi lapset kuluttavat aikuista vähemmän, ja useamman henkilön talouksissa asuva hyötyy puolestaan kulutuksen skaalaedusta: samoja tavaroita ja tuotteita voi hyödyntää useampi henkilö. Seuraavissa tarkasteluissa onkin käytetty kulutusyksikkökohtaisia² käytettävissä olevia rahatuloja.

HELSINKILÄISTEN KULUTUSYKSIKÖKOHTAISET rahatulot olivat vuonna 2018 noin 26 500 euroa vuodessa eli noin 2 200 euroa kuukaudessa. Yksinasuvan ikääntyneen mediaanitulo olivat noin 62 prosenttia pariskunnassa asuvan ikääntyneen tuloista, ja tämä ero näkyy kaikissa ikäryhmissä.

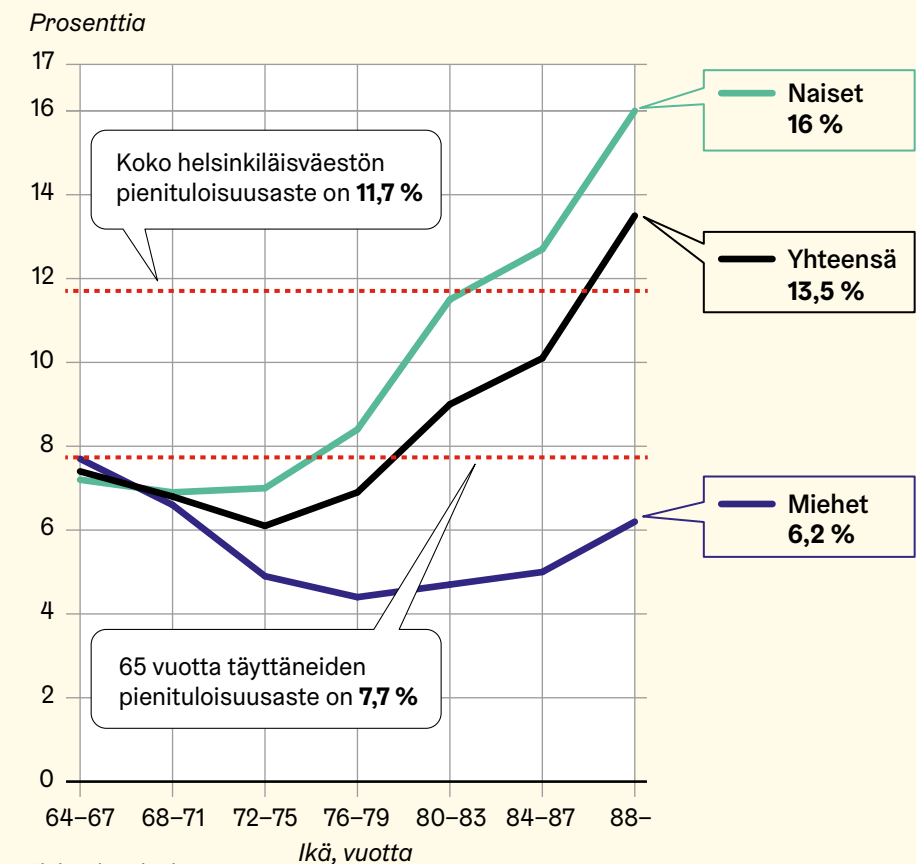
2) Tilastokeskuksen tulonjakotilastossa on käytetty vuodesta 2002 lähtien Euroopan unionin tilastoviraston Eurostatin suosittamaa ns. muunnettua OECD:n kulutusyksikköasteikkoa, jossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1, muut yli 13-vuotiaat henkilöt saavat painon 0,5 ja lapset saavat painon 0,3 (lapsiksi on määritelty 0–13-vuotiaat). (<https://www.stat.fi/til/tjt/kas.html>)

Vanhimpien ikäryhmien naisille on kasautunut monia köyhyyden riskitekijöitä

Pienituloisena voidaan pitää henkilöä, jonka kulutusyksikkökohtainen rahatulo jää alle 60 prosentin kaikkien Suomen kotitalouksien rahatulon mediaanista. Helsinkiläisistä ikääntyneistä alle 8 prosenttia on tämän määritelmän mukaan pienituloisia, mikä on selvästi vähemmän kuin koko helsinkiläisväestön pienituloisuusaste (11,7 %). Pienituloisuus keskittyy ikääntyneessä väestössä kuitenkin vanhimpien ikäryhmien naisille. Pienituloisuusaste nousee naisilla koko väestön pienituloisuusastetta korkeammaksi yli 84 vuotta täyttäneiden joukossa. 88 vuotta täyttäneistä naisista pienituloisia oli jo 16 prosenttia (Kuvio 4). Myös pitkittyneesti pienituloisten³ osuus oli korkein vanhimpien ikäryhmien naisilla: 88 vuotta täyttäneillä 12,5 prosenttia. Kaikkiaan pitkittyneesti pienituloisia oli ikääntyneiden joukossa 5,5 prosenttia (koko väestö 5,9 %).

VANHIMPIEN NAISTEN varsin korkean pienituloisuusasteen taustalla on monia köyhyysriskiä nostavia tekijöitä, joista yksi on yksinasumisen yleisyys. Yksinasuvilla pienituloisuusriski on muita kotitaloustyyppejä yleisempää iästä ja sukupuolesta riippumatta. Pienituloisuuden riski on yksinasuvilla moninkertainen perheellisiin verrattuna. Eläkeläisten pienituloisuutta tarkastelleen tutkimuksen (Rantala

3) Henkilön katsotaan olevan pitkittyneesti pienituloinen silloin, kun hän on kuulunut pienituloiseen asutokuntaan tilastovuoden lisäksi kolmen edellisvuoden aikana vähintään kaksi kertaa.

Lähde: Tilastokeskus.

KUVIO 4. Ikääntyneiden pienituloisuusriski Helsingissä ikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuonna 2018.

¹ Pienituloisia ovat henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot kulutusyksikköä kohti (ns. ekvivalentti rahatulo) ovat pienemmät kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien ekvivalenttien käytettävissä olevien rahatulojen mediaanitulosta.

2020) mukaan miehillä ongelmallisin ryhmä niin pienituloisuuden yleisyyden kuin toistuvuuden suhteen olivat yksin asuvat leskiä lukuun ottamatta. Naisilla erottuivat niin lesket kuin muutkin yksinasuvat, mutta naistenkaan kohdalla pienituloisuus ei ollut leskien kohdalla yhtä yleistä kuin muiden yksinasuvien naisten. (Emt., 98–99.)

MYÖS MATALALLA koulutustasolla on yhteys pieniin tuloihin, ja iäkkäillä naisilla koulutustaso on selvästi matalampi kuin saman ikäisillä miehillä tai työikäisillä naisilla. Lisäksi taustalla vaikuttavat jo edelläkin mainitut tunnetut työelämän erot eli sukupuolten väliset palkkaerot työuran aikana sekä erot työssäoloajan pituudessa ja eheydessä

Varallisuuden huomioiminen pienituloisuustarkasteluissa on haastavaa

Edellä esitetyt tilastoaineistoihin perustuvat pienituloisuusmittarit eivät ota huomioon varallisuutta. Esimerkiksi asuntovarallisuus on Suomessa yleistä ja osa pienituloisiksi tulojen perusteella luokitelluista ikääntyneistä asuu velattomassa omistusasunnossa, minkä seurauksena esimerkiksi asumiskulut voivat jäädä selvästi vuokra-asumista pienemmiksi. Helsinkiläisistä ikääntyneistä enemmistö asuu omistusasunnossa: yksinasuvista 60 prosenttia (joista hitas-asunnoissa 7 %) ja pariskunnista 81 prosenttia (joista hitas-asunnoissa niin ikään 7 %) (Tilastokeskus, Helsingin asutokunnan kohdentumisen aineisto).

MONILLA ON myös muuta varallisuutta kuten vapaa-ajan asunto tai rahoitusrahallisuutta. Tilastokeskus on arvioinut, että varallisuuden huomioiminen laskisi esimerkiksi pienituloisuusastetta muutamalla prosenttiyksiköllä. Varallisuuden pienituloisuutta vaimentava vaikutus on Tilastokeskuksen arvion mukaan merkittävä muun muassa eläkeläisillä ja yrittäjillä. Varallisuudesta ei kuitenkaan ole saatavilla yhtä kattavia (esim. kuntatasolla tai ikäryhmittäin) tietoja kuin tuloista. (Törmälehto 2018.)

Asumistuen saajat asuvat yksin ja vuokralla

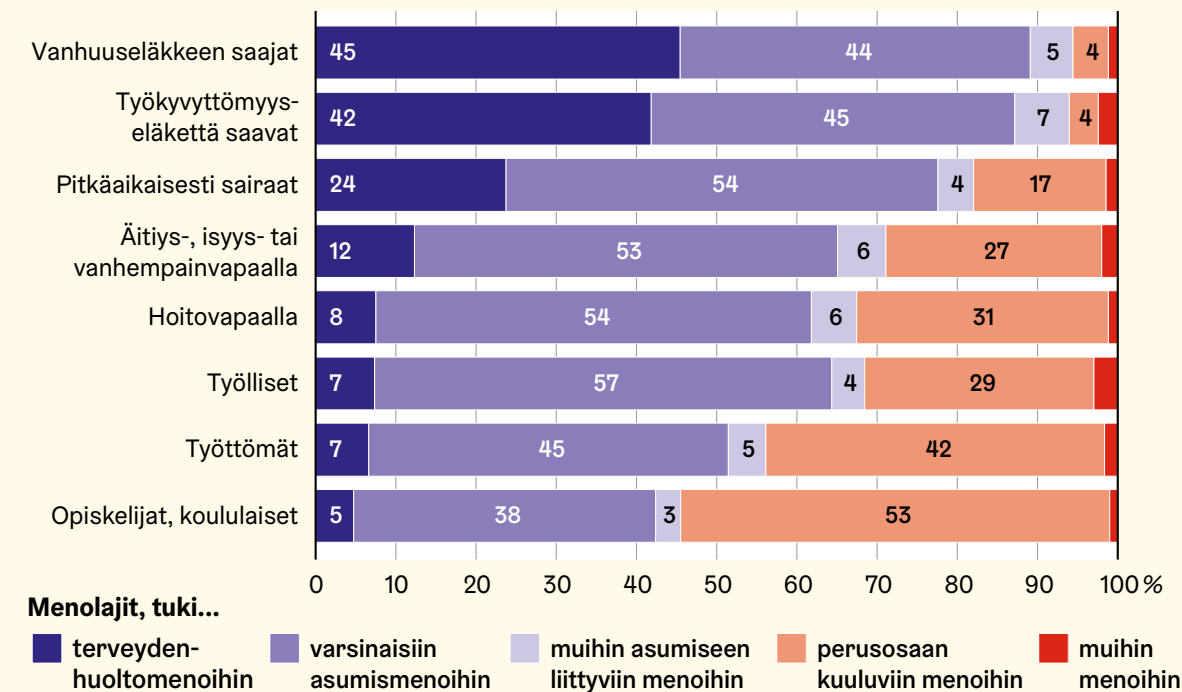
Helsingissä asuminen vie keskimäärin viidenneksen kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista (vrt. koko maa 15 %), alimmassa tuloviidenneksessä yli 42 prosenttia (Helsingin kaupunki 2021). Yksinasuvilla asumiskulut haukkavat muita suuremman osan tuloista. Vanhuuseläkeläisiä tuetaan asumiskustannuksissa eläkkeensaajan asumistuella. Eläkkeensaajan asumistukea sai Helsingissä vuonna 2019 lähes 15 400 ikääntynyttä (13,7 % ikääntyneistä). Naiset (15,6%) saivat tukea hieman miehiä (10,7%) useammin. Tuen saajista lähes 90 prosenttia asuu yksin ja yli 90 prosenttia vuokra-asunnossa. Eläkkeensaajan asumistuen saaminen on selvästi vähäisempää kuin työikäiselle väestölle suunnatun yleisen asumistuen. Yleistä asumistukea saaneeseen ruokakuntaan kuului vuoden 2019 lopussa joka neljäs alle 65-vuotias helsinkiläinen.

Toimeentulotuen saanti on ikääntyneillä harvinaista ja kohdistuu terveystuoihin

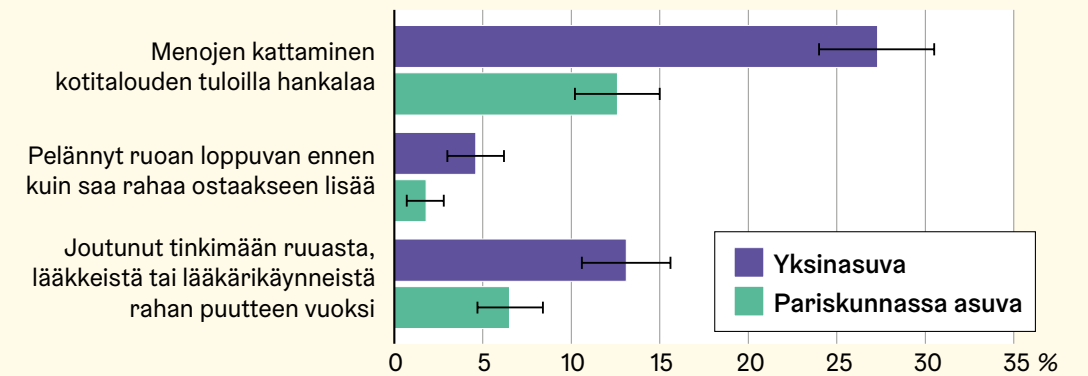
Jos ansiotulot tai syyperusteiset etuudet ja asumisen tuet eivät riitä turvaamaan toimeentuloa, viimesijaisen turververkon tarjoaa myös ikääntyneille toimeentulotuki. Helsingin koko väestöstä 2 600 henkilöä eli 2,3 prosenttia oli vuoden 2019 aikana Kelan myöntämän ja maksaman perustoimeentulotuen piirissä ainakin yhden kuukauden ajan (vrt. Helsingin koko väestöstä noin 10 %). Perustoimeentulotuen osalta 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä tuen saaminen oli miesten kohdalla hieman naisia yleisempää, mutta 75 vuotta täyttäneistä naiset saivat tukea miehiä yleisemmin. Perustoimeentulotuen lisäksi kunta voi myöntää ja maksaa täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Vuonna 2019 täydentävää toimeentulotukea sai 1 211 (1,1 %) ja ehkäisevää 1 021 (0,9 %) ikääntynyttä. Myös kunnan myöntämän tuen väestöosuudet jäivät ikääntyneillä hieman nuorempia ikäryhmiä pienemmiksi.

VANHUUSELÄKEIKÄISTEN TOIMEENTULOTUEN saanti on selvästi harvinaisempaa ja lyhytaikaisempaa kuin nuoremmilla ikäryhmillä. Asiaa selittää ennen kaikkea se, että vanhuuseläkeläisille tarkoitettujen perusturvaetuksien (Kelan vanhuuseläke ja takuueläke) taso ylittää perustoimeentulotuen huomioon otettavat menot (Kuivalainen ja Ylikännö 2020). Vanhuuseläkeläisille ei yhtäältä synny laskennallista vajetta (ts. tulot ja varallisuus ovat suuremmat kuin

KUVIO 5. Perustoimeentulotuen menojen kohdentuminen menolajeihin tuen hakijan pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2019.

Lähde: Kela.

Lähde: Pääkaupunkiseudun hyvinvointikysely 2021.

KUVIO 6. Koettu toimeentulo vuonna 2021, 65 vuotta täyttäneet helsinkiläiset.

Toimeentulotukilaisissa 1997/1412 9 § välttämättömiksi määritellyt menot) ja siten oikeutta perustoimeentulotukeen, mutta toisaalta suuret terveydenhuolto- ja lääkemenot aiheuttavat heille toimeentulovaikkeitä ja tarvetta viimesijaiseen tukeen. Kelan tutkimuksen mukaan vanhuuseläkeläisten erityispiirteitä toimeentulotuessa ovatkin myönnetyn tuen pienempi määrä ja tuen kohdistuminen muita väestöryhmiä useammin terveydenhuoltomenoihin. (Emt.) Kuviossa 5 on esitetty Kelan laskennallinen arvio siitä, kuinka perustoimeentulotuki on kohdentunut erilaisiin menolajeihin saajan pääasiallisen toiminnan mukaan Helsingissä vuonna 2019. Vanhuuseläkkeen saajille myönnetystä tuesta keskimäärin 45 prosenttia kohdistuu terveydenhuoltomenoihin. Toinen selkeä menoerä ovat asumiskustannukset, jotka aiheuttavat tarvetta perustoimeentulotuella.

Toimeentulotuen tarve todennäköisesti suurempi kuin alhaisesta tuensaajien lukumäärästä voi päätellä

Vaikka vanhuuseläkeläiset eivät tuensaajien määristä päätellen näyttäisi tarvitsevan juurikaan toimeentulotukea, tarveta tuelle voi todellisuudessa kuitenkin olla enemmän. Tästä antaa viitteitä esimerkiksi se, että vanhuuseläkeläisille tehdään selvästi enemmän kielteisiä tukipäätöksiä kuin nuoremmille ikäryhmille (emt. s. 309). Toisaalta kaikki ikääntyneet eivät toimeentulotukea hae silloinkaan, kun sitä tarvitsisivat (esim. Ohisalo ja Saari, 2014). Toimeentulotuen alikäyttöä on selitetty muun muassa heikentyneellä toimintakyvyllä ja etuuksiin liittyvän tiedon puutteella. Tukea haetaan pääsääntöisesti sähköisellä lomakkeella, mikä on osalle tukea tarvitsevista haastavaa. Tuoreen tutkimuksen mukaan helsinkiläisistä 75–89-vuotiaista yli puolet joko kokee vaikeuksia julkisten verkkopalveluiden sivujen käytössä tai ei käytä internetiä lainkaan (Hirvonen ja Ahola 2021). Myös tarve pärjätä omillaan tai leimautumisen pelko voivat olla esteenä tuen hakemiselle.

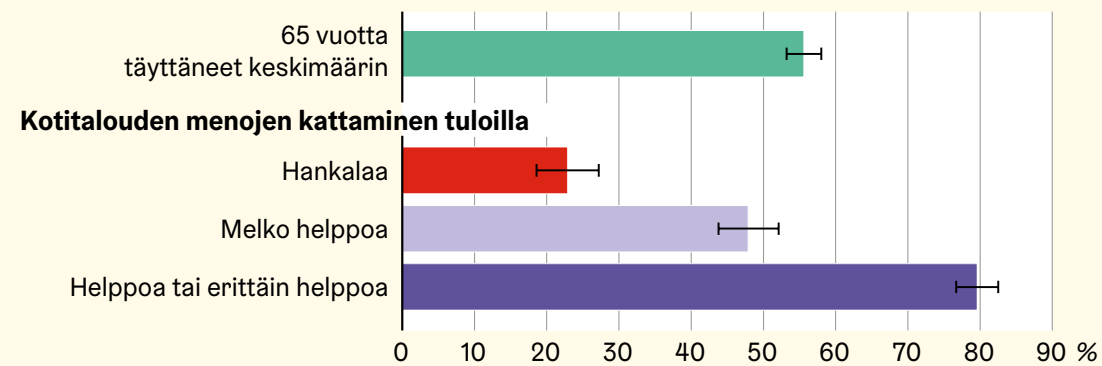
Joka viides ikääntynyt kokee menojen kattamisen hankalaksi

Toimeentuloa tutkitaan useimmiten tarkastelemalla ihmisten tuloja tai kulutusta, mutta hyvinvointitutkimuksessa on 2000-luvulla pidetty yhä tärkeämpänä myös ihmisten omia arvioita heidän toimeentulostaan. (Ahonen ym. 2018, 11.) Tuloihin perustuvien mittareiden rinnalle onkin kehitetty koettua toimeentuloa kuvaavia mittareita, jotka täydentävät esimerkiksi tulonjakotilastoista saatavaa kuvaa taloudellisesta toimeentulosta.

JOKA VIIDES 65 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä on sitä mieltä, että menojen kattaminen tuloilla on heille hankalaa. Tulovaikeuksien kokeminen on ikääntyneillä hieman harvinaisempaa kuin helsinkiläisillä keskimäärin (25 %). Yksinasuvat ikääntyneet kokevat selviytymisensä selvästi pariskuntia hankalammaksi: yksinasuvista menojen kattamisen tuloilla arvioi hankalaksi 27 prosenttia, pariskuntaan kuuluvista 13 prosenttia. Ruoasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä oli joutunut tinkimään kaikkiaan joka kymmenes, ja yksinasuvien joukossa tämäkin oli hieman yleisempää (13 %) kuin pariskuntaan kuuluvilla (7 %). Ruoan loppumisen pelkääminen oli harvinaista, mutta sekin kokemus oli yksinasuvilla pariskuntaan kuuluvia yleisempää.

Toimeentulovaikeuksia kokeneiden elämänlaatu muita selvästi huonompi

Pienituloisuus voi erityisesti pitkittyessään rajoittaa sosiaalista elämää, harrastustoimintaa ja yhteiskunnallista osallistumista, ja tutkimusten mukaan koettu toimeentulo on yhteydessä muun muassa elämänlaadun kokemukseen. (Eskelinen & Sironen 2017, 42-47.)

Lähde: Pääkaupunkiseudun hyvinvointikysely 2021.

KUVIO 7. Elämänlaatunsa (WHOQOL-8) keskimäärin hyväksi tuntevien osuus, 65 vuotta täyttäneet helsinkiläiset.

KUVIOSSA 7 on tarkasteltu elämänlaadun kokemusta suhteessa siihen, miten vaikeaksi tai helpoksi 65 vuotta täyttäneet helsinkiläiset ovat kokeneet taloudellisen tilanteensa keväällä 2021. Keskimäärin elämänlaatunsa hyväksi koko 56 prosenttia ikääntyneistä, mutta ero toimeentulonsa hankalaksi kokeneiden ja toimeentulonsa helpoksi tai erittäin helpoksi kokeneiden välillä oli hyvin suuri. Niistä ikääntyneistä, jotka kokivat kotitalouden menojen kattamisen tuloilla hankalaksi, 23 prosenttia koki elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi. Sen sijaan niistä, jotka kokivat menojen kattamisen helpoksi tai erittäin helpoksi, lähes 80 prosenttia koki elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi. Heikommaksi toimeentulonsa kokevat helsinkiläiset arvioivat myös terveytensä heikommaksi eivätkä ole omasta mielestään yhtä onnellisia kuin toimeentulonsa paremmaksi kokevat. (Högnabba ja Määttä 2021, 12–13).

Pienituloisuutta ja köyhyyttä on tarkasteltava monesta eri näkökulmasta

Edellä kartoitettiin erilaisten tilasto- ja kyselytutkimusaineistojen perusteella sitä, kuinka suurta osaa Helsingin ikääntyneistä pienet tulot koskettavat. Taulukkoon 1 on koottu eri mittareiden antamia tuloksia. Ne antavat hyvinkin erilaisen kuvan siitä, kuinka yleistä pienituloisuus ikääntyneiden joukossa on.

TAULUKKO 1. Helsinkiläisten ikääntyneiden pienituloisuus eri mittareiden mukaan.

Mittari	%	Lkm
▶ Veronalaiset tulot alle 1 667 €/kk ¹	33,6	38 616
▶ Pienimpään tulodesiiliin kuuluvien osuus (desiilien määrittelyperuste: koko maa) ²	4,4	4 638
▶ Pienituloisuusaste (60 % raja) ²	7,7	8 137
▶ Pitkittyneesti pienituloiset ²	5,5	5 821
▶ Kelan kansaneläkettä saaneet ³	21,5	24 613
▶ Takuueläkettä saaneet ³	4,1	4 722
▶ Perustoimeentulotukea saaneet ⁴	2,2	2 532
▶ Eläkkeensaajan asumistuki ⁴	13,7	15 378
▶ Menojen kattaminen kotitalouden tuloilla hankalaa ⁵	20,3	n. 28 000
▶ Pelännyt ruoan loppuvan ennen kuin saa rahaa ostaakseen lisää ⁵	3,2	n. 3 600
▶ Joutunut tinkimään ruuasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä rahan puutteen vuoksi ⁵	9,8	n. 11 200

Lähteet:

- 1) Tilastokeskus, veronalaiset tulot (tieto vuodelta 2018)
- 2) Tilastokeskus, tulonjaon kokonaisaineisto (tieto vuodelta 2018)
- 3) Kela, Kelasto-tietokanta (tieto vuodelta 2020)
- 4) Kela, erillisaineisto (tieto vuodelta 2019)
- 5) Pääkaupunkiseudun hyvinvointikysely (tieto vuodelta 2021)

KOKONAISUUDESSAAN PIENITULOISUUS ei mittareiden valossa näytä koskettavan kovin suurta osaa helsinkiläisistä ikääntyneistä. Ikääntyneet kuuluvat pienimpään tulodesiiliin koko väestöä harvemmin, heidän pienituloisuusasteensa (myös pitkittyneen pienituloisuuden osalta) jää alle koko väestön lukeman, ja toimeentulo- tai asumistukea saadaan vain harvoin. Ikääntyneet myös kokevat toimeentulovaikeuksia harvemmin kuin nuoremmat ikäryhmät. Tutkimusten mukaan ikääntyneiden kulutus ja varallisuus ovat lisääntyneet. (Ahonen ym. 2018.)

KUITENKIN JOKAISEN mittarin kohdalla tarkempi tarkastelu nosti esiin väestöryhmiä, joiden keskuudessa pienituloisuus on hyvinkin yleistä myös ikääntyneillä, esimerkiksi yksin asuvat, naiset ja kaikkein vanhimmat ikäryhmät. Kun kuvataan 65 vuotta täyttäneiden väestöryhmää, kuvataan hyvin heterogeenista ryhmää, jossa esimerkiksi nuorimpien ja vanhimpien ikäryhmien välillä on suuria eroja niin koulutustasossa kuin toimintakyvyssäkin. Näitä väestöryhmien välisiä eroja on tärkeää seurata ja nostaa esiin, kun kuvataan pienituloisuuden keskimääräistä esiintyvyyttä.

TUTKIMUKSISTA TIEDETÄÄN, että toimeentulovaikeuksilla on negatiivinen yhteys hyvinvointiin ja terveyteen. Ongelmat kietoutuvat toisiinsa, ja niiden juurisyitä on vaikea erottaa seurauksista. Tarvitaan lisää ymmärrystä siitä, miten heikompi toimeentulon kokemus syntyy ja miten se on yhteydessä esimerkiksi demografisiin tekijöihin kuten koulutustasoon ja ikään tai terveyteen ja toimintakykyyn. ■

Hanna Ahlgren-Leinvo toimii erikoistutkijana Helsingin kaupunginkansliassa.

Lähteet:

Ahonen, Kati, Liisa-Maria Palomäki ja Anu Polvinen (2018). Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2018:3. Osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136493/Elakelaisten-toimeentulokokemukset-vuonna-2017-2.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

Asuminen Helsingissä -verkkosivut. Asumiskustannusten tulo-osuudet. Osoitteessa <https://asuminenhelsingissa.fi/fi/content/asumiskustannusten-tulo-osuudet>.

Eskelinen Niko & Sironen Jiri (2017). Köyhyys. Syitä ja seurauksia. Suomen syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Kuopio, 2017.

Helin, Mari, Eija Kaskiharju, Mia Niemi ja Johanna Vuorinen (2019). Köyhyys ja huono-osaisuus gerontologisen sosiaalityön iäkkäiden asiakkaiden elämässä. Sosiaalinen raportti, Helsingin kaupunki. Osoitteessa <https://www.hel.fi/static/sote/sosrap/raportit/sosiaalinen-raportti-vanhuskoyhyys.pdf>

Helsingin kaupunki (2016). Vuosittilastot toimeentulotuen saajista, Sosiaali- ja terveysvirasto, tietohuolto- ja tilastopalvelut.

Helsingin kaupunki (2021). Asumisen ja rakentamisen tilastotietoa Helsingistä. Osoitteessa <https://asuminenhelsingissa.fi/fi/content/asumisen-tuet>

Hirvonen, Jukka ja Nina Ahola (2020). Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrytyminen Helsingissä ja Suomessa. Tutkimuksia 2021: 2. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto. Osoitteessa https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_04_16_Tutkimuksia%202_Hirvonen.pdf?fbclid=IwAR3mtrpjKR5cbnfV4Nkkvb5Rc3ZPsZ_YEHZC-PmzcKs4ckfkkplOyuMto0

Högnabba, Stina ja Suvi Määttä (2021). Stadin HYTE-barometri. Tilastoja 2021:1. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto. Osoitteessa https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_01_28_Tilastoja_1_Hognabba_Maatta.pdf

Kainulainen, Sakari ja Juho Saari (2013). Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Saari Juho ja Niemelä Mikko (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa (2013). Gaudeamus.

Kangas Olli ja Veli-Matti Ritakallio (2008). Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Kelan tutkimusosasto.

Kuivalainen, Susan, Noora Järnefelt, Kati Kuitto ja Suvi Ritola (2019). Naisten ja miesten eläke-erot. Katsaus tutkimukseen ja tilastoihin. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:66. Sosiaali- ja terveysministeriö. Osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4122-9> [Viitattu 15.6.2021].

Kuivalainen, Susan ja Minna Ylikännö (2020). Perustoimeentulotukea saavat vanhuuseläkeläiset. Teoksessa Ojasta allikkoon? Teoksessa Tuija Korpela, Hanna-Mari Heinonen, Markku Laatu, Simo Raittila ja Minna Ylikännö (toim.) Toimeentulotukiudistuksen ensi metrit. Kela.

Patosalmi, Mervi, Hanna Ahlgren-Leinvojo ja Jukka Hirvonen (2019). Sukupuolivaikutusten arviointi Helsingin kaupungin palveluissa. Tasa-arvohankkeen tuloksia. Tutkimuksia 2019:1. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.

Rantala, Juha ja Marja Riihelä (2016). Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2016:1.

Rantala, Juha (2020). Tutkimuksia eläkeläisten pienituloisuuden ja toimeentulon dynamiikasta Suomessa vuosina 1995–2014. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2020. Osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140713/tutkimuksia-elakelaisten-pienituloisuuden-ja-toimeentulon-dynamiikasta-suomessa-vuosina-1995-2014.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

Rantala, Juha, Marjo Pyy-Martikainen ja Marja Riihelä (2021). Miten nettotulot muuttuvat eläkkeelle siirryttäessä? Tarkastelu nettotulosuhteen muutoksesta 2002–2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2021. Osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142571/miten-nettotulot-muuttuvat-elakkeelle-siirryttaessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

THL (2019). Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Työpöytä 6/2019. THL, Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä. Osoitteessa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137711/URN_ISBN_978-952-343-296-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Törmälehto, Veli-Matti (2018). Varallisuuserot kasvussa, tuloerot vakaat? Tieto & TRENDIT, 28.8.2018. Tilastokeskus. Osoitteessa <https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/varallisuuserot-kavussa-tuloerot-vakaat/> [viitattu 15.6.2021].

Virrankari, Lotta ja Anna-Maria Isola (2021). Miten käy mahdollisuuksille köyhydessä? Yhteiskuntapolitiikka 86 (2021):3.

”

Tarkempi tarkastelu nosti esiin väestöryhmiä, joiden keskuudessa pienituloisuus on hyvinkin yleistä, esimerkiksi yksin asuvat, naiset ja kaikkein vanhimmat ikäryhmät.

Kvartti

Innehåll

- TIMO CANTELL**
80 Ledare
- TAPIO RISSANEN**
82 En del att göra ännu för jämställdheten och likvärdigheten inom stadens service
- HANNA AHTIAINEN**
90 I Helsingfors utsätts unga människor för sexuella trakasserier i synnerhet i allmänna utrymmen och på webben
- JUKKA LEHTONEN**
98 Regnbågsmänniskorna i huvudstadsnejden under coronakrisen
- ANU YIJÄLÄ**
102 Stereotyp behandling och diskriminerande praxis på arbetsmarknaden bromsar ofta anpassningen till det nya landet
- MARINA LINDELL**
112 Den svenskspråkiga minoritetens upplevelse av språkklimatet i Helsingfors
- MERVI PATOSALMI**
118 Könsmätalet budgetering främjar jämställdheten i stadens ekonomi – Helsingfors pilotprojekt i granskning
- HANNA AHLGREN-LEINVUO & TUIJA MUSTAJÄRVI**
126 Jämställdhetsarbetet behöver stabil faktagrund
- GRITTEN NAAMS & KIRSI VERKKA & BELINDA BARBATO**
132 Likvärdighet inom stadens digitala delaktighetsprocess – case OmaStadi
- HANNA AHLGREN-LEINVUO**
136 Inkomstnivån stigit bland äldre – låginkomst anhopas hos kvinnor i de äldsta åldersgrupperna

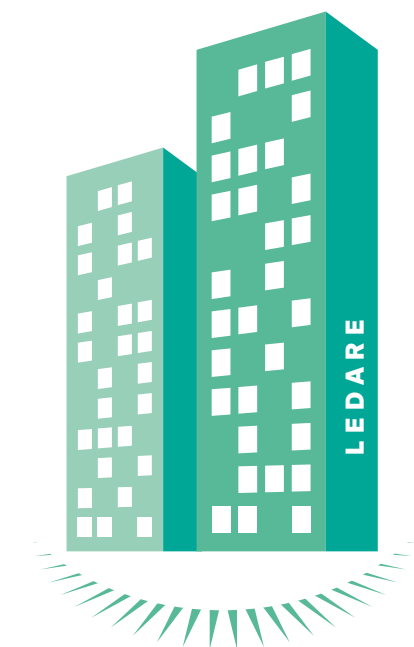

En jämställd och likvärdig stad är bättre för alla invånare

Enlighet med sin Stadsstrategi 2017–2021 har Helsingfors stad arbetat för att bli världens bäst fungerande stad. Jämställdhet mellan könen och likvärdighet för alla är en grundläggande förutsättning för att varje invånare i Helsingfors ska kunna ha ett gott liv och bli bemött, inom servicen, som den man är. Ett sätt att bedöma stadens funktionalitet är faktiskt att utgå från hur jämställda och likvärdiga invånarna är.

JÄMSTÄLLDHET ÄR enligt stadsstrategin en genomgående princip i stadens hela verksamhet. I jämställdheten ingår förutom likvärdigheten mellan kvinnor och män även kravet att ingen ska diskrimineras på grund av sin könsidentitet eller sättet att uttrycka den. Den beaktar alltså könsmångfalden. Till likställdhet hör att ingen blir diskriminerad på grund av till exempel ålder, språk, ursprung, sexuell inriktning eller funktionsnedsättning. För att alla helsingforsbor ska kunna uppleva staden som sin egen måste servicen i Helsingfors kunna svara på behoven hos invånare med olika bakgrund och egenskaper.

FÖRUTOM FÖRBUDET mot diskriminering förutsätter även Finlands lagstiftning att staden aktivt och planmässigt främjar jämställdhet och likvärdighet. För det ändamålet behövs det kunskap om hur principerna om jämställdhet och likvärdighet efterlevs idag. För att verklighetsbaserade åtgärder ska kunna planeras behöver nuläget bedömas och mätas i ljuset av statistik, forskning och annan kunskap.

FÖRELIGGANDE NUMMER av Kvartti synar jämställdhetens och likvärdighetens läge i Helsingfors, nu inför följande fullmäktige- och strategiperiod. Artiklarna handlar bland annat om upplevda sexuella trakasserier mot unga, upplevd arbetsdiskriminering bland invandrare, könsmedveten budgetering, likvärdighet inom delaktigheten, språkklimatet, samt fattigdom bland äldre. I ett och ett halvt år nu har den globala coronapandemin förändrat verksamhetsmiljön för stadens service, men också för olika människogrupper, såsom framgår av artiklarna.

ARTIKLARNA DENNA gång är plock ur aktuell vetenskap om jämställdhet och likvärdighet. Precis alla de infallsvinklar och befolkningsgrupper som detta omfattande tema omspänner har givetvis inte kunnat inrymmas i bara ett nummer – inte minst därför att det gått lättare att få färsk och relevant helsingforsdata om vissa teman än om andra. I den mån det finns brister i faktaunderlaget finns det fog för fortsatt forskning och insamling av ny kunskap. Framtida nummer av Kvartti kommer att återkomma till vissa teman kring jämställdhet och likvärdighet, även utifrån nya statistikmaterial. ■

Timo Cantell

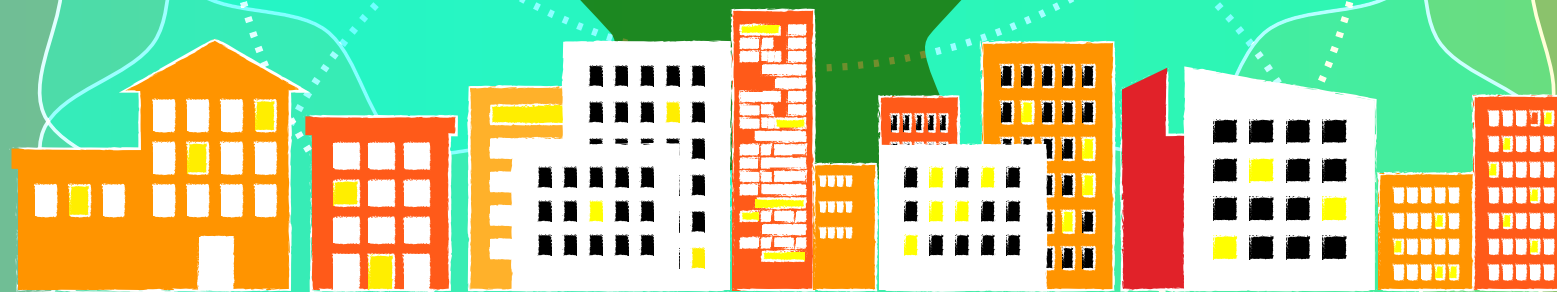
En del att göra ännu för jämställdheten och likvärdigheten inom stadens service

● TAPIO RISSANEN

Invånarna tycker Helsingfors är en stad där man kan ha ett bra liv sådan man är. Det framgår av en enkät om jämställdhet och likabehandling som sonderade folks uppfattningar om och erfarenheter av stadens service. 47 procent av svararna upplevde att jämställdhet och likabehandling efterlevdes gentemot alla som nyttjade servicen. Diskriminering uppgav 19 procent av svararna att de utsatts för själva, och osakligt bemötande 17 procent.

slutet av år 2020 utförde Helsingfors stad en enkät bland stadens invånare för att kartlägga deras uppfattningar om hur bra principen om jämställdhet och likabehandling efterlevts och huruvida de upplevt diskriminering och osakligt bemötande inom stadens service. Veterligen hade man i Finland aldrig förr gjort någon motsvarande urvalsbaserad utredning om jämställdhet och likabehandling inom den service staden ordnar.

UNDERSÖKNINGSMATERIALET SAMLADES inom genom en post- och webbenkät vid årsskiftet 2020–2021. Utskicket gick till 3 500 slumpmässigt utvalda (ur Helsingfors befolkningsdatasystem) 16-åriga eller äldre helsingforsbor. Enkäten besvarades av 1001 invånare, så svarsprocenten blev 29.

SYFTET MED enkäten var att klarlägga huruvida det inom stadens service förekommer sådan diskriminering eller osakligt bemötande som förbjuds i diskrimineringslagen eller lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män. I jämställdhetslagen förbjuds diskriminering på grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck, och i diskrimineringslagen på grund av (bland annat) ålder, etniskt eller nationellt ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person.

RÖNEN FRÅN enkäten analyserades efter kön, ålder och modersmål, och enligt huruvida svararen i sina bakgrundsuppgifter uppgivit sig tillhöra en minoritetsgrupp. Den största minoritetsgruppen i materialet var de som tillhörde en etnisk eller nationell minoritet, såsom samer, tatarer, romer, invandrare och personer med invandrarbakgrund (8 %). Bland svararna var sex procent funktionsnedsatta eller långtidssjuka, medan fem procent hörde till sexuella minoriteter och tre procent till religiösa eller ideella minoriteter. Två procent av svararna hörde till en könsminoritet.

BLAND SVARARNA var kvinnor och äldre åldersklasser bättre representerade än män och yngre åldersklasser. Likaså var andelen svarare med finska som modersmål lite större än andelen finskspråkiga i befolkningen, och de med utländskt modersmål på motsvarande sätt underrepresenterade. Sannolikt besvarades enkäten aktivare av dem som hade dåliga erfarenheter av stadens eller annan offentlig service. I synnerhet bland den yngsta gruppen svarare, som av enkäten att döma mera än de andra åldersgrupperna upplevt diskriminering och osakligt bemötande, fanns det klart fler minoritetstillhöriga än i andra åldrar.

I Helsingfors kan man vara sig själv och ha ett gott liv

Med hjälp av svaren på tio påståenden kartlade enkäten helsingforsbornas uppfattningar om hur bra jämställdheten och likabehandlingen efterlevts i Helsingfors stad och stadens service överlag. Av enkäten att döma tycker nästan nio av tio helsingforsbor att de kan leva ett bra liv sådana som de är i Helsingfors. Likaså har man en positiv inställning till mångfald: 87 procent av svararna tyckte det var bra att det i Helsingfors lever och verkar människor med många slags bakgrund och egenskaper. Ändå tyck-

te bara lite över hälften av svararna att Helsingfors är en trygg stad för alla dem som hör till minoriteter.

TILL STADENS service var man mera kritisk. Lite under hälften av svararna upplevde att principen om jämställdhet och likställdhet för alla efterlevdes inom stadens service. En femtedel av svararna tyckte att så inte var fallet, var tionde tyckte någonting däremellan, och var femte hade svårt att säga. Som allra sämst upplevdes efterlevnaden av jämställdhet och likabehandling av de funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararna samt dem som hörde till könsminoriteter.

Språk och etnisk bakgrund ses som de vanligaste orsakerna till diskriminering och osakligt bemötande

I och med att begreppen diskriminering och osakligt bemötande kanske inte är bekanta för alla invånare, innehöll enkäten definitioner på dem. Som diskriminering definierades situationer där stadens anställd utan godtagbar grund försätter en klient i en ofördelaktigare situation än andra på grund av klientens ålder, ursprung, nationalitet, sexuell inriktning, funktionsnedsättning eller annan personrelaterad omständighet. Dessutom konstaterades att diskriminering i praktiken kan bestå av att försvåra eller förhindra åtkomsten till eller erhållandet av servicen, eller att erbjuda sämre service. Som osakligt bemötande definierades allt sårande eller kränkande, förnedrande, våldsamt eller på annat sätt osakligt beteende som riktades mot en person. Ytterligare konstaterades att det kan var såväl servicens givare som andra klienter som gör sig skyldiga till osakligt bemötande.

DISKRIMINERING INOM stadens service på grund av någon av de tio nämnda orsakerna upplevdes som mycket eller ganska vanligt av 40 procent, och osakligt bemötande av 30 procent av svararna. Som mest vanliga upplevde man både diskriminering och osakligt bemötande på grund av språk (22 %), etnisk bakgrund (21 %), nationalitet (18 %) och ålder (17 %), och som minst vanliga på grund av kön (7 %) eller sexuell inriktning (9 %). De svarare som hörde till någon minoritetsgrupp tyckte klart mera än andra att det förekom diskriminering och osakligt bemötande inom stadens service.

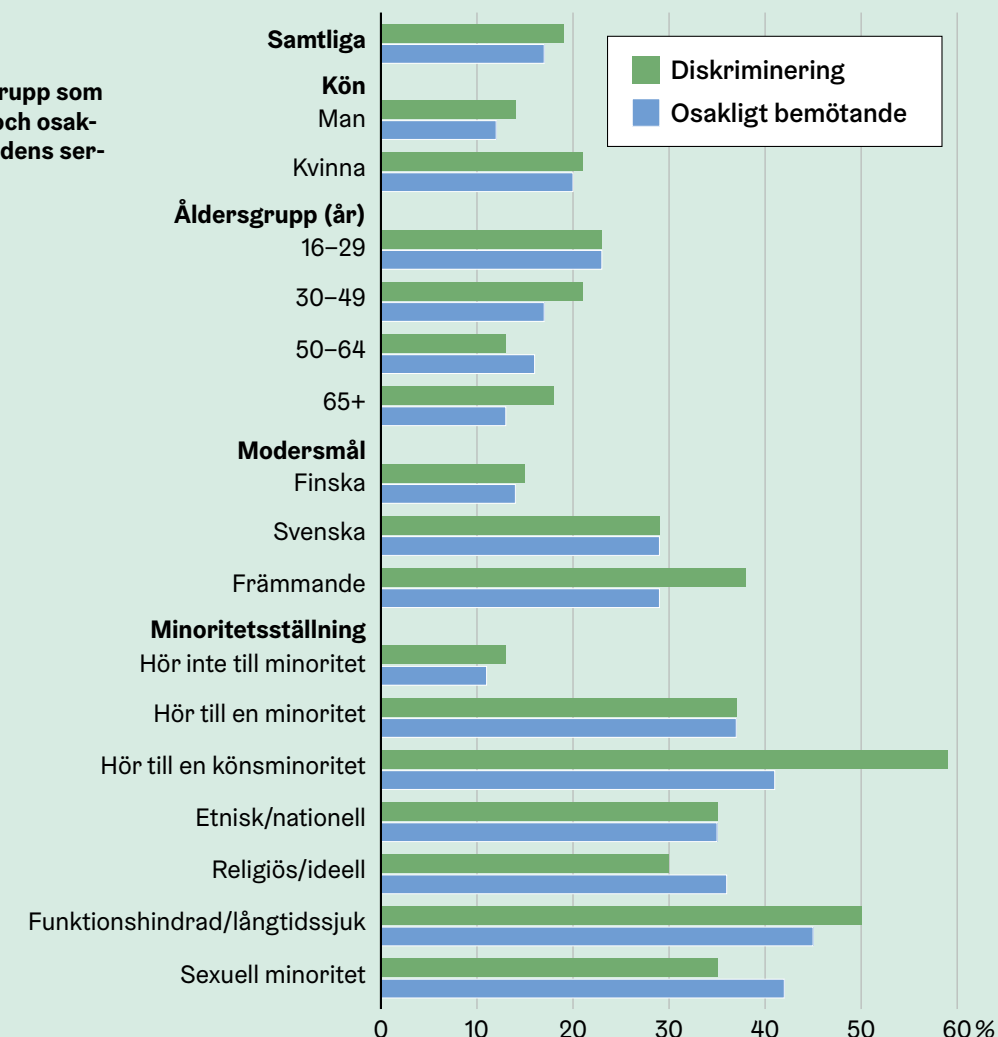
En knapp femtedel av svararna hade upplevt diskriminering och osakligt bemötande

Diskriminering uppgav 19 procent av svararna att de utsatts för själva, och osakligt bemötande 17 procent.

BLAND KVINNOR var andelen svarare som upplevt diskriminering inom stadens service större (21 %) än bland män (14 %). Det förekom märkbara skillnader beroende på språket: av de svarare som hade främmande modersmål uppgav 38 procent, av de svenskspråkiga 29 procent och av de finsk-

FIGUR 1.

Andel svarare av olika grupp som upplevt diskriminering och osakligt bemötande inom stadens service.

språkiga bara 15 procent att de känt sig diskriminerade. I de fritt formulerade svaren förde flera svarare fram att de inte betjänats på svenska (de svenskspråkiga) eller engelska (de med främmande modersmål).

AV DEM som hörde till minoritetsgrupper uppgav en dryg tredjedel (37 %) att de känt sig diskriminerade inom stadens service. Klart mest diskrimineringsupplevelser hade de svarare som hörde till könsminoritet (59 %) samt de som var funktionsnedsatta eller långtidssjuka (50 %).

AV DEM som känt sig osakligt bemötta hade 84 procent fått sådant bemötande av stadens anställda och 39 procent av andra klienter. Vanligaste formerna av osakligt bemötande var nedsättande eller sårande bemötande eller oförskämdheter, tillmälen och hotelser.

ÄVEN OSAKLIGT bemötande hade kvinnorna fått erfara klart mera av (20 %) än männen (12 %). Upplevt osakligt bemötande var desto vanligare ju yngre åldersgrupp det handlade om. Bland dem med svenska eller ett främmande språk som modersmål var upplevt osakligt bemötande över dub-

belt så vanligt som bland finskspråkiga. Bland minoriteterna var det de funktionsnedsatta och långvarigt sjuka som mest allmänt råkat ut för osakligt bemötande (45 %), samt de som tillhörde en sexuell minoritet (42 %) eller en könsminoritet (41 %).

Upplevd diskriminering och osakligt bemötande vanligast inom hälso- och sjukvården

Inom Helsingfors stads centralförvaltning och fyra förvaltningssektorer, liksom också vid affärsverken och dotterbolagen, finns många serviceenheter som riktar sin service direkt till invånarna. Enkäten sonderade svararnas upplevelser av diskriminering och osakligt bemötande vid tio av dessa serviceenheter (se Figur 2).

ATT DÖMA av de fritt formulerade svaren var det en del svarare som trodde att dessa serviceenheter också omfattade andra tjänster än stadens, såsom till exempel FPAs socialtjänster eller TE-centralernas sysselsättningsservice. Som stadens kollektivtrafik uppfattades sannolikt all kollektivtrafik inom Helsingfors.

ALLMÄNSTAD HADE man, vid de servicehelheter som analyserats, upplevt diskriminering och osakligt bemötande inom hälso-tjänsten: 58 procent av alla svarare som upplevt diskriminering och 53 procent av dem som upplevt osakligheter.

VID ANALYS av resultaten är det skäl att minnas att enkäten inte frågade vilka alla av stadens tjänster svararna anlitat. Sålunda kan förekomsten av diskriminering och osakligt bemötande påverkas av erfarenheterna i allmänhet av att anlita de olika serviceformerna. Hälso-tjänsten är säkert en av de mest välbekanta serviceformerna för invånarna. Dessutom handlar hälso-tjänsten a priori om mycket personliga saker, där känslan av att bli bemött med empati och att få hjälp får särskild vikt. De fritt formulerade svaren påvisade också en hel del missnöje med hälso-tjänstens tillgänglighet och servicens kvalitet.

UPPLEVELSER SOM klart uppfyllde kriterierna för diskriminering beskrevs i de fritt formulerade svaren till exempel enligt följande:

Under läkarundersökningen vid första rådgivningsbesöket efter barnets födelse behandlade läkaren barnets andra förälder (kvinna som inte fött barnet) som luft. Läkaren fäste ingen uppmärksamhet vid vad den andra föräldern sade, och svarade inte på hennes frågor förrän den förälder som fött barnet hade ställt dem på nytt. I besöksjournalen hade läkaren också antecknat att det bara skulle ha funnits en förälder på plats, trots att vi var där båda två. –Kvinna, 32 år.

Något tandvård har man inte fått, man är väl för gammal, har måst anlita privata sektorn. –Man, 59 år.

Upprepade gånger upplevt att inte få betjäning på svenska inom hälso-tjänster. Har även blivit missförstådd av personalen pga. deras svaga kunskaper i svenska vid försök att kommunicera på svenska, så fel saker dokumenterats. –Kvinna, 27 år.

Jag har förstått att det som läkaren ville säga var att det inte är mödan värt att skicka en gammal patient till exempel till specialsjukvård. –Kvinna, 79 år

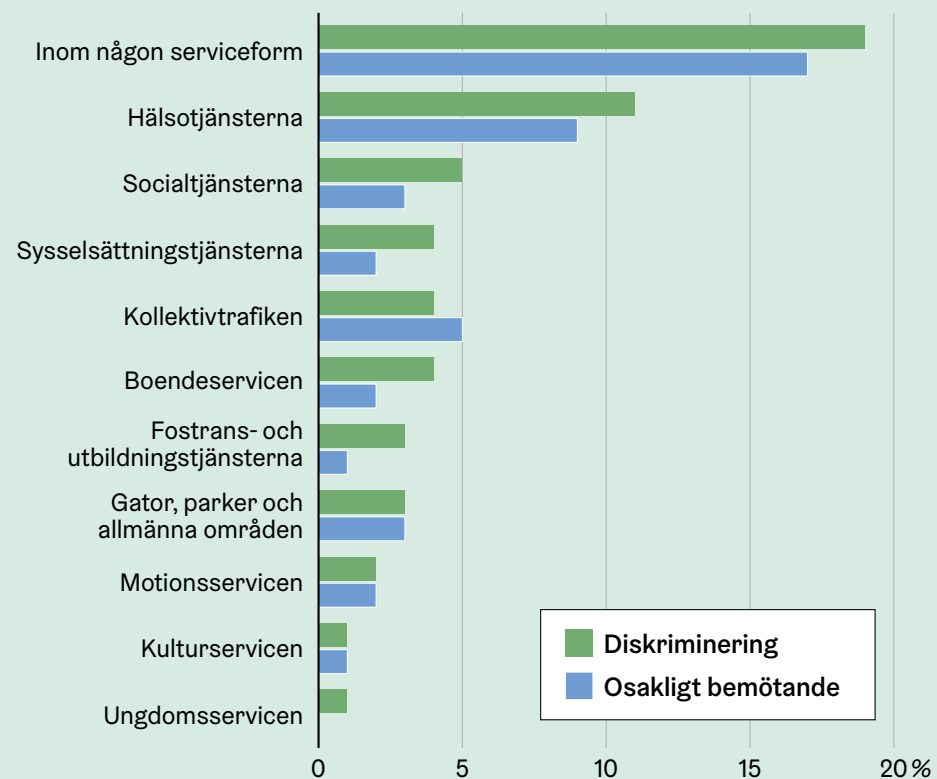
EXEMPEL PÅ osakligt bemötande beskrivet i de fritt formulerade svaren:

Min första förlossning gick helt åt pipan på grund av osakligt bemötande. Före nästa tid fick jag tid på rådgivningen för förlossningsrådsla för att bena ut vad jag gått igenom, och där konstaterade de att jag inte gjort något fel utan att jag blivit osakligt bemött. –Kvinna, 40 år.

Jag är ju ung, och inte vet jag ju alltid hur hälsovården fungerar, så jag har frågat personalen. Vissa gånger har svaren varit direkt ovänliga, och kundservicen har varit osaklig. Det verkade som om mina frågor inte varit viktiga och att jag ju borde ha känt till allt det där. –Kvinna, 22 år.

FIGUR 2.

Andel svarare som upplevt diskriminering eller osakligt beteende vid olika servicehelheter inom staden service.

DE SERVICEHELHETER (förutom hälso-tjänsten) inom analysen där diskriminering var vanligare än vid de andra var socialtjänsten, sysselsättnings-tjänsten, kollektivtrafiken och boendeservicen. Inom socialtjänsten upplever till exempel pappor med gemensam vårdnad inte alltid att de beaktas jämställt med mammorna.

OSAKLIGT BEMÖTANDE var för sin del vanligast inom (näst efter hälso-tjänsten) kollektivtrafiken och på allmän plats (gator, parker, mm.), där det mer än inom andra servicehelheter var de andra serviceanvändarna som gjorde sig skyldiga till osakligt bemötande.

INOM DESSA servicehelheter hade det osakliga bemötandet drabbat i synnerhet dem som hörde till köns- eller sexuella minoriteter samt 16–29-åriga svarare. I de fritt formulerade svar som gällde osakligt bemötande framkom starkt kvinnors upplevelser av sexuella trakasserier i kollektivtrafiken och utomhus.

På kollektivtrafiken händer det ofta att man blir sexuellt trakasserad av män, och då är det ingen som reagerar, varken chauffören eller resenärerna. –Kvinna, 18 år

Dåliga erfarenheter kan göra det svårare att anlita servicen

FÖR OMKRING en fjärdedel av svararna hade en rädsla för diskriminering och osakligt bemötande hindrat dem anlita stadens service åtminstone ibland. För tre procent av svararna hade rädsla för diskriminering och för fyra procent rädsla för osakligt bemötande varaktigt hindrat anlitan- det av servicen. En klart större del av de svarare som hörde till minoriteter än av andra svarare uppgav att rädsla för diskriminering och osakligt bemötande hade hindrat anlitan- det av servicen. Åldersgruppsvis hade rädsla för osakligt bemötande hindrat anlitan- det för en desto större del svarare ju yngre åldersgrupp det handlade om.

DE SVARARE som tidigare upplevt diskriminering och osakligt bemötande uppgav i klart högre grad än andra ett en rädsla för diskriminering och osakligheter hade hindrat dem från att anlita servicen. För 38 procent av dem som upplevt diskriminering och 35 procent av dem som blivit osakligt bemötta hade detta skett varaktigt eller ofta. Motsvarande procentandelar bland andra svarare var fem respektive fyra procent. Tråkiga erfarenheter minskar serviceanlitan- det i fortsättningen. Att service inte på grund av rädsla för diskriminering eller osakligt bemötande anlitas kan ha mer omfattande negativa verkningar för individens självständiga liv.

För att främja likabehandling och jämställdhet i stadens service krävs fokusering på olägenheter

Av utredningen att döma finns det fortfarande många situationer inom stadens service där invånarna kan bli diskriminerade eller osakligt bemötta på grund av någon personlig egenskap. Att tillhöra en minoritet höjer risken för att bli diskriminerad eller osakligt bemött, vilket tyder på att det fortfarande finns brister i beaktandet av mångfald. Men rön- nen från denna nu för första gången gjorda utredning ger ändå en bra utgångspunkt att börja främja likabehandling och jämställdhet inom stadens service. Man kan ingripa i de uppdragade olägenheterna genom att utveckla arbets- sättet och lyhörddheten för klienten inom olika serviceformer. Ur helhetssynpunkt är det också viktigt dels att påverka det allmänna attitydklimatet, dels att personalen målmedvetet ingriper i osakligt beteende från andra klienter.

ATT FRÄMJA likabehandling hör nära ihop med att främja jämställdheten mellan könen, eftersom könet alltid är en del av individens personliga drag. Kvinnliga svarare hade allmänt taget en negativare bild än manliga av jämställdhets- och likabehandlingsläget inom stadens service. De tyckte mera än männen att diskriminering och osakligt bemötande förekom, och en större del av kvinnorna än männen uppgav att de själva upplevt diskriminering och osakligt bemötande inom stadens service. Likaså var andelen svarare som var rädda för diskriminering eller osakligt bemötande dragit sig för att anlita stadens service större bland kvinnor än bland män. Ur jämställdhetssynpunkt är det viktigt att rikta uppmärksamhet på denna helhetsbild och dess tänkbara orsaker.

PÅ SAMMA sätt är det skäl att notera att svaren från dem som tillhörde könsminoriteter ganska systematiskt var negativare än andras och även än genomsnittet för minoriteterna. Antalet svarare som tillhörde en könsminoritet var ganska litet, och statistiskt signifikanta resultat kan inte alltid fås. Men svaren ger ändå starka indicier för att det i dessa människors fall finns en del utmaningar för efterlevnaden av jämställdhet och likabehandling. Det vore viktigt av få mera täckande kunskaper om läget bland invånare som hör till könsminoriteter.

DEN NU gjorda enkäten om efterlevnaden av principen om likabehandling och jämställdhet inom stadens service ger en allmänbild av läget, men det finns orsak att skärpa bilden genom ta om enkäten då det gått lite tid. Bara med hjälp av regelbundet återkommande enkäter kan vi urskilja det som framträder regelbundet. ■

Pol.mag. **Tapio Rissanen** svarade för analysen av invånarenkäten på uppdrag av Helsingfors stad.

Rönen av utredningen vittnar om handikappet för funktionsnedsatta

● TIINA LAPPALAINEN

Funktionsnedsatta och långtidssjuka är en stor minoritetsgrupp bland invånarenkätens data. Trots att deras andel av svararna (6 %) var mindre än WHO:s uppskattning av hur stor andel av befolkningen allmänt taget som hade funktionsnedsättning (15 %), kan vi av rönen få indikationer om hur lika-behandling och jämställdhet efterlevts för denna grups del. Detta är värdefull kunskap som det inte finns mycket av i andra källor.

Digitalt utanförskap är ”vår tids funktionsnedsättning”

De funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararnas uppfattningar om hur lika-behandling och jämställdhet efterlevts inom stadens service avvek i många avseenden från både samtliga svarares uppfattning och minoritetstillhöriga svarares uppfattning i medeltal.

Det var de funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararna som allra minst (35 %) höll med påståendet att jämställdheten och likabehandlingen för alla servicenyttjare efterlevs inom servicen, och en klart större del av dem tyckte att

stadens service inte är hinderfri. Mindre än hälften av de funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararna höll med om att man i Helsingfors kan leva ett bra liv sådan man är. Bland samtliga svarare tyckte 61 procent så. Det är också bekymmersamt att var fjärde funktionsnedsatt eller långtidssjuk svarare tyckte deras livskvalitet var ganska eller mycket dålig.

De människor som utgör minoriteter i samhället är inte alltid solidariska med varandra. Har man personligen blivit utsatt för diskriminering eller osakligt bemötande kan en överlevnadsstrategi vara att ha en diskriminerande inställning till andra, eller att försöka föra sina egna erfarenheter vidare på de minoriteter som är i ännu svagare ställning. Detta kan vara en förklaring till att mindre än hälften av de funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararna höll helt med om att det är bra att det i Helsingfors bor och verkar människor med olika bakgrund och egenskaper. Av samtliga svarare höll en klart större del (65 %) helt med påståendet, liksom också av dem som tillhörde olika minoriteter (64 % i genomsnitt).

Svararnas uppfattningar varierade beträffande hur bra staden lyckats förebygga digitalt utanförskap. En större andel (29 %) av de funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararna än av svararna överlag (23 %) höll med om att staden lyckats förebygga digitalt utanförskap. Skalan av funktionsnedsättningar bland invånarna är bred, och för en del av dem kan digitala tjänster till exempel ta bort rörelsehinder och underlätta deltagande och skötande av ärenden.

Å andra sidan kan digitaliseringen av olika tjänster förorsaka nya slags eller ökade begränsningar i funktionsförmågan för till exempel sådana invånare som saknar erforderliga språkkunskaper, tidsenlig smartutrustning eller ICT-kunnande, eller som har olika grader av svårigheter att se, höra, lära nytt, minnas eller förstå. Detta ökar risken för att marginaliseras från servicen och förorsakar därmed ett slags ”vår tids funktionsnedsättning”.

Varannan funktionsnedsatt svarare hade upplevt diskriminering inom stadens service

Hälften av de funktionsnedsatta eller långtidssjuka svararna uppgav sig ha upplevt diskriminering inom stadens service, vilket är en häpnadsväckande och klart större andel än bland samtliga svarare (19 %) och även bland alla svarare som tillhörde minoritet (i medeltal 37 %). Av enkäten att döma var diskriminering och osakligt bemötande inom stadens service vanligast inom hälsotjänsten. De invånare som har något slags funktionsnedsättning, skada eller långvarig sjukdom har ofta ett större behov än andra av social- och hälsotjänster. Fler än var tredje (36 %) funktionsnedsatt eller långtidssjuk svarare uppgav sig ha upplevt diskriminering och över var fjärde (27 %) att de blivit osakligt bemötta inom stadens hälsovård. Näst mest diskriminering och osakligt bemötande hade denna svararkategori upplevt inom socialtjänsten. Osakligt bemötande upplevt av klienterna kommer fram också i en utredning som stadens social- och patientombudsmän gjorde för stadsstyrelsen år 2020.

Rönen av enkäten vittnar om att funktionsnedsatta personer lämnats på efterkälken då det gäller likvärdigt anlitande av service, i synnerhet då man beaktar att tidigare upplevelser av diskriminering eller osakligt bemötande hade hindrat, i varierande grad, varannan funktionsnedsatt eller långtidssjuk svarare att anlita servicen. ●

Skribenten verkar vid Helsingfors stad som handikappombudsman och sekreterare för stadens handikappråd.

I Helsingfors utsätts unga människor för sexuella trakasserier i synnerhet i allmänna utrymmen och på webben

– familjebakgrunden har samband med upplevda trakasserier och sexuella övergrepp

● HANNA AHTIAINEN

Att på offentlig plats bli utsatt för sexuella trakasserier eller inviter, alltså sexuellt ofredande och sexrelaterade förslag, är vanligare bland unga i Helsingfors än i Finland som helhet. I skolan är trakasserier däremot ovanliga. Bland flickor har upplevda sexuella trakasserier ökat i någon mån. Hur vanligt det är att utsättas för trakasserier och sexuella övergrepp varierar i viss mån med de ungas familjebakgrund. Utsättningen har varit vanligare bland sådana unga som upplever sin familjs ekonomi som skral än bland andra unga. Likaså är andelen sådana högstadieelever som utsätts för trakasserier och våld större bland dem vars föräldrar har låg utbildning än bland dem vars föräldrar har hög utbildning.

Så här utreddes upplevelserna av sexuellt trakasserande och våld vid Skolhälsoenkäten

UPPLEVDA SEXUELLA trakasserier utreddes med frågan: Har du utsatts för störande sexuella förslag eller sexuellt ofredande under de senaste 12 månaderna?

Preciseringar:

1) per telefon eller på internet, 2) i skolan/läroanstalten, 3) på arbetsplatsen för inläring [gällde för yrkesläroanstalterna], 4) i hobbyverksamhet, 5) på gatan, i ett köpcenter eller i en annan offentlig lokal, 6) hemma hos dig eller en annan person eller på ett annat privat ställe. Svartalternativen: 1) ja, 2) nej. De svarare togs med i analysen som svarat ja på åtminstone en precisering. Andelen beräknas bland dem som svarat på åtminstone en precisering. ●

UPPLEVT SEXUELLT våld utreddes med frågan: Har du upplevt något av det följande under de senaste 12 månaderna.

Preciseringar:

1) tvång att klä av dig, 2) beröring av intima områden på kroppen mot din vilja, 3) påtryckning eller tvång till samlag eller en annan form av sex, 4) erbjudande om pengar, en vara eller alkohol eller droger mot sex. Svartalternativen: 1) ja, 2) nej. De svarare togs med i analysen som svarat ja på åtminstone en precisering. Andelen beräknas bland dem som svarat på åtminstone en precisering. ●

EN VÄSENTLIG riskfaktor för att utsättas för sexuella trakasserier och sexuellt våld är könet. Trots att även män och pojkar blir utsatta för sexuellt ofredande och våld, är det betydligt vanligare att kvinnor blir det. Men i upplevelserna av sexuellt trakasserande har även intersektionellhet kunnat konstateras, alltså korsande ojämlikhet. Det syftar på att risken påverkas inte bara av könet utan samtidigt också av individens samhälleliga ställning och egenskaper i övrigt, såsom ålder, minoritetstillhörighet, eller socioekonomisk ställning (Ollus et al. 2019)

BLAND KVINNOR är det vanligare att de unga råkar ut för sexuella trakasserier (Attila et al. 2018). Bland unga har man kunnat konstatera att de som hör till sexual- eller könsminoriteter i högre grad än heterosexuella eller cispersoner¹ utsätts för sexuella trakasserier och våld (Jokela et al. 2020). Även unga som varit placerade i vård utom hemmet, funktionshindrade unga samt utrikes födda unga invandrare har konstaterats uppleva sexuella trakasserier och sexuellt våld i större utsträckning än andra (Ikonen & Halme 2018). Bland unga i Helsingfors har man märkt att upplevt ofredande och våld i högstadiet är vanligare bland just invandrapojkar: Bland utrikes födda invandrapojkar var det vanligare än bland andra pojkar att uppleva sexuellt ofredande och våld, men bland flickorna var sådana upplevelser vanligare bland dem med finländsk bakgrund. På andra stadiet förekom det inga skillnader pojkar emellan enligt härkomst, medan flickor med finländsk bakgrund mera än flickor med utländsk härkomst hade upplevt trakasserier (Ahtiainen et al. 2020.)

1) Med cispersoner avses personer som upplever att deras könsidentitet motsvarar det kön de vid födseln konstaterats tillhöra och som vanligtvis också uttrycker sitt kön därefter.

Sexuella trakasserier och övergrepp är inget nytt fenomen. Men de senaste åren har utsättningen för dem fått mera synlighet än någonsin i den offentliga debatten. I bakgrunden finns i synnerhet kampanjen #metoo mot sexuella trakasserier och övergrepp, som kom igång på sociala media år 2017 och som synliggjorde särskilt ofredandet av kvinnor i olika former.

MED SEXUELLA trakasserier avser finländsk lag "någon form av icke önskvärdt verbalt, ickeverbalt eller fysiskt beteende av sexuell natur vars syfte är eller som leder till en kränkning av en persons psykiska eller fysiska integritet, särskilt när detta sker genom att skapa en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande eller tryckande stämning" (Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män 1986/609 § 7). Begreppen sexuella övergrepp och sexuellt våld inbegriper en bred skala gärningar som kränker eller försöker kränka föremålets integritet. De finns definierade i strafflagen. Beträffande minderåriga kan sexuellt våld handla om till exempel att "locka barn till sexuella handlingar, röra vid barnets könsorgan, tvinga barnet att se på sexuell aktivitet mellan vuxna eller att via internet exponera barnet för sexuella handlingar och bildmaterial som inte är förenliga med barnets ålder." (THL, 2021a).

FÖRELIGGANDE ARTIKEL är en fortsättning på analyserandet av sexuella trakasserier och sexuellt våld, alltså könsbetingat ofredande och övergrepp, som unga i Helsingfors råkat ut för. Den beskriver till först hur vanliga dessa fenomen är och var de förekommer. Sedan följer en jämförelse av hur mycket förekomsten av upplevda trakasserier och våld varierar med familjebakgrunden, närmare bestämt föräldrarnas utbildningsnivå, samt familjens ekonomiska läge såsom de unga upplever det.

DE RÖN som framläggs bygger på data från Institutet för hälsa och välfärd THLs enkät Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2019. Med är de åttonde- och niondeklassare i grundskolan (här benämnda grundskoleleverna) samt de under 21-åriga studerande vid första eller andra årskursen på andra stadiet som besvarat Skolhälsoenkäten i Helsingfors. Det exakta frågeupplägget i Skolhälsoenkäten framgår av vidstående faktaruta. I denna artikel används termen "trakasserier" i bemärkelsen störande sexuella inviter eller ofredande.

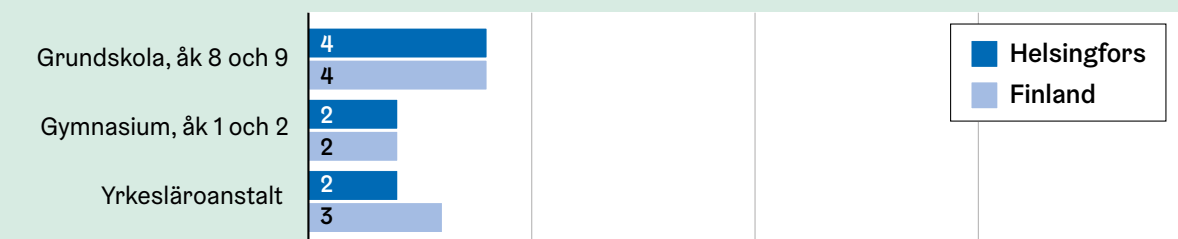
Upplevda trakasserier på offentlig plats vanligare bland unga i Helsingfors än i hela landet

Av högstadieeleverna i Helsingfors hade en dryg femtedel och av andra stadiets studerande omkring en fjärdedel upplevt störande sexuella förslag eller sexuellt ofredande (dvs. sexuella trakasserier) under de senaste 12 månaderna. Utsättning för sexuellt våld är klart ovanligare: av högstadieeleverna hade sju procent, av andra stadiets studerande omkring tio procent upplevt sexuellt våld. Fenomenen sexuellt ofredande och sexuellt våld är starkt könsbetingade: av flickorna hade under de senaste 12 månaderna var tredje på högstadiet och över 40 procent på andra stadiet upplevt sig ofredade. Bland pojkarna hade färre än var tionde upplevt sig ha blivit ofredade. Svar från sådana unga som definierat sig själva som annat än flickor eller pojkar fanns inte i det tillgängliga materialet, men om man vid kommande studier skulle utreda deras trakasserier kunde det tillföra väsentliga synpunkter på temat.

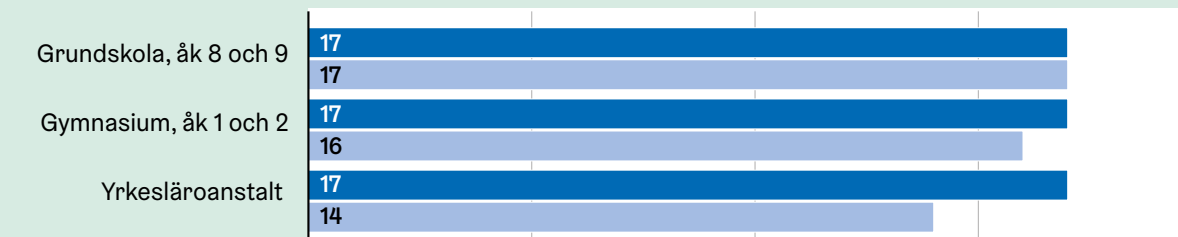
FIGUR 1. Andelar (%) unga som upplevt sexuellt ofredande (alias trakasserier) i skolan, per telefon eller Internet, eller på allmän plats, i Helsingfors och hela Finland år 2019.

Upplevt sexuellt ofredande under de senaste 12 månaderna...

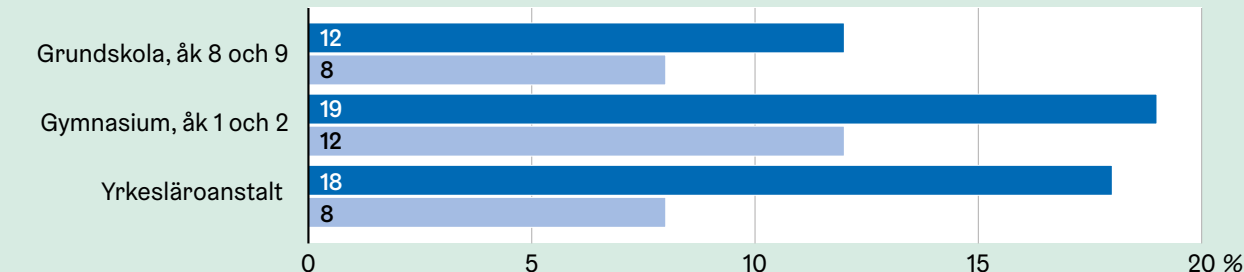
i skolan

per telefon eller på Internet

på allmän plats

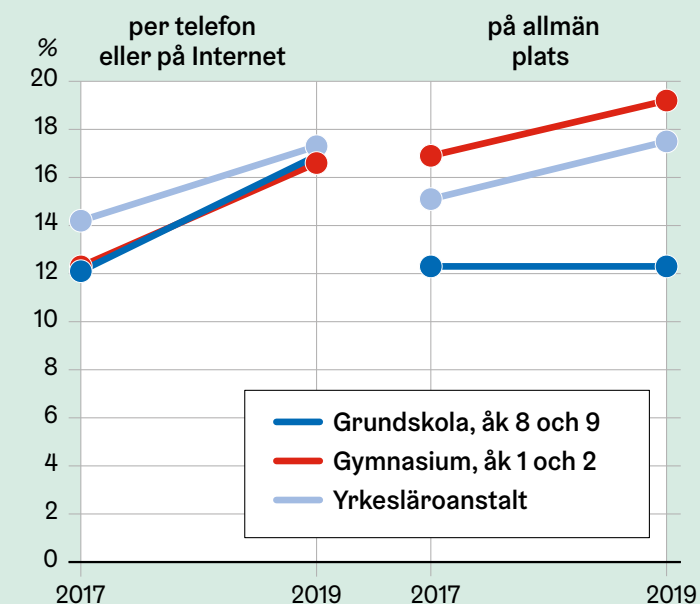
Källa: Institutet för hälsa och välfärd THL / enkäten Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2019.

I **SKOLAN** förekommer sexuellt ofredande sällan. De ställen där de unga mest typiskt utsätts för ofredande är Internet och offentliga platser (Figur 1). Ofredande i skolan eller på webben är som regel lika vanligt i Helsingfors som i Finland som helhet. Men i Helsingfors är det klart vanligare att unga utsätts för sexuella trakasserier i det offentliga rummet. Bland studerande på andra stadiet i Helsingfors är upplevda trakasserier lika vanliga på allmän plats som per telefon eller på webben. Också jämfört med de övriga av Finlands sex största städer är trakasserier i det offentliga rummet vanligare i Helsingfors. I synnerhet bland andra stadiets studerande tycks utsättning för ofredande på offentlig plats vara påfallande mycket vanligare i Helsingfors.

ALLMÄNT TAGET har upplevelser av sexuellt ofredande blivit vanligare, och jämfört med läget för två år sedan är i synnerhet webben en allt vanligare kanal för ofredandet (Figur 2). I bakgrunden finns en ökning i upplevelser rapporterade uttryckligen av flickor. För pojkarnas del tycks trakasserandet inte ha ökat. I de trakasserier som skett i skolmiljö har det inte skett någon klar förändring sedan två år tillbaka.

GANSKA SÄLLAN berättar de unga om sexuellt ofredande eller våld för vuxna. I Helsingfors var det bara drygt en fjärdedel av dem som råkat ut för sexuellt ofredande eller våld som berättat om det för en betrodd vuxen. Bland pojkar var det ännu ovanligare än bland flickor att tala om det. De unga som berättat om ofredandet eller våldet för en vuxen fick dessutom frågan huruvida de därefter fått stöd med att bearbeta det skedda. Av flickorna upplevde över hälften att de inte fått sådant stöd av en vuxen i skolan, trots att de skulle ha behövt få. Bland pojkarna var andelen som upplevt sig ha fått stöd större än bland flickorna. Nio av tio unga uppgav dock att de fått stöd av sina närmaste, till exempel föräldrarna eller vännerna.

Upplevt sexuellt ofredande under de senaste 12 månaderna

Källa: Institutet för hälsa och välfärd THL / enkäten Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2019.

FIGUR 2.

Andelar (%) unga på olika utbildningsstadiet som under de senaste 12 månaderna utsatts för sexuellt ofredande dels per telefon eller på Internet, dels på allmän plats, i Helsingfors åren 2017 och 2019.

Förekomsten av upplevt sexuellt ofredande och våld varierar med familjebakgrunden

Bland högstadieläverna förelåg ett statistiskt signifikant samband mellan föräldrarnas utbildningsbakgrund och de ungas upplevda utsättning för sexuellt ofredande eller våld. Upplevelser av såväl sexuellt ofredande och förslag som sexuellt våld var vanligare bland de högstadieläver som kom från familjer med låg utbildningsnivå. Skillnaden gällde mellan, å ena sidan, unga vars familj hade högsta utbildningen och, å andra sidan, de övriga unga, medan upplevelserna bland barn till familjer med utbildning på antingen medel- eller låg nivå inte avvek signifikant från varandra. Av barnen till mödrar som bara gått grundskolan hade 28 procent upplevt störande sexuella förslag eller ofredande under de senaste 12 månaderna. Samma andel bland dem vars mödrar hade hög utbildning var 20 procent. Beträffande upplevt sexuellt våld var skillnaden utbildningsnivåerna emellan signifikant bara mellan dem vars föräldrar var högst respektive lägst utbildade. Sexuellt våld hade 14 procent av barnen till mödrar som bara gått grundskola utsatts för. Bland barnen till högt utbildade mödrar var denna andel bara sex procent, mindre än hälften så stor. Ett liknande samband kunde skönjas vid en analys av trakasserier- och våldsupplevelser utgående från faderns utbildningsnivå.

Upplevelser av såväl sexuellt ofredande och förslag som sexuellt våld var vanligare bland de högstadieläver som kom från familjer med låg utbildningsnivå.

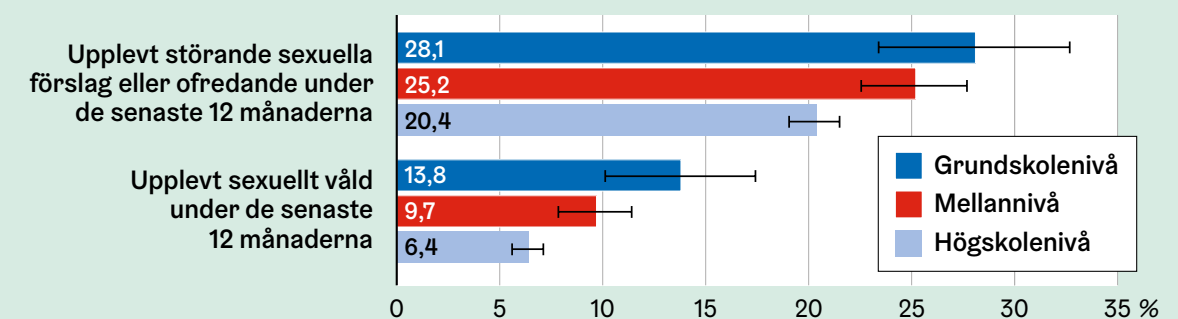
BETRAKTAT ENLIGT var ofredandet ägt rum skiljde sig upplevelserna mellan barn till antingen högt eller lågt utbildade mödrar i synnerhet då det gällde ofredande på allmän plats. Av barnen till mödrar med enbart grundskoleutbildning hade 19 procent utsatts för ofredande på allmän plats. Om modern hade hög utbildning var samma andel 11 procent. Andelen unga som upplevt sexuellt ofredande per telefon eller på Internet var 22 procent bland barn till mödrar med enbart grundskolebakgrund, 15 procent bland barn till mödrar med hög utbildning.

PÅ ANDRA stadiet förekommer inga statistiskt signifikanta skillnader elever emellan enligt föräldrarnas utbildningsnivå, så på andra stadiet är upplevd utsättning för sexuellt ofredande eller våld lika vanligt oberoende av familjens utbildningsbakgrund.

ÄVEN FAMILJENS ekonomiska läge spelar in på de rapporterade upplevelserna av sexuellt ofredande och våld. Bland unga som uppgav att deras familjs ekonomiska situation

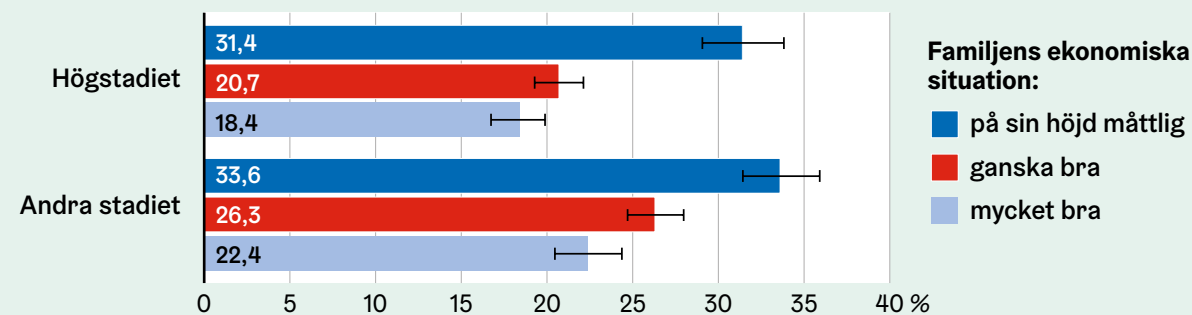
var på sin höjd måttlig var det klart vanligare att ha råkat ut för ofredande och sexuellt våld än bland unga som upplevde att deras familjs ekonomi var ganska bra eller mycket bra (fig. 4a och 4b). På andra stadiet fanns det också en statistiskt signifikant skillnad mellan dem som tyckt deras familjs ekonomi var antingen ganska eller mycket bra på så vis att andelen som blivit ofredade var mindre bland dem som tyckt den var mycket bra än bland dem som tyckt den var ganska bra. På högstadiet fanns inte motsvarande skillnad mellan de båda grupperna.

SAMBANDET MED familjens av eleven upplevda ekonomiska läge märktes i synnerhet bland flickorna. Som exempel uppgav rentav 44 procent av de högstadiel flickor och 46 procent av de andra stadiets flickor som bedömde sin familjs ekonomi som på sin höjd måttlig att de utsatts för sexuellt ofredande. Motsvarande andel bland dem som tyckte deras familjs ekonomi var mycket god var 32 procent.

Källa: Institutet för hälsa och välfärd THL / enkäten Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2019, Helsingforsmaterialet.

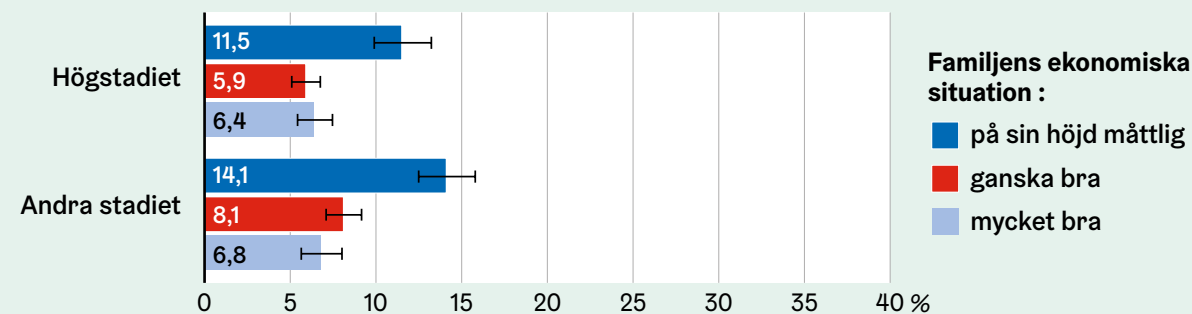
FIGUR 3. Andelar högstadieläver som upplevt sexuellt ofredande och sexuellt våld under de senaste 12 månaderna, enligt moderns utbildningsnivå i Helsingfors 2019 (då den statistiskt signifikanta skillnaden $p < 0,001$).

Källa: Institutet för hälsa och välfärd THL / enkäten Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2019, Helsingforsmaterialet.

FIGUR 4A.

Andelarna högstadieelever och andra stadiets studerande som under de senaste 12 månaderna upplevt sexuellt ofredande, enligt hurdan de upplevt sin familjs ekonomiska situation, i Helsingfors 2019 (då den statistiskt signifikanta skillnaden $p < 0,001$)

Källa: Institutet för hälsa och välfärd THL / enkäten Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2019, Helsingforsmaterialet.

FIGUR 4B.

Andelarna högstadieelever och andra stadiets studerande som under de senaste 12 månaderna upplevt sexuellt våld, enligt hurdan de upplevt sin familjs ekonomiska situation, i Helsingfors 2019 (då den statistiskt signifikanta skillnaden $p < 0,001$)

Tröskeln för att berätta att man råkat ut för sexuellt ofredande eller våld borde sänkas ytterligare

Att bli utsatt för sexuellt våld är fortfarande beklagligt vanlig bland i synnerhet unga flickor, och dessa upplevelser har på kort tid ökat klart. Men att de unga mera utbreddt börjat rapportera om upplevelserna betyder inte entydigt att ofredandet ökat. Fenomenet sexuellt ofredande är gammalt och utbreddt, men det var länge rätt osynligt. Att folk i och med #metoo-kampanjen började berätta om sina upplevelser och att saken då fick stor synlighet gör fenomenet

lättare att upptäcka. Vi kan utgå från att unga är medvetnare än förr om olika former av sexuellt ofredande och våld, och att de bättre kan namnge situationerna och rapportera om dem. Att genom forskning få en uppfattning om hur vanligt fenomenet är försvåras av att det kan vara svårt att berätta om saken till och med vid en anonym enkät. I synnerhet kan en del av det sexuella ofredande och våld som pojkar råkar ut för bli oupptäckt, i och med att man lätt upplever att det är något som främst drabbar flickor (Ikonen & Halme 2018).

I SKOLAN råkar de unga i Helsingfors bara sällan ut för ofredande och trakasserier. Störst är risken att råka ut för det på webben och på offentliga platser. Det ofredande som de unga möter på allmän plats är påfallande mycket vanligt i Helsingfors än i övriga Finland. Detta förklaras sannolikt av att ungdomar som rör sig i en stor stad träffar mera folk och tillbringar tid på allmänna platser, så det uppstår mera tillfällen för ofredande. Under coronapandemin har man vistats mindre på allmänna platser, men i stället mera på webben. Då resultaten av Skolhälsoenkäten är klara ska det bli intressant att se om följderna av undantagsförhållandena på något vis återspeglar sig på upplevt ofredande bland unga.

SÅSOM TIDIGARE konstaterats utgående från tidigare forskning finns det även andra egenskaper än kön som anknyter till individens bakgrund eller ställning och som hänger ihop med att upplevelser av ofredande och våld är vanligare. Analysen i denna artikel påvisade att även familjebakgrunden har ett samband med hur vanligt det är att utsättas för ofredande och sexuellt våld. Upplevd utsättning för både sexuellt ofredande och våld är vanligare bland sådana unga, särskilt flickor, som bedömer att deras familjs ekonomi är skral. Dessutom var det i högstadiet så, att barn till föräldrar med hög utbildning upplevde trakasserier och våld i mindre utsträckning än barn till föräldrar med enbart grundskoleutbildning. Upplevelserna bland unga som hör till minoriteter eller vars familjsituation är ansträngd kan mer än genomsnittligt bli oupptäckta. Därför är det viktigt att identifiera sådana grupper som är allra mest utsatta för ofredande och våld.

DE UNGA talar inte på långt när alltid om för vuxna att de utsatts för ofredande eller sexuellt våld. Upplevelserna medför ofta rädsla och skam, vilket gör det svårt att berätta om dem. Även uppfattningen eller erfarenheten att man inte gör eller kan göra någonting åt det skedda kan minska viljan att tala om det för någon. En relativt stor del av dem som berättat om vad de upplevt tyckte att de inte i skolan fått stöd för att bearbeta saken, fastän de skulle ha behövt. De ungas erfarenheter av att få stöd står delvis i strid med att läroanstalterna åtminstone på andra stadiet uppgivit att de har god beredskap och praxis för att ingripa i sexuellt ofredande och våld (se THL 2021b; THL 2021c). Till exempel i gymnasier i Helsingfors fungerar identifierandet av och ingripandet i sexuellt ofredande och våld verkligt bra. Det tycks alltså råda en viss diskrepans mellan de ungas upplevelser och den beredskap som redan finns.

UNGDOMEN ÄR ett viktigt skede i individens identitetsbildning, och därför kan upplevelser av sexuellt ofredande och våld i ungdomen vara särskilt skadliga. De unga kan inte själva påverka sin utsättning för sexuellt ofredande och våld. Av central betydelse är att de vuxna aktivt försöker förebygga dessa gärningar och situationer och att de tar initiativ till att föra sakerna på tal och bearbeta följderna. ■

Hanna Ahtiainen verkar som forskare vid Helsingfors stadskansli.

Källor:

Ahtiainen, H., Mäki, N., Määttä, S., Saukkonen, P. & Yijälä A. (2020). Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvointi Helsingissä. Undersökning 2020:5. Helsingfors: Helsingfors stadskansli.

Attila, H., Pietiläinen, M., Keski-Petäjä, M., Hokka, P. & Nieminen, M. (2018). Jämställdhetsbarometern 2017 Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriets publikation 2/2018

Ikonen R & Halme N. (2018). Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta. Rön från enkäten Hälsa i skolan ("Skolhälsoenkäten") 2017. Sammandrag av undersökningen, mars 2018. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd THL

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019 (rön från Skolhälsoenkät 2019). Arbetssapper 38:2020. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd THL

Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män 1986/609 § 7 (30.12.2014/1329) Förbud mot diskriminering. Hänvisning gjord 19.5.2021. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Ollus, N., Tanskanen, M., Honkatukia, P. & Kainulainen, H. (2019). Sukupuolistunut vihapuhe, seksuaalinen häirintä ja risteävät yhteiskunnalliset erot. I verket Teräsaho, M. & Närvi, J. (red.) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyser ur Jämställdhetsbarometern 2017. Rapport 6/2019, s. 32–56. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd THL

THL (2021a). Lapsiin kohdistuva väkivalta. THLs hemsidor. Hänvisning 19.5.2021. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-vakivalta>

THL (2021b). Främjande av välbefinnande och hälsa i gymnasierna – TEA 2020 Statistiskrapport 13/2021. Helsingfors Institutet för hälsa och välfärd THL

THL (2021c). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa 2020. Sammanfattat 18/2021. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd THL

THL (2021d). TEAvisari. Hänvisning 19.5.2021, <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>

Regnbågsmänniskorna i huvudstadsnejden under coronakrisen

● JUKKA LEHTONEN

oronakrisen är något som berört alla i Finland, men allra värst har den drabbat huvudstadsnejdens invånare, både i hälso- och ekonomihänseende. Eftersom här i snitt finns fler människor som hör till sexuella eller könsminoriteter än annanstans i Finland har krisen starkt påverkat regnbågspersonerna.

TRADITIONELLT HAR folk som upplevt sin livsmiljö på små orter som alltför trångsynt flyttat till friheten i Helsingfors och dess omnejd. Det har i synnerhet icke-heterosexuella män gjort i flera årtionden redan. Dessutom jobbar många av de personer i huvudstadsnejden som hör till sexuella eller könsminoriteter inom omsorg, fostran, kultur eller service. Dessa branscher har drabbats särskilt hårt av krisen, och de har typiskt dragits med en ökad risk för covid-19-smitta (Lehtonen 2020a).

HÖSTEN 2020 gjorde jag en enkät bland personer som hör till sexuella eller könsminoriteter om deras upplevelser kring coronakrisen (Lehtonen 2020b). Den besvarades av 325 personer, varav nästan hälften (164) bodde i huvudstaden med omnejd. Därutöver intervjuade jag aktiva eller anställda vid 23 olika människorättsorganisationer för homosexuella, lesbiska, bisexuella, transpersoner eller interkönade. Min undersökning får finansiering av rådet för strategisk forskning vid Finlands Akademi. Det handlar om en fortsättning på forskningsprojektet WeAll (weallfinland.fi) kring jämställdhet i arbetslivet. Jag synar coronakrisens verkningar för regnbågsmänniskor ur huvudstadsnejds-perspektiv.

VID STUDIUM av regnbågsfolket i huvudstadsnejden är det viktigt att beakta hur heterogent det är. Det handlar också om barn och unga, och deras skolgång och fritidssysslor har förändrats under krisen. Det handlar om äldre och om människor som hör till hälsoriskgrupper, och om funktionshindrade. De finns inom de flesta yrkesgrupper, och de har varierande utbildningsbakgrund. En del av regnbågsfolket är företagare, en del studerande, och en del löntagare – de arbetslösa icke att förglömma. En del av dem har invandrarbakgrund, och en del hör till religiösa, etniska eller språkliga minoriteter. Dessutom har könsminoriteterna, dvs. transpersonerna (transsexuella, transvestiter, icke-binära transpersoner, könlösa osv.) och de intersexuella många egna slag av upplevelser, och de sexuella minoriteter sina egna (se Sateenkaarisanasto 2021). Könet och familjesituationen spelar också in. Coronakrisen har alltså berört regnbågsmänniskorna på olika sätt beroende på deras utgångspunkter och livssituation. En del har blivit smittade, andra har livet börjat gå nedåt för, och en del har klarat sig fint.

Distansarbetet och -studierna har minskat på diskrimineringen men ökat ensamheten

Majoriteten av svararna var löntagare eller företagare. Andelen var 72 procent i huvudstadsregionen och 60 procent i snitt i övriga Finland. Dessutom deltidsarbetade en del av dem som studerade. Nio procent av svararna i huvudstadsregionen var arbetslösa (mot 14 procent bland hela huvudstadsregionens befolkning). Av de svarare som var arbetslösa hörde fler än genomsnittligt till uttryckligen könsminoriteterna, vilkas ställning på arbetsmarknaden också vid tidigare undersökningar varit sämre än de sexuella minoriteternas (Solonen 2016).

FÖR DE flesta av de svarare som förvärvsarbetade hade coronakrisen påverkat deras arbete. Det uppgav 87 procent av de svarare i huvudstadsregionen som svarat på frågorna om arbetslivet. En central förändring handlade om att distansarbetande blivit vanligt. Det hade ökat för 69 procent av svararna. I huvudstadsregionen hade man mera än i övriga Finland övergått till distansarbete. Av de svarare som förvärvsarbetade arbetade 27 procent inte på distans. Av hela Finlands befolkning övergick nästan 60 procent till distansarbete på grund av pandemin (Ruohomäki 2020).

AV DE förvärvsarbetande svararna förde sju procent fram att diskriminering och annat osakligt bemötande hade minskat i och med man övergick till distansarbete. Andelen som tyckte så var större bland könsminoriteterna än bland de sexuella minoriteterna. En del av dem tyckte det i distansarbetet var en lättnad att inte behöva iakttä arbetsplatsens könsnormer. Svararna hade upplevt diskriminering eller annat osakligt bemötande mera sällan år 2020 än år 2019. Men en del var rädda för diskriminering eller tyckte den ökat i arbetslivet på grund av coronakrisen. En del svarare uppgav i de fritt formulerade svaren att det blivit allt svårare att hitta jobb och att man inte fick praktikantplats eller deltidsarbete så som förr. En del av dem upplevde att detta berodde på deras minoritetsstatus, en del att orsaken var coronalaget.

MAN UPPLEVDE att distansjobbbandet gjort det svårare att koncentrera sig och att man känt sig ensamare, och att stämningarna hemma skärpts. Att tycka så var vanligare i huvudstadsregionen än på andra håll i Finland. Ensamhets känslor var redan före coronan i snitt vanligare bland dem som hörde till sexuella eller könsminoriteter, i synnerhet bland de unga (Jokela et al. 2020). Dessutom var en del rädda att bli smittade av covid-19 i sitt arbete.

LÄGET BLAND de svarare som studerade påminde om läget bland de förvärvsarbetande. De flesta studerade vid högskola. Där var det vanligare än på grundskole- eller andra stadiet att få undervisningen på distans. För en del svarare hade trakasserier och osakligt bemötande minskat tack vare distansstuderandet. För de flesta studerande som bodde i huvudstadsregionen hade distansstudierna förorsakat koncentrationssvårigheter och ensamhet. En del av de elever eller studerande som bodde med sina föräldrar uppgav att förhållandet till föräldrarna hade ansträngts. Vid många av de intervjuer jag gjorde med företrädare för människorättsorganisationer uttryckte man oro för hur hemmaboende barn och unga hade det därhemma. Intervjuerna visade också att den utbildning som människorättsorganisationerna gav i skolor och läroinrättningar hade minskat kännbart, upphört eller givits på distans. Det hade alltså på grund av coronakrisen blivit sämre möjligheter att få skolning i regnbågsteman.

Ökande psykiska problem och svårare att få service

Bland regnbågspersonerna är det vanligare än genomsnittligt att ha problem med den mentala hälsan (se Jokela et al. 2020). Coronakrisen har ytterligare förvärrat dessa problem. Av svararna i huvudstadsregionen upplevde 68 procent att det känt sig ensamare, 27 procent att de känt sig mera deprimerade, 42 procent att de haft mera känslor av ångest och 31 procent att de känt sig räddare. Självdestruktiviteten hade ökat för 10 procent, och 31 procent upplevde att de mått sämre till följd av coronakrisen. Dessa problem var vanligare bland unga än bland vuxna. Enligt en enkät gjord av organisationen Rädda Barnen var problemen också vanligare bland regnbågsunga än bland andra unga: Av de svarare som tillhörde en sexuell eller könsminoritet (N=548) upplevde en klart större andel än av samtliga unga att de var stressade (66%, alla 54%), att de haft ångestkänslor (63%, alla 49%), och/eller varit deprimerade (49%, alla 33%) på grund av undantagsläget med coronan (Statsrådet 2020).

SKRUVAT NER på motionen hade 54 procent av regnbågssvararna i huvudstadsregionen, och 37 procent hade ätit ohälsosammare. Samtidigt som problemen med den mentala hälsan ökat och levnadsvanorna försämrats hade man även bland dem som bodde i huvudstadsregionen undvikit att söka sig till hälso- (32 %), mentalhälso- (10 %) och välfärdsservicen (24 %). Bland dem som tillhörde en könsminoritet hade man i ännu högre grad än bland de sexuella minoriteterna undvikit att söka hjälp, trots att förstånnda hade större ökning i de mentala problemen. Problemet med att komma sig till service fördes fram också i intervjuerna bland människorättsorganisationerna (Statsrådet 2020). Läget försämrades av att varken organisationernas kamratgruppsverksamhet, evenemang eller klientmöten kunde hållas annat än på distans.

Vad borde de offentliga instanserna göra?

För regnbågsmänniskorna, och i synnerhet för sådana unga som hör till könsminoriteter och som drabbats av coronakrisen, skulle det betyda mycket om en lagstiftning om transpersoner som också respekterar mänskliga rättigheter och tar unga i beaktande trädde i kraft. Detta skulle skapa tro på en bättre framtid, men även konkret hjälpa folk att klara av sin vardag. För att stärka framtids-tron bland minoriteterna vore det även på sin plats att förbjuda dels onödiga på intersexuella inriktade medicinska åtgärder för att konformera dem med könsnormerna, dels så kallad korrigeringsterapi för att försöka få folk att avstå från sin sexuella inriktning eller könsidentitet. Om strafflagstiftningen mot hatretorik utvecklades skulle även det vara till hjälp för dessa minoriteter, som sannolikt drabbats värre än den övriga befolkningen av coronakrisen.

I HUVUDSTADSREGIONEN borde kommunerna satsa starkt på planering av likabehandling och jämställdhet vid arbetsplatser och läroinrättningar. I samband med reformen av social- och hälsoservicen borde likabehandling vara en central målsättning vid planerandet av servicen och det kunnande den förutsätter. Mentalhälsoservicen och i synnerhet servicen för unga borde vara trygg och garanterat lättillgänglig. Detta behov kommer att bli desto starkare efter pandemins undantagsförhållanden, som ju drabbat i synnerhet sådana grupper som redan tidigare varit sårbara. Kommunerna kunde också – inte minst med tanka på att utveckla sitt eget arbete – starkare stöda regnbågsorganisationerna, och försöka få del av deras kunnande. ■

Jukka Lehtonen är äldre forskare i läroämnet genusforskning vid Helsingfors universitet, och docent i pedagogisk sociologi.

Litteratur:

- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Helsingfors, Institutet för hälsa och välfärd THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lehtonen, J. (2020a) Yhdenvertainen virus? HLBTI-ihmiset koronakriisissä. Poliitikasta.fi. <https://politiikasta.fi/yhdenvertainen-virus-hlbt-ihmiset-koronakriisissa/>
- Lehtonen J. (2020b) HLBTI-ihmiset ja -järjestöt koronakriisissä – tutkimustietoa tarvitaan. Helsingfors: Helsingfors universitet. <http://weallfinland.fi/hlbt-ihmiset-ja-jarjestot-koronakriisissa-tutkimustietoa-tarvitaan/>
- Ruohomäki, V. (2020) Etätyöoloikka ja hyvinvointi koronakriisin alussa. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2020. Helsingfors, Arbetshälsoinstitutet, 21–28. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162308/TEM_tyopoliittinen_aikakauskirja_2_2020.pdf
- Sateenkaarisanasto (2021). Helsingfors: Justitieministeriet. <https://oikeusministerio.fi/sateenkaarisanasto> (regnbågsordlista (främst på finska))
- Solonen A. (2016) Selvitys sukupuolen moninaisuudesta työelämässä: kokemuksia syrjinnästä, työttömyydestä mutta myös esimiesten tuesta. Helsingfors: Helsingfors universitet. <http://weallfinland.fi/selvitys-sukupuolen-moninaisuudesta-tyoelamassa-kokemuksia-syrjinnasta-tyottomyydesta-mutta-myos-esimiesten-tuesta/>
- Statsrådet (2020). Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa. Lapsistrategian koronaryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta. Helsingfors: Stadsrådet. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162318>
- Statsrådet (2021) Lapset, nuoret ja koronakriisi. Helsingfors: Statsrådet. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162647/VN_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stereotyp behandling och diskriminerande praxis på arbetsmarknaden bromsar ofta anpassningen till det nya landet

• ANU YIJÄLÄ

Den brist på kunnig arbetskraft som hotar Finland och Helsingfors kan inte lösas enbart genom att försöka öka invandringen. Det gäller att få dem att känna sig välkomna och stanna här, och på den saken inverkar attitydklimatet i mottatarsamhället i hög grad. Ifall det är svårt för de nyanlända att skapa sociala kontakter med ursprungsbefolkningen och de stöter på fördomsfulla attityder eller rentav diskriminering kan de få det svårt att anpassa sig. Trots att arbetsplatsgemenskapen kan anses spela en viktig roll i vuxnas anpassning, råkar invandrare från i synnerhet kulturellt mera avlägsna länder ofta ut för fördomar kring sitt ursprung genast i början av jobbrekryteringen. Föreliggande artikel synar negativa verkningar av stereotyp behandling och arbetsdiskriminering på integrationen, i synnerhet dess ekonomiska dimension. Dessutom går den in på faktorer som ligger bakom arbetsgivarens agerande, och försöker väcka debatt om hur arbetssökande även i början av sin integrationsprocess skulle kunna klara sig bättre i rekryteringen.

Allt skarpare konkurrens om kunnig arbetskraft – även i Finland

Inom många branscher växer bristen på kunnig arbetskraft med fart, och påverkar företagens verksamhetsförutsättningar. Som exempel växte, enligt en enkät beställd av Handelskammaren, antalet företag med brist på kunnig arbetskraft med åtta procentenheter, från 51 procent i september 2020 till 59 procent, på bara ett drygt halvår. Av de företag som deltog i enkäten bedömde 68 procent att de skulle behöva allt mer arbetskraft de närmaste åren (Handelskammaren 2021).

SVARET PÅ den arbetskraftsbrist som hotar Finland söks ofta utomlands, vilket är förstärkt, eftersom landets folk-mängd just nu växer enbart till följd av invandring. Sedan år 2019 har den vanligaste grunden för beviljande av det första uppehållstillståndet varit förvärvsarbete, och för det beviljades 8 508 tillstånd år 2020. Trots att det exceptionella läge som förorsakats av pandemin år 2020 avspeglade sig även på antalet arbetsrelaterade ansökningar om uppehållstillstånd, har antalet beviljade lov de senaste åren varit mindre än hälften av de 20 000 om året som det uppskattade arbetskraftsbehovet är (Migri 2021; ANM 2019.)

IFALL INVANDRINGEN inte ökar och sysselsättningsgraden bland de invandrare som redan finns i landet inte stiger kommer förändringen i befolkningsstrukturen att från och med 2040-talet varaktigt bromsa upp Finland ekonomiska tillväxt, enligt Näringslivets forskningsinstitut (Etna 2021). För att locka till sig kunnig arbetskraft har till exempel Helsingfors stad allt sedan 2019 startat flera internationella kampanjer för att öka Finlands och dess huvudstadsregions internationella renommé och höja vårt lands image. Men det räcker inte att bara försöka locka till sig folk: Om Finlands attraktionsfaktorer inte visar sig tillräckliga för att få folk att stanna är det många som åker vidare. Attitydklimatet i vårt samhälle kan spela en avgörande roll för hur folk fattar beslut om att eventuellt slå sig ner här.

Anpassningen till det nya landet sker inom många livssfärer samtidigt

Den omgripande förändringsprocess som får sin början då företrädare för två (eller flera) kulturer möts, kallas ackulturation. Ackulturation sker både på grupp- och individnivå: på gruppnivå syftar den på de förändringar i dels sociala strukturer och institutioner, dels olika kulturella kutymmer som mötet sätter igång. På individnivå syftar den på en psykologisk förändringsprocess där individen väger sin vilja att dels hålla kvar av sin egen kultur i det nya landet, dels sträcka ut handen till den mottagande kulturen för att ta till sig nya element från den för sin egen identitet¹ (Berry 1997; 2005).

ACKULTURATIONEN AVSPEGLAR sig på individens beteende på många av livets delområden, och den kan analyseras utgående från åtminstone följande dimensioner av anpassning: psykologisk anpassning, som är en känsla av att ha funnit en balans i det nya landet, av psykisk och emotionell välmåga, och av belåtenhet med beslutet att invand- ra och med livet i det nya landet. Sociokulturell anpassning beskrivs för sin del av att man tagit till sig sådana färdigheter som gör det lättare att klara av vardagen och att knyta sociala band i det nya landet. Sociopsykologisk anpassning syftar på förändringar som sker i individers värderingar, attityder och identitet. För ekonomisk anpassning är det centrala dels att få arbete och därmed möjlighet att få en tillräcklig utkomst, dels en känsla av ha hittat sin egen plats på det nya landets arbetsmarknad och av att det man gör betyder något och är verkningsfullt för samhället (Berry 1997; 2005; Liebkind et al. 2012.)

BÅDE GRADEN av välkomnande och ursprungsbefolkningens förhållningssätt till minoritetsgrupper signalerar för de ny- anlända om hurdant beteende och interaktion man väntar sig av dem och hur mycket av sin egen kultur de förväntas hålla kvar i det nya landet (Bourhis et al. 1997). Vanligtvis

1) I Finland kallar man ofta den psykologiska ackulturation som sker på individnivå också integration, rätt och slätt.

sker anpassningen självmant, och med tiden blir det balans mellan olika grupper. Men alltid går det inte så: Anpassningen kan bromsas upp av olika kulturella sammanställningar i det nya landet, diskriminering mot individer själva eller deras familjemedlemmar, eller varför inte upplevt orättvist bemötande på arbetsmarknaden.

De som flyttat till Finland för att få arbete tycker det är svårt att få jobb och komma framåt i karriären

Invandrarbefolkningen (dvs. de med utländsk bakgrund) i Finland är mycket heterogen. Trots att sysselsättningsgraden bland dem som kommit till Finland för arbetets skull är på samma nivå som ursprungsbefolkningens i vissa utgångslandsgrupper har invandrarbefolkningens ekonomiska anpassning gått varierande bra. Enligt Statistikcentralens sysselsättningsstatistik för år 2019 var sysselsättningsgraden bland utlandsfödda 20-64-åringar med utländsk bakgrund i Helsingfors 58 procent, alltså klart lägre än bland dem med finländsk bakgrund (78,1 %). Bland kvinnor med utländsk bakgrund är sysselsättningsgraden låg jämfört med såväl invandramän och ursprungsfinländska kvinnor i Finland som med invandrar kvinnor i övriga Norden (Larja 2019).

SYFTET MED det TE-tjänsternas så kallade kommunförsök med sysselsättning, som kom igång i mars 2021, är att förbättra den service som riktas till arbetssökande, och därmed påskynda deras anställning. Försöket har alltså ytterligare stärkt de deltagande kommunernas ansvar för integrerandet av invandrare: förutom den egentliga integrationsservicen och social- och hälso-tjänsterna sköter de deltagande kommunerna även sysselsättningsservicen för invandrare. Helsingfors har förbundet sig till denna målsättning för drygt två år framöver. År 2020 var invandrarbefolkningens andel av Helsingfors folkmängd 16,5 procent, så i det avseendet har Helsingfors en vägvisarroll inom sysselsättandet av denna befolkningsgrupp.

MEN DET är ingen lätt uppgift. Trots den brist på kunnig arbetskraft som råder idag tycker upp till hälften av de utländska arbetssökande som kommer till Finland att det är svårt att få jobb och komma fram i karriären. Bland de faktorer som gjorde anpassningen svårare nämndes också till exempel svårigheterna med att lära sig finska (71 % av svararna) och att få vänner bland finländarna (57 % av svararna) (Expat Insider 2021).

DET GÅR inte att överbetona hur viktigt det är att, då man söker jobb, ha sociala nätverk och kunskaper i finska. Enligt Sitras bedömning (2016) är upp till 75 procent av de lediga arbetstillfällena så kallade dolda jobb, som man i huvudsak får kunskap om via olika nätverk. Dessa nätverk når aldrig i synnerhet sådana utländska arbetssökande som nyligen anlänt till Finland och som ännu inte hunnit komma in i yrkesnätverken i sitt nya hemland.

Invandrarna möts av negativa attityder och arbetsdiskriminering

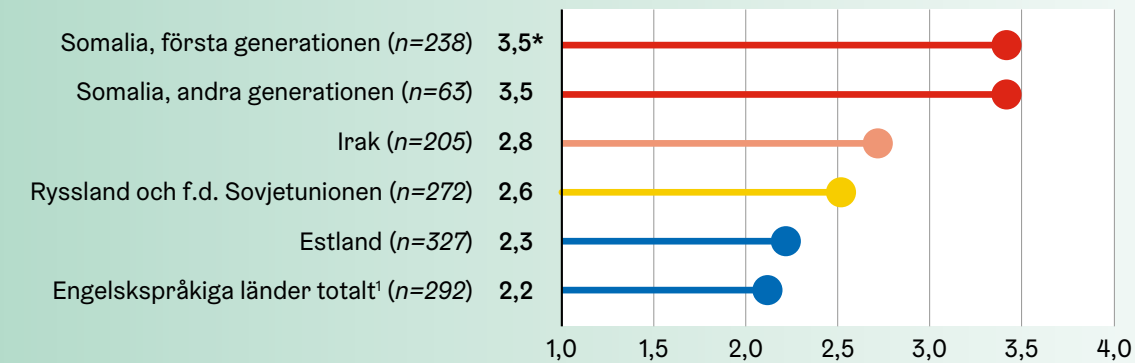
Men man kan också söka orsaker till invandrarernas sysselsättnings svårigheter i det samhälleliga attitydklimatet och i de kutymmer som råder på arbetsmarknaden. Nästan hälften av finländarna ställer sig positivt till arbetsrelaterad invandring (Kurronen 2021). Och ändå har det rapporterats om att till och med högutbildade västerländska invandrare, som genom sin socioekonomiska ställning och sin internationella arbetsmiljö snarast är privilegierade, fått utstå rasistiserande språkbruk, stereotyper och negativa attityder mot invandrare i sin finländska vardag (Koskela 2020).

OM EN arbetsgivare bemöter folk olika i rekryteringskedjet, vid anställningen, under arbetsförhållandet och då det tar slut, talar man om arbetsdiskriminering. Ofta börjar arbetsdiskrimineringen alldeles i början av rekryteringsprocessen: det kan räcka med ett ofinländsk klingande namn för att en jobbsökande inte kallas till intervju (Ahmad 2019). Arbetsdiskriminering avspeglar sig också på de sysselsattas ställning: har man utländsk bakgrund jobbar man oftare än de med inhemsk inom utförande arbetsuppgifter eller sådana som inte motsvarar ens utbildning, och i viss- tids- eller atypiska anställningar (Sutela 2015). Detta är en delförklaring till att invandrare i snitt har klart lägre löne- och inkomstnivå än ursprungsbefolkningen (jfr. Sarvimäki 2017). Som orättvist bemötande kan tolkas också att man godtyckligt låter vissa arbetssökande gå igenom en kedja av arbetsförsök och -praktik, vilket är vanligare bland invandrare (t.ex. Yijälä och Luoma 2018). (Om uttryck för och orsaker till arbetsdiskriminering, se Könönen & Himanen 2019.)

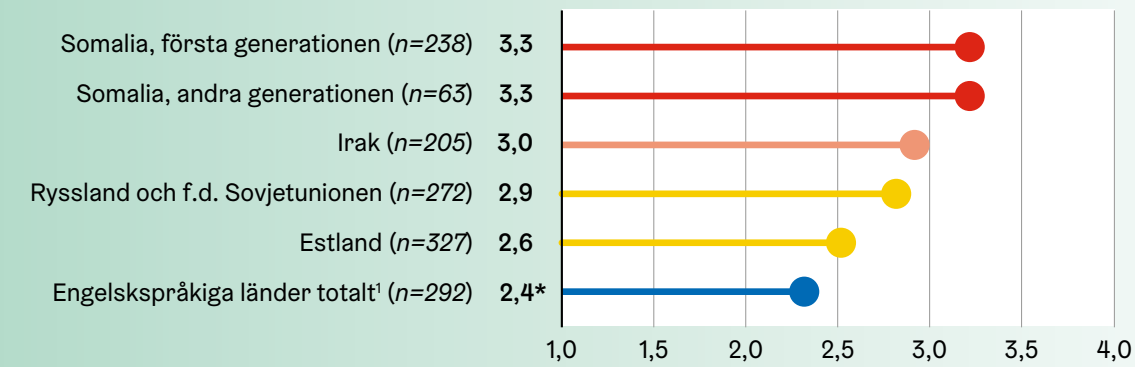
De som kom från engelskspråkiga länder bedömde allra minst att deras egen grupp utsattes för diskriminering i arbetet.

”att medlemmar av min språkgrupp, som är i minoritet, diskrimineras på arbetsmarknaden”

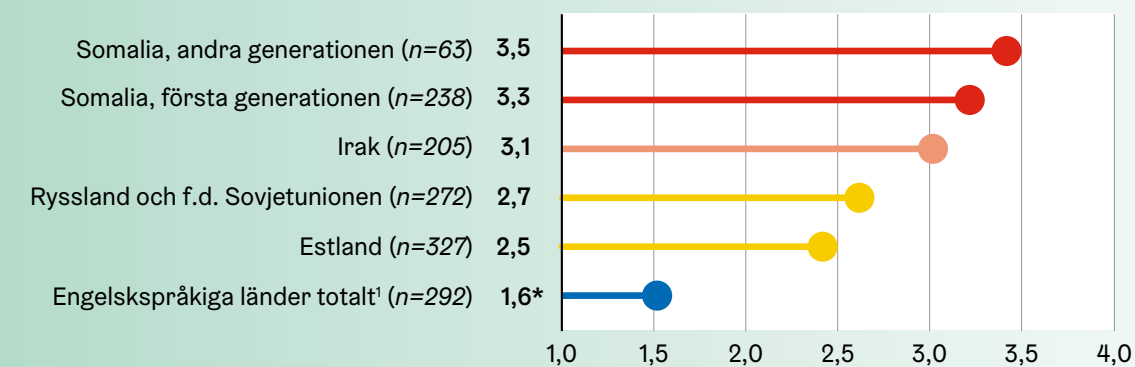
Skala: 1=helt av annan åsikt, 2=någotsånär av annan åsikt, 3 = någotsånär av samma åsikt, 4=helt av samma åsikt

”att finländarna har en ensidig bild av mitt/mina föräldrars utgångsland”

Skala: 1=helt av annan åsikt, 2=någotsånär av annan åsikt, 3 = någotsånär av samma åsikt, 4=helt av samma åsikt

”att media ger en alltför negativ bild av medlemmar av min språkgrupp, som är i minoritet”

Skala: 1=helt av annan åsikt, 2=någotsånär av annan åsikt, 3 = någotsånär av samma åsikt, 4=helt av samma åsikt

* Statistiskt signifikant skillnad mellan kvinnor och män (p < .05).
Obs! I jämförelse med medeltalen för dem som kom från engelskspråkiga länder var negativt bemötande i statistiskt signifikant grad allmänt bland alla bakgrundsgrupper för alla påståendens del (utom Estland, diskriminering på arbetsmarknaden).

¹ Engelskspråkiga länder hänvisar i denna granskning till Storbritannien, Irland, USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland.

FIGUR 1.

Medeltal av svararnas medhåll om påståenden gällande stereotypt bemötande och diskriminering i arbetet, enligt bakgrundsgrupp

Stora skillnader i upplevd diskriminering mellan folk från olika kulturer

Både nationella och internationella studier har dock påvisat att invandrare som kommer från andra än västländer eller har en annorlunda kulturell bakgrund eller, i synnerhet, hör till så kallade synliga minoriteter, i klart högre grad än västerländska nykomlingar upplever diskriminering i arbetslivet (t.ex. FRA 2019, Horverak et al. 2013, Ahmad 2019).

LIKVANDE IAKTTAGELSER har gjorts även vid en studie som kartlade identitet bland minoriteter bosatta i Helsingfors med omnejd (Figur 1). Då invandrare fick kommentera (på skalan 1-4, där 1 = helt av annan åsikt, 4 = helt av samma åsikt) påståendet att medlemmar av deras språkgrupp, som är en minoritet, diskrimineras i arbetslivet, blev medeltalet det högsta, nämligen 3,5, bland både första och andra generationens invandrare från Somalia. Näst högst blev medeltalet för dem som hade irakisk bakgrund (2,8). Medeltalet för dem som hade rysk bakgrund låg lite över medelnivån på skalan, vid 2,6. De som kom från engelskspråkiga länder bedömde allra minst att deras egen grupp utsattes för diskriminering i arbetet (mt. 2,2). Med undantag för dem med estnisk bakgrund (mt 2,3) avvek alla bakgrundsgrupper respektive medeltal statistiskt signifikant från dem som kom från engelskspråkiga länder. Endast bland första generationens invandrare från Somalia fanns en statistiskt signifikant skillnad mellan kvinnor (mt 3,7) och män (mt 3,4): nästan alla kvinnor höll helt med påståendet. Kvinnor med somalisk bakgrund är också den invandrargrupp som sämst fått jobb i Finland.

MED PÅSTÅENDET att finländarna har en ensidig bild av mitt / mina föräldrars utgångsland kartlades stereotyp inställning till svararnas bakgrundsland. Svaren på denna fråga gick väldigt mycket i samma riktning som vid påståendet om diskriminering i arbetet, och inga förändringar skedde i gruppernas inbördes ordning. Återigen var det de med somalisk bakgrund, både första och andra generationen, som allra allmäntast tyckte att folk med finländsk bakgrund hade en stereotyp inställning till deras bakgrundsland (bägges mt 3,3), medan de från engelskspråkiga länder (mt 2,2) minst allmänt tyckte så. Alla bakgrundsgrupper avvek statistiskt signifikant från dem som kommit från engelskspråkiga länder. Kvinnorna från engelskspråkiga länder (mt 1,6) rapporterade statistiskt signifikant mindre än männen (mt 2,3) om stereotypa attityder.

ÄVEN MED påståendet att media ger en alltför negativ bild av min språkgrupp, som hör till en minoritet, iakttog svaren från olika bakgrundsgrupper samma mönster, och avvek återigen statistiskt signifikant från medeltalet bland folk från engelskspråkiga länder. I sist nämnda grupp upplevde dock männen (1,5) statistiskt signifikant mera än kvinnorna (1,9) att den information media förmedlade var sanningsenlig.

DET ÄR alltså inte mycket diskriminering som folk från engelskspråkiga länder upplever i Finland. Förutom att de för det mesta inte företräder en synlig minoritet, kan deras resultat, som statistiskt avviker från övriga landsgrupper, påverkas också av att största delen av de utländska TV-program som sänds i Finland kommer från engelskspråkiga länder. Då det finns mera information att tillgå bygger folks uppfattningar om länderna inte lika lätt enbart på kulturella stereotyper. De somaliska invandrarna, som ju är en synlig minoritet, upplever (oavsett de är första eller andra generationens invandrare) klart mera än de andra undersökta invandrargrupperna att medlemmar av deras egen språkgrupp utsätts för stereotypt bemötande och diskriminering på arbetsmarknaden. Även irakierna, som också är en synlig minoritet, rapporterade mer än genomsnittet att medlemmar av deras egen språkgrupp möter stereotypt beteende och diskriminering.²

Arbetsökande förväntas smälta in i arbetsplatsens kultur och i arbetsgemenskapen

Det som vanligtvis nämns som orsak till arbetsgivares ovilja att anställa invandrare är en osäkerhet på deras förmåga och uppriktiga vilja att förbinda sig till arbetsplatsen – i synnerhet då lokal arbetserfarenhet helt saknas. Rekryteraren känner kanske inte till de utländska arbetsgivare som sökanden uppger i sin CV eller kan inte bedöma hur kompetenta de som skrivit arbetsintyg eller rekommendationer är. Men ofta handlar det om att den reserverade inställningen till invandrare i samhället (kombinerad med den ofta ensidiga bild som media förmedlar av andra kulturer och deras företrädare) avspeglar sig också på potentiella arbetsgivares attityder (Yijälä & Luoma 2018).

VID ARBETSINTERVJUER bedömer man hur bra arbetsökande och organisationen passar ihop utgående från kunskighet, men också utifrån huruvida sökandes personlighet, värderingar och mål passar in i organisationens dito. Men då det gäller invandrarsökande har man kunnat märka att bedömningskriterierna kan avvika klart från det sedvanliga och ibland till och med innehålla sådant som saknar relevans för arbetsintervjun (Horverak et al. 2013). Som exempel vet man från studier som fokuserar på yrkeskunniga invandrare att dessa för att klara sig bra i jobbintervjun ofta förväntas bete sig, prata och till och med klä sig precis som ursprungsbefolkningen, och därmed visa att de kan och vill assimileras, alltså passa in i den ”gjutform” som organisationskulturen innebär (Girard & Bauder 2007; Yijälä och Luoma 2019).

2) I en forskningsrapport som ges ut i slutet av 2021 analyseras med hjälp av en regressionsanalys mera i detalj sambandet mellan å ena sidan orättvist bemötande, diskriminering i arbetet och många andra faktorer, å andra sidan deltagarnas vilja att identifiera sig med sitt eget bostadsgrannskap och med Finland och finländskhet överlag.

Varför måste man ta diskriminering på allvar både på arbetsmarknaden och utanför den?

I det följande granskas utgående från tidigare nämnda fyra anpassningsdimensioner kort vilka följder diskrimineringen i samhället och på arbetsmarknaden kan tänkas få för den individuella anpassningen. Särskilt skadlig är diskrimineringen om den präglar nykomlingarnas anpassning till samhället mera allmänt – i värsta fall på alla anpassningsdimensioner.

Ekonomisk anpassning – den ena besvikelsen på den andra passiverar

Diskriminerande attityder bland arbetsgivare mot arbetssökande med utländsk bakgrund är ingen bra grogrund för ekonomisk anpassning, som ju skulle må bäst av snabb anställning. För sådana jobbsökande som fastnat i jobbsökningskarusellen eller i en otillfredsställande anställning kan det bli ännu svårare att hålla sökmotivationen uppe om de aldrig får något som helst svar på sina ansökningar. Bristande rekryteringsinformation drabbar i synnerhet somaliska och irakiska sökande, som ju hör till synliga minoriteter (Ahmad 2019).

Då jobbsökandet drar ut på tiden kan inställningen till förvärsarbete så småningom bli negativare och – ifall det känns helt omöjligt att få arbete – till och med leda till total passivering på arbetsmarknaden. Ofta föregås detta i så fall av otaliga smärre eller större besvikelser på arbetsmarknaden. I takt med dem sjunker självförtroendet, och man tar inte längre så allvarligt på de mål man satt upp för sig. Om man dessutom upplever att samhället är medvetet om de kutymer som leder till olikvärdighet men ändå godkänner dem kan man besluta att helt hållas borta från arbetsmarknaden. Detta går under benämningen inlärd hjälplöshet (Yijälä & Luoma 2018).

Sociokulturell anpassning – arbetsgemenskapen är en resurs som många inte har

Om inställningen till medlemmar av andra kulturer bland majoritetsbefolkningen bygger enbart på stereotypier kan det hända att man aldrig träffas spontant på fritiden heller. Detta kan i väsentlig grad komplicera den sociokulturella anpassningen, i och med att det är viktigt att bygga nätverk för att få både information och yrkeskontakter.

Som exempel är det betydligt sannolikare att sådana invandrare som knutit starka sociala kontakter till majoritetsbefolkningen får arbete än sådana som inte har dylika kontakter (Battu & Zenou 2010). Det är alltså inte förvånande att arbetsgemenskapen har en så central roll som mötesplats för vuxna människor – för många är den det naturligaste stället för att knyta sociala kontakter (Yijälä & Luoma 2018).

Ofta ses arbetsgemenskapen också som det lämpligaste stället att lära sig det nya landets seder och kultur, i och med att det just i invandringsprocessens början – då man ännu inte kan det nya språket – är allra svårast att hitta och ta till sig kunskap som underlättar navigeringen i samhället. I synnerhet är det många högre utbildade invandrare som tycker språkundervisningen vid integreringskurserna är otillräcklig och som tror språkkunskaperna utvecklas bäst inom den egna arbetsgemenskapen i kommunikation med arbetskamrater och kollegor från majoritetsbefolkningen (Yijälä & Luoma 2018).

Socialpsykologisk anpassning – de fördelar en gemensam inreksidentitet innebär utplånas av orättvist bemötande

Att höra till en för en själv viktig grupp, till exempel en arbetsgemenskap med folk från ens egen bransch, är viktigt inte bara för gruppandans skull utan också för individens egen identitet. Grupptillhörighet som bygger på rättvist bemötande hjälper individen att upprätthålla sin självkänsla och en positiv självbild (Tajfel & Turner 1986; Tyler & Blader 2003; Yijälä & Luoma 2018). En gemensam inreksidentitet bland medlemmar i en sådan grupp stärker individens vilja att verka för gruppens bästa och i enlighet med dess värderingar och normer. Ofta tar individen så småningom till sig

dessa värderingar bland sina egna personliga värderingar, och detta kan främja både den sociopsykologiska anpassningen och de andra anpassningsdimensionerna. Individens självkänsla prövas av dels diskriminering i arbetet på grund av en orättvis arbetsgemenskap eller andra faktorer, dels den utdragna arbetslöshet som kan vara följden. Att ens självrespekt minskar gör att det blir svårare att upprätthålla en positiv yrkesidentitet. I synnerhet bland högutbildade invandrare kan läget bli mycket besvärligt, då deras yrkesidentitet ju ofta i ganska stor utsträckning bestämmer deras egen identitet. Diskriminering eller annat orättvist bemötande från majoritetsbefolkningens och arbetsgivarnas håll kan faktiskt ge invandrades självkänsla en sådan törn att de för att skydda sin identitet börjar ta avstånd från alla medlemmar av majoritetsbefolkningen (t.ex. Battu & Zenou 2010; Bobowik et al. 2017). Samtidigt går fördelarna av en delad inreksidentitet förlorade, vilket givetvis inte är bra för anpassningen till det nya landet.

Psykologisk anpassning – upplevd diskriminering tär på välbefinnandet på många vis

Invandringsbeslutet påverkas vanligen av antagandet att den egna livssituationen förbättras i det nya landet, och om man har realistiska förväntningar på livet i den nya kulturen beträffande till exempel grupprelationer och hur snabbt man får jobb inom sin egen bransch, ökar det invandrarernas belåtenhet och välbefinnande om förväntningarna infrias. Men om förväntningarna inte motsvarar verkligheten och man till exempel upplever sig bli diskriminerad av majoritetsbefolkningen på arbetsmarknaden eller utanför den kan man börja ångra sitt flyttbeslut, och börja drömma om att återvända till det gamla hemlandet.

För vuxna är jobbet ofta en viktig grundpelare för välbefinnandet. Sålunda kan de psykologiska följderna av diskriminering på arbetsmarknaden i form av till exempel ökat missnöje eller stress- eller depressionsymptom, vara mycket negativa och beklagligt långtgående för individers psykologiska anpassning och välbefinnande. (Om de ogynnsamma verkningarna av arbetslöshet och undersysselsättning på invandrades välbefinnande, se t.ex. Yijälä & Luoma 2018, s. 40–41). ●

MAN HAR märkt att rekryterarna under arbetsintervjun försöker hitta tecken som tyder på att sökande går framåt i sin ackulturation. Det intryck som arbetssökande ger av hur bra de lyckats ta till sig den nya kulturen inverkar märkbart på rekryterares bedömning av arbetssökande och på huruvida de rekommenderar anställning. Om sökande inte för fram sin egen kulturella bakgrund utan vid intervjun betonar att de hör till samma grupp – bestående av till exempel finländare eller västerlänningar – som rekryterarna, är det sannolikare att rekryterarna klassar dem som medlemmar av samma inre krets som de själva. Enligt approachen social identitet (Tajfel & Turner 1986) brukar folk bemöta andra människor mycket olika beroende på om de upplevs tillhöra samma inre krets ("vi") eller en yttre krets ("de andra"). Då det inte behövs annat för att föredra en person än att hon hör till samma inre krets som en själv är det lätt att förstå varför en rekryterare som klassat sig själv inom samma inre krets som arbetssökanden får en så positiv bild av sökanden och hennes möjligheter att anpassa sig till den nya arbetsmarknaden (Horverak et al. 2013; Tajfel & Turner 1986).

DÅ DET handlat om sökande med en kulturellt mera avlägsen bakgrund och som är i början av sin ackulturationsprocess – och som inte alltid visar tecken på ackulturation – har man märkt att lämplighetsbedömningen rent och skärt bygger på rekryterarnas fördomsbaserade stereotypa uppfattningar om ifrågavarande nationalitet (Horverak et al. 2013). Folk tenderar ju ställa sig avogt eller rentav fiendt-

ligt till sådana människogrupper som de på något vis upplever som ett hot mot deras egen grupp. Hotet kan också vara symboliskt på så vis att man upplever att den världsbild eller de värderingar ens egen grupp står för är hotade (Tajfel & Turner 1986).

DISKRIMINERINGEN VID rekrytering hänger väsentligt ihop med att invandrarna har en sämre ställning på arbetsmarknaden även då de fått jobb: ju svårare det är att få arbete, desto sämre anställning klänger man sig ofta fast vid när man en gång fått någon (Könönen & Himanen 2019).

Vad samhället kan göra för att underlätta anpassningen

Ovan beskrivs de följder på individnivå som orättvist bemötande och utsättning för diskriminering kan få för ackulturationsprocessen. Det framgick att medlemmar av synliga minoriteter är särskilt utsatta för diskriminering, och att detta kan leda till många slags problem. Anpassningens olika delområden är kopplade till varandra, och svårigheter på en dimension kan återspegla sig på en annan. För till exempel en familj som håller på att integreras kan anpassningen bli en nog så intrikat väv av individuella anpassningsprocesser som framskrider i olika tempo på livets olika områden.

MEN DISKRIMINERING förekommer på samhällets alla delområden, och kanske allra mest just på arbetsmarknaden. Trots det har det inte förekommit särskilt mycket debatt om arbetsgivarnas ovilja att anställda folk med invandrarbakgrund. Från tidigare forskning vet man att rekryterare stöder sig desto mer på kulturella stereotypier och egna fördomar ju mer de upplever att jobbsökanden ännu ger uttryck för skick och seder som kännetecknar deras bakgrundskultur (Horverak et al. 2013). Ändå kan det vara bra för arbetsgivare att vara medvetna om att detta kan vara ett hinder för att hitta den lämpligaste kandidaten.

I OCH för sig är det förståeligt att en rekryterare behöver bedöma inte bara kandidaternas kunskaper utan också deras förutsättningar att anpassa sig till arbetskulturen på arbetsplatsen. Men då finns en risk att sökande förutsätts ge bevis på framgångsrikt ”genomgången” ackulturation, och därmed så att säga ge belägg för att de kan anpassa sig bra till den nya arbetsgemenskapen. Forskningsbelägg för hur ackulturationsprocessen inverkar på framgång i arbetsuppgifterna finns det inte mycket av (Battu & Zendu 2010). Ändå är det många invandrare som just i början av sin acklimatiseringsprocess skulle behöva en arbetsgemenskap som stöd (t.,ex. Yijälä & Luoma 2018). På längre sikt har även arbetsgivaren nytta av att de som håller på att integreras i landet blir en del av arbetsgemenskapen, eftersom en anställd som starkt identifierar sig med sin arbetsorganisation är motiverad och självstyrande och redo att ’ge järnet’ för sin arbetsgemenskap (Tyler & Blader 2003).

ÄVEN OM individen själv skulle tycka sig ha kört fast i jobbsökningen, fortsätter hennes anpassning oftast åtminstone på någon dimension. Ackulturationen framskrider också på gruppnivå, då sociala strukturer, institutioner och kulturella kutymer söker sin riktning. Dessa förändringar är vanligen ganska långtgående, och de sker inte i en handvändning. Till exempel i Helsingfors har man de senaste åren, för att hjälpa yrkeskunnigt folk och deras makar/sambor att få anställning, satt igång många olika slags program och under samma tak belägna tjänster, såsom International House Helsinki (IHH) och det program för makar/makor som körde igång 2020. IHHs arbetsgivarupplösning ger gratis råd angående till exempel rekrytering och uppehållstillstånd åt arbetsgivare som planerar även utländsk rekrytering.

FÖRETAGEN BÖR uppmuntras att öppna sina dörrar för arbetssökande med utländsk bakgrund åtminstone på så sätt att informationen om lediga jobb alltid, enligt grundantagandet, vore offentlig och lika lätt att nå för alla intresserade. Arbetsgivarna borde också uppmuntras att pröva anonym rekrytering – som också ger dem en chans att syna sina egna attityder. Till exempel Helsingfors stad började testa anonym rekrytering år 2020. De arbetssökande kallades till arbetsintervju utan att urvalet påverkats av någon jobbmässig oväsentlighet såsom sökandes namn, kön eller modersmål. Försöket blev lyckat: de sökande hade känt sig jämbördiga med de andra sökandena och tyckt att deras kunskaper beaktades bättre.

ATT UPPTÄCKA sina egna fördomar och bli medveten om hur långtgående följder jobbdiskriminering kan få är ett steg för ett likvärdigare arbetsliv. Följande steg är att bygga upp förtroende, och det förutsätter risktagning till en början. I små företag kan en enda liten felbedömning äventyra hela verksamheten. Förmodligen skulle det gå lättare att göra arbetsgivarnas attityder mer välkomnande om de inte i sista hand själva var tvungna att stå för misslyckade rekryteringsbeslut. Så det skulle gälla att väcka diskussion om till exempel huruvida samhället i sådana situationer borde förbinda sig att starkare att stöda företagare, till exempel i lägen där felrekryteringar inte genast kan rättas till på grund av de anställdas uppsägningsskydd.

ÄVEN DE arbetsgivare som tycker att rekryteringsinformering, även då den skötts omsorgsfullt hela vägen, är slöseri med tid kan besinna att också helt små gärningar kan ha stor betydelse för jobbsökandenas motivation. Såsom framgått här ovan har individer som känt sig orättvist behandlade i en grupp inget större behov av att anstränga sig för den gruppen. Men samma sak gäller också på hela samhällets nivå. Vårt samhälles bärkraft bygger på aktiva människor i arbetsför ålder, och i framtiden behöver vi alla dessa människors insats. ■

Pol.dr. Anu Yijälä verkar som forskare vid Helsingfors stadskansli. Hon har forskat i invandrarfrågor och, i synnerhet, utbildade invandrades anpassning i Finland.

Litteratur:

- Ahmad, A. (2019). Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019*, s. 15–27.
- Battu, H., & Zenou, Y. (2010). Oppositional identities and employment for ethnic minorities: evidence from England. *The Economic Journal*, 120(542), 52–71.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712.
- Bobowik, M., Martinovich, B., Basabe, N., Barsties, L. S. & Wachter, G. (2017). ‘Healthy’ identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and forced immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 818–831.
- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S., & Senècal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: a social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369–386.
- Etlä (2021). Väestörakenteen muutos hidastaa talouskasvua pysyvästi, jos syntyvyys ja maahanmuuttajien työllistäminen eivät kohene. HS 19.5.2021. <https://www.hs.fi/talous/art-2000007986468.html>
- Expat Insider (2021). Northern Europe: Life Is Good, but Making Friends Is Tough. Inter Nations. <https://www.internations.org/expat-insider/2021/northern-europe-40121> [Läst 16.7.2021]
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto (2019). Tummaihoisena EU:ssa. Toinen Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskeva tutkimus. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-being-black-in-the-eu-summary_fi.pdf
- Girard, E. R. & Bauder, H. (2007). Assimilation and exclusion of foreign trained engineers in Canada: Inside a professional regulatory organization. *Antipode*, 39(1), 35–53.
- Horverak, J. G., Sandal, G. M., Pallesen, S. & Timmerman, M. E. (2013). Hiring Rankings of Immigrant Job Applicants: Immigrants’ Acculturation Strategies and Managers’ Personality Trait Perception. *Journal of International Migration and Integration* 14(3), 493–510.
- Kaisu, K. (2020). Negotiating the ‘migrant elite’: Boundary making and social identities among skilled migrants in Finland. Doctoral dissertation. Publications of the Faculty of Social Sciences 163. University of Helsinki.
- Kazi, V. & Alitolppa-Niitamo, A. & Kaihovaara, A. (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019*. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta, TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10, Helsingfors: Arbets- och näringsministeriet.
- Kurronen, S. (2021). Tervetuloa töihin. Yhä useampi suomalainen on suoiea työperäiselle maahanmuutolle. EVA arvio no. 32. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/06/eva-arvio-032.pdf>
- Könönen, J. & Himanen, M. (2019). Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019*, s. 54–65.
- Larja, L. (2019). Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019*, s. 28–42.
- Liebkind, K., Jasinskaja-Lahti, I. & Mähönen, T. A. (2012). Specifying social psychological adaptation of immigrant youth: Intergroup attitudes, interactions, and identity. I verket Masten, A., Liebkind, K. & Hernandez, D. (red.) *Capitalizing on migration: The potential of immigrant youth*. Cambridge: Cambridge University Press, 117–158.
- Migri (2021). Maahanmuuton tilastot 2020: Suomeen muutetaan useimmiten työn takia, korona vaikutti hakemusten määrään. <https://migri.fi/-/maahanmuuton-tilastot-2020-suomeen-muutetaan-useimmiten-tyon-takia-korona-vaikutti-hakemusten-maaraan> [Läst 15.6.2021]
- Sarvimäki (2017). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvitys maahanmuuton kustannuksista. I verket J. Päivinen (red.), Mitä tiedämme maahanmuuton taloudellisista vaikutuksista? Selvitys maahanmuuton taloudellisten vaikutusten kokonaisuudesta. Reports 2017:2. Social- och hälsovårdsministeriet.
- Sutela, H. (2015). Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrätai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista. I verket T. Nieminen & H. Sutela & L. Larja (red.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointitutkimus 2014*. Helsingfors: Statistikcentralen, 83–110.
- Sitra (2016). Missä ovat piilotyöpaikat ja miten niihin pääsee töihin? <https://www.sitra.fi/blogit/missa-ovat-piilotyopaikat-ja-miten-niihin-paasee-toihin/> [Läst 8.6.2021]
- Taloussanommat (2021). Handelskammarens enkät: Yritysten pula osaavasta työvoimasta pahenee Helsingissä (20.5.2021). <https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000007989771.html> [Läst 8.6.2021]
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. I verket W. G. Austin & S. Worchel (red.), *Psychology of intergroup relations*. Chicago: Nelson-Hall Publishers. 2–24.
- TEM [ANM] (2019). Kasvua ja hyvinvointia maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikalla. Yleiskuva ja kehittäminen.
- Tyler, T. R. & Blader, S. L. (2003). The group engagement model: Procedural justice, social identity, and cooperative behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 349–361.
- Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä (2021). Maahanmuuttajien työllisyys kohentuu edelleen. Materialkälla: Statistikcentralen. <https://ulkomaalaistaustaishelsingissa.fi/fi/tyollisyystyottomuus> [Läst 15.6.2021]
- Yijälä, A. & Luoma, T. (2019). The Importance of Employment in the Acculturation Process of Well-Educated Iraqis in Finland: A Qualitative Follow-up Study. *Refugee Survey Quarterly*, 38(3), 314–340.
- Yijälä, A. & Luoma, T. (2018). ”En halua istua veronmaksajan harteilla, haluan olla veronmaksaja itse” – Haastattelututkimus maahanmuuttajien työmarkkinapoliittisista ja työnteon merkityksestä heidän hyvinvoinnilleen. Undersökningar 2018:2. Helsingfors: Helsingfors stadskansli.

Den svenskspråkiga minoritetens upplevelse av språkklimatet i Helsingfors

• MARINA LINDELL

Ett bra språkklimat är viktigt för hela samhället och kan bidra till både en bra sammanhållning och ett högt förtroende. Språkklimatet påverkas bland annat av majoritetsbefolkningens attityder om minoriteter, tonen i den offentliga debatten, kunskap och medvetenhet om de språk som talas i landet och minoritetens möjligheter att använda sitt eget språk. Efter en försämring av språkklimatet i Helsingfors under åren 2008–2016 har den negativa utvecklingen avstannat. Nu är det upp till var och en att bidra till att stärka den försiktigt positiva trenden. Alla kan bidra till utvecklingen av ett bättre språkklimat.

Språkklimatet är viktigt

Ett gott språkklimat är viktigt för den övergripande stabiliteten i samhället och bidrar till sammanhållningen och samhörigheten med andra människor och till ett mer inkluderande samhälle. Inom forskningen om relationer mellan grupper har Allports (1954) kontakthypotes fått stor uppmärksamhet. Enligt den leder direkta personliga kontakter mellan två grupper till en minskning av fördomar och negativa attityder mot den andra gruppen. När grupperna lär sig mera om varandra är de också mer villiga att komma överens och överbrygga skillnaderna. I finländsk kontext betyder detta att fler möjligheter till att skapa kontakter mellan språkgrupperna kunde bidra till en mer positiv attityd om den andra gruppen.

EN UTMANING i Finland, liksom i stora delar av världen, är att diskussionskulturen polariseras i en oroväckande snabb takt. Vi ser många tecken på detta. Exempelvis har åsikterna i många frågor blivit mer polariserade och viljan att försöka förstå motpartens synvinkel har minskat. Ett annat tecken på detta är att respekten och förståelsen för minoriteter och oliktänkande har minskat. Detta är något som kan påverka relationerna mellan språkgrupperna. Språkklimatet är viktigt för upprätthållandet av minoriteters rättigheter, och har betydelse för huruvida de vågar använda sitt eget språk i vardagliga situationer, i kontakt med myndigheter och på stan. Språkklimatet påverkas bland annat av majoritetsbefolkningens attityder om minoriteter, tonen i den offentliga debatten och kunskap och medvetenhet om de språk som talas i landet.

DENNA ARTIKEL analyserar språkklimatet i Helsingfors med hjälp av insamlade data från frågeundersökningen Språkbarometern 2020. Hur upplever svenskspråkiga i Helsingfors språkklimatet idag? Hur har det utvecklats sedan 2008? Skiljer sig språkklimatet i Helsingfors från språkklimatet i Nyland som helhet?

Språkbarometern 2020

Språkbarometern är en frågeundersökning som skickas till kommuninvånarna i tvåspråkiga kommuner i Finland. Den har utförts av institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi på uppdrag av justitieministeriet. Den första Språkbarometern genomfördes år 2004 och sedan dess har undersökningen gjorts vart fjärde år. Undersökningen görs som postenkät och skickas till slumpmässigt valda kommuninvånare, som hör till den lokala språkminoriteten i sin kommun. Språkbarometern har ett användarperspektiv, dvs. undersöker hur kommuninvånarna själva uppfattar den språkliga servicen och språkklimatet i hemkommunen. Förändringar kan vara utmanande för medborgarna och som språkminoritet i kommunen står man många gånger inför andra utmaningar än majoriteten. Förutom service på eget språk tar Språkbarometern fasta på språkanvändning i olika situationer, språkklimatet och språkliga rättigheter.

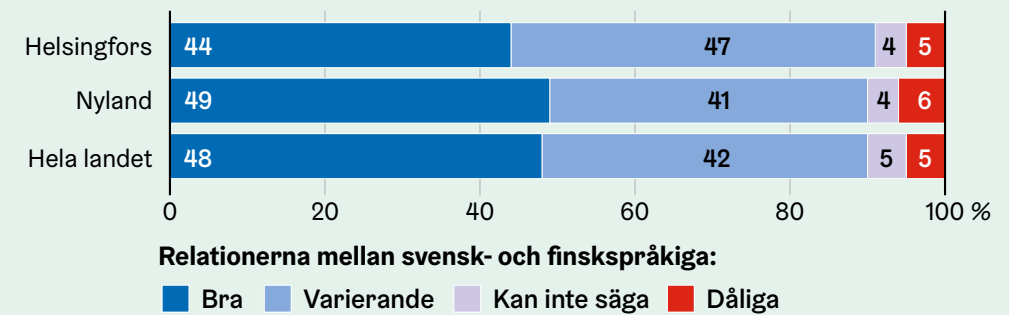
DATAMATERIALET i Helsingfors samlades in parallellt på två sätt. En postenkät skickades i april 2020 till 2000 slumpmässigt valda personer (data från Befolkningsregistret). Av dessa svarade 37,7 % eller 754 personer på enkäten. Samtidigt som postenkäten skickades ut samlades data in via den finlandssvenska medborgarpanelen Barometern - en online-panel bestående av 4800 svenskspråkiga personer i Finland (se www.barometern.fi). Av de 671 svenskspråkiga i Helsingfors som fick enkäten svarade 425 personer vilket utgör 63,3 %. Efter att ha kontrollerat att det är tryggt att slå ihop dessa två datamaterial, kunde de sammanföras och därmed består datamaterialet av 1179 svenskspråkiga i Helsingfors.

DET FÖREKOMMER så gott som alltid ett visst bortfall av respondenter i enkätundersökningar, eftersom man i sista hand själv väljer om man svarar eller inte. Ofta är kvinnor, äldre och högutbildade överrepresenterade. Speciellt yngre och lågutbildade är ofta underrepresenterade. Detta är också fallet i denna undersökning även om representativiteten ändå är relativt bra och alla grupper finns representerade.

Relationerna mellan språkgrupperna är tämligen goda

Majoriteten av de svenskspråkiga i Helsingfors upplever att språkklimatet i staden är relativt bra. 44 % anser att språkklimatet är bra och 47 % att det är varierande. Ett varierande språkklimatet innebär antagligen både goda och dåliga element och det är svårt att entydigt säga vad det innebär. Endast 5 % anser att språkklimatet mellan språkgrupperna i Helsingfors är dåligt. Vid en jämförelse med hur språkklimatet uppfattas på annat håll i Svenskfinland så kan det konstateras att språkklimatet i Helsingfors är något mer varierande än i Nyland och Svenskfinland som helhet (se figur 1).

Svenskspråkig minoritet i

FIGUR 1. Relationerna mellan svensk- och finskspråkiga.

Språkklimatet har försämrats i politiken och i media

Enligt Språkbarometern 2020 anser över 30 % av de svenskspråkiga att inställningen till andra språkgrupper har försämrats i Finland, i sociala medier och i rikspolitiken. Samma mönster ser vi också i Helsingfors.

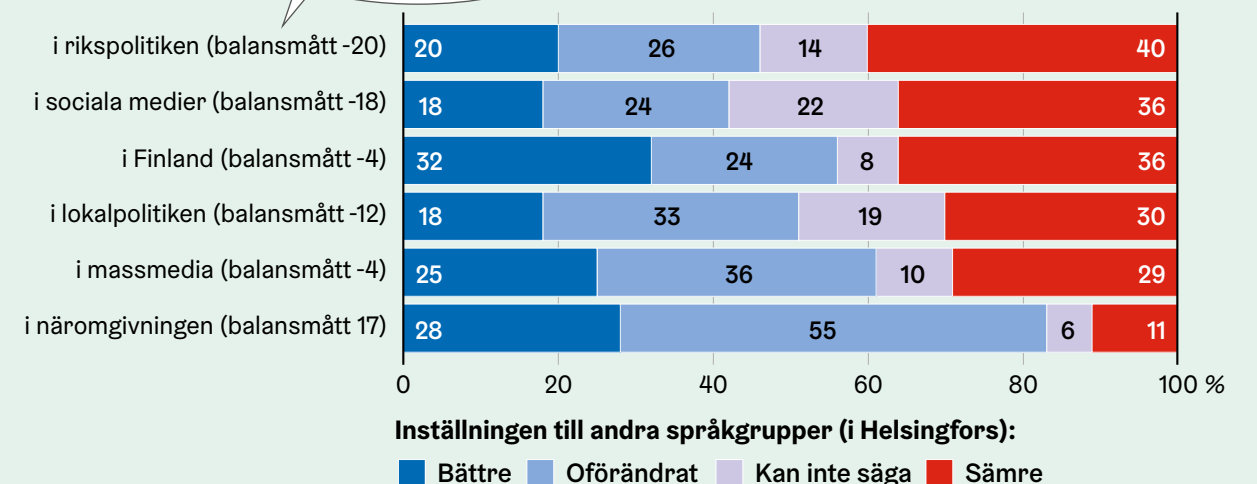
SOM FRAMGÅR i figur 2 är det en relativt stor andel av de svenskspråkiga i Helsingfors som upplever att inställningen till andra språkgrupper har blivit sämre i rikspolitiken (40 %), i Finland (36 %), i sociala medier (36 %), i lokalpolitiken (30 %) och i massmedia (29 %). Det är endast i näromgivningen som inställningen till andra språkgrupper inte upplevs ha försämrats i samma omfattning. Om man ser på balansmättet, dvs. andelen som tycker det har blivit bättre minus andelen som tycker det har blivit sämre,

kan man säga att inställningen till andra språkgrupper är sämst i rikspolitiken (-20), i sociala medier (-18) och i lokalpolitiken (-12). Endast inställningen till andra språkgrupper i näromgivningen har ett positivt värde (17).

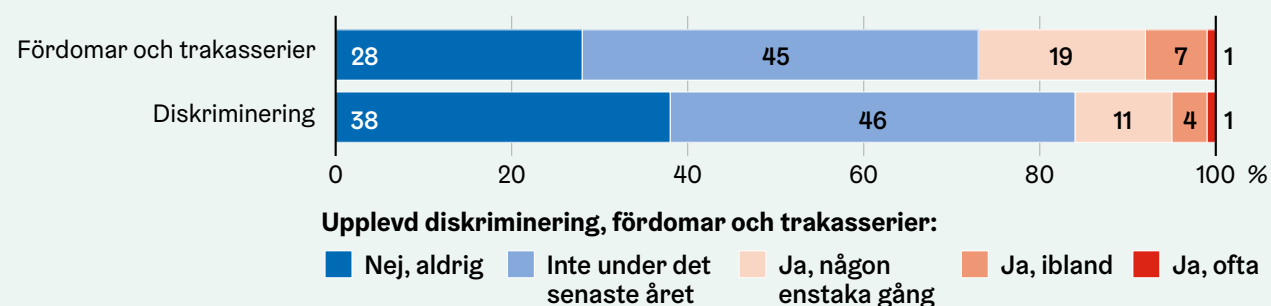
ÄVEN OM en majoritet av finländarna tycker att svenskan utgör en viktig del av det finländska samhället är man mer kritisk till den obligatoriska undervisningen i svenska i skolorna (Himmelroos & Strandberg 2020, 15). På tidningars webbsidor, på diskussionsforum och på privata bloggar har diskussionen om svenskans roll och Finland som ett tvåspråkigt land gått het. Speciellt debatten om den obligatoriska skolsvenskan har väckt starka känslor (Saukkonen 2011). Sannfinländarnas retorik och framgång har också bidragit till att debatten om minoriteter i allmänhet och svenskans ställning i synnerhet ofta har varit hätsk också i

Balansmätt: Andelen som tycker det har blivit bättre minus andelen som tycker det har blivit sämre.

FIGUR 2. Inställningen till andra språkgrupper enligt svenskspråkiga i Helsingfors.

Inställningen till andra språkgrupper (i Helsingfors):
 ■ Bättre ■ Oförändrat ■ Kan inte säga ■ Sämre

FIGUR 3. Upplevd diskriminering, fördomar och trakasserier bland svenskspråkiga i Helsingfors.

politiken (Suominen 2017). Många verkar uppleva en tudelning när det gäller sociala medier. I vissa sammanhang och i vissa grupper finns en positiv inställning och ett starkt stöd för mångfald och olika språk medan det i andra sammanhang finns en mycket negativ ton mot andra språkgrupper än den egna (Lindell 2021). Samtidigt finns det även många politiker och opinionsbildare som uttrycker stöd för svenskans fortlevnad och ett tvåspråkigt Finland (Saukkonen 2011). Samhällsdebatten påverkar också relationerna mellan språkgrupperna. Speciellt när det saknas personliga kontakter till den andra språkgruppen kan en hätsk samhällsdebatt bidra till att försämma relationerna.

Diskriminering, fördomar och trakasserier förekommer

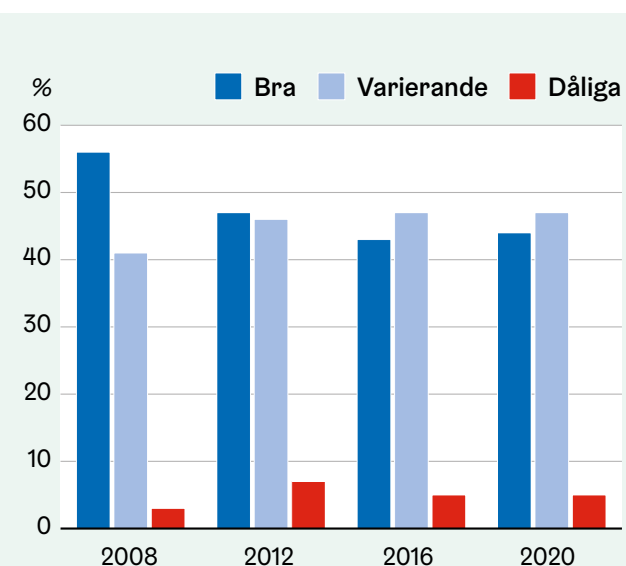
Trakasserier är beteende som syftar eller leder till att en persons människovärde kränks och som skapar en föraktfull, förnedrande, hotfull, fientlig eller aggressiv stämning. Exempel på trakasserier är rasistiska skämt som framförs i syfte att sära någon eller användning av öknamn om en kollega som tillhör en minoritet. Diskriminering betyder att människor bemöts på ett ojämnt sätt på grund av att de hör (eller antas höra) till en viss grupp, till exempel om de har en viss övertygelse eller hör till en sexuell minoritet. Diskriminering beror ofta på fördomar och generaliseringar om gruppen i fråga och kan bestå av enskilda ord eller situationer, eller vara en följd av samhällets strukturer (Diskrimineringslagen).

73 % uppger att de aldrig eller inte under det senaste året har upplevt fördomar och trakasserier för att de har pratat sitt eget språk. En ännu större majoritet, 84 %, säger att de aldrig eller i vart fall inte under det senaste året har upplevt diskriminering. Det är positivt att en så stor majoritet inte har upplevt diskriminering, fördomar och trakasserier. Samtidigt är det viktigt att lyfta fram att 27 %, eller

nästan var tredje, säger att de har upplevt fördomar och trakasserier. Det tyder på att det fortfarande finns mycket arbete att göra för att minska på förekomsten av fördomar och trakasserier. Det finns inga märkbara skillnader mellan svenskspråkiga i Helsingfors, Nyland eller i andra regioner. De flesta situationer där man utsätts för fördomar och trakasserier verkar finnas i kollektivtrafiken, på baren och nattklubbar samt på stan. När det gäller diskriminering handlar det ofta om att man har behandlats sämre inom servicesektorn (både inom privata och offentliga sektorn) eller fått sämre service pga. att man pratat svenska. Svenskspråkiga i Helsingfors upplever att möjligheterna att få service på svenska har blivit sämre i kontakten med myndigheter och i samband med bl.a. läkarbesök.

FIGUR 4.

Relationerna mellan språkgrupperna i Helsingfors 2008–2020.

Förändringen av relationerna mellan språkgrupperna åren 2008–2020

I Helsingfors försämrades språkklimatet successivt under perioden 2008–2016. Andelen som upplevde att relationerna mellan språkgrupperna var goda minskade från 56 % år 2008 till 43 % år 2016. Samtidigt ökade andelen som upplevde relationerna som varierande. Mellan 2016 och 2020 har språkklimatet i Helsingfors i stort sett varit oförändrat (se figur 4). Samma mönster är tydligt också på det nationella planet. Det är positivt att språkklimatet i Helsingfors inte har försämrats sedan år 2016. Medvetna satsningar kan bidra till att ytterligare förstärka den försiktigt positiva trenden. Det krävs kontinuerligt och aktivt arbete för att förbättra språkklimatet och alla invånare kan bidra till det.

Resumé: Alla kan bidra till ett bra språkklimat

Språkklimatet i Helsingfors försämrades under åren 2008–2016 men sedan 2016 har det inte försämrats mera. Ett bra språkklimat har betydelse också för samhället överlag. Bland annat finns det ett samband mellan ett bra språkklimat och ett högt politiskt och socialt förtroende (Anderson and Paskeviciute 2006; Hewstone & Swart 2011). Ett högt förtroende kan bidra till er mer enat och välfungerande samhälle. Ett bra språkklimat bidrar också till att alla vågar bidra och arbeta för att skapa ett bättre samhälle. Språkklimatet formas i första hand på den lokala nivån och därför är det oerhört viktigt att sätta in konkreta åtgärder för att förbättra språkklimatet på kommunnivå. Detta kan få positiva verkningar också för språkklimatet nationellt.

ALLA HAR ett gemensamt ansvar för språkklimatet. Det krävs mod, medvetenhet och aktiva förtroendevalda och tjänstemän men också invånare som utmanar sina fördomar och som respekterar sina medmänniskor. Utvecklingen av relationerna mellan svensk- och finskspråkiga börjar i näromgivningen. Det finns forskning som tydligt visar att kontakter, institutionaliserade men också privata, har en stor betydelse för språkklimatet (Binder et al. 2009). Fler kontakter med personer i den andra språkgruppen (gäller också minoritetsgrupper överlag) gör att man också får en mer positiv bild av den andra gruppen.

Språkklimatet i Helsingfors försämrades under åren 2008–2016 men sedan 2016 har det inte försämrats mera.

DE SVENSKSPRÅKIGA är ingen enhetlig grupp och upplevelserna av språkklimatet varierar beroende på var man bor, i vilken situation man befinner sig och vilka språk man vuxit upp med. Andelen tvåspråkiga ökar i Finland, vilket också medför en större språklig flexibilitet och även fler kontakter mellan språkgrupperna. Det krävs både kortsiktiga och långsiktiga åtgärder för att skapa ett bra språkklimat.

Marina Lindell verkar som forskare vid Åbo Akademi institut för samhällsforskning.

Litteratur

Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. Cambridge/Reading, MA: Addison-Wesley.

Anderson, C.J. & Paskeviciute, A. (2006). How Ethnic and Linguistic Heterogeneity Influence the Prospects for Civil Society: A Comparative Study of Citizenship Behavior. The Journal of Politics 68(4), 783-802.

Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., Maquil, A., Demoulin, S. & Leyens, J.-P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypotheses among majority and minority groups in three European countries, Journal of Personality and Social Psychology, 96 (4), 843-856.

Hewstone, M. & Swart, H. (2011). Fifty-odd years of inter-group contact: from hypothesis to integrated theory, British Journal of Social Psychology 50, 374-386.

Himmelroos, S. & Strandberg, K. (2020). Ur majoritetens perspektiv. Opinions om det svenska i Finland. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.

Lindell, M. & Schauman, J. (2021). Språkklimatet i Helsingfors/Helsingin kieli-ilmapiiiri.

Lindell, M. (2021). Språkbarometern 2020/Kielibarometri 2020. Forskningsrapport. Justitieministeriets publikation 2021:3. Helsingfors: Justitieministeriet.

Lindell, M. (2016). Språkbarometern 2004–2016. Justitieministeriets publikation 52/2016. Helsingfors: Justitieministeriet.

Saukkonen, P. (2011). Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää? Selvitys mediakeskustelusta Suomessa. Magma-studie 1/2011. Helsingfors: Finlands svenska tankesmedja Magma.

Suominen, A. (2017). Regeringen Sipilä och svenskan. Helsingfors: Tankesmedjan Agenda.

Könsmedveten budgetering främjar jämställdheten i stadens ekonomi

– Helsingfors pilotprojekt i granskning

MERVI PATOSALMI

Jämställdheten mellan könen är en av förutsättningarna för en fungerande stad och ett gott liv. Städerna främjar jämställdheten mellan könen på olika sätt. Under de senaste åren har könsmedveten budgetering blivit ett nytt sätt som även tar hänsyn till jämställdheten mellan könen i ekonomiplaneringen. För att främja detta verksamhetsätt genomförde Helsingfors stad 2019 ett pilotprojekt för könsmedveten budgetering, vars resultat rapporteras i denna artikel. I projektet utvecklades flera möjliga fortsatta åtgärder för att etablera könsmedveten budgetering. Dessa åtgärder är bland annat förknippade med vägledning i ekonomin och verksamheten, mätning av resultatmålen och könskonsekvensbedömning.

Metoder för könsmedveten budgetering

Jämställdhetsintegrering är ett verksamhetssätt som under ett par senaste årtionden har starkt vuxit fram i samband med jämställdhetsarbetet. Jämställdhetsintegreringen innebär att jämställdheten mellan könen beaktas i all verksamhet. Denna artikel belyser ett sätt att jämställdhetsintegrera: den könsmedvetna budgeteringen. Vid könsmedveten budgetering tillämpas integreringen i ekonomiplanering, det vill säga i budgeteringen tar man hänsyn till budgetens inverkan på jämställdheten mellan könen.

I **FINLAND** ökade utvecklingen av metoder för jämställdhetsintegreringen särskilt i fråga om statsförvaltningen i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. När det gäller könsmedveten budgetering genomfördes på finansministeriets initiativ ett utvecklingsprojekt i Finland 2018. I projektet producerades två rapporter som ger en heltäckande bild av tillståndet och metoderna för könsmedveten budgetering både i Finland och internationellt (se Elomäki 2018, Elomäki & Ylöstalo 2018). I projektet gavs också rekommendationer för att stärka könsmedveten budgetering i statsförvaltningen. Även om utvecklingsprojektet riktade sig till statsförvaltningen ger rapporterna väsentlig information även för att främja könsmedveten budgetering i städerna. Den kommunala sektorn har dock också sina egna särdrag, såsom en omfattande serviceproduktion. Städerna måste därför skapa sina egna metoder för könsmedveten budgetering som är anpassade till en stadskontext. Inom kommunsektorn har jämställdhetsarbetet utvecklats redan under flera år (se till exempel Mikola & Sandt 2013). Jämställdhetsintegreringen i kommunsektorn varierar dock kraftigt och den könsmedvetna budgeteringen befinner sig fortfarande i ett mycket tidigt skede. Det finns alltså inte någon etablerad praxis för detta.

I **UTVECKLINGSPROJEKTET** för statsförvaltningens könsmedvetna budgetering klassificerade Anna Elomäki (2018, 6) metoderna för könsmedveten budgetering i tre grupper: breda tillvägagångssätt, analysverktyg och -metoder samt övriga metoder (Tabell 1). De tillvägagångssätt som beskrivs i grupperingen är de vanligaste metoderna för könsmedveten budgetering. Den ger således en god överblick över hur man jämställdhetsintegrerar den ekonomiska planeringen.

Pilotprojekt för könsmedveten budgetering i Helsingfors stads motionstjänster

Pilotprojektet för Helsingfors stads könsmedvetna budgetering var en del av ett jämställdhetsprojekt som genomfördes 2019 och som utöver pilotprojektet omfattade könskonsekvensbedömningar (se Patosalmi, Ahlgren-Leinvuo & Hirvonen 2019 och Patosalmi 2019). Syftet med pilotprojektet var att testa och utveckla metoder för könsmedveten budgetering i synnerhet för Helsingfors stads behov. Syftet var också att på grundval av pilotprojektet utarbeta rekommendationer för åtgärder för att etablera den könsmedvetna budgeteringen. Pilotprojektet för Helsingfors stads könsmedvetna budgetering är banbrytande i många avseenden, särskilt inom kommunsektorn. Som tidigare nämnts befinner sig den könsmedvetna budgeteringen fortfarande i ett relativt tidigt skede i de finländska kommunerna, så det finns knappast några metoder som prövats i praktiken.

I **PILOTPROJEKTET** kartlades först metoder för könsmedveten budgetering med hjälp av finländsk och internationell forskningslitteratur. Som framgick ovan finns det ett antal metoder för könsmedveten budgetering som kan användas tillsammans och separat. Helsingfors pilotprojekt genomfördes inom motionstjänsterna och även möjligheterna till könsmedveten budgetering granskades till tillämpliga delar på stadsnivån. För motionstjänsternas del granskades de följande helheterna ur perspektivet för könsmedveten budgetering:

- ekonomiplanering och ekonomiska anvisningar
- budgetanalys och könskonsekvensbedömning
- indikatorer för uppföljning av verksamheten
- särskilda åtgärder riktade till jämställdheten
- deltagande budgetering
- personalpolitisk jämställdhet
- könskonsekvensbedömning av investeringar.

ANVISNINGARNA FÖR ekonomiplaneringen som läggs fram både på stads- och sektornivån är ett mycket viktigt sätt att främja könsmedveten budgetering. Helsingfors stadskansli ekonomiska och planeringsavdelning ger anvisningar till sektorerna med hjälp av ramen för budgetförslaget och riktlinjerna för utarbetandet av budgetförslaget och ekonomiplanen. På grundval av dessa ger sektorns ekonomiska avdelning anvisningar till servicehelheterna bland annat vid

TABELL 1. Metoder för könsmedveten budgetering (Elomäki 2018, 6).

BREDA TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	ANALYSVERKTYG OCH -METODER	ÖVRIGA METODER
<p>Jämställdhetsintegrering i förvaltningen av den offentliga ekonomin</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Omfattar flera olika metoder som kräver ett starkt engagemang på alla organisationsnivåer <p>Jämställdhetsintegrering i den resultat-inriktade budgeteringen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Jämställdhetsintegrering i de operativa eller kvantitativa målen <p>Könsmedveten budgetering som betonar välfärden</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Definition av välfärdsområden ur ett brett perspektiv och beaktande av dem i all verksamhet (se till exempel Helsingfors stads strategiska spetsprojekt för främjandet av välfärd och hälsa (Helsingfors stad 2019a och 2019b)) <p>Kombinering av könsmedveten budgetering med deltagande budgetering</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Beaktande och delaktiggörande av olika perspektiv i ekonomiplaneringen ▶ Analys av förslag som kommit in genom deltagande budgetering ur könsperspektiv 	<p>Allmän köns- och jämställdhets-specifik konsekvensbedömning</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Flera olika metoder både före och efter åtgärderna <p>Analys av riktandet av offentliga utgifter ur könsperspektiv</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kräver tillräckligt exakt information om användningen av budgetens delar <p>Bedömning av inkomstfördelningseffekterna ur könsperspektiv</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Särskilt viktigt inom den statliga sektorn som har ett komplext beskattnings- och inkomstutjämningsystem <p>Könsmedveten analys av effekterna på tidsanvändning</p> <p>Analys av tjänsteanvändarnas behov</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Särskilt viktigt inom den kommunala sektorn som har en omfattande serviceproduktion ▶ Kan genomföras som före eller efterhandsbedömning 	<p>Sättning av jämställdhetsmål och -indikatorer</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ett aktivt sätt att styra verksamheten och främja jämställdhetsmålen <p>Klassificering av budgetens delar utifrån deras jämställdhetsrelevans</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Analys av den färdiga budgeten, vilket kräver tillräckligt exakt information om användningen av budgetens delar <p>Jämställdhetsrapporter och -utlåtanden som bifogas budgeten</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kan göras för en färdig budget eller formuleras i planeringskedet som aktiva mål eller åtgärder <p>Identifiering av anslag som rikts till främjande av jämställdhet</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Analys av den färdiga budgeten, vilket kräver tillräckligt exakt information om användningen av budgetens delar

utarbetandet av budget, resultatbudget och handlingsplan. Anvisningar ges om till exempel sektorns bindande mål och tyngdpunktsområden för det kommande året.

OM ANVISNINGARNA innehåller bindande riktlinjer för åtgärder som rör främjandet av jämställdhet eller till exempel könskonsekvensbedömningar, styr de planeringen och genomförandet av ekonomin och verksamheten på de lägre nivåerna. Anvisningarna för könsmedveten budgetering bör därför vara tillräckligt tydliga och enkla för att kunna genomföras. Införandet av nya verksamhetssätt kräver också stöd för dem som tillämpar anvisningarna. I pilot-

projektet granskades utöver anvisningarna ekonomiplaneringsprocesserna både på stadsnivån och inom kultur- och fritidssektorn. Syftet var att identifiera kritiska punkter med tanke på könsmedveten budgetering. Generellt sett kan konstateras att ju tidigare könsperspektivet beaktas i förberedelsefasen, desto effektivare är det. Detta kan också kräva stöd för dem som deltar i planeringen.

OLIKA BUDGETANALYSER och könskonsekvensbedömningar har varit ett centralt sätt att främja jämställdheten inom kommunsektorn. Könskonsekvensbedömningarna är ett utmärkt sätt att få information om hur tjänsterna och verk-

samheten påverkar jämställdheten. Det är dock viktigt att de utnyttjas i planering av verksamheten så att de inte förblir en engångsuppgift. Det finns även olika nivåer på könskonsekvensbedömningarna. Bedömningarna kan vara grundliga nulägesanalyser som inte utförs ofta. För att övervaka jämställdheten kan å andra sidan utvecklas också lättare utvärderingsindikatorer som kan följas på en kortare tidsperiod.

INOM PILOTPROJEKTET som genomfördes tillsammans med motionstjänsterna granskades besökare på tre idrottsanläggningar och hur denna information kan användas för att analysera budgeten och resursfördelningen. Information om besökare på idrottsanläggningar finns tillgänglig men den kan inte regelbundet följas enligt kön. I granskningen som gjordes i samband med pilotprojektet på platser som riktats till en bred användargrupp fanns inga starka könssnedvridningar. De grenspecifika fördelningarna granskades inte, men det är allmänt känt att många idrottsgrenar är starkt könade. Till exempel, om både brottning och gymnastik utövas på en idrottsplats, är totalfördelningen gällande könen i allmänhet relativt jämn även om grenarna i sig är mycket könade. Informationen om besökare är bara ett exempel på uppgifter som kan användas för att granska resursfördelningen. Eftersom analysen av budget och resursfördelning är mycket beroende av tjänsten i fråga, bör den alltid utvecklas ur tjänstens och sektorns perspektiv.

FRAMSTEGEN PÅ jämställdheten kan också följas genom att integrera indikatorerna för uppföljning av verksamheten ur könsperspektiv. I detta fall granskas och utvecklas de befintliga indikatorerna ur ett jämställdhetsperspektiv. Genom att integrera indikatorerna för uppföljning av verksamheten blir de mer högklassiga och mer detaljerad information finns tillgänglig till stöd för verksamhetsplaneringen. Som nämnts ovan är uppföljningen av antalet besökare ett exempel på indikatorer för uppföljning av verksamheten. Antalet besökare kan övervakas i sin helhet eller till exempel efter kön och åldersgrupp. Ett annat exempel på indikatorer för uppföljning av verksamheten inom motionstjänsterna är kundtillfredsställelse. Helsingfors stads motionstjänster har olika sätt att samla in kundrespons. Snabb feedback samlas in med apparater på idrottsplatser och bredare kundnöjdhetenkäter görs med några års mellanrum. Kundenkäterna ger även exakt bakgrundsinformation så att de kan analyseras ur könsperspektiv.

ETT MYCKET använt sätt att främja jämställdheten är de särskilda åtgärderna riktats till jämställdheten. Även om jämställdhetsintegreringen skulle vara den huvudsakliga metoden för att främja jämställdheten, krävs särskilda åtgärder för att ta hand om de identifierade jämställdhetsproblemen. Ett par exempel på särskilda åtgärder inom Helsingfors stads motionstjänster är organiseringen av motion för olika specialgrupper och olika motionsmöjligheter med

låg tröskel. Specialgrupper består till exempel av personer med funktionsnedsättning, funktionshindrade och seniorer. Barn och ungdomar är en särskild målgrupp inom motionstjänsterna. Som en del av de regionala motionstjänsterna organiseras också motionsgrupper för kvinnor med till exempel invandrarkvinnorna som målgrupp.

DEN DELTAGANDE budgeteringen är ett sätt att öka boendendemokratin och kan också användas för att främja könsmedveten budgetering. Den deltagande budgeteringen producerar inte automatiskt åtgärder som främjar jämställdheten men den kan vara en bra metod för att ge nya perspektiv till stöd för planeringen. Förslag som kommit in genom deltagande budgetering bör också utvärderas med avseende på jämställdhetseffekter.

INOM JÄMSTÄLLDHETSPROJEKTET granskades den första finansieringsomgången av deltagande budgetering (OmaStadi) som inleddes i Helsingfors 2019, där stadsborna fick lägga fram förslag och besluta om användningen av ett separat anslag. Även motionstjänsterna fick ett stort antal förslag, varav de flesta gällde behovet och utvecklingen av platser för stadsbornas självständiga verksamhet. Motionstjänsterna involverar stadsborna och idrottsföreningarna också på andra sätt. Ett exempel är föreningsparlamentet vars syfte är att stärka samarbetet mellan motionstjänsterna och föreningarna. Vid valet av parlamentets medlemmar strävar man efter mångfalden. Det finns representanter för både individuella grenar och laggrenar, elitidrott och motionsidrott samt tjänstemän och förtroendevalda. Man strävar också efter att välja ut både män och kvinnor jämlikt.

PERSONALKOSTNADERNA ÄR en av de största utgiftsposterna inom motionstjänsterna. Personalkostnaderna kan granskas ur perspektivet för de tjänster som produceras med dem. I detta fall analyseras tjänsterna utifrån jämställdheten mellan könen, det vill säga man gör könskonsekvensbedömningar. För personalkostnadernas del kan även granskas den personalpolitiska jämställdheten, som till exempel omfattar personalens könsfördelning, avancering i karriären och löneutveckling. Personalens tillstånd övervakas inom motionstjänsterna till exempel när det gäller sjukfrånvaron och uppgifter om utbildning. Dessa är exempel på indikatorer som också skulle kunna övervakas efter kön för att få mer exakt information och grund för eventuella utvecklingsåtgärder. Helsingfors stad har också en personalpolitisk jämställdhetsplan på stadsnivån (se Helsingfors stad 2019c) som ger mer detaljerade riktlinjer för att främja jämställdheten i personalpolitiken även i samband med ekonomiplaneringen.

KÖNSKONSEKVENSBEDÖMNINGEN AV investeringar beror på investeringarnas natur. Inom motionstjänsterna är byggnad av idrottsplatser en viktig investeringsform. Byggandet

Pilotprojektet för Helsingfors stads könsmedvetna budgetering var banbrytande i många avseenden, särskilt inom kommunsektorn.

planeras i samarbete med stadsmiljösektorn. Tillgängligheten bedöms i förväg i samband med nybyggen och större renoveringsprojekt. I detta sammanhang skulle det också vara möjligt att utföra en könskonsekvensbedömning eller en bredare bedömning av de sociala konsekvenserna. Bedömningen av de sociala konsekvenserna görs inom stadsmiljösektorn i samband med planläggning, så sektorn har kunskaper om detta. Med bedömningen av de sociala konsekvenserna strävar man efter att tillhandahålla socialt hållbara lösningar och en del av detta är jämställdheten mellan könen.

Etablering av könsmedveten budgetering i Helsingfors stad

Inom pilotprojektet för könsmedveten budgetering utarbetades också rekommendationer för fortsatta åtgärder. En viktig aspekt av rekommendationerna var de nästa stegen i främjandet av könsmedveten budgetering. Helsingfors stad är en stor organisation som verkar på många nivåer och inom många sektorer. Därför kräver tillämpningen och etableringen av verksamhetssätt mångfasetterade åtgärder. Inom pilotprojektet kom fram flera goda och konkreta saker som kan användas för att etablera den könsmedvetna budgeteringen. Rekommendationerna om åtgärder omfattar både sektor- och stadsnivån.

EN HELHET av rekommendationerna för åtgärder gäller mätning av målen, oavsett om det gäller en granskning av sektorns egna mål eller målen för stadsstrategin. Ett genomgående könsperspektiv, som enligt Helsingfors strategi bör ha använts under den gångna fullmäktigeperioden (se Helsingfors stad 2017), innebär att även målen för verksamheten och indikatorerna med anknytning till dem bör jämställdhetsintegreras så ofta som möjligt. Integreringen av mål och därmed förknippade indikatorer förbättrar kvaliteten på den information som fås och möjliggör bättre riktade åtgärder och förbättringen av tjänster. På strateginivå skulle en indikator för framsteg på jämställdheten mellan könen ge en helhetsbild av framstegen på jämställdheten mellan könen.

HELSINGFORS STAD har jämställdhetsplaner för både service och personal (se Helsingfors stad 2019c och Helsingfors stad 2019d). En åtgärdsrekommendation är att dessa planer och deras åtgärder och mål även ska ingå i sektorernas och kansliets resultatbudgetar, så att de får resurser och planeras på ett så konkret sätt som möjligt. Det skulle också vara viktigt att på ett övergripande sätt granska jämställdhetsmål och andra mål för att undvika överlappningar och motstridigheter. Ett helhetsbetonat verksamhetssätt omfattar därtill olika tväradministrativa strukturer och projekt. Integreringen av ett jämställdhetsperspektiv i dessa skulle öka både projektens effekter och främjande av jämställdhet.

STADSKANSLIETS EKONOMIPLANERING spelar en central roll i samordningen och styrningen av all stadens ekonomi och verksamhetsplanering. Det bör därför rekommenderas att utveckla metoder för könsmedveten budgetering, särskilt på stadsnivån i riktlinjerna för utarbetande av förslag till budget och ekonomiplan och mer allmänt i planeringsprocesserna. Utöver detta bör riktlinjerna för ekonomiplanering på sektornivå uppmärksammas. Olika riktlinjer och formbundna planerings- och rapporteringsmallar styr verksamheten starkt och integreringen av dem ur ett könsperspektiv är ett effektivt sätt att etablera könsmedveten budgetering.

EN AV de viktigaste metoderna för könsmedveten budgetering är könskonsekvensbedömningar, både före och efter åtgärder. Utvecklingen av metoder för könskonsekvensbedömning och därmed förknippad datainsamling är därför viktiga åtgärder. Ett sätt att främja användningen av könskonsekvensbedömningar skulle vara att utarbeta anvisningar på stadsnivå för att stödja sektorerna i deras egen bedömningsverksamhet. När det gäller datainsamling är ett aktuellt exempel den första könsmedvetna granskningen av strategimätare på stadsnivå som publicerades i maj 2021, och till exempel inom kultur- och fritidssektorn utvecklas insamlingen av användarinformation efter kön.

Som avslutning

I Helsingfors stadsstrategi konstateras att jämställdheten mellan könen är en genomgående princip i all stadens verksamhet. Mer allmänt sett är jämställdheten mellan könen en av förutsättningarna för en fungerande stad. En genomgående jämställdhet innebär att jämställdhetsperspektivet också bör åtfölja ekonomiplaneringen och -rapporteringen. Helsingfors stads ekonomiplanering är en stor helhet som görs på flera nivåer, och det slutförda pilotprojektet visar att främjandet av könsmedveten budgetering kräver olika åtgärder på flera nivåer. Etableringen av metoder för jämställdhetsintegrering är en långsiktig process men medför mångsidiga fördelar. Fördelarna är inte bara kopplade till främjandet av jämställdhet, utan också till tillhandahållandet av bättre riktade och effektivare tjänster. Den könsmedvetna budgeteringen bygger alltså en mer jämlik och rättvis stad och bidrar också till att förbättra tjänsterna och göra ekonomin mer effektiv.

STADSSTYRELSEN GRANSKADE slutrapporterna om jämställdhetsprojektet i januari 2020 och krävde i sitt beslut att en smidig fortsättning av jämställdhetsprojektet garanteras och att expertresurser anslås till detta bland annat för att planera könsmedveten budgetering på stadsnivån samt att ge stöd till sektorerna för att starta könsmedveten budgetering. För närvarande befinner sig spridningen av dessa rekommendationer om könsmedveten budgetering i ett tidigt skede, men som ett konkret steg kräver riktlinjerna för budgetberedning numera att sektorerna inkluderar ett textavsnitt om könskonsekvensbedömning i motiveringen till budgetförslaget. Det pågår en bred diskussion i staden om en så kallad fenomenbaserad budgetering som inte bara handlar om könsmedveten budgetering, utan också om exempelvis barnbudgetering och klimatbudgetering. Den kommande nya strategiperioden ger ett bra tillfälle att precisera och etablera könsmedveten budgetering i stadens ekonomiplanering. ■

Mervi Patosalmi arbetade som forskare inom Helsingfors stads jämställdhetsprojekt som utöver pilotprojektet för könsmedveten budgetering innefattade könskonsekvensbedömningar inom stadens tjänster.

Källor:

- Council of Europe (2009). Gender budgeting: practical implementation. Handbook. Prepared by Sheila Quinn. Strasbourg: Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, <https://rm.coe.int/1680599885>
- Elomäki, Anna (2018). Sukupuolittietoinen budjetointi – muiden maiden hyvät käytännöt. Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 22/2018, Helsingfors: Statsrådets kansli, <https://tietokaytoon.fi/julkaisut/raportti?pubid=URN:ISBN:978-952-287-526-6>
- Elomäki, Anna & Ylöstalo, Hanna (toim.) (2018). Tasa-arvoa talousarvioon – talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolittietoinen budjetointi. Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 58/2018, Helsingfors: Statsrådets kansli.
- Helsingfors stad (2017). Maaailman toimivin kaupunki – Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021. [Världens bäst fungerande stad – Stadsstrategi 2017–2021.] <https://www.hel.fi/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-talous/kaupunkistrategia>
- Helsingfors stad (2019a). Hyvinvointia ja terveyttä kaikille. Helsingin hyvinvointisuunnitelma 2019–2021. <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Helsinki/hyte/hyvinvointia-ja-terveytta-kaikille.pdf>
- Helsingfors stad (2019b). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. [Projektet välfärds- och hälsofrämjande] <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-talous/kaupunkistrategia/hyvinvointi-terveys-johtamisrakenne/>
- Helsingfors stad (2019c). Helsingin kaupungin henkilöstön tasa-arvosuunnitelma 2019–2021. <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/b4/b4f68f873a78b742c521856f95a2d3baf8801fee.pdf>
- Helsingfors stad (2019d). Kohti tasa-arvoista Helsinkiä. Suunnitelma sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi Helsingin kaupungin palveluissa ja toiminnassa 2019–2021. [Mot ett jämställt Helsingfors: Plan för främjande av jämställdhet i Helsingfors stads tjänster och verksamhet 2019–2021.] <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Kaupunginkanslia/Tasa-arvo/palveluiden-tasa-arvo-suunnitelma-helsinki-2019-2021.pdf>
- Mikola, Sinikka & Sandt, Milla (red.). Käytännön keinoja kuntien tasa-arvotyöhön – Tasa-arvolla laatua ja asiakaslähtöisyyttä palveluihin. Helsingfors: Kommunförbundet.
- Patosalmi, Mervi (2019). Sukupuolittietoisen budjetoinnin pilotointi Helsingin kaupungilla – Tasa-arvohankkeen tuloksia. Helsingfors: Helsingfors stadskansli, stadsforskning och -statistik. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuskatsauksia_3_Patosalmi.pdf
- Patosalmi, Mervi; Ahlgren-Leinvuo, Hanna & Hirvonen, Jukka (2019). Sukupuolivaikutusten arviointi Helsingin kaupungin palveluissa – Tasa-arvohankkeen tuloksia. Helsingfors: Helsingfors stadskansli, stadsforskning och -statistik. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuksia_1_Patosalmi_AhlgrenLeinvuo_Hirvonen.pdf

Det pågår en bred diskussion i staden om en så kallad fenomenbaserad budgetering som inte bara handlar om könsmedveten budgetering utan också om exempelvis barnbudgetering och klimatbudgetering.

Jämställdhets- arbetet behöver stabil faktagrund

● HANNA AHLGREN-LEINVUO & TUIJA MUSTAJÄRVI

Helsingfors stad har starkt förbundit sig att främja jämställdheten, det vill säga likvärdigheten mellan könen. Jämställdhetsfrämjandet förutsätter att man vet i vilka sammanhang det finns skillnader som pekar på olikvärdighet mellan könen. För att kunna bygga upp en jämställd stad behövs det en stabil faktagrund om sådana fenomen som är vitala för jämställdhet, om deras nuläge och utveckling, även ur könssynvinkel. Nyligen (i maj 2021) publicerade rapporten *Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa Helsingissä 2021* (om jämställdheten i ljuset av Helsingfors stads strategimätare) är ett steg för mera systematiskt beaktande av könsaspekten inom stadens kunskapsbaserade ledarskap.

Helsingfors stadsstrategi för fullmäktigeperioden 2017–2021 konstaterar bland annat att ”jämsättelheten mellan könen är en genomgående princip i all stadens verksamhet.” (Helsingfors stad 2017, 15). För att se till att detta efterlevs genomförde staden åren 2018–19 ett jämställdhetsprojekt som fokuserade i synnerhet på att utveckla dels bedömningen av könskonsekvenser, dels en könsmedveten budgetering (Patosalmi 2019; Patosalmi et al. 2019). Projektets slutrapport uppmärksammade bland annat att det inom stadsförvaltningen finns luckor i insamlandet av könsmedveten kunskap, och rekommenderade att könsaspekten kopplas till stadens övergripande mål och till mätarna av dessa.

REDAN TIDIGARE har man inom stadsförvaltningen sammanställt könsspecificerad kunskap om Helsingfors. Som exempel utgavs åren 2013–17 statistiken *Naiset ja miehet Helsingissä* (om kvinnor och män i Helsingfors) som innehöll ett omfattande paket statistik enligt kön om bland annat befolkningsstruktur, social- och hälso-tjänster och -förhållanden, utbildning, arbetsmarknad och inkomster (se t.ex. Ahlgren-Leinvuo 2018). Att det finns könsspecificerad kunskap är viktigt, men det räcker inte med det, utan det gäl-

ler att ur en väldig mängd potentiell information kunna sålla fram det väsentliga med tanke på kunskapsbaserat ledarskap. Ett sätt att fokusera på det som är viktigt för staden är att koppla analysen till stadsstrategin och dess följningsmätare, så som man gjort vid den färiska översikten *Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa*. Förutom strategimätarna innehåller översikten även övrig könsindelad statistik inom två temahelheter (trygghet och upplevd trygghet samt arbete och utbildning).

Synliggöra skillnader mellan könen inom fenomen av stor vikt för stadens verksamhet

Det är inte möjligt, eller ens vettigt, att presentera precis alla strategimätare ur könsperspektiv. Alla strategiefterlevnadsmätare har ju inte någon direkt relevans för jämställdheten (t.ex. luftkvalitet eller bostadsbyggande), och för alla relevanta mätare går det inte alltid att med rimlig möda, om alls, få fram könsspecificerad data (t.ex. klienterfarenhet/serviceinöjdhet) eller stadsspecificerad data (t.ex. rön från undersökningen Pisa). Men även som något nergallrad kan en analys könsvis av strategimätarna ge nyttig tilläggs-kunskap som stöd för verkställandet och bedömandet av strategin. Den tar fram skillnader könen emellan

inom fenomen av central vikt för stadsstrategin och kommer sålunda med just sådan information som behövs för att främja jämställdheten.

DEN ANALYS enligt kön som gjordes utifrån mätarna för strategiperioden 2017–2021 lyfter fram till exempel att kvinnor känner sig otryggare än män, att flickorna i grundskolans högstadium mera än pojkarna känner sig ensam-

ma och nedstämda, och att sysselsättningsgraden bland folk med främmande modersmål är klart lägre bland kvinnor än män. Bland pojkar är brottsbeteende, dvs. att börja begå småbrott, vanligare än bland flickor, och bland män är riskfaktorer för social marginalisering, såsom långvarigt utkomststödstagande, fylledrickande och bostadslöshet, vanligare än bland kvinnor.

Viktigt att för flickor och kvinnor särskilt uppmärksamma:

Att döma av strategimätarna:

- Den upplevda tryggheten
- Sysselsättningsgraden bland kvinnor med främmande modersmål
- Sysselsättningsgraden bland kvinnor som invandrar i arbetsför ålder
- Ångestkänslor bland flickor i högstadieåldern
- Ensamhetskänslor bland flickor i högstadieåldern
- Andelen flickor i låg- eller högstadieåldern som motionerar minst en timme per dag
- Andelen 20–74-åriga kvinnor som idkar regelrätt motionsidrott

Att döma av den övriga analyserade datan:

- Våld i nära relationer (behov av data enligt kön om läget i Helsingfors)
- Utsättningen för störande sexuella inviter eller trakasserier bland flickor i högstadieåldern
- Utsättningen för psykiskt våld från omsorgshavande vuxna bland flickor i högstadieåldern
- Ojämn fördelning av omsorgen, och de mera vittgående följderna av detta
- Coronans inverkan på arbetslösheten bland i synnerhet unga kvinnor.

Viktigt att för pojkar och män särskilt uppmärksamma:

Att döma av strategimätarna:

- Index för social utsatthet med undantag av ensamhet
- Unga med brottsbeteende
- Andelen som tycker deras livskvalitet i snitt är bra
- Arbetslöshet och långtidsarbetslöshet (datan är från tiden före coronan)
- De som efter grundskolan blivit utan studieplats, i synnerhet pojkar med främmande modersmål
- 16-29-åringar som blivit utanför arbete och studier
- Den tydligt minskande andelen pojkar i lågstadieåldern som får motion minst en timme om dagen (även om andelen är större än bland flickorna)
- Påverkande via delaktig budgetering

Att döma av den övriga analyserade datan:

- Våld eller hot med våld på allmän plats

Stadsstrategins efterlevnad följdes med hjälp av en omfattande mätapparat

- Efterlevnaden av Helsingfors stadstrategi 2017–2021 har (som ett led i den årliga utvärderingen av stadens hushållning och verksamhet) bedömts med hjälp av en omfattande mätarhelhet uppbyggd av Helsingfors stadskansli i samarbete med stadens förvaltningssektorer.
- Mätarhelheten innehöll mätare på tre nivåer, dvs. hela stadens, förvaltningssektorernas och de olika tjänsternas.
- Alla de mätare som analyseras i publikationen *Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa* mätte strategiefterlevnaden på stadsnivå, och handlade i huvudsak om målsättningar för hela stadsförvaltningen eller för flera förvaltningssektorer gemensamt. Sammanlagt blev det 49 mätare, men i föreliggande publikation har bara en del av dem tagits med.

Följandet av jämställdheten behöver utvecklas långsiktigt

En analys könsvis av strategimätarna gjordes för första gången våren 2021, och framöver kommer läget att följas regelbundet. Därvid vore det bra att i mån av möjlighet fästa mer uppmärksamhet vid även andra diskriminerande faktorer, såsom främmande modersmål, funktionsnedsättning och ålder, eller kombinationer av dessa. En sådan intersektionell infallsvinkel får fram heterogeniteten inom en viss könsgрупп visavi olika fenomen, och hjälper rikta in eventuella åtgärder så ändamålsenligt som möjligt.

UTANFÖR STRATEGIMÄTARANALYSEN

hamnar oundvikligen en del fenomen som det vore viktigt att få information om enligt kön. Som exempel innehåller efterlevnadsmätarna för den nyss avslutade fullmäktigeperioden ingen indikator för våld mot kvinnor eller våld i nära relationer, trots att temat är ett av de centrala inom den nationella och internationella referensramen för jämställdhetsfrämjande. Denna information skulle också behövas vid rapporteringen om hållbar utveckling, där Helsingfors stad är en föregångare.

UR JÄMSTÄLLDHETSFRÄMJANDETS perspektiv är det också problematiskt att en statistisk analys oftast inte gör det möjligt att beakta könsångfalden: i de statistiska källorna inskränks könet vanligen till bara män och kvinnor, och i enkäter som gäller Helsingfors blir antalet svarare som tillhör en könsminoritet ofta för litet med tanke på allmänligheten. På den punkten finns det behov av att utveckla stadens faktagrupp. Förutom könsminoriteterna gäller behovet även andra befolkningsgrupper som register och enkäter inte ger tillräcklig kunskap om.

SOM BÄST pågår strategiarbetet för den nya fullmäktigeperioden för fullt. De skillnader i köns situation som lyfts fram i översikten *Sukupuolten tasa-arvo strategiamittareiden valossa* är nyttig kunskap vid beredandet av också den nya strategin. Den kommande strategin och dess följningsmätare kommer sannolikt att vara lite annorlunda än nuvarande. För jämställdhetsfrämjandet inom stadsförvaltningen som helhet är det viktigt att även under nästa fullmäktigeperiod samla in strategimätardata könsvis. Men i faktagruppen för jämställdhetsarbetet bör man även ta in en del sådana för könskillnaderna väsentliga faktorer som inte ingår i strategimätarna, för att på så sätt få en mera heltäckande lägesbild, som också kan anpassas för olika ändamål. För detta behövs det sakkunskap i jämställdhetsärenden. En bra faktagrund byggs upp genom långsiktigt arbete. ■

Hanna Ahlgren-Leinvuo verkar som specialforskare och **Tuija Mustajärvi** som jämställdhetsplanerare vid Helsingfors stadskansli.

Källor:

- Ahlgren-Leinvuo, H. (2018). Naiset ja miehet Helsingissä 2017. Statistik 2018:4. Helsingfors stadskansli. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_02_08_Tilastoja_4_AhlgrenLeinvuo.pdf
- Helsingfors stad (2017). Världens bäst fungerande stad – Helsingfors stadsstrategi 2017–2021. <https://www.hel.fi/static/helsinki/kaupunkistrategia/kaupunkistrategia-2017-2021.pdf>
- Patosalmi, M., Ahlgren-Leinvuo H. ja Hirvonen J. (2019) Sukupuolivaikutusten arviointi Helsingin kaupungin palveluissa – tasa-arvohankkeen tuloksia. Undersökningar 2019:1. Helsingfors stadskansli. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuksia_1_Patosalmi_AhlgrenLeinvuo_Hirvonen.pdf
- Patosalmi, M. (2019). Sukupuolittöisen budjetoinnin pilotointi Helsingin kaupungilla – tasa-arvohankkeen tuloksia. Forskningsrapporter 2019:3. Helsingfors stadskansli. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_12_11_Tutkimuskatsauksia_3_Patosalmi.pdf

”

För jämställdhetsfrämjandet inom stadsförvaltningen som helhet är det viktigt att även under nästa fullmäktigeperiod samla in strategimätardata könsvis.

Likvärdighet inom stadens digitala delaktighetsprocess

– case OmaStadi

De senaste årtiondena har digitaliseringen förändrat arbetslivet, servicen och vårt sätt att hålla kontakt med varandra. Men då det gäller att nyttja digitaliseringen i demokratiska institutioner är vi ännu inte särskilt långt komna. Inte sedan årtionden, kanske rentav århundraden, har det skett några större förändringar i den representativa demokratin, förvaltningen (ofta tung) och de rätt glesa demokratiska valen – eller i sätten hur politiska partier, regeringar och parlament interagerar med medborgarna. Men att det finns ett behov av förändring är uppenbart: i många europeiska länder har medborgarnas misstro mot politiska institutioner ökat, och till exempel valdeltagandet har minskat.

och med de olika lösningarna för digitalt deltagande kan medborgare idag byta roll från passiva mottagare till aktiva aktörer – och deras sakkunskap och erfarenheter beaktas vid fattandet av beslut. Olika former av digital demokrati kan, då de är som allra bäst, stärka insynen i den politiska debatten och beslutsfattandet, göra informationen allt tillgängligare för allt fler, och föra beslutsfattandet närmare medborgarna. De ökar också likställigheten inom deltagandet genom att de inte är bundna till tid eller plats. Men e-demokratin innebär också en del risker, såsom att möjligheterna till likställigt deltagande minskar, debatten polariseras, och information läcker ut till följd av hackerverksamhet.

PÅ OMASTADI, alltså Helsingfors stads system för deltagande budgetering, kan invånarna kläcka idéer och rösta om hur staden använder en för ändamålet anslagen summa, nu 8.8 miljoner euro. OmaStadi är egentligen en digital deltagandeprocess där idéer inlämnas, saker utvecklas under samarbete, och omröstningar hålls. OmaStadi har varit igång sedan år 2018, och för närvarande pågår dess andra omgång.

OmaStadi – en påverkningskanal för alla och envar

Ingen kanal för digitalt deltagande, inte ens den allra bästa, når sitt mål om inte invånarna får information, blir ivriga och aktiverar sig. Därför gäller det att både dels utveckla de digitala tjänsterna, dels jobba för att olika invånargrupper får information om möjligheterna till deltagande – och dessutom får tillräckligt med stöd för att delta.

I LINJE med Helsingfors stads principer för delaktighet har OmaStadi som mål att få med och engagera så många olika slags – och lokalt likvärdiga – deltagare som möjligt. OmaStadi är en påverkningskanal för alla helsingforsbor, men för att den ska fungera likvärdigt och vara tillgänglig för alla behövs det varierande lösningar för att stöda olika befolkningsgruppers deltagande.

VIKTIGT FÖR OmaStadis arbete för att stöda jämlik delaktighet har varit att ge information klart och tydligt på många språk, att webbplatsen, evenemangen och workshopparna känts lätta att besöka, och att samarbetet med stadens service och med olika organisationer fungerat. De åtgärder inom OmaStadi som främjar likabehandling har i stor utsträckning vidtagits som tilläggs- eller specialstöd för de grupper som vid processens första omgång konstaterats vara underrepresenterade.

LIKVÄRDIGT INVÅNARDELTAGANDE i OmaStadi har stöttats inom ett tjugotal av stadens tjänster, som givits vid service-ställen på olika håll i staden. Till exempel vid skolor och läroinrättningar har man nått unga invånare, och social- och hälsovårdstjänsten har nått bland annat äldre invånare och folk i mental- eller missbruksrehabilitering. Med partnerorganisationernas hjälp har i synnerhet invånare med främmande modersmål nåtts.

DELTAGANDE BLAND folk med främmande modersmål har stötts med hjälp av informering på många språk, och marknadsföringsmaterial togs fram på finska, svenska och engelska och på de vanligaste främmande språken i staden, nämligen ryska, estniska, arabiska och somaliska. Marknadsföringen har inriktats på olika språkgrupper, och vid omröstningen hösten 2021 kommer ett försök att göras med att inrikta den också åldersgruppsvis och lokalt. Staden har också varit med i ett Sitra-finansierat projekt som sökte lösningar för att stöda i synnerhet den ryskspråkiga befolkningen.

VID DEN deltagande budgeteringen är staden uppdelad i stordistrikt, vilkas budgetbelopp utgår enligt folkmängden. Dessutom har en skild del av totalsumman vikts för förslag som gäller hela staden. En viss diskussion har förts om lokal likvärdighet och om huruvida områdesindelningen är för grov och i vilken mån detta gör att de stadsdelar som har mera folk får större fördel än de som har mindre. På stordistriktsnivå har förslagen fördelats rätt jämt runt om i staden, och vid första omgången fanns det i de olika stordistrikten 3-4 förslag att rösta på per 10 000 invånare. Dock varierade valdeltagandet kännbart stordistriktet emellan, allt mellan 5,3 och 16 procent. Aktivast röstades det i Sydöstra och Mellersta stordistriktet. Lägst var valdeltagandet i Östra stordistriktet, där man i gengäld kom med många idéer och deltog aktivt i samutvecklandet. Blotta valdeltagandet ger alltså inte en helhetsbild av hur aktivt invånarna i områdena deltog och var med i den delaktiga budgeteringen. För att stöda lokal likvärdighet har man vid OmaStadis andra omgång tänkt sätta in inriktad marknadsföring och andra åtgärder i de områden där aktivitetsgraden varit låg vid första omgången.

Som vid många andra demokratiska innovationer gjordes vid den andra omgången av OmaStadi en del förbättringsförslag.

Då kontakterna flyttade ut på webben – lösningar för att stöda deltagande och interaktion

OmaStadis målsättning är att de förslag som går så långt som till omröstning utvecklas deliberativt, alltså genom att dryftas och debatteras invånare emellan och med stadens experter. Invånarna röstar om vilka förslag staden ska göra verklighet av, och därmed inverkar de direkt på besluten.

FÖR ATT förverkligandet ska stöda likvärdigheten i den digitala delaktighetsprocessen behövs det också många möten ansikte mot ansikte. Coronaläget innebar ett avbräck i denna viktiga princip. Ändå slopades mötena ansikte mot ansikte inte helt, utan de flyttades ut på webben, och informationsdelningen, informeringen och deltagarstödet anpassades för en digital miljö. Staden och partnerorganisationerna organiserade en stor helhet av webbverkstäder och –informering, där bland annat äldre människor, folk med främmande modersmål och unga människor fick skraddarsytt stöd för att kläcka idéer. Som exempel nådde partnerorganisationerna hundratals invånare med främmande modersmål vid tiotals workshoppar där hundratals idéer för att utveckla staden kläcktes.

I SYNNERHET i samutvecklingsskedet, alltså då de kläckta idéerna i samråd med stadens experter förädlas till förslag att rösta på, är det viktigt att träffas och diskutera förslagen. Som stöd för detta skede hölls 15 webbverkstäder under benämningen OmaStadi Raksa, där digitaldeltagandet stöddes före och under workshopparna. Digital rådgivning, aktiv informering och delning av information och stödmaterial på sajten OmaStadi var dels en grund för samutvecklandet på webben, dels en förberedelse för deltagarna att jobba tillsammans. Då workshopparna planerades och hölls beaktade man deltagarnas varierande behov genom att ta hjälp från invånarprofiler och ett företag specialiserat på webbanpassning. Workshopparna uppbyggdes utgående från området eller det behandlade temat, och därmed kunde folk med liknande intressen mötas och aktuella behov och förhoppningar diskuteras. Kring 500 invånare deltog i workshopparna OmaStadi Raksa, vilket var nästan lika många som vid samutvecklingsträffarna under första omgången av OmaStadi år 2019.

MEN MAN behövde inte nödvändigtvis delta i workshopparna, och en stor del av förslagen utarbetades faktiskt utgående från diskussionen på OmaStadis sajt mellan invånarna och stadens experter. Under första omgången hade i praktiken allt samutvecklande skett vid workshoppar, men nu hade alltså kunnandet i digitala lösningar – också då det gällde OmaStadi – helt tydligt ökat i och med coronan.

Utveckla likvärdigheten

Vid första omgången av OmaStadi kunde man se att den digitala plattformen gav möjlighet åt många slags invånare att kläcka idéer och komma med förslag – det var många andra än de redan aktiva som tog tillfället i akt. Vid andra omgången av OmaStadi – som kördes nästan helt digitalt – var det en ännu mera varierad skara invånare som var med. Den var bredare till både ålders- och språkstrukturen, vilket vittnade om att samarbetet, informationsdelningen, informerandet och deltagarstödet lyckats.

MEN ÄVEN inom OmaStadi har man lagt märke till att en del svårigheter i den digitala delaktighetsprocessen avspeglar sig på likvärdigheten. Det webbaserade utförandet är en utmaning för i synnerhet processens deliberativa kvalitet och för informationsgången. Risken för missförstånd är större vid en diskussion på webben än vid möten ansikte mot ansikte. Erfarenheterna från andra omgången av OmaStadi visar att interaktionen var kvantitativt mindre och kommunikativt knappare på webbsidorna än vid de ordnade workshopparna. Vid webbverkstäderna var den deliberativa kvaliteten bättre, i och med att man vid dem förde en mera interaktiv diskussion och sökte samförstånd.

SOM VID många andra demokratiska innovationer gjordes vid den andra omgången av OmaStadi en del förbättringsförslag. De handlade främst om att öka likvärdigheten och att göra det lättare för svaga röster att bli hörda. Som stöd för likvärdiga möjligheter i framtiden att delta via OmaStadi är det tänkt att man förutom de stödformer som redan finns också ska dra större nytta av de möjligheter frivilligverksamheten innebär. Utvecklandet av OmaStadi fortsätter, men redan nu kan man säga att de möjligheter digitaliseringen ger att främja likvärdighet är lovande, trots en del utmaningar. ■

● **TEXT:** Gritten Naams & Kirsi Verkka & Belinda Barbato

Inkomstnivån stigit bland äldre

– låginkomst anhopas
hos kvinnor i de äldsta
åldersgrupperna

● HANNA AHLGREN-LEINUO

Hurdan är inkomstnivån bland äldre invånare i Helsingfors? Hur stor del av de äldre i Helsingfors är låginkomsttagare? För vilka är risken för låg inkomst störst? Artikeln söker svar på dessa frågor, och synar därför olika slags statistik om inkomster och förmåner samt rön om upplevd utkomst från en färsk utredning om välbefinnande i huvudstadsregionen.

Under de senaste två årtiondena har, av olika utredningar att döma, de äldres (med vilka här avses 65-åringar eller äldre) ekonomiska situation förbättrats vad både pensionerna, konsumtionen och förmögenheten beträffar (Kuivalainen & Ylikännö 2020, 302). År 2018 var medeltalet för den skattepliktiga inkomsten bland äldre i Helsingfors nästan 36 000 euro, alltså ca. 3 000 euro i månaden. Skillnaden gentemot medelinkomsten bland 30-64-åringar har minskat. År 2010 hade den genomsnittliga skattepliktiga inkomsten bland de äldre varit ca. 70 procent av 30-64-åringarnas, men år 2018 redan 77 procent.

DEN ÄLDERSGRUPP bland 65-åringar eller äldre som vuxit mest är 65–69-åringarna, och bland dem är bland annat utbildningsnivån klart högre än bland de ännu äldre åldersgrupperna. Bland sistanämnda, som alltså har lägre utbildning, minskar antalet i och med dödligheten. I bakgrunden finns dessutom en del förändringar i pensionssystemet, och av dem höjde faktiskt lagen om garantipension, som trädde i kraft 2011, de allra minsta pensionerna (Kuivalainen & Ylikännö 2020).

TROTS ATT inkomstnivån bland äldre i medeltal är god och inkomstutvecklingen positiv, lever en del äldre på verkligt låga inkomster. Föreliggande artikel analyserar inkomster och utkomst bland äldre utgående från mätare som bygger på registerdata och en enkät. Analysen inleds med en översikt av äldres huvudsakliga inkomstkälla, nämligen ålderspensionen, och av hur de äldres skattepliktiga inkomster fördelas på olika inkomstklasser. Därefter övergår den till sådana inkomstmätare som bättre beskriver utkomsten och som bygger på disponibel inkomst, såsom låginkomstgraden. Om små inkomster vittnar också att man tyrsig till grundtrygghetsförmåner såsom bostadsbidrag och utkomststöd, och de analyseras därefter. Till sist analyserar vi i hur stor utsträckning de äldre i Helsingfors har utkomstsvårigheter.

Var femte 65-åring eller äldre i Helsingfors lyfter folkpension från FPA

Vid årets slut 2020 fick nästan alla de i Helsingfors som fyllt 65 ålderspension. Enligt forskningsrön (Rantala et al. 2021) säcker folks ekonomi inte ihop när man går i pension, och för dem som har låga inkomster hålls de i allmänhet nästan oförändrade – eller rentav stiger för dem med de allra lägsta inkomsterna. I praktiken sänker pensioneringen nettoinkomsten för dem som förvärvat arbetat och höjer den för dem som inte jobbat. Utkomstens nivå bestäms ganska långt av hurdana inkomster man haft före pensio-

neringen. Under pensionärsåren förändras inkomsterna inte heller märkbart – låt vara att förändringar i livssituationen, såsom skilsmässa eller makes/makas/partners död kan förändra också dem (Rantala 2020, 95–96).

DET STORA flertalet helsingforsbor (80 %) får hela sin ålderspension i form av inkomstrelaterad arbetspension, i högre grad männen (85 %) än kvinnorna (76 %). År 2020 var den genomsnittliga pensionen för arbetspensionstagare i Helsingfors 2 353 euro i månaden. Männen arbetspension var i medeltal 2 816 euro i månaden, alltså klart större än kvinnornas (2 043 €/mån).

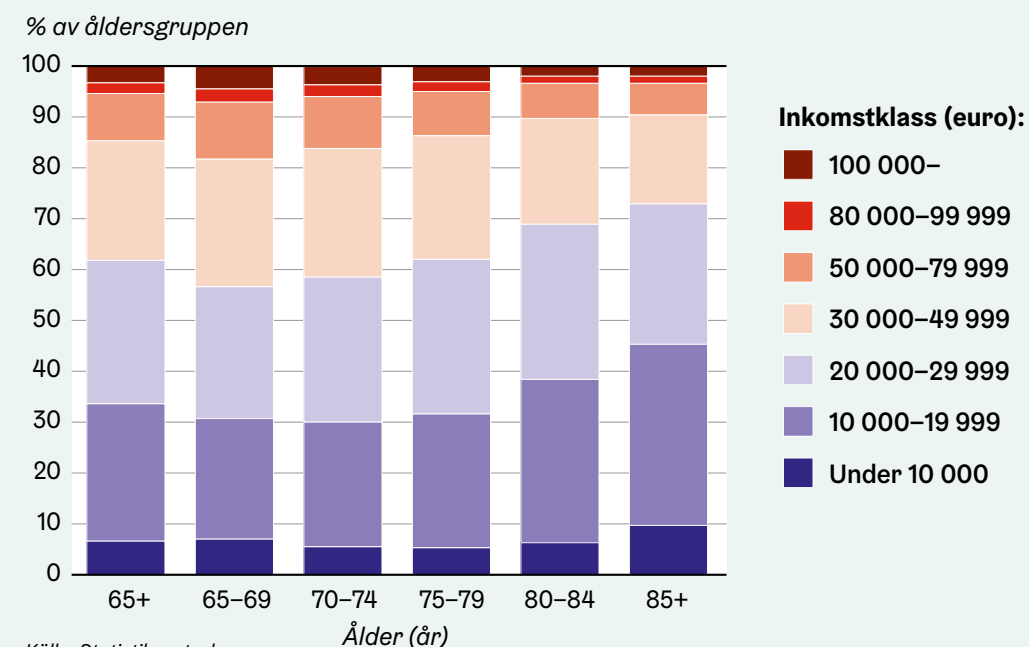
MEN FÖR var femte helsingforsbo bestod en del av ålderspensionen av folkpension från FPA, i och med att arbetspensionen var låg eller att ingen sådan samlats. Den genomsnittliga ålderspensionen för dem som fått folkpension är ca. hälften av arbetspensionstagarnas, och skillnaden mellan män och kvinnor motsvarar inte den bland arbetspensionstagare – männens var i snitt rentav lägre än kvinnornas. De allra minsta pensionerna kompletteras dessutom med den garantipension FPA beviljar, som tryggar en minimipension för vederbörande (837,59 €/mån år 2020). I slutet av år 2019 var antalet 65-åriga eller äldre helsingforsbor som fick garantipension 4 700 – omkring fyra procent av alla pensionstagare av den åldersklassen i staden, och fler av dem var kvinnor än män.

ATT KVINNOR har lägre arbetspensioner än män förklarar framför allt av arbetsmarknaden, som blivit uppdelad i kvinno- resp. mansyrken, och av att lönenivån inom kvinnodominerade yrken är lägre än genomsnittet. Även utbildningsbakgrunden har samband med inkomstnivån, och för lågutbildade blir lönenivån för det mesta lägre än för högre utbildade. Sålunda blir inkomstnivån lägre bland äldre kvinnor än bland män av samma ålder. Differentieringen mellan kvinnors och mäns karriärer och pensionsgrundande inkomster beror också på deras omsorgsansvar i livets olika skeden, främst vem som sköter barnen hemma och har omsorg om andra anhöriga. Bägge ansvarerna förorsakar karriäravbrott och sänkt inkomstnivå för i synnerhet kvinnor (Kuivalainen 2019, 66–70; Patosalmi et al. 2019, 103; Rantala & Riihelä 2016, 69).

Var tredje äldre har under 20 000 euro i årlig inkomst

Medeltalen döljer en mer nyanserad bild av den äldre befolkningens inkomstnivå (Fig. 1 o 2). Trots att den genomsnittliga skattepliktiga årsinkomsten i Helsingfors år 2018 var 36 000 euro (ca. 3 000 €/mån), var den under 30 000 euro (2 500 €/mån) för 62 procent av de äldre och under 20 000 euro (1 700 €/mån) för var tredje. De lägsta inkomsterna hade kvinnor i de äldsta åldersgrupperna: Av de 80-84-åriga kvinnorna tjänade 46 procent under 20 000

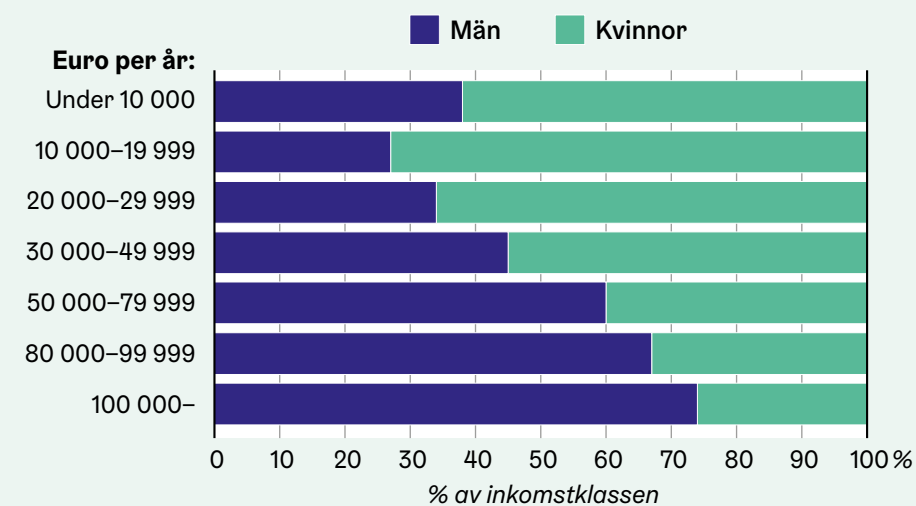
FIGUR 1. De äldres åldersgruppers fördelning på olika årsinkomstklasser (skattepliktigt inkomst) i Helsingfors 2018.

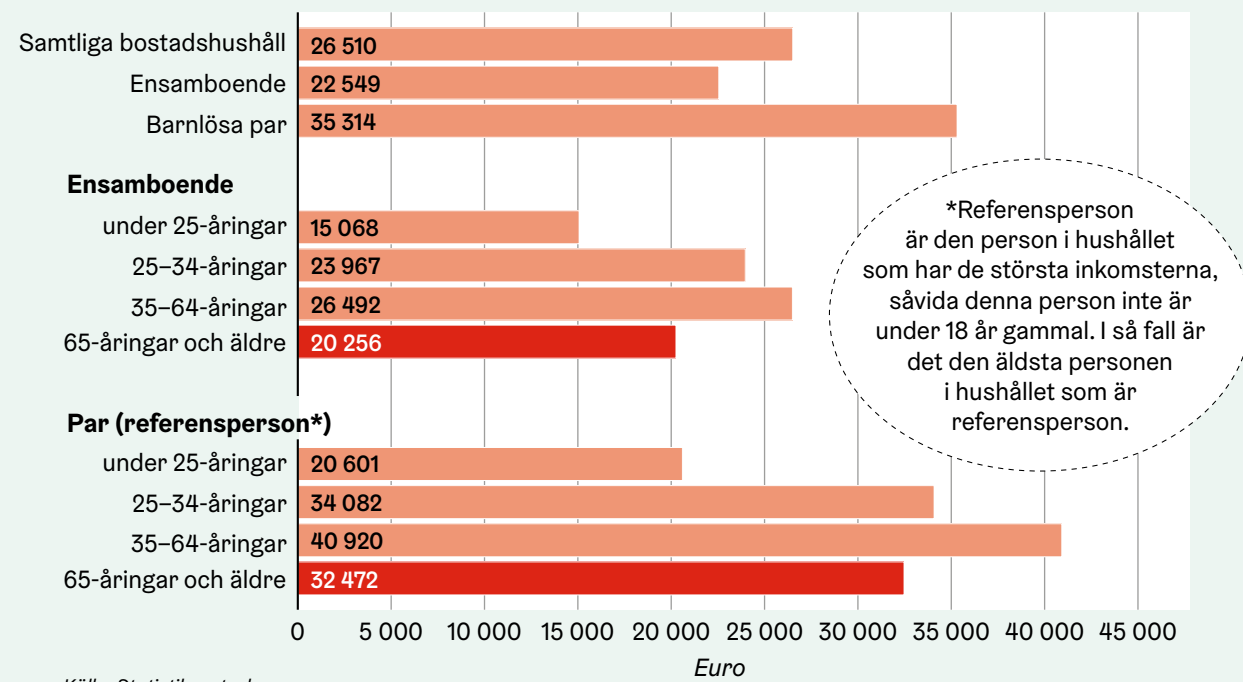
Källa: Statistikcentralen.

euro per år (jfr. 25 % av lika gamla män), och av 85-åriga eller äldre kvinnor gjorde mer än varannan det (männen 31 %). Kvinnorna är i majoritet i de lägsta inkomstgrupperna, och männen i de högsta: Av dem som tjänade under 20 000 euro om året var 71 procent kvinnor, och bland dem med minst 80 000 euros årsförtjänst var likaså 71 procent män.

FIGUR 2. Andelen män resp. kvinnor i olika årsinkomstklasser i Helsingfors 2018.

Källa: Statistikcentralen.

Källa: Statistikcentralen.

FIGUR 3. Medianen för den disponibla penninginkomsten per konsumentenhet bland hushåll i Helsingfors år 2018.

Bland ensamboende är låginkomst vanligare oavsett kön eller ålder

Ur utkomstens synvinkel är ett bättre inkomstbegrepp att utgå från än skattepliktig inkomst och pension den disponibla inkomsten, alltså inkomsten efter skatt och andra betalda inkomstöverföringar och erhållna skattefria förmåner såsom bostadsbidrag och utkomststöd. Då man jämför hushåll av sinsemellan olika storlek bör man också beakta deras struktur och storlek. Som exempel konsumerar barn mindre än vuxna, och de som bor i flerpersonershushåll får skalafördelar: flera personer kan dela på samma varor och nyttigheter. Vår analys nedan använder därför begreppet disponibel penninginkomst per konsumtionsenhet¹⁾ (här kallad konsumentenhet).

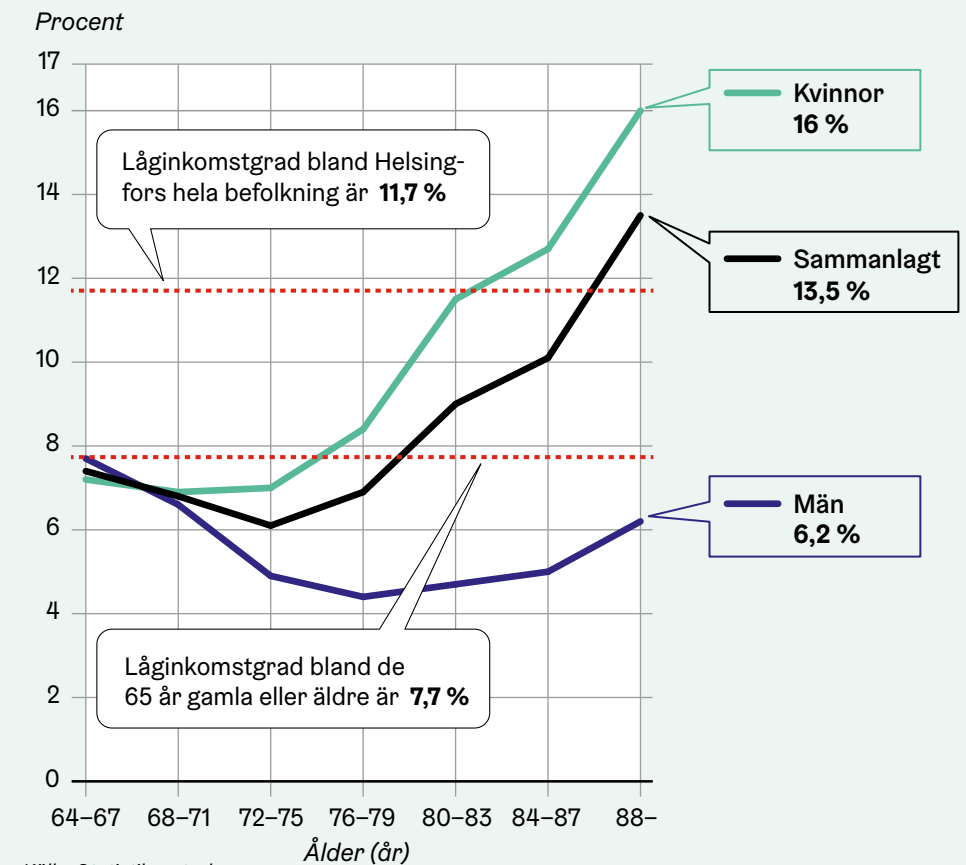
År 2018 uppgick helsingforsbornas penninginkomst per konsumentenhet till 26 500 euro, alltså ca. 2 200 euro i månaden. Medianinkomsten bland ensamboende äldre personer utgjorde ca. 62 procent av parboende äldres medianinkomst, och denna skillnad syns i alla åldersgrupper.

¹⁾ Statistikcentralen har sedan år 2002 för sin inkomstfördelningsstatistik använt OECDs (av Europeiska unionens statistikmyndighet Eurostat rekommenderade) "justerade konsumtionsenhetsskala", enligt vilken den första fullvuxna hushållsmedlemmen får vikten 1, övriga personer över 13 år får vikten 0,5 och barn (0-13 år) får vikten 0,3. (<https://www.stat.fi/til/tjt/kas.html>)

Många riskfaktorer för fattigdom hos kvinnor i de äldsta åldersgrupperna

Som låginkomsttagare kan man betrakta de personer vars penninginkomst per konsumentenhet är mindre än 60 procent av medianen för samtliga finländska hushålls penninginkomst. Enligt den definitionen är mindre än 8 procent av den äldre befolkningen i Helsingfors låginkomsttagare, alltså en tydligt mindre andel än av stadens hela befolkning (11,7 %). Men låginkomsten bland den äldre befolkningen anhopas bland kvinnor i de äldsta åldersgrupperna. Det är i åldersgruppen 84 år eller äldre som låginkomstgraden bland kvinnor är högre än bland hela befolkningen. Av de kvinnor som fyllt 88 var 16 procent låginkomsttagare (Figur 6). Även beträffande permanent låginkomst var andelen störst bland kvinnor i de äldsta åldersgrupperna: 12,5 procent bland dem som fyllt 88. Totalt sett var det 5,5 procent av den äldre befolkningen som permanent hade låg inkomst (5,9 % av hela befolkningen).

FIGUR 4. Låginkomstrisk bland äldre i Helsingfors enligt åldersgrupp och kön år 2018.

Källa: Statistikcentralen.

I BAKGRUNDEN till den höga låginkomstgraden bland äldre kvinnor finns många faktorer som höjer fattigdomsriskerna, varav en är ensamboendet. Bland ensamboende är låginkomstrisken högre än bland andra typer av hushåll oavsett ålder och kön. Jämfört med dem som bor i familj är den mångdubbel. Enligt en studie i låginkomst bland pensionärer (Rantala 2020) var den mest problematiska gruppen bland män – beträffande både hur utbredd och hur upprepat låginkomsttagandet var – de ensamboende, änkingarna icke medräknade. Bland kvinnor märktes både änkor och de andra ensamboende, men inte heller bland änkor var låg inkomst lika allmän som bland andra ensamboende (idem, 98-99).

ÄVEN LÅG utbildning har samband med låga inkomster, och bland äldre kvinnor är utbildningsnivån klar lägre än bland män av samma ålder eller bland kvinnor i arbetsför ålder. I bakgrunden finns också de redan nämnda välbekanta skillnaderna könen emellan i lön under karriären och i hur länge och hur sammanhängande man förvärvsarbetat.

¹⁾ Låg inkomst har de personer vars disponibla penninginkomst per konsumentenhet (s.k. ekvivalent penninginkomst) är mindre än 60 procent av medianen för den ekvivalenta disponibla penninginkomsten.

Besvärligt beakta förmögenhet vid studium av låginkomst

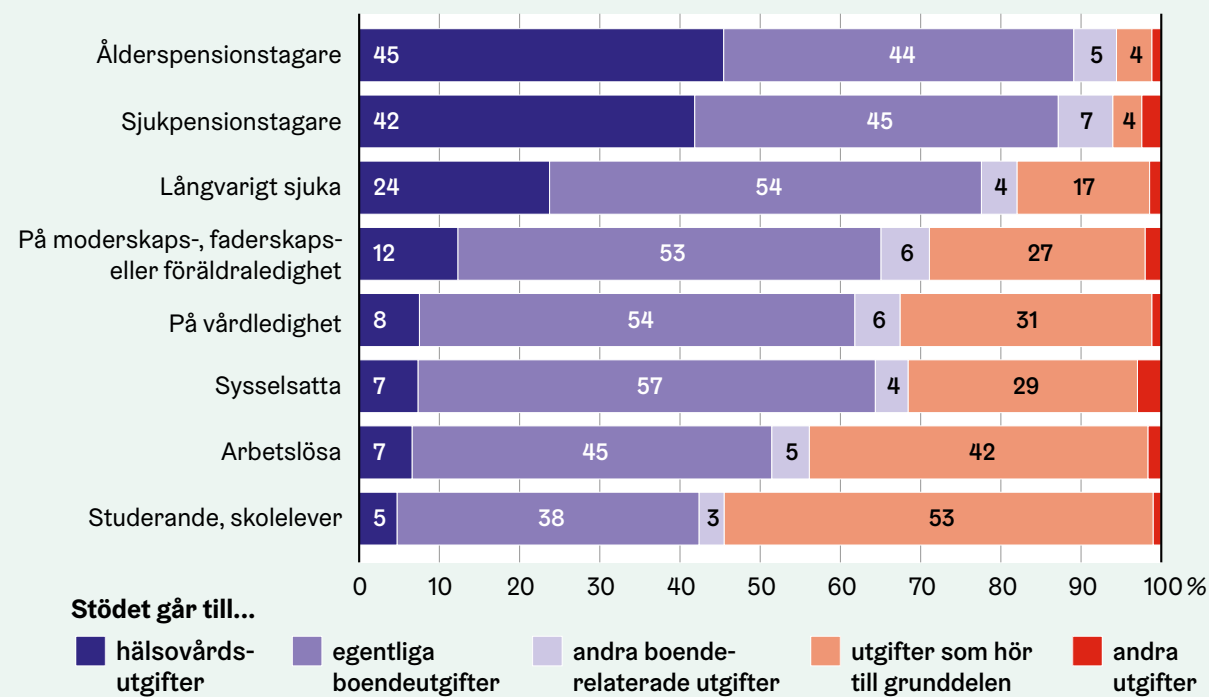
De mätare av låginkomst som här anförts och som bygger på statistiska data beaktar inte folks förmögenhet. Som exempel är bostadsförmögenhet vanlig i Finland, och en del av de äldre som utifrån inkomsten klassas som låginkomsttagare bor i skuldfri ägarbostad, och kan därmed ha betydligt mindre boendekostnader än de som bor på hyra. I Helsingfors bor flertalet äldre i ägarbostad: Av de ensamboende gör 60 procent det (varav 7 % i hitas-bostäder) och av dem som bor i par 81 procent (även där 7 % i hitas-bostäder) (Statistikcentralens statistik om bostadsbeståndet i Helsingfors).

MÅNGA HAR också annan förmögenhet, till exempel en fritidsbostad eller finansieringsförmögenhet. Statistikcentralen har gjort bedömningen att till exempel låginkomstgraden skulle sjunka med några procentenheter om förmögenheten beaktades. Enligt Statistikcentralen dämpar förmögenheten låginkomstgraden märkbart för bland annat pensionärer och företagare. Men om förmögenhet finns inte lika heltäckande data (t.ex. kommun- eller åldergruppsvis) att tillgå (Törmälehto 2018).

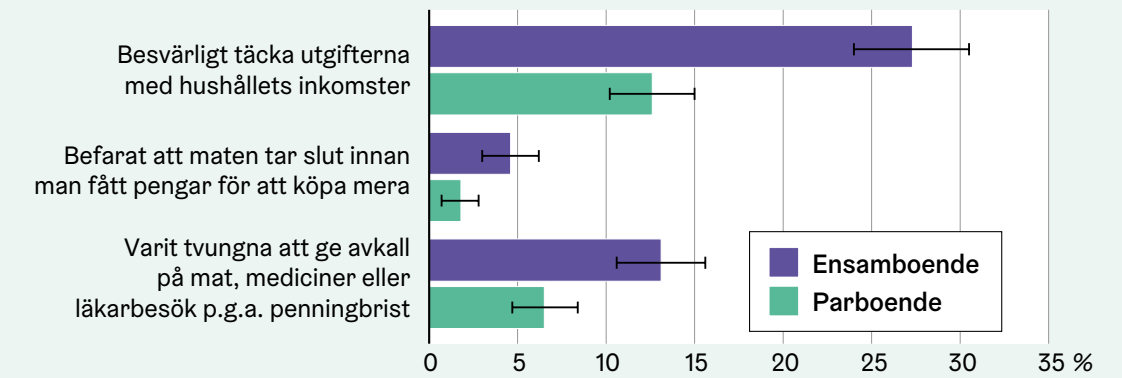
De som får bostadsbidrag bor ensamma och på hyra

I Helsingfors använder hushållen i medeltal en femtedel av sina disponibla inkomst för boendekostnader (i hela landet 15 %). I den lägsta inkomstkvintilen är denna andel drygt 42 procent (Helsingfors stad (2021)). Bland ensamboendet slukar boendekostnaderna en större del av inkomsterna än bland andra. De som lyfter ålderspension får stöd för boendet i form av bostadsbidraget för pensionstagare. Sådant fick nästan 15 400 äldre i Helsingfors år 2019 (13,7 % av de äldre). Andelen som fick bidraget var lite större (15,6%) bland kvinnor än bland män (10,7%). Inemot 90 procent av dessa bidragstagare bor ensamma, och över 90 procent i hyresbostad. Att få bostadsbidraget för pensionstagare är klart ovanligare än att få det allmänna bostadsbidraget, som är avsett för den arbetsföra befolkningen. I slutet av år 2019 hörde var fjärde helsingforsbo som ännu inte fyllt 65 till ett matlag som fått allmänt bostadsbidrag.

FIGUR 5. Procentandelar av det grundläggande utkomststödet som beviljats för olika ändamål åt sökande med olika slags huvudsaklig verksamhet, i Helsingfors 2019.

Källa: FPA.

Källa: Huvudstadsregionens välfärdssenkät 2021.

FIGUR 6. Upplevd utkomst bland 65-åringar eller äldre i Helsingfors 2021.

Utkomststödstagande är ovanligt bland äldre, och gäller hälsoutgifter

Om förvärvsinkomsten eller de orsakrelaterade förmånerna och bostadsbidraget inte räcker till för att trygga utkomsten finns utkomststödet som ett sista skyddsnät även för de äldre. År 2019 beviljades och fick 2 600, alltså 2,3 procent, av de 65 år gamla eller äldre i Helsingfors grundläggande utkomststöd av FPA under åtminstone en månad. Denna andel var 10 procent bland Helsingfors hela befolkning. Att få grundläggande utkomststöd var i åldersgruppen 65-74 år lite vanligare bland män, men bland dem som fyllt 75 lite vanligare bland kvinnor. Förutom grundläggande utkomststöd kan kommunen bevilja och utbetala kompletterande utkomststöd och förebyggande utkomststöd. År 2019 utbetalade Helsingfors stad kompletterande utkomststöd åt 1 211 (1,1 %) av de äldre, och förebyggande utkomststöd åt 1 021 (0,9 %). Bland mottagarna av också dessa bidrag var andelen lite mindre bland dem som fyllt 65 än bland yngre åldersgrupper.

OCKSÅ UTKOMSTSTÖDSTAGANDE är klart ovanligare och kortvarigare bland dem som fyllt 65 än bland yngre åldersgrupper. Detta förklaras framför allt av att nivån på grundtrygghetsförmånerna för ålderspensionstagare (FPAs ålderspension och garantipension) överskrider de utgifter som beaktas för det grundläggande utkomststödet (Kivalainen & Ylikännö 2020). Å ena sidan uppstår för ålderspensionstagarna inget kalkylmässigt underskott (m.a.o. är inkomsterna och förmögenheten större än de utgifter som i Lagen om utkomststöd 1997/1412 9 § fastslås som nödvändiga), som alltså skulle berättiga till grundläggande utkomststöd, men å andra sidan kan deras stora utgifter för hälsovård och läkemedel förorsaka utkomstsvårigheter

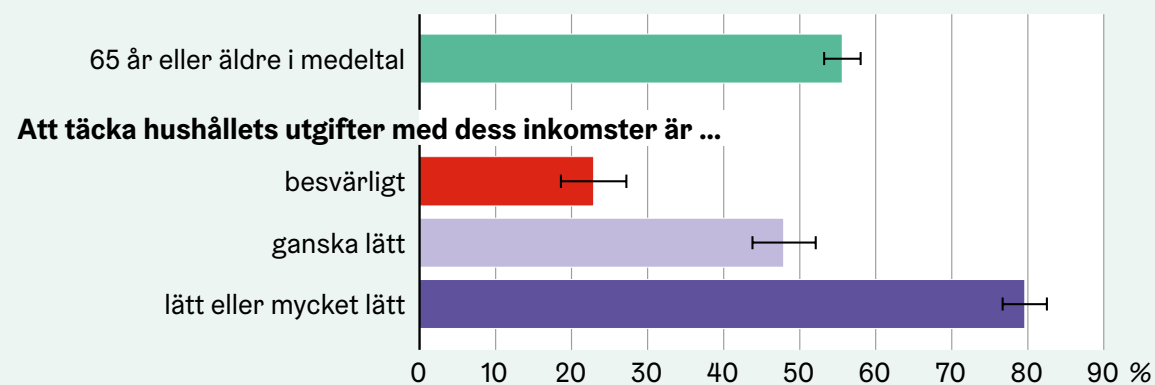
och behov att ett sistautvägsstöd. Enligt FPAs forskning är ett särdrag hos ålderspensionstagarna vid utkomststödet att mängden beviljat stöd är mindre och att stödet oftare än för andra befolkningsgrupper gäller utgifter för hälsovård (idem). Figur 5 visar FPAs beräkning av hur stor del av det grundläggande utkomststödet som beviljas för olika ändamål i Helsingfors 2019, och preciserar enligt mottagarens huvudsakliga verksamhet. Av de utkomststödsmedel som utbetalats för ålderspensionstagare gäller i medeltal 45 procent hälsovårdsutgifter. En annan klar utgiftspost är boendekostnaderna, som skapar behov av att få grundläggande utkomststöd.

Behovet av utkomststöd sannolikt större än det ringa antalet stödtagare ger vid handen

Trots att ålderspensionstagarna inte – att döma av hur många av dem som får utkomststöd – ser ut att behöva utkomststöd särskilt mycket, kan det i verkligheten finnas ett större behov. Om detta vittnar bland annat att ålderspensionstagarna klart mera får avslag på sina ansökningar än vad yngre åldersgrupper får (idem s. 309). Samtidigt gäller att en del äldre aldrig ansöker om utkomststöd även om de skulle behöva det (t.ex. Ohisalo & Saari, 2014). Att så är fallet har förklarats bland annat med nedsatt funktionsförmåga och/eller brist på kunskap om förmånerna. Ansökningarna om stödet gör i huvudsak på webben, och det är svårt för en del av de stödbehövande. En färsk undersökning visar att över hälften av 75–89-åringarna i Helsingfors antingen tycker det är besvärligt att anläta offentliga webbtjänster eller inte alls använder Internet (Hirvonen och Ahola 2021). Även viljan och behovet att klara sig själv eller en rädsla för att få en negativ stämpel kan spela in.

FIGUR 7.

Andelen 65 år gamla eller äldre i Helsingfors som upplever sin livskvalitet (WHOQOL-8) som i genomsnitt god.

Källa: Huvudstadsregionens välfärdsenkät 2021.

Var femte äldre tycker det är svårt att få pengarna att räcka

Folks utkomst utreds oftast utgående från deras inkomster eller konsumtion, men inom välfärdsforskningen på 2000-talet har man givit allt större vikt också åt folks egen bedömning av sin utkomst (Ahonen et al. 2018, 11). Man har vid sidan om inkomstbaserade mätare utvecklat även sådana som mäter upplevd utkomst och som kompletterar den bild av den ekonomiska utkomsten som till exempel inkomstfördelningsstatistiken ger.

VAR FEMTE 65-årig eller äldre helsingforsbor tycker det är svårt att täcka utgifterna med de inkomster de har. I och för sig är detta något som var fjärde helsingforsbo tycker, så bland de äldre är åsikten faktiskt ovanligare. Att tycka det är kämpigt att klara av utgifterna med de inkomster man har är klart vanligare bland äldre ensamboende (27 %) än bland äldre par (134 %). Ge avkall på kost, mediciner eller läkarbesök var något som var tionde äldre varit tvungen att göra, och även detta var vanligare bland ensamboende (13 %) än bland par (7 %). Att befara att maten tar slut var sällsynt, men även den upplevelsen var vanligare bland de ensamboende än bland paren.

Klart sämre livskvalitet bland dem som haft utkomstsvårigheter

Låginkomst – synnerhet långvarig – kan begränsa folks sociala liv, fritidssysselsättningar och samhälleliga deltagande, och enligt forskningen har upplevd utkomst samband med bland annat subjektiv livskvalitet (Eskelinen & Sironen 2017, 42–47).

FIGUR 7 visar upplevd (subjektiv) livskvalitet och hur svårt eller lätt 65 åriga eller äldre helsingforsbor upplevt sitt ekonomiska läge våren 2021. 56 procent av de äldre tyckte deras livskvalitet på det hela taget var bra, men skillnaden var mycket stor mellan dem som upplevt det svårt att klara utkomsten och dem som det varit lätt eller mycket lätt. Av de äldre som tyckte det var svårt att täcka utgifterna med de inkomster man hade upplevde 23 procent att deras livskvalitet i snitt var god. Av dem som tyckte det var lätt eller mycket lätt att klara sig med de inkomster man hade upplevde nästan 80 procent att deras livskvalitet var i snitt god. De som upplever sin utkomst som sämre bedömer också sin hälsa som sämre, och de känner sig inte lika lyckliga som de som har bättre upplevd utkomst (Högnaba & Määttä 2021, 12–13).

TABELL 1.

Andelen 65 år gamla eller äldre i Helsingfors som upplever sin livskvalitet (WHOQOL-8) som i genomsnitt god. Källa: Huvudstadsregionens välfärdsenkät 2021.

Mätare	%	Antal
► Skattepliktig inkomst lägre än 1 667 €/mån ¹	33,6	38 616
► Andel som placerar sig i lägsta inkomstdecilen (decilerna beräknade ur hela Finlands befolkning) ²	4,4	4 638
► Låginkomstgrad (60 %-gräns) ²	7,7	8 137
► Långvarig låginkomst ²	5,5	5 821
► Mottagare av FPAs folkpension ³	21,5	24 613
► Mottagare av garantipension ³	4,1	4 722
► Mottagare av grundläggande utkomststöd ⁴	2,2	2 532
► Mottagare av bostadsbidrag för pensionstagare ⁴	13,7	15 378
► Besvärligt täcka utgifterna med hushållets inkomster ⁵	20,3	n. 28 000
► Befarat att maten tar slut innan man fått pengar för att köpa mera ⁵	3,2	n. 3 600
► Varit tvungna att ge avkall på mat, mediciner eller läkarbesök p.g.a. penningbrist ⁵	9,8	n. 11 200

Källor:

- 1) Statistikcentralen, skattepliktiga inkomster (uppgift från år 2018),
- 2) Statistikcentralen, totalmaterial om inkomstfördelning (uppgift från år 2018),
- 3) FPA, Databasen Kelasto (uppgift från år 2020),
- 4) FPA, sårmaterial (uppgift från år 2019),
- 5) Huvudstadsregionens välfärdsenkät 2021.

Låginkomst och fattigdom bör granskas från många vinklar

Ovan kartlades utifrån olika statistik- och enkätmaterial hur stor del av de 65 år gamla eller äldre i Helsingfors som berörs av låginkomst. Tabell 1 visar resultat erhållna med olika mätare. De ger en mycket annorlunda bild av hur vanligt det är med låginkomst bland de äldre.

SOM HELHET tycks låginkomst – i ljuset av olika mätare – inte beröra en särskilt stor del av de äldre i Helsingfors. För de äldre gäller att de i lägre grad än befolkningen som helhet placerar sig i lägsta inkomstdecilen, att deras låginkomstgrad (även då den är permanent) ligger under siffran för hela befolkningen, och att få lyfter utkomststöd eller bostadsbidrag. Likaså har de äldre mera sällan än de yngre åldersgrupperna utkomstsvårigheter. Forskning visar att både konsumtion och förmögenhet har ökat bland de äldre (Ahonen et al. 2018).

MEN EN noggrannare granskning av alla mätare lyfte fram sådana befolkningsgrupper där låginkomst kan vara mycket vanligt även bland de äldre: exempelvis ensamboende, kvinnor och de allra äldsta åldersgrupperna. En be-

skrivning av åldersklassen 65 år gamla eller äldre visar en mycket heterogen skara där det finns stora skillnader mellan till exempel de yngsta och äldsta åldersgrupperna i sådant som utbildningsnivå och funktionsförmåga. Dessa skillnader befolkningsgrupper emellan är det viktigt att följa och lyfta fram då man beskriver den genomsnittliga förekomsten av låginkomst.

FORSKNING HAR visat att utkomstsvårigheter har ett negativt samband med välbefinnande och hälsa. Problemen är sammanflätade, och det är svårt att se vad som i grund och botten är orsak och vad verkan. Det behövs också mera förståelse av hur en sämre upplevelse av utkomsten uppstår och vilket samband den har med till exempel demografiska faktorer såsom utbildningsnivå och ålder, eller hälsa och funktionsförmåga. ■

Hanna Ahlgren-Leinvo verkar som specialforskare vid Helsingfors stadskansli.

Källor:

Ahonen, Kati, Liisa-Maria Palomäki & Anu Polvinen (2018). Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2017. Pensionsskyddscentralens publikation 2018:3. På adressen <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136493/Elakelaisten-toimeentulokokemukset-vuonna-2017-2.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

Asuminen Helsingissä. Asumiskustannusten tulo-osuudet. På adressen <https://asuminenhelsingissa.fi/fi/content/asumiskustannusten-tulo-osuudet>.

Eskelinen Niko & Sironen Jiri (2017). Köyhyys. Syitä ja seurauksia. Suomen syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Kuopio, 2017.

Helin, Mari, Eija Kaskiharju, Mia Niemi & Johanna Vuorinen (2019). Köyhyys ja huono-osaisuus gerontologisen sosiaalityön iäkkäiden asiakkaiden elämässä. Helsingfors stad. På adressen <https://www.hel.fi/static/sote/sosrap/raportit/sosiaalinen-raportti-vanhuskoyhyys.pdf>

Helsingfors stad (2016). Årlig statistik om utkomststödstagare. Helsingfors stad. Social- och hälsovårdssektorn, informationsförvaltningstjänster.

Helsingfors stad (2021). Statistik om boende och byggande i Helsingfors. På adressen <https://asuminenhelsingissa.fi/fi/content/asumisen-tuet>

Hirvonen, Jukka & Nina Ahola (2020). Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa. Undersökning 2021: 2. Helsingfors stad, stadskansliet, stadsforskning och -statistik. På adressen https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_04_16_Tutkimuksia%202_Hirvonen.pdf?fbclid=IwAR3mtrpjKR5cbnfV4Nkkvb5Rc3ZPsZ_YEHZC-PmzcKs4ckfkkplOyuMto0

Högnabba, Stina & Suvi Määttä (2021). Stadin HYTE-barometri. Statistik 2021:1. Helsingfors stad, stadskansliet, stadsforskning och -statistik. På adressen https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_01_28_Tilastoja_1_Hognabba_Maatta.pdf

Kainulainen, Sakari & Juho Saari (2013). Koettu huono-osaisuus Suomessa. I verket Saari Juho & Niemelä Mikko (red.). Huono-osaisien hyvinvointi Suomessa (2013). Gaudeamus.

Kangas Olli & Veli-Matti Ritakallio (2008). Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. FPAs forskningsenhet.

Kuivalainen, Susan, Noora Järnefelt, Kati Kuitto & Suvi Ritola (2019). Naisten ja miesten eläke-erot. Katsaus tutkimukseen ja tilastoihin. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:66. Social- och hälsovårdsministeriet. På adressen <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4122-9> [läst 15.6.2021].

Kuivalainen, Susan & Minna Ylikännö (2020). Perustoimeentulotukea saavat vanhuuseläkeläiset. I verket Tuija Korpela, Hanna-Mari Heinonen, Markku Laatu, Simo Raittila & Minna Ylikännö (red.). Ojasta allikkoon? Toimeentulotukiudistuksen ensi metrit. FPA.

Patosalmi, Mervi, Hanna Ahlgren-Leinvuo & Jukka Hirvonen (2019). Sukupuolivaikutusten arviointi Helsingin kaupungin palveluissa. Tuloksia Helsingin tasa-arvohankkeesta. Undersökning 2019:1. Helsingfors stad, stadskansliet, enheten stadsforskning och -statistik.

Rantala, Juha & Marja Riihelä (2016). Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Pensionsskyddscentralens publikation 2016:1.

Rantala, Juha (2020). Tutkimuksia eläkeläisten pienituloisuuden ja toimeentulon dynamiikasta Suomessa vuosina 1995–2014. Pensionsskyddscentralens publikation 05/ 2020. På adressen <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140713/tutkimuksia-elakelaisten-pienituloisuuden-ja-toimeentulon-dynamiikasta-suomessa-vuosina-1995-2014.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

Rantala, Juha, Marjo Pyy-Martikainen & Marja Riihelä (2021). Miten nettotulot muuttuvat eläkkeelle siirryttäessä? Tarkastelu nettotulosuhteen muutoksesta 2002–2017. Pensionsskyddscentralens publikation 04/ 2021. På adressen <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142571/miten-nettotulot-muuttuvat-elakkeelle-siirryttaessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

THL (2019). Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Arbetspapper 6/2019. THL, Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä. På adressen https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137711/URN_ISBN_978-952-343-296-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Törmälehto, Veli-Matti (2018). Varallisuuserot kasvussa, tuloerot vakaat? Tieto & trendit, 28.8.2018. Statistikcentralen. På adressen <https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/varallisuuserot-kasvussa-tuloerot-vakaat/> [läst 15.6.2021].

Virrankari, Lotta & Anna-Maria Isola (2021). Miten käy mahdollisuuksille köyhyydessä? Yhteiskuntapolitiikka 86 (2021):3.

Kvartti on Helsingin kaupunginkanslian julkaisema lehti, joka esittelee Helsinkiä ja Helsingin seutua koskevaa ajankohtaista tutkimus- ja tilastotietoa. Kvartti on suunnattu paitsi päätöksenteon tueksi Helsingin päättäjille ja suunnittelijoille, myös kaikille muille, jotka haluavat tarkemmin perehtyä kaupunki-ilmiöitä koskevaan tietoon. Lehti on suomen- ja ruotsinkielinen, ja kerran vuodessa ilmestyy lisäksi englanninkielinen numero **Helsinki Quarterly**. Quarterly pyrkii palvelemaan lukijoita ja yhteistyökumppaneita kansainvälisesti.

Kvartti

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU • KVARTALSPUBLIKATION

Päätoimittaja
Timo Cantell
puh. 09 310 73362
timo.cantell@hel.fi

Toimitus
Teemu Vass
puh. 09 310 64806
teemu.vass@hel.fi

Osoite
Kaupunginkanslia
Kaupunkitieto
PL 550, 00099 Helsingin kaupunki

Käyntiosoite
Ympyrätalo,
Siltasaarenkatu 18–20 A, 5. krs.

Internet
www.hel.fi/kaupunkitieto

www.kvartti.fi

Kvartti

SISÄLLYS

TIMO CANTELL

Pääkirjoitus

TAPIO RISSANEN

Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa kaupungin palveluissa on vielä kehitettävää

HANNA AHTIAINEN

Helsingissä nuoret kohtaavat seksuaalista häirintää etenkin julkisissa tiloissa ja verkossa

JUKKA LEHTONEN

Pääkaupunkiseudun sateenkaariväki koronakriisissä

ANU YIJÄLÄ

Stereotyyppinen kohtelu ja työmarkkinoiden syrjivät käytännöt hidastavat uuteen maahan sopeutumista

MARINA LINDELL

Miten ruotsinkielinen vähemmistö kokee Helsingin kieli-ilmapiiirin?

MERVI PATOSALMI

Sukupuolittainen budjetointi edistää kaupungin talouden tasa-arvoa – tarkastelussa Helsingin pilotti

HANNA AHLGREN-LEINVUO & TUIJA MUSTAJÄRVI

Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistyö tarvitsee tuekseen vahvan tietopohjan

GRITTEN NAAMS & KIRSI VERKKA & BELINDA BARBATO

Yhdenvertaisuus digitaalisessa osallisuusprosessissa – case OmaStadi

HANNA AHLGREN-LEINVUO

Ikääntyneiden tulotaso nousut – pienituloisuus keskittyy vanhimpien ikäryhmien naisiin

